

RODINNÁ POLITIKA NA SLOVENSKU A V EURÓPSKEJ ÚNII

Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie

Mária Hardy

Janka Briššáková

Andrej Mátel

2013

HARDY, M. – BRIŠŠÁKOVÁ, J. – MÁTEL, A. 2013. *Rodinná politika na Slovensku a v Európskej únii*. Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2013. 333 s. ISBN 978–80–8132–084-2.

Názov:	Rodinná politika na Slovensku a Európskej únii Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie, 28.2.2013 Žilina
Editori:	Mária Hardy, Janka Briššáková, Andrej Mátel Text neprešiel jazykovou korektúrou
Recenzenti:	prof. JUDr. Vojtech Tkáč, CSc. Mgr. Jana Mart'áková, PhD.
Vydavateľ:	Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava
Miesto vydania:	Bratislava
Vydanie:	prvé
Rok vydania:	2013
Počet strán:	333
Náklad:	80 kusov
Tlač:	Art AIR Center s.r.o., Dolný Kubín
ISBN	978–80–8132–084-2
EAN	9788081320842

**VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
SV. ALŽBETY, n.o.**

ÚSTAV SOCIÁLNEJ PRÁCE BOŽIEHO MILOSRDENSTVA ŽILINA

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA
KATEDRA SOCIÁLNEJ PRÁCE A SOCIÁLNYCH VIED

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej-odbornej konferencie

**RODINNÁ POLITIKA NA SLOVENSKU
A V EUŘOPSKÉJ ÚNII**

28. februára 2013

Žilina

PREDHOVOR

Rodina je jednou z ustanovizní, ktoré majú Božský pôvod, keď Boh stvoril muža a ženu. Práve manželský zväzok muža a ženy je základom rodiny, zároveň zväzkom vzájomného odovzdania sa a lásky a v láske aj vychovávané potomstvo.

Kriticky však konštatujeme, že v súčasnosti sa bežne stretávame s konaním ľudí, ako keby manželstvo bolo nejakým experimentom, pokusom, lotériou. Pri takomto chápaní však nemôžeme hovoriť o zväzku a tým narúšame prirodzené, ba priam Božské chápanie rodiny.

Globalizáciou, tempom života, povýšením materiálnych statkov nad ľudskú prirodzenosť sa akoby ocitala v kríze celá spoločnosť. Ak potvrdíme, že rodina je základom spoločnosti, tak kríza je v prvom rade v rodine. Strácajú sa vzory správania jednotlivcov, ktoré mali získať od svojich rodičov (matky a otca), či už odpozorovaním komunikácie medzi nimi, ako aj formovaním a utváraním vlastných komunikačných zručností, zásad pre vzájomné odovzdanie sa a konanie plné lásky, ktoré by malo tvoriť základ vlastnej budúcej rodiny. Môže ísť o pôsobenie viacerých faktorov na jednotlivcov a rodinu ako celok. Jedným z najdôležitejších faktorov je práva otázka rodinnej politiky štátu, respektíve celého väčšieho teritória.

Čím viacej turbulencií zaznamenávame vo fungovaní rodiny, manželskom zväzku, tým viacej takýchto turbulencií zaznamenáva aj spoločnosť. Rodina je v súčasnosti v kríze a riešenie problémov nie je len záležitosťou jednotlivcov, ale aj tých, ktorým bola daná autorita vládnutia, boli im dané kompetencie na prijatie vhodných nástrojov, ovplyvňujúce aj zdravé fungovanie rodiny. Ak autorita nevyužije svoje získané kompetencie správne, aký je potom následok v rodine a tým aj v spoločnosti? Ako by sa mala vyvíjať rodinná politika vo vyspelej Európe a aká v skutočnosti je?

Práve na tieto otázky je možné hľadať odpoveď aj v tomto zborníku vedecko – odborných prác, ktoré boli prezentované na medzinárodnej vedecko – odbornej konferencii pod názvom „Rodinná politika na Slovensku a v Európskej únii“, konanej dňa 28.02.2013 v Žiline. Konferenciu organizovala Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, n.o., Ústav sociálnej práce Božieho milosrdenstva Žilina v spolupráci s Univerzitou Konštantína filozofa v Nitre, Jihočeskou Univerzitou v Českých Budějovicích, Zdravotne sociální fakultou.

Čitateľovi sa tak ponúka vedecký náhľad do významu chápania prirodzenej rodiny, ako základu pre existenciu celej spoločnosti, ale aj ako znamenia odporu mentality súčasnej

konzumnej spoločnosti. Ďalej sa ponúkajú možnosti rodinnej solidarity a občianskej participácie, ponúka sa oblasť násilia na ženách, ako objektu rodinnej politiky, prehľadu materskej a rodičovskej dovolenky z pohľadu EÚ. Ak chceme riešiť problematiku rodinnej politiky nemôžeme vynechať ani otázku bývania mladých rodín, právneho postavenia dieťaťa v rodine, striedavú osobnú starostlivosť z pohľadu sociálneho pracovníka, európske modely rodinnej politiky, či chudobu a marginalizáciu rómskej komunity, percepciu rodiny a rodinnej politiky, pohľad na mnohohodtné rodiny, analýzu potrieb rodiny, a pod.

Všetky príspevky preukázali nielen vysokú odbornosť, ale aj vedecký prístup pri interpretácií mnohých zistení. Konštatujeme, že na konferencii boli prezentované vážne upozornenia, spočívajúce v šírení liberalizácie rodinnej politiky z pohľadu EÚ, ktoré súčasnú situáciu rodiny aj na Slovensku môžu len zhoršiť a rodina, postavená na kresťanskom základe sa akoby stala nemoderným rodinným typom. Pre zachovanie zdravej a prirodzenej rodiny takéto postupy odmietame. Odborné príspevky nemajú záujem len poukázať na reálnu situáciu rodinnej politiky, ale aj načrtnúť možné riešenia celého radu problémov, ktoré sa správneho fungovania rodín aj dotýkajú.

Na záver sa chceme poďakovať organizátorom medzinárodnej konferencie Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, n.o., Ústavu sociálnej práce Božieho milosrdenstva Žilina, spolu s partnermi a autorom jednotlivých odborných a vedeckých príspevkov.

Mgr. Jana Marťáková, PhD.

Žilina, 28.02.2013

OBSAH

Predhovor	4
BAJKAIOVÁ ZUZANA - Škola lásky v rodine.....	8
BIELOVÁ MÁRIA, ŠUVADA JÁN - Prirodzená rodina – znamenie odporu súčasnej mentality konzumnej spoločnosti	15
BOČÁKOVÁ OLGA - Rodinná a sociálna podpora občanov vyššieho veku.....	27
BRNOVÁ TATIANA, TAKÁČOVÁ ZUZANA - Násilie na ženách ako objekt rodinnej politiky.....	38
CAMBEROVÁ MARTINA, BARTÁNUS JÁN - Materská a rodičovská dovolenka z pohľadu EÚ	47
DREXLEROVÁ BARBORA - Mladé rodiny a bývanie v centre záujmu rodinnej politiky.....	61
ĎURKOVSKÝ PETER - Právne postavenie dieťaťa v rodine a návrhy na zmenu legislatívy pre optimalizáciu rodinnej politiky	74
EIKOVÁ LÍVIA, DEREVJANIKOVÁ ŠTEFÁNIA - Striedavá osobná starostlivosť z pohľadu sociálneho pracovníka	82
FULA MILAN - Kritické poznámky k európskym modelom rodinnej politiky.....	90
GIGALOVÁ VERONIKA - Návrat po rodičovské dovolené na trh práce a rodinná politika v Českej republike: bariéra alebo príležitosť.....	101
HANOBIK FRANTIŠEK, HARDY MÁRIA - Chudoba a marginalizácia, indikátor patologických javov v rómskej rodine.....	115
JUREWICZ MONIKA - A contemporary family's picture in the early-school education textbooks: theoretical and practical implications	128
KLIMENT PAVEL - Rodiny žijící ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách na území města Olomouce	143
KRBATA ROMAN - Podpora rodiny a štátu seniorom v zariadeniach sociálnych služieb	152
KUBIČKOVÁ DARINA - Problematika rómskych rodín a iných marginalizovaných skupín v SR.....	163
KUBÍK FERDINAND - Radosti, starosti a očakávania mnohohodetných rodín v hornooravských goralských obciach	176

LUKASIK IZABELLA MARIA, WITEK ANNA - Consumer lifestyle of young Poles	192
MARKOVÁ JANKA - Problematika rodín so zdravotným postihnutím v Žilinskom kraji	201
MÁTEL ANDREJ, VLČKO PETER - Perpektívy sociálnej politiky na Slovensku a v Rakúsku v oblasti prevencie a eliminácie domáceho násilia.....	215
MAŤKO ONDREJ, HARDY MÁRIA - Centrum pedagogicko – psychologického poradenstva a prevencie ako súčasť tímu pracujúceho s rodinou.....	231
PAWLUK-SKRZYPEK AGNIESZKA Elements of Family Life arrangements vs. school performance of students attending Schools in rural settings	242
SVÍTKOVÁ MARTINA - Podpora mladých rodín v spoločnosti	258
TIRPÁK PETER - Rodina v industriálnej spoločnosti.....	271
TOPINKA DANIEL - Analýza potrieb rodín a súčasného stavu jejích naplňování v Olomouci: potenciály rodinné politiky ve městě.....	285
TŮMA JIŘÍ - Význam sociálních služeb v sociální politice rodiny.....	297
VALENTÍNY MARTIN, HALÁSOVÁ MAGDALÉNA - Problematika obetí obchodovania s ľuďmi v Slovenskej republike	307
VANSACĎ PETER - Hodnota rodiny pre spoločnosť podľa sociálnej náuky Cirkvi	319

ŠKOLA LÁSKY V RODINE THE SCHOOL OF LOVE IN FAMILY

Bajkaiová Zuzana

Abstrakt:

Úvod: "Škola lásky v rodine" je názov preventívneho vzdelávacieho programu, ktorého základné východiská sú z učenia pani PhDr. Jiřiny Prekopovej, nemeckej detskej psychologičky českého pôvodu, autorky mnohých kníh s tematikou výchovy a rodičovstva a zakladateľky Terapie pevným objatím.

Jadro: Podľa slov Jiřiny Prekopovej ide o celkom reálne prvú pomoc. Vzdelávací program je reakciou na krízu vo vzťahoch, kedy sa rodiny rozpadajú, pretože nedokážu ľudia medzi sebou komunikovať s rešpektom a úctou tak, aby napriek rozdielnosti názorov dovolili láske bezpodmienečne prúdiť. Láska je najpodstatnejšou usmerňovacou silou v životnom štýle rodiny. Má byť prežívaná medzi otcom a matkou a medzi rodičmi a deťmi. Bezpodmienečnosť znamená, že lásku musíme žiť napriek všetkým výhradám, ktoré voči svojim blízkym máme. Neznamená to, že by mal celoživotný vzťah dvoch ľudí prebiehať iba v harmónii, nežili by v pravde. Ide o to, naučiť sa prípadné konflikty zvládať tak, aby po ich vyriešení mohla znova prúdiť láska. „Netrvám na tom aby si sa zmenil, mám ťa rada takého aký si, aj s tvojimi nedostatkami, ale chcem, aby si vedel ako sa pri tom cítim, keď ty kričíš...“ Cieľom je naučiť sa otvorene hovoriť o svojich pocitoch a v emočnej konfrontácii tvárou v tvár sa podržať v náručí, aby sa vyplavila všetka nahromadená bolesť a aby sa znova ako milujúci ľudia našli a zmierili.

Záver: My, ako rodičia tak ukazujeme našim deťom cestu k nažívaniu s druhými ľuďmi v láske, rešpektovaniu a úcte k jedinečnosti každého človeka. Emócie sú našou súčasťou a je celkom prirodzené prejaviť ich, nepotláčať čo cítíme – ale prejaviť ich tak aby sme tým neublížili sebe ani druhým ľuďom.

Kľúčové slová: Láska. Rodina. Deti. Vzťahy. Riešenie konfliktov.

Literatúra:

- [1] PREKOPOVÁ, J. 2009. *Pevné objetí: cesta k vnútřní slobodě. (Ich halte dich fest, damit du frei wirst)*. Praha: Portál, 2009. brož. ISBN 9788073676148.
- [2] PREKOPOVÁ, J. 2012. *Aby láska v rodinách proudila*. Monika Vadasová – Elšíková, 2012. 199 s. ISBN 9788090499102.

Abstract:

Introduction: 'The School of Love in a Family' is the name of a prophylactic educational programme based on the teaching of a German child psychologist, Jirina Prekopova, who is of a Czech origin and is an author of the The strong hug therapy and of many books with the theme of upbringing and parenthood.

Core: According to Jirina Prekopova, in fact we deal with the first aid. This educational programme is a reaction to the crisis in relationships, where families fall apart for the reason of a lack of respectful communication and of an inability of letting love flow unconditionally despite of the differences of opinions. Love is the most crucial and rectifying power in the lifestyle of a family. It should be felt between the father and the mother and between the parents and their children. The unconditional means that we feel love without any conditions we want to express to our family. It does not mean that a lifelong relationship between two people will always be in harmony. That would not be sincere. It is about learning to be able to solve a conflict in a way that love flow will be renewed. 'I don't expect you to change. I love you in the way you are, with your weaknesses, but I want you to know how I feel when you shout...' The objective is to learn how to speak openly about one's feelings, then in the emotional confrontation face to face be able to give a hug which will melt the accumulated pain, and finally to reconcile and find each other again in love.

Conclusion: We, as parents indicate our children a way how to live with the other people in love and respect of the individuality of each person. Emotions are part of us and it is natural to show them and not hide them. However, it is important to show them in a way that we do not hurt other people or ourselves

Key words: Love. Family. Children. Conflict solving.

Literature:

- [1] PREKOPOVÁ, J. 2009. *Pevné objetí: cesta k vnitřní slobodě. (Ich halte dich fest, damit du frei wirst)*. Praha: Portál, 2009. brož. ISBN 9788073676148.
- [2] PREKOPOVÁ, J. 2012. *Aby láska v rodinách proudila*. Monika Vadasová – Elšíková, 2012. 199 s. ISBN 9788090499102.

Škola lásky v rodine je preventívny vzdelávací kurz, ktorého hlavným zmyslom je naučiť sa zvládať konflikty tak, aby sa bezpodmienečná láska znova rozprúdila. Svetová kríza nezasiahla iba financie, v skutočnosti sa kríza začala už dávno v medziľudských vzťahoch,

v súčasnosti celkom zjavne postihla medziľudskú lásku. Žijeme v kríze duchovnej a hodnotovej. Rodiny sa rozpadajú, mnohé deti sa narodia rodičom, ktorých vzťah nie je spečatený svadbou a tak pri prvých problémoch je podstatne jednoduchšie vzťah ukončiť. Rastie aj počet slobodných matiek, kde absentuje vo výchove otec - mužský vzor. Človek komunikuje radšej a častejšie s prístrojmi a počítačmi ako s ľuďmi. Technike a počítačovým hrám sú vydané napospas aj deti, často už od veľmi útleho veku. Chvilke ktoré by sme mohli tráviť v rodinách pri spoločných činnostiach využívame akosi samozrejme na sledovanie televízie. Človek sa ale nestáva človekom cez obrazovku. Potrebuje „človečenstvo“ zažiť v otvorených vzťahoch s ľuďmi, naučiť sa komunikovať, vyjadriť svoj názor a obhájiť si ho. Túto biedu nezavinili dnešní rodičia. Sme obeťami narastajúceho materializmu a technického pokroku. Už po pôrode sme boli lekárskou technikou izolovaní od matky a museli sme si zvykať na samotu – na rozdiel od primitívnych národov, kde matky nosia svoje deti inštinktívne prvé tri roky života na svojom tele v šatke. Takto je dieťa stále spojené citovým dialógom s tým, kto ho nosí, neustále je ubezpečované, že je milované aj keď hnevá. Dieťa dostáva hranice, potrebné pre jeho zdravý vývin. Deti, ktoré majú možnosť bezhraničného pohybu sú často hyperaktívne. Dnes už mnohé výskumy poukazujú na hlboký význam takejto symbiózy-blízkosti dieťaťa s matkou v „predrečovom“ štádiu jeho vývinu, čo je zhruba do 18 mesiaca života dieťaťa. V prípade búrlivého citového konfliktu sú totiž u matky aj u dieťaťa aktivované hormóny, nútiace k útoku alebo k úteku. Tento inštinkt máme spoločný so zvieratami. Máme však možnosť žiť vyššiu úroveň lásky tým, že je dieťa držané na tele matky a tak bezpodmienečne prijaté a milované. V náručí je zabránené inštinktívne utiecť a emočná konfrontácia tvárou v tvár je umožnená tak dlho, aby bolo zase obom dobre. Už vynálezom kočíka sa tomuto zmyslu ľudstvo nevedomky odcudzilo. Boli sme v kočíku alebo v ohrádke sami alebo tiež stratení v dave batoliat v jasliach. Tam sme sa naučili tešiť sa s predmetmi ako sú cumel', detská fľaška, neskôr stavebnica. Keď sme sa hnevali, boli sme trestaní buď izoláciou alebo tiež fyzicky – teda vlastne pod hormonálnou búrkou na zvieracej úrovni útok – únik. Ako dospelí si tieto zaužívané vzorce správania prenášame do manželstva, do svojich partnerských a rodičovských rolí. Situáciami, ktorými sme sami prešli a v ktorých nám bolo ťažko, teraz pod našou taktovkou prechádzajú naše deti. Stavby frustrácie prepletené pocitmi viny a bezmocnosti tak zažívame my aj naše milované deti. Keď sa nepokúsime niečo zmeniť, budú tým istým neláskavým kolotočom musieť prejsť aj ich deti. Preventívny vzdelávací program Škola

lásky v rodine je reálna šanca pokúsiť sa o láskyplnú zmenu. Aby sa nám dobre darilo na tejto Zemi.

Našou víziou je bezpodmienečná láska, ktorá je najpodstatnejšou usmerňujúcou silou v životnom štýle rodiny. Má byť prežívaná medzi otcom a matkou a rodičmi a deťmi. Žiť život v láske napriek všetkým výhradám, ktoré voči sebe máme. V časoch dobrých aj zlých, tak ako si sľubujeme pri svadbe. V zmysle Dostojevského citátu „Miluj ma, aj keď som sa pošpinil, lebo keby som bol bez poškvrný, milovali by ma všetci.“

Naším hendikepom je, že sme sa nenaučili zvládať a spracovať konflikty tak, aby sme sa mohli tešiť z obnovenej lásky. Keď sme boli deťmi, nesmeli sme rodičom protirečiť. Veľmi rýchlo sme boli potrestaní fackou alebo vyhodení za dvere. Pokiaľ sme neodprosili a neprislúbili, že už budeme dobrí, nikto sa s nami nebavil. Keď sa rodičia hádali, boli sme často svedkami tresknutia dvermi jedného z nich. Ráno pri raňajkách však už bolo všetko v poriadku, ale ako k zmiereniu rodičov prišlo, to sme sa nedozvedeli. Nedostali sme vzory konštruktívneho riešenia konfliktu. Zmyslom kurzu je učiť sa zvládať konflikty s vzájomným rešpektom aby bezpodmienečná láska znova prúdila. Týka sa to všetkých vzťahov v rodine. Iba tak sa bude dariť manželskému súžitiu a výchove detí v radosť a bezvýhradnej láske.

Našou istotou je, že úspech zavádzania tohto životného štýlu v rodinách je podmienený rešpektovaním prirodzených zákonov stvorenia, ktoré nám boli dané aby bol človek človekom. Veriaci myslia na Boha, neveriaci na prírodu alebo zákon evolúcie. Nech je to akokoľvek v hĺbke svojej duše všetci cítíme, že zmysel ľudskej existencie je zakotvený v láske. K našej istote prispieva aj dlhoročná praktická skúsenosť s „pevným objatím ako životným štýlom“ vyučovaným počas dlhodobého výcviku terapeutov pevným objatím a praktizovaným v klientských rodinách. V rodinách, kde bol tento životný štýl zavedený, klesá rozvodovosť, výrazne ubúdajú fyzické tresty, deti sú pokojnejšie a pozornejšie, zvedavejšie, majú radosť zo života. Ponúkané riešenia sú jednoduché a zrozumiteľné. Chce to však ochotu, rozhodnutie a odhodlanie k pozitívnej zmene, s cieľom života v láske, zdraví a radosť.

Mat' rodičov vo svojom srdci

Zrelosť pre manželstvo a rodičovstvo sa získava úctou a rešpektom k vlastným rodičom. Biblické štvrté prikázanie „Cti otca svojho a matku svoju, aby si dlho žil a dobre sa ti

viedlo na Zemi“ platí pre všetky národy a vyznania. Iba ak človek dokáže milovať vlastných rodičov, mať ich v úcte napriek všetkým chybám, ktorých sa dopustili, stáva sa dospelým a zrelým pre manželstvo. Iba vtedy dokážeme milovať a ctiť aj samého seba, napriek chybám, ktoré robíme. Dospelým deťom sa podarí zmierenie s vlastnými rodičmi, keď sa s pochopením dokážu pozrieť na ich často ťažké detstvo. Toto rozhodne platí rovnako aj v prípade detí, ktoré z rôznych dôvodov vyrastajú v inej rodine ako biologickej. Pre tieto deti prijatie ich biologických rodičov vo svojom srdci ide ruka v ruke s nádejou, že dokážu plnohodnotne žiť svoje vlastné životy a zvládnuť svoje rodičovské role. „Vážim si tvojich rodičov, že ti dali život a ty si tak do môjho života priniesol veľa radosti.“ Zmierenie s vlastnými rodičmi nám dáva slobodu kráčať vlastnou cestou k životu v rodine bez telesných trestov a trestov odňatím lásky, pretože tieto tresty zamedzujú emočnej konfrontácii tvárou v tvár aby sa následne umožnilo bezpodmienečnej láske znova prúdiť. Vychovávať má láska a radosť a nie strach z trestu.

Rodina ako systém

Môžeme sa snažiť vychovávať naše deti najlepšie ako dokážeme, snažiť sa o lásku zo všetkých síl, nebude sa nám dariť, pokiaľ nedodržíme isté zákonitosti. Tieto tu vlastne boli vždy len ich veľakrát prehliadame alebo nevidíme. Všetci sme súčasťou nejakého systému – v rodine, v škole, v práci, v športovom klube. A v každom systéme máme svoje nezameniteľné miesto, ktoré patrí iba nám. Keď sa pozrieme na systém v rodine, manželia, teda rodičia majú ako pár prvé miesto. Toto ich miesto vzniká tým, že si ho vzájomne pridelujú. Manžel stavia manželku na prvé miesto a naopak. Sú rovnocenní a rovnoprávni. Vo výchovnom vzťahu k dieťaťu zaujímajú jednotný postoj. Dieťa má druhé miesto, rodičia sú veľkí, dieťa je malé, rodičia sa mu venujú a bezpodmienečne ho milujú. Poskytujú mu bezpečie, ochranu, výchovu, vzor, orientáciu a dieťa tieto dary prijíma. Tak je to v poriadku. Pokiaľ by však malo dieťa prevziať vládu, o všetky tieto dary by prišlo a v systéme rodiny by vznikla vážna porucha. V systéme rodiny ďalej hrá rolu súrodenecké poradie. Prvorodené dieťa má prvé miesto, druhorodené má miesto druhé. Do systému rodiny patrí napríklad aj dieťa, ktoré zomrelo ešte predtým ako sa narodilo. Nesmie sa na neho zabudnúť, treba mu dať meno. K tomu patria aj nemanželské deti, inak by sa ťažko žilo prinajmenšom jednému žijúcemu súrodencovi. Do systému rodiny patria tiež rodičia a ich súrodenci, prarodičia aj praprarodičia – bez ohľadu na to, či sú živí alebo už zomreli. Patria do neho aj tí, ktorí kvôli rozvodu alebo smrti, ako napríklad prvý manžel alebo bývalá milienka, uvoľnili miesto niekomu inému. Každý má právo na svoje miesto

v systéme. A pokiaľ mu nie je priznané tým, že sa o ňom nehovorí alebo je „čiernou ovcou rodiny“, musí ho pripomínať niekto z nasledujúcej generácie tým, že preberá jeho city, postoje a osud. Dá sa tak hovoriť o „Božích mlynoch„. Tieto archaické poriadky a pravdy sú témami mnohých starých rozprávok a mýtov. Najznámejšia u nás je asi Popoluška. Jej matka, ktorá zomrela po pôrode bola zabudnutá, na jej miesto nastúpila macocha a otec s tým mlčky súhlasil. Dôsledkom bolo, že Popoluška niesla osud svojej matky až na pokraj smrti.

Škola lásky v rodine na Slovensku

Prvých dvanásti lektori prevencie Škola lásky v rodine certifikáty získali v máji v roku 2011 v sídle Nadačného fondu Jiřinky Prekopovej v Brne. Školiteľkou bola osobne Jiřinka Prekopová a pomáhala jej MUDr. Tánička Horká, detská a dorastová psychiatrická a terapeutka pevným objatím, ktorú Jiřinka predstavuje ako svoju nasledovníčku. Medzi týmito dvanástimi novými lektormi boli dve Slovenky, PaedDr. Zlata Šramová a ja. Po dohode s Jiřinkou a na jej pranie aby sa Škola lásky dostala a šírila aj na Slovensku, v auguste 2011 v Bratislave sa zorganizoval prvý 3-dňový seminár pre lektorov preventívneho vzdelávacieho programu Škola lásky v rodine, ktorý mal následne svoje pokračovanie 3-dňovým seminárom v Banskej Bystrici. Ďalší kurz pre lektorov prebehol na jeseň roku 2012 a tak v súčasnosti máme na Slovensku 43 vyškolených lektorov. Medzi lektormi Školy lásky v rodine sú hlavne pracovníci v pomáhajúcich profesiách, ktorých daná problematika zaujíma a ktorí sú ochotní predovšetkým pracovať sami na sebe a pokúsiť sa nový životný štýl zaviesť najprv vo svojej vlastnej rodine. Pretože iba ak sami školou lásky žijeme, dokážeme tieto princípy posúvať ďalej. A v tom je tento kurz jedinečný. Nie sú to bezduché návody a riešenia, je to sebaskúsenostný zážitok. Je to dar budúcim matkám a otcom. Koncepcia Jiřiny Prekopovej ponúka možnosť dotknúť sa tých najhlbších zákutí v hlbe našej duše, odhaliť naše naozajstné vnútro, dáva nám možnosť upratať si v našich hodnotách a rozhodnúť sa pre život v pravde, láske a radosi.

Desatoro Obnovy lásky v rodinách podľa etiky PhDr. Jiřiny Prekopovej

Motto: „Je lepšie zapáliť sviečku, ako lamentovať nad tmou.“ (staré čínske príslovie)

1. Prijmi seba samého takého aký si a maj sa rád aj napriek chybám, ktoré robíš.
2. Prijmi svojich vlastných rodičov takých akí sú a prijímaj ich s úctou, napriek chybám, ktoré robia.

3. Prijmi svojho partnera aj s jeho rodinou takých, akí sú a prijímaj ich s úctou napriek chybám, ktoré robia. Pretože bez nich by nebola ani tvoja súčasná rodina.
4. Vedz, že každý človek má v systéme svojej rodiny nezameniteľné miesto, ktoré mu patrí od jeho príchodu do rodiny.
5. Vedz, že počatie dieťaťa je aktom prijatia a žitia bezpodmienečnej lásky k dieťaťu. Vnímaj jedinečnosť tehotenstva každej ženy a podporuj ju na tejto neľahkej ceste.
6. Tak ako maternica poskytuje bezpečie a pevné hranice tvojmu dieťaťu, tak aj ty mu umožni zažiť túto nenahraditeľnú istotu, bezpečie a dôveru v tvojom náručí. V pravý čas však dopraj dieťaťu slobodne sa odlúčiť, daj mu možnosť rozvoja a podpor ho v jeho zvedavosti, podnikavosti a tvorivosti.
7. Dbaj o to, aby tvoje vyjadrovanie bolo jednoznačné ; tvoje áno je áno a tvoje nie je nie.
8. Nauč sa, že najskôr je dôležité vnímať a vyjadrovať svoje vlastné pocity vyplývajúce zo vzťahu, bez toho, aby si toho druhého kritizoval, odsudzoval a ponižoval. Iba tak sa môžeš emočne konfrontovať a empaticky vcítiť do druhého. Dbaj na to, aby si premenil hádku v zmierenie skôr, ako zapadne slnko.
9. Vedz, že keď trestáš dieťa bitím, posielaním preč, mlčaním, ignoranciou a zastrášaním, dieťa sa cíti opustené, neprijaté a bez lásky. Vychovávaj dieťa nie v strachu a pod tlakom, ale v atmosfére lásky a radosti.
10. Ži vyššie uvedené v jednotnom spojení s tvojou rodinou a tým dávaj svojim deťom príklad. Takto my ľudia pestujeme a obnovujeme bezpodmienečnú lásku v rodine.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] PREKOPOVÁ, J. 2009. *Pevné objetí: cesta k vnítrní slobodě. (Ich halte dich fest, damit du frei wirst)*. Praha: Portál, 2009. brož. ISBN 9788073676148.
- [2] PREKOPOVÁ, J. 2012. *Aby láska v rodinách proudila*. Monika Vadasová – Elšíková, 2012. 199 s. ISBN 9788090499102.

KONTAKT

Bajkaiová Zuzana, Mgr.

Dom poznania

Nová Doba 1641/32

924 00 Galanta

PRIRODZENÁ RODINA – ZNAMENIE ODPORU SÚČASNEJ MENTALITY KONZUMNEJ SPOLOČNOSTI

THE NATURAL FAMILY - A TOKEN OF THE OPPOSITION OF THE CONTEMPORARY CONSUMPTION SOCIETY – MENTALITY

Bielová Mária, Šuvada Ján

Abstrakt:

Úvod: Aj v odborných textoch často čítame vo vzťahu ku charakteristike rodiny a jej deleniu nasledovné: Rodinu poznáme tradičnú, modernú. V príspevku chceme poukázať na nevhodnosť pojmu *tradičná rodina* v niektorých súvislostiach.

Jadro: Pojem *prirodzený, prirodzenosť* zasahuje svojou podstatou ďaleko hlbšie ako pojem *tradičný, tradícia*. Tradičný, tradícia nemusí rešpektovať princíp ľudskej dôstojnosti, osobnej integrity, sebaúcty, úcty k druhým. Chceme niektorými zdôvodneniami posilniť opodstatnené používanie pojmu *prirodzený, prirodzenosť* vo vzťahu ku kategórii rodiny.

Záver: Už Komenský mal skúsenosť, že všetko sa omnoho ľahšie učí ako odúča. Sme nároční na rôzny komfort. Bolo by dobré, keby sme náročnosť vnášali aj do pojmov a rešpektovania ich moci, aby nemuseli generácie po nás znášať dôsledky našich logických, pojmových a existenčných blúdení.

Kľúčové slová: Prirodzený verzus tradičný. Moc pojmu.

Literatúra:

- [1] FAGGIONI, M. P. 2007. *Život v našich rukách*. Spišská Kapitula: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2007. 331 s. ISBN 978-80-89170-25-8.
- [2] JÜNEMANN, E. – KILZ, G. H. 2009. *Die Zehn Gebote – Orientierung für gerechte Strukturen*. Bonifatius – Verlag Paderborn, 2009. 131 s. ISBN 978-3-89710-439-6.

Abstract:

Introduction: In many specialized readings we can find the following characteristics and divisions: *We recognize traditional family, modern family*. In this contribution we refer to the rightless application of the term *traditional family* in some contexts.

Core of work: The term *natural, nature* is interfering with its substance deeper than the term *traditional, tradition*. *Traditional, tradition* is not demanded to respect the principles of human dignity, personal integrity, self – respect, respect toward the others. With a few

arguments we want to give reason for grounded use of the term *natural, nature* in relation to the category of family.

Conclusion: Long ago had Komensky the experience, that it tis easier to learn than to unlearn. We are demanding of various convenience. It is desirable to be demanding also in the creation of the terms, with respect to their power, for to save the next generations from the consequences of our logical, conceptual and existencial errors.

Keywords: Natural versus traditional. The power of the term.

Literatúra:

- [1] FAGGIONI, M. P. 2007. *Život v našich rukách*. Spišská Kapitula: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2007. 331 s. ISBN 978-80-89170-25-8.
- [2] JÜNEMANN, E. – KILZ, G. H. 2009. *Die Zehn Gebote – Orientierung für gerechte Strukturen*. Bonifatius – Verlag Paderborn, 2009. 131 s. ISBN 978-3-89710-439-6.

Úvod

Keď sme vlani priblížili vo svojom príspevku záver deklarácie Moskovského demografického summitu, dostali sme otázku: To bolo toto? V odborných textoch často čítame vo vzťahu ku charakteristike rodiny a jej deleniu nasledovné: Rodinu poznáme tradičnú, modernú. V príspevku chceme poukázať na nesprávnosť pojmu *tradičná rodina* v niektorých súvislostiach. Dnes sa chceme k tomu opäť vrátiť, lebo ide o podstatné. Budem citovať authority summitu: „*My, účastníci Moskovského demografického summitu, reprezentujúci rodiny z rôznych sociálnych, etnických a náboženských komunit, poprední odborníci v oblasti rodiny a demografie, verejní aktivisti, nevládne organizácie, vedúci rodičovských asociácií, predstavitelia popredných obchodných, vzdelávacích a diplomatických inštitúcií, členovia národných vlád a parlamentov a iných dôležitých zložiek občianskej spoločnosti, zastupujúci 65 krajín sveta týmto deklarujeme, že prirodzená rodina je základnou jednotkou spoločnosti a fundamentálnou spoločenskou hodnotou, ktorá je nevyhnutným predpokladom pre samotnú existenciu svetovej civilizácie a celého ľudstva.*“

Prirodzená rodina je nevyhnutnou podmienkou bez inej alternatívy na prežitie a na trvalý/udržateľný rozvoj pre všetky národy a štáty, základnou a integrálnou podmienkou pre demografickú prosperitu. Vzhľadom k objektívnym a všeobecne platným vedeckým údajom a predpovediam popredných demografov vyjadrujeme svoje hlboké znepokojenie nad nebezpečenstvom blížiacej sa celosvetovej depopulácie (vyľudnenia). Napriek nesprávnym a neobjektívnym informáciám o „preľudnení“ – hrozbám podporovaným

niektorými médiami a medzinárodnými inštitúciami – v skutočnosti už počas niekoľkých desaťročí po sebe sme svedkami globálneho procesu demografickej degradácie. Rodina je základnou jednotkou (základným elementom spoločnosti) s týmito inherentnými charakteristikami:

1. *Zväzok muža a ženy (podľa Článku 16 Všeobecnej deklarácie ľudských práv prijatej valným zhromaždením OSN 10. Decembra 1948).*
2. *Dobrovoľný charakter vstupu do manželstva.*
3. *Spoločné bývanie manželov.*
4. *Spoločné vedenie domácnosti.*
5. *Vstup do manželstva prostredníctvom procedúry potvrdenia formou štátnej registrácie a/alebo relevantným náboženským obradom.*
6. *Želanie porodiť socializovať a vychovávať deti. Rodina je tiež sine qua non demografickým predpokladom existencie, reprodukcie a udržateľného rozvoja civilizácií. Matka a otec majú neodcudziteľne a v súlade s ľudskou prirodzenosťou fundamentálne, prioritné a primárne práva a povinnosti bezprostredne vzdelávať, vychovávať, ochraňovať a zabezpečovať komplexnú duchovnú, morálnu a psychologickú podporu svojim deťom.*
7. *Nerozlučnosť manželstva - pôvodný vzájomný zámer manželov zostať spolu do konca života napriek životným ťažkosťami.*

Oproti týmto znakom stojí mentalita súčasného konzumného človeka, ktorú Kreeft charakterizuje tiež siedmimi znakmi.

1. Konzumný človek nepotrebuje poznať podstatu života, jeho zmysel.
2. Jeho najväčší strach je strach z bezvýznamnosti, existenčného vákuu, ničoty.
3. Môže vlastniť najlepšiu a najhoršiu vlastnosť mysle: hlboké zúfalstvo či hlbokú úprimnosť.
4. Nehľadá odpoveď na otázku *summum bonum*. Jeho modernosť je v tom, že nemá odpoveď. (Z dvadsaťjeden veľkých civilizácií, ktoré existovali, západná civilizácia je prvá, ktorá nemá, ani neučí svojich príslušníkov nijakú odpoveď na otázku, prečo existujú). Západná civilizácia je pluralistická. Ponecháva človekovi slobodu vybrať a vytvoriť si svoje vlastné najvyššie hodnoty. Postupne vie stále viac o každej veci, no menej, ba veľmi málo o všetkom.
5. Jeho prázdno v hodnotách dovoľuje vznik hedonistických postojov. (Na palube Titanicu bolo tiež veľa možností na príjemný odpočinok).

6. Kontext sveta chápe ako sekularizovaný svet, svet antropocentrický, nie teocentrický. Náboženské síce môže existovať, ale definuje ho svetské. K tomu ešte pocit osamotení. Každý žije sám za seba a pre seba.

7. Jeho mysleniu vládne empiria.

Tieto dve skupiny znakov vyjadrujú dve kvality mentality. Najlepšie ich odhalí hľadanie zmyslu. Prvá mentalita, na ktorej stavia svoje základy prirodzená rodina, je mentalita, ktorá vychádza z prítomnej chvíle, ale nie odtrhnutá. Prítomná chvíľa je pokračovaním minulosti a pripravuje budúcnosť, osobnú aj generačnú. Hľadá a nachádza zmysel svojej existencie i zmysel všetkého navôkol. Druhá mentalita má iba prítomnú chvíľu. Tu a teraz. Nie je dôležité, čo bolo ani čo bude. Obidve mentality prinášajú svoje ovocie.

Pojem *prirodzený* (nevytvorený umele), *prirodzenosť* zasahuje svojou podstatou ďaleko hlbšie ako pojem *tradičný*, *tradícia*. Tradičný, tradícia nemusí rešpektovať princíp ľudskej dôstojnosti, osobnej integrity, sebaúcty, úcty k druhým. Chceme niektorými zdôvodneniami posilniť opodstatnené používanie pojmu *prirodzený*, *prirodzenosť* vo vzťahu ku kategórii rodiny. „*Človek ako jednota duše a tela*“ (4. lateránsky koncil, 1215) čiže osoba - zverená sebe samej je „*subjektom svojich mravných skutkov*.“ (Ján Pavol II. VS, č. 48, 1993). Tento rozmer stavia človeka na vrchol bytia v čase a priestore, čo zároveň otvára priestor riziku, že svoje prvenstvo nezvládne, zneužije. Nesprávne použije svoju *moc* – nadvládu. Jeho rozvíjaná duchovnosť „*presahuje celistvosť vecí a preniká do hlbšej štruktúry skutočnosti. Ľudská prirodzenosť sa prejavuje ako prirodzenosť bytia, ktoré odpovedá na svoje vlastné potreby na základe «vzťahovej subjektivity», totiž spôsobom vlastným slobodnému a zodpovednému bytiu, ktoré uznáva nevyhnutnosť integrovať sa a spolupracovať s jemu podobnými a je schopné tvoriť spoločenstvo s nimi v poznaní a láske.*“ (Pápežská rada pre spravodlivosť a pokoj, 2004).

Jediný funkčný systém spoločnosti, ktorý komplexne osobu zohľadňuje, buduje a stabilizuje je rodina. (Fuchs, 2009) Chladne sociologicky povedané: „v intímnom systéme rodiny, ktorý je rozšírením intímneho systému manželstva, sa komunikačným médiom stáva láska.“ Vzájomná úplná ohľaduplnosť funguje len vtedy, keď je prítomná láska. Manželstvo a rodina bez lásky strácajú zmysel existovať. Je to zákonitosť.

Na tomto mieste je potrebné pripomenúť význam slova zákon a zákonitosť, nie v zmysle stále sa meniacej legislatívy, ale v zmysle platnosti a funkčnosti. Všetci vieme, že takéto zákony existujú. **Zákony sú jasné a bezpečné poznanie, o ktoré sa opiera každá rozumná činnosť a správanie.** (por. Bocheňský). Obklopuje nás veľmi málo vecí, ktoré majú takú dôležitosť ako zákony. Stále viac pribúda ľudí, ktorí automaticky prijímajú

funkčnosť niečoho, čo dobre nepoznajú a ani nepotrebnú skúmať. Zákon nie je len nástroj. Zákon zasahuje hlboko do našej existencie a je predpokladom ľudskej kultúry. Súdna vrátane človeka majú určité spoločné vlastnosti.

- Nachádzajú sa na nejakom mieste.
- V nejakom konkrétnom čase.
- Sú pominuteľné (v určitom čase zaniknú).
- Podliehajú zmene.
- Majú svoju individualitu.
- Nie sú nutné (nemuseli existovať).

Zákon nemá ani jednu z týchto šiestich uvedených vlastností. Keď človek objaví existenciu zákona, zisťuje, že existuje a platí všade. Je nad priestorom. Je nad časom. Nepodlieha zmene. Je všeobecný a je nutný. Všetky ostatné vedy existenciu zákonov predpokladajú, skúmajú ich, ale nemôžu dať odpoveď, čo zákon je. Rešpektovanie prírodných zákonov napr. v astrofyzike prinieslo významné poznatky. Existujú a platia mimo nás a našej vôle. Práve zákony potvrdzujú, že okrem nášho reálneho konkrétneho bytia existuje **ideálno**. Podobne nám hlad potvrdzuje, že existuje jedlo. Prirodzené túžby prezrádzajú skutočné veci. O tom svedčia aj výpovede respondentov, ktorými boli študenti stredných škôl v treťom ročníku.

Analýza primárnych dát získaných z odpovedí na otvorenú otázku č. 7

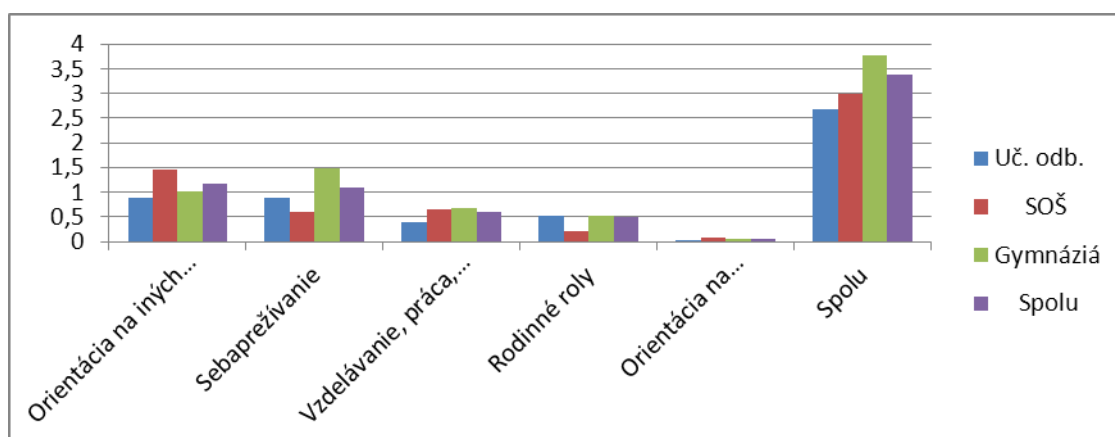
Znenie otázky: Pri kladení troch druhov otázok sme mali pred očami tri koncepcie etiky: Aristotelovskú, kde v centre stojí osobnosť a jej vlastnosti, Kantovskú, kde sa vychádza z činností, z konania, ktoré by vo svojej dokonanej forme sa mohlo stať normou pre konanie všetkých ľudí v spoločnosti (kategorický imperatív) a z utilitárnej koncepcie, kde sa zameriavame na cieľ, zvažujú sa klady a zápory jednania a snahou je, aby výsledkom bolo optimálne dobro. Odpovede by sa mali navzájom dopĺňať a po analýze zápisov, by sme mali možnosť vytvoriť si komplexný obraz o tom, aké výrazové prostriedky používajú naši respondenti na vyjadrenie toho, čo pokladajú za dobré, nasledoviahodné a najvhodnejšie pre ich budúci život. Výsledkom je verbalizovaný obraz étosu skúmanej skupiny dospievajúcich, teda už takmer dospelých stredoškolákov. Predpokladáme, že tento étos má istú stabilitu, lebo je vybudovaný na základoch daných psychických a fyzických dispozícií a istých, len pomaly sa meniacich charakteristik sociálneho prostredia v regióne Orava.

Otázky boli formulované takto:

Aký/aká by ste chceli byť? Čo by ste chceli v budúcnosti robiť? Aké sú Vaše životné ciele?

Prvá otázka „Aký/aká by ste chceli byť“ bola použitá so zámerom získať primárne dáta – zápisy (denotácie) - vyjadrujúce ľudské vlastnosti vzťahujúce sa k rôznym dimenziám ľudskej existencie. Tieto deklarované vlastnosti (aj keď nemáme reflexiu autorov zápisov o tom, čo si presne pod jednotlivými slovami myslia) nesú istý význam a môžeme tvrdiť, že aj istú morálnu hodnotu. My ich podľa tohto významu môžeme zaradiť do nasledujúcich kategórií:

1. Denotácie vyjadrujúce vzťah k iným ľuďom (majú pozitívny význam a obsahujú zameranie na dobro iných ľudí) – túto skupinu denotácií sme zaradili pod názov „Orientácia na iných ľudí“.
2. Denotácie vyjadrujúce orientáciu na seba - vzťah ku sebe samému. Tieto denotácie uvádzame pod názvom „Sebaprežívanie – prežívanie seba samého“.
3. Denotácie obsahujúce vzťah k štúdiu, práci a materiálnemu zabezpečeniu – teda k tomu, čo zvykneme zhrnúť pod pojem úspešné uplatnenie sa.
4. Denotácie obsahujúce vzťah k manželstvu, rodičovstvu a k rodine všeobecne. Použili sme názov kategórie „Rodinné roly“.
5. Denotácie vyjadrujúce vzťah k Bohu a náboženstvu. Túto kategóriu sme nazvali „Orientácia na transcendentno“.
6. Denotácie, ktoré sa nedali zaradiť do žiadnej z týchto kategórií. Táto kategória nesie názov „Nezaradené denotácie“.

Graf 1 Vlastnosti - Rozdiely medzi školami v počte denotácií vlastností na jedného respondenta

Druhá otázka „**Čo by ste chceli v budúcnosti robiť?**“ bola mienená ako otázka o činnostiach každého druhu, ktoré pokladá respondent za také významné pre svoj budúci život, aby sa o nich v odpovedi zmienil. Je ale možné, že slovo „robiť“ evokovalo pojem „robot“, teda „práca“. Možno preto sa takmer každý respondent zmienil o svojich budúcich študijných zámeroch a neskôr aj o svojom povolani resp. práci ako takej. A boli viacerí takí, ktorí písali iba o „roboť“. Denotácie zo všetkých odpovedí sme roztriedili podľa ich obsahu a významu do nasledujúcich kategórií:

- Denotácie vzťahujúce sa k manželským a rodičovským rolám, názov kategórie je „*Rodinné roly*.“
- Denotácie vzťahujúce sa k príprave na budúce povolanie, názov kategórie: „*Škola a štúdium*.“
- Denotácie vzťahujúce sa k práci a) všeobecne a b) konkrétne charakteristiky práce.
- Denotácie vzťahujúce sa k finančnému a materiálnemu zabezpečeniu. Názov kategórie je „*Materiálne a finančné zabezpečenie*.“
- Denotácie vzťahujúce sa k starostlivosti o iných ľuďoch a pomoci iným ľuďom sme dali do kategórie „*Pomoc iným a starostlivosť*“.
- Denotácie vzťahujúce sa k Bohu a náboženstvu v kategórii s názvom „*Orientácia na transcendentno*.“
- Denotácie vyjadrujúce neschopnosť odpovedať na otázku „*Neviem, nerozmýšľal/a som o tom*.“

Tabuľka 1 Porovnanie početnosti kategórií u chlapcov a dievčat

Kategória	Chlapci	Dievčatá
Rodinné roly	15,49%	22,51%
Škola a štúdium	10,33%	19,90%
Emocion. uspok. a zážitky	11,74%	15,87%
Práca konkrétne	18,78%	15,13%
Práca všeobecne	15,02%	12,18%
Finančné a materiálne zabezp.	17,84%	6,28%
Starostl. a pomoc iným	3,76%	7,10%
Orientácia na transcendentno	1,41%	0,74%
Neviem, nerozmýšľal som	5,63%	1,10%
Spolu	100%	100%

Tretia otázka: „**Aké máte životné ciele?**“ bola zameraná na zistenie túžob respondentov na základe odpovedí, v ktorých sa deklarujú nejaké ciele. K dosiahnutiu týchto cieľov sú potrebné nejaké osobné vlastnosti, cieľavedomé činnosti a priaznivé ekonomické, politické

a sociálne podmienky. Pri analýze odpovedí sme zistili, že denotácie vzťahujúce sa k plánovaným budúcim činnostiam sa čiastočne prekrývajú s denotáciami vzťahujúcimi sa k cieľom, alebo ich dopĺňujú. Kategórie, do ktorých sme denotácie zaradili, boli veľmi podobné.

1. Podobne ako pri analýze odpovedí na otázku o vlastnostiach, sme spojili do jednej kategórie a) denotácie vzťahujúce sa k úspechu v škole a v štúdiu, b) denotácie vzťahujúce sa k úspešnému obstaraniu na trhu práce. Táto kategória má názov „Úspech v škole a v práci.“ Zaradili sme sem denotácie vyjadrujúce nasmerovanie k úspešnému ukončeniu strednej školy resp. štúdia na vysokej škole, denotácie vzťahujúce sa k nájdeniu si práce (v ktorej by chcel byť respondent/ka úspešný/á, ktorá by ho/ju bavila a bola by aj dobre platená) a denotácie vzťahujúce sa ku konkrétnym profesiám.
2. „Rodinné roly“ – denotácie vzťahujúce sa k manželským rolám, rodičovským rolám, zabezpečeniu rodiny a k rodine ako takej.
3. „Záľuby a emocionálne uspokojenie“ – denotácie vzťahujúce sa k túžbe po uspokojení záujmov a koníčkov a po pocite šťastia a spokojnosti.
4. „Materiálne a finančné zabezpečenie“ – denotácie obsahujúce slová „peniaze“, „zárobok“, „zabezpečenie“, „dom“, „auto“, „bývanie.“
5. „Starostlivosť a pomoc iným.“
6. „Orientácia na transcendentno.“
7. „Neviem, nemám žiadne ciele.“

Tabuľka 2 Životné ciele - Počty denotácií na jedného respondenta, rozdiely medzi pohlaviami

Kategória	Chlapci	Dievčatá	Spolu
Úspech v škole a v povolani	1,49	1,72	1,54
Rodina, rodičovst. manželst.	0,96	1,82	1,32
Finančné a matrial. zabezpeč.	0,55	0,28	0,41
Záľuby a emocion. uspokoj.	0,31	0,55	0,41
Starostliv. a pomoc iným	0,05	0,13	0,08
Orientácia na transcendent.	0,06	0,05	0,05
Neviem, nemám ciele	0,12	0,07	0,09
Spolu	3,55	4,62	3,9

Návrhy na podporu pro-rodinnej výchovy na stredných školách.

Vychádzame zo zistených skutočností:

- Respondenti sú väčšinou prorodinne orientovaní, 80% vo svojich odpovediach na otázku o budúcnosti uviedlo aspoň jednu denotáciu vzťahujúcu sa k rodine, manželstvu a rodičovstvu.
- Dievčatá si uvedomujú vzťahy v manželstve a rodine, obzvlášť dávanie a prijímanie lásky a prikladajú im veľký význam. Manželská láska a deti sú základom ich budúcej spokojnosti so životom.
- Chlapci v tomto veku väčšinou vnímajú manželstvo a rodinu ako inštitúciu, zriedkakedy vyzdvihujú vzťahy. Svoju úlohu deklarujú ako živateľa rodiny a toho, ktorý sa má postarať o jej materiálne potreby. Ďalej seba samých vnímajú ako otcov starajúcich sa o výchovu svojich detí. V ich odpovediach len zriedka vystupuje vzťah k manželke/partnerke, najčastejšie je spomenutá vernosť ako hlavný a takmer jediný atribút dobrého manžela. Výnimočne sa spomenie slovo láska.
- Dievčatá túžia po emancipácii vo vzdelaní, uplatnení sa v zamestnaní a kariére. Seba samé však nevnímajú ako živateľky rodiny a ako tie, ktoré by sa mali postarať o jej materiálne zabezpečenie. Skôr ako starostlivé matky a manželky. Zárobok je pre nich skôr zdrojom nezávislosti od muža a príspevkom k zabezpečeniu rodiny.
- Chlapci sústreďujú na prvom mieste vo svojich výrokoch pozornosť na prácu, vlastnosti, ktoré súvisia s úspechom v práci, na finančné a materiálne zabezpečenie a na to, aby boli akceptovaní. Menej deklarujú potrebu emocionálneho uspokojenia, vzťahy k iným ľuďom a prežívanie seba samého ako osobnosti nedokážu diferencovať a pomenovať. Nedokážu dostatočným množstvom výrazov opísať svoje pocity, názory, morálne kategórie.
- Dievčatá majú až prehnané očakávania vo vzťahu k partnerovi, manželstvu a rodinnému životu. Nepoznajú psychiku chlapcov a ich spôsob myslenia.
- Chlapci nepoznajú spôsob myslenia dievčat, ich orientáciu na vzťahy a emócie. Manželstvo a rodinu vo svojich výrokoch zahrňujú do svojich životných koncepcií skôr ako niečo, čo dáva zmysel ich snaženiu na poli práce, podnikania a úsilia o materiálne a finančné zabezpečenie. Uniká im dôležitosť emócií a dôležitosť vzťahov v rodinnom spoložití.

- Výsledkom môže byť neschopnosť trvale budovať a obnovovať vzťahy lásky, priateľstva, porozumenia, oddanosti počas dlhých rokov trvania manželstva. To už nie je ďaleko k odcudzeniu sa a hľadaniu si a vytváraniu vzťahov mimo manželstva.
- Je potrebné naučiť žiakov stredných škôl hovoriť o svojich pocitoch, názoroch, vyjadriť ich a vedieť načúvať iným.
- Kľúčový je problém komunikácie s druhým pohlavím, porozumenie jeho spôsobu myslenia, pocitov a spôsobov, ako vyjadruje svoju lásku, potreby, nesúhlas či súhlas. Spôsob riešenia konfliktov a záťaží.
- Spoločenstvo „RUTH“ už roky poskytuje výcvik animátorom, ktorí dokážu mladých ľudí poučiť o vzťahoch v manželskom páre, o rozdieloch medzi ženami a mužmi vo vnímaní sveta a toho druhého. Prostredníctvom zážitkových aktivít si mladí muži a ženy dokážu uvedomiť rozdielnosť toho druhého a potrebu rešpektovať ho takého aký je, prijať sa navzájom a jeden druhému prinášať radosť a spokojnosť. Títo animátori by boli schopní prispieť do prorodinnnej výchovy na stredných školách, prípadne by sa záujemcovia spomedzi učiteľov mohli zúčastniť animátorských kurzov. Na hodinách náboženstva, etiky a občianskej výchovy či spoločenskovedných predmetov by sa našiel priestor na aktivity tohto druhu.
- Naši respondenti vkladajú veľké nádeje do svojho budúceho manželstva a rodinného života. Je pre nich prinajmenšom také dôležité ako uplatnenie sa na trhu práce.

Profesionálna príprava trvá dlhé roky. Do manželstva mladí ľudia vstupujú nedostatočne pripravení, orientovaní – lepšie povedané dezorientovaní filmami, reláciami, názormi a príkladmi tzv. „celebrít“ alebo neskúsených či dezorientovaných ľudí. Čím ďalej tým viac chýbajú aj pozitívne príklady vo vlastnej rodine a v širšom okruhu známych. Nieкто by im mal povedať o skutočných medziľudských vzťahoch v manželstve a v rodine, na čom sú budované a ako sa zveľaďujú a udržujú tak, aby boli prínosom pre všetkých zúčastnených. Doterajšie koncepcie prorodinnnej výchovy nepokladáme za dostačujúce a bolo by ich treba doplniť a celý proces urobiť pútavejším pre mladého človeka a viac orientovaným na každodennú prax rodinného života. Veľkú vážnosť pripisovať kultúre slovného prejavu a atribútom, ktoré volíme pre pojmy a kategórie, ktoré vplývajú na interiorizáciu hodnôt mladých ľudí, lebo ich svedomie a rozum sú v procese hľadania pravých významov a hodnôt ľudských slov, skutkov a postojov.

Záver

Dielčie výsledky výskumu o hodnotovej orientácii mladých ľudí v regióne Orava poukazujú na potrebu kvalitného rešpektovania ľudskej osoby v rodine, v škole. Len tak zobudíme podstatu miery spolu s citom pre tvorivosť a pravosť a položíme základy disciplinovaného súžitia, nové formy prejavov úprimného zbratania.

Nepôjde o literu zákona predpisu, nestíhala by pokryť všetky odlišnosti vzťahov. Pôjde o srdce človeka, aby v ňom vzniklo rozhodnutie pre dôveru svojim vnútorným silám a aby mohol dôverovať tým istým silám aj v inom človekovi. Každý z nás potrebuje nanovo nahmatať svoje srdce poznania, že podstata každého jedného človeka je nezničiteľná. To predpokladá nebáť sa hľadať rozhodnutie, po rozhodnutí vernú odpoveď. Rozhodnutie a odpoveď je sebarealizácia v tomto čase, ktorý práve žijeme. Ony ho robia vzácnym. Čas každého človeka nie je okrajovou dráhou, povedané v duchu Guardiniho. Tvorí zárodok nezničiteľnej trvácnej formy. Aj preto je naša prítomnosť taká jedinečná a cenná. Už Komenský mal skúsenosť, že všetko sa omnoho ľahšie učí ako odúča. Sme nároční na rôznyi komfort. Bolo by dobré, keby sme náročnosť vnášali aj do pojmov a rešpektovania ich moci, aby nemuseli generácie po nás platiť znášaním dôsledkov našich logických, pojmových a existenčných blúdení.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] FAGGIONI, M. P. 2007. *Život v našich rukách*. Spišská Kapitula: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2007. 331 s. ISBN 978-80-89170-25-8.
- [2] FUCHS, CH. 2009. Information and communication Technologies and society. A contribution to the critique of the political economy of the Internet. *European Journal of Communication* 24(1), 69–87.
- [3] GUARDINI, R. 1987. *Prijat' sám seba*. Dobrá kniha Trnava. 2000. 69 s. ISBN 80-7141-296-1.
- [4] JÁN PAVOL II. 1993. *Veritatis Splendor*. SSV Trnava 1994. 184 s. ISBN 80-7162-057-2.
- [5] JÜNEMANN, E. – KILZ, G. H. 2009. *Die Zehn Gebote – Orientierung für gerechte Strukturen*. Bonifatius – Verlag Paderborn, 2009. 131 s. ISBN 978-3-89710-439-6.
- [6] KREEFT, P. 2009. *Tri filozofie života*. Lúč Bratislava 2009. 152 s. ISBN 978-80-89342-10-5.
- [7] MOSCOW DEMOGRAPHIC SUMMIT. 2011.

- [8] PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ. 2008. *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*. SSV Trnava 2008. 550 s. ISBN 978-80-7162-725-8.

KONTAKT

Mária Bielová, Prof. PhDr. PhD.

Ústav sociálnej práce T. Kolakoviča, VŠ ZaSP sv. Alžbety

028 01 Trstrená, Železničiarov 278

ambielova@gmail.com

RODINNÁ A SOCIÁLNA PODPORA OBČANOV VYŠŠIEHO VEKU

FAMILY AND SOCIAL ASSISTANCE FOR ELDERLY CITIZENS

Bočáková Oľga

Abstrakt:

Úvod: Sociálna pomoc je vyjadrením potreby pomáhať občanovi v prípade, ak sa dostal do situácie, v ktorej nie je schopný si pomôcť sám. Senior pre svoje plnohodnotné fungovanie, primerané svojmu veku, potrebuje dôverné, isté a prijateľné prostredie.

Jadro: Obyvateľstvo Európy starne. V súčasnosti sú európske krajiny v pozícii, čoraz častejšie a naliehavejšie tento aktuálny problém riešiť. Spoločnosť sa dostáva do situácie, kedy sa prísun prostriedkov na vyplácanie dôchodkov znižuje. Z toho vyvstáva otázka, akým spôsobom je možné situáciu dôchodkového zabezpečenia zlepšiť.

Vznik sociálneho zabezpečenia je vysvetľovaný z historického hľadiska, kedy na základe nutnosti kompenzovania nepriaznivých dôsledkov životných udalostí bolo potrebné vytvorenie takejto sústavy sociálneho zabezpečenia. Je označované ako súbor právnych, finančných a organizačných opatrení vytvorených na kompenzovanie nepriaznivých a finančných dôsledkov životných udalostí ohrozujúcich sociálne práva (Rievajová, 2006).

Rievajová (2006) delí vnútorné faktory nasledovne: ekonomický faktor, demografická situácia, politický faktor, etické názory a tradície, právny poriadok, stav životného prostredia, náboženstvo. Delenie vonkajších faktorov podľa Mackovej (In Rievajová, 2006) sú: medzinárodná situácia, zahraničná orientácia krajiny, činnosť medzinárodných organizácií, migrácia obyvateľstva.

Rievajová (2006) hovorí ešte o ďalšom členení determinantov sociálneho zabezpečenia. Medzi sociálne determinanty, ako uvádza, patrí celková štruktúra obyvateľstva, nielen globálna, ale aj štruktúra podľa pohlavia a veku a demografické charakteristiky. Medzi sociálno – ekonomické determinanty radí hlavne obyvateľstvo a pracovné sily, ktoré považuje za základné prvky socioekonomickej reality spoločnosti. Občana vykresľuje v dvojakej úlohe: ako tvorca produktu a príjemcu peňazí a ako používateľa produktu a vydavateľa peňazí. Poukazuje na to, že je potrebné upriamovať pozornosť hlavne na úroveň tvorby a užitie hrubého domáceho produktu (makroekonomické determinanty). Za mikroekonomické determinanty považuje skutočnosti zaoberajúce sa vnútornou štruktúrou a ekonomickými závislosťami.

Záver: Hrozenková (2005) hovorí o dvoch modeloch životného štýlu osôb vyššieho veku: *teória disangažmánu /neangažovanie sa, pasivita, nečinnosť/* - akceptovaná milovníkmi kludného života bez stresov, s pasívnou účasťou na dianí, najmä prostredníctvom médií, a *teória aktivity* - /práca, snaha spoločenskej potrebnosti a užitočnosti, zapojenie sa do spoločenského, záujmového i politického života/ vyznačujú sa cieľovými aktivitami a plnou účasťou na spoločenskom živote.

Veľký význam najmä u seniorov má zmysluplné trávenie voľného času. Vo všeobecnosti panuje názor, že dôchodcovia majú dostatok voľného času, ktorý môžu využívať tak, ako si želajú. I tu však môžu vyvstať dve hlavné obmedzenia a to 1. zdravotný stav a 2. príležitosť k práci. Veľký význam má však obzvlášť u seniorov aj rozptýlenie osamote. Jedná sa väčšinou o počúvanie rozhlasu, sledovanie televízie, ručné práce, riešenie rébusov. Kategóriu sociálnych kontaktov vo voľno časovom ponímaní tvorí okrem iného športová aktivita, najmä prechádzky, plávanie, turistika, tanec, bicyklovanie a iné.

Kľúčové slová: Seniori. Rodina. Rodinná podpora. Sociálna podpora. Sociálna politika. S Spoločnosť.

Literatúra:

- [1] RIEVAJOVÁ, E. 2006. *Teória a politika zamestnanosti*. 1. vyd. Bratislava. Ekonóm, 2006. 286 s. ISBN 80-225-2263-5.
- [2] HROZENSKÁ, M. a kol. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Vydavateľstvo Osveta Martin. 2008. ISBN 978-80-8063-282-3.

Abstract:

Introduction: Social assistance is an expression of the need to assist the citizen in the case, if he gets into a situation in which he is not able to help himself. Senior for its full operation, appropriate to their age, needs confidential, safe and acceptable environment.

Main part: The population of Europe is ageing. Nowadays, European countries are in a position of dealing with this current problem more frequent and more urgent. The society is getting in to situation where the supply off ends for the payment of pensions decreases. From this arises the question of the manner in which it is possible to improve the situation of the pension scheme. The formation of social security is justified by the historical perspective, when on the basis of the need to off set head verse effects of life events, was necessary to create such a social system of social security. Is referred to a set of legal, financial and organisational measures designed to compensate for the adverse financial consequences of life events and endangered social rights. (Rievajová, 2006).

Rievajová (2006) divides the internal factors as following: economic factor, demographic situation, political factor, the ethical beliefs and traditions rule of law, the State of the environment, religion division of external factors, according to Macková (In Rievajová, 2006) the international situation, foreign orientation of the country the activity of international organisations, the migration of the population (Rievajová, 2006). Also tells about the other division of social security determinants. Among social determinants, as indicated by the overall structure of the population, are included not only global, but also the structure by sex and age and demographic characteristics. Among the socio-economic determinants ranks especially the population and man power, which are considered to be the basic elements of the socio economic reality of the society. The citizen's role is imaged in two roles: as the creator of product and recipient of money and as a user of the product and the issuer of money. It points out that it is necessary to mainly pay attention in particular to the level of production and consumption, gross domestic product(macroeconomic determinants). The microeconomic determinants are considered the facts of dealing with internal structure and economic dependencies.

Conclusion: Hrozenká (2005) says about the two models of the lifestyle of people of the older age: - the theory of passivity, in action-a peaceful life with out stress, lovers/accepted with passive participation in happenings, especially through the media. - the theory of activity/work, social desirability and usefulness-effort, involvement in social and political life are characterized by targeted, interest/activities and the full participation of the social life.

A great importance especially for seniors lies on the spending meaningful leisure time. In general, there is a view that the senior shave enough free time, which can be used as they wish. Even here, however, it may lead to two major limitations and to health status and the opportunity to work. Great importance has, however, especially among the elderly, also the distractions on their own. This is mostly about listening to radio, watching television, handicraft, solving puzzles. Category of social contacts in terms of free time includes sports activity, especially walking, swimming, hiking, dancing, biking, and others.

Key words: Seniors. Family. Family support. Social support. Social policy. The society.

Literature:

- [1] RIEVAJOVÁ, E. a kol. 2006. *Sociálne zabezpečenie*. 1.vyd. Bratislava: SPRINT, 2006. ISBN 80-889085-62-8.

[2] HROZENSKÁ, M. a kol. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*, Vydavateľstvo Osveta Martin, 2008, ISBN 978-80-8063-282-3.

Úvod

Strieženec (2001) nepovažuje systém sociálneho zabezpečenia len za nástroj na redistribúciu príjmov medzi rôzne kategórie občanov, ale ho poníma ako systém usilujúci sa o určitú mieru sociálnej spravodlivosti pri kompenzácii spoločenského rizika. Adekvátne fungovanie systému sociálneho zabezpečenia je možné zistiť pomocou všeobecných prvkov v konkrétnych podmienkach. Hlavnými prvkami skúmania sociálneho zabezpečenia sú podľa Rievajovej (2006):

- objekty sociálneho zabezpečenia,
- subjekty sociálneho zabezpečenia,
- sociálno – ekonomické determinant.

Sústava sociálneho zabezpečenia má tri základné formy: sociálne poistenie, štátnu sociálnu podporu a sociálnu pomoc. (Strieženec, 2001).

Charakteristika troch foriem sociálneho zabezpečenia

Sociálna pomoc je vyjadrením potreby pomáhať občanovi v prípade, ak sa dostal do situácie, v ktorej nie je schopný si pomôcť sám. Pre človeka, ako jedinečnú mysliacu a cítiacu bytosť žijúcu v určitých spoločenských zoskupeniach je prirodzená možnosť vzájomnej pomoci.

Levická (2002) vystihuje tento fakt na základe fylogény ľudstva, ktorá poukazuje na prirodzenosť a nevyhnutnosť pomoci zo strany skupiny, rodiny, klanu alebo kmeňa. Autorka uvádza, že pomáhanie je pôvodnou zložkou ľudského konania, ako aj imanentnou zložkou konania spoločnosti. Pomoc označuje ako formu správania sa v ľudskom spoložití. Z histórie je známe, že sociálna pomoc sa vyvinula ako filantropická činnosť cirkvi, dobročinných spolkov a obcí, ktoré budovali sirotince, útulky, azyly a i. Cieľom sociálnej pomoci je dosiahnutie spôsobilosti jedinca na sebestačný život a mala by zabraňovať sociálnemu vylúčeniu a sociálnej deprivácii z chudoby, najmä u detí. (Matlák, 2004).

Ponímanie sociálnej pomoci tak ako ju uvádza Radičová (1999) je pomoc poskytovaná občanom, ktorí si pre svoj zdravotný stav, vek alebo z iných dôvodov nevedia zabezpečiť životné potreby príjmami z pracovnej činnosti, z dávok dôchodkového alebo nemocenského zabezpečenia.

Uvádza, že systém sociálnej pomoci sa realizuje prostredníctvom peňažných dávok, vecnej pomoci a služieb. Poukazuje na rozdiel medzi sociálnou pomocou, sociálnym poistením a sociálnou podporou. Konštatuje, že sociálna pomoc sa od poistenia a podpory líši individuálnou aplikáciou, ktorá je podmienená chudobou (sociálnou potrebnosťou), náhlou alebo dočasnou núdzou, prípadne podmienenosťou možnosťami subjektu, ktorý pomoc poskytuje. To znamená, ako uvádza Radičová (1999), že systém sociálnej pomoci napomáha predchádzať situáciám sociálneho vylúčenia.

Sociálnu pomoc je možné poskytovať na báze dobročinnosti, či na báze verejnej pomoci. Na báze dobročinnosti je sociálna pomoc poskytovaná v prípade, ak subjekty poskytujúce pomoc (súkromné osoby, organizácie, verejné inštitúcie či orgány politickej moci) vykonávajú túto pomoc dobrovoľne a s voľnosťou v rozhodovaní.

Ak je sociálna pomoc riadená zákonom, nadobúda verejný charakter. Za charakteristické prvky sociálnej pomoci sú pokladané financie zo strany verejných orgánov, subsidiarita, individualizovaná pomoc, minimálna garancia, väzba na výchovu. (Rievajová, 2006).

Sociálne zabezpečenie úzko súvisí so sociálnou politikou, tvorí dôležitý článok politiky každej krajiny. Pojem sociálna politika sa vyskytuje v našom živote pomerne často. Napriek tomu je zaujímavé, že mnohokrát si neuvedomujeme, čo samotný pojem znamená a akým zásadným spôsobom formuje každodenný život. (Draganová, 2006). Charakteristika sociálnej politiky podľa Strieženca (2001) je, že sociálna politika formuje usporiadanie v konkrétnej spoločnosti, stanovuje rozsah sociálnej ochrany, sociálne zámery, prevenciu dezintegračných procesov. Dotvára komplexné životné podmienky, zdravotné, vzdelávacie, pracovné, sociálno – ochranné a pracovno – právne vzťahy vrátane starostlivosti o životné prostredie a pracovné prostredie.“

Podľa Radičovej (1998) sociálnu politiku je možné charakterizovať aj ako systém sociálneho zabezpečenia a politiky trhu práce, ak vykonávanie sociálnej politiky spadá do kompetencie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. V prípade chápania sociálnej politiky ako politiky na uspokojovanie určitých životných potrieb a vytváranie životných podmienok na uspokojovanie potrieb určitej populácie patrí do jej systému okrem sociálneho zabezpečenia a politiky trhu práce aj zdravotná politika a politika bývania.

Podľa Krebsa (2007) je názor na sociálnu politiku chápaný v súvislosti s vnímaním samotného pojmu „sociálny“. Je obvykle chápaný v troch významových rovinách:

- najširšom slova zmysle, t.j. sociálny ako spoločenský,

- v užšom slova zmysle, t.j. sociálny ako snaha bezprostredne smerujúca k zdokonaľovaniu životných podmienok ľudí,
- v najužšom slova zmysle, t.j. v zmysle kuratívnom, v zmysle riešenia nepriaznivých alebo núdznych sociálnych udalostí.

Sociálna politika má k dispozícii konkrétne postupy na riešenie sociálnych situácií ľudí, ktorými sa dosahuje adekvátne riešenie konkrétnej udalosti. Tieto postupy vychádzajú z poznania najdôležitejších princípov sociálnej politiky. Medzi princípy sociálnej politiky patrí princíp sociálnej solidarity, princíp sociálnej spravodlivosti, princíp subsidiarity a princíp participácie. (Stanek, 2006).

Na formovaní sociálnej politiky sa zúčastňuje štát, ako aj všetci občania. Sociálna politika by mala byť aktívna, aby pomocou silnej ekonomiky a ostatných determinantov zabezpečila vhodné životné podmienky občanov, vytvárala priestor na pracovnú a sociálnu aktivitu, prispievala k rozvoju osobnosti jedincov a dosiahla uspokojovanie ich sociálnych potrieb. Riešenie sociálnych udalostí je vykonávané konkrétnymi postupmi vychádzajúc z princípov sociálnej politiky.

Starnutie človeka

Človek začína teoreticky starnúť už prvý deň po svojom narodení. Je to zákonitý biologický proces. Ako uvádza Bromley (1974) zmeny v štruktúrach a funkciách tela sa začínajú krátko po tom, ako jedinec dosiahne biologickú dospelosť, t.j. medzi 15 a 25 rokom života.

Balogová (2005) poníma starnutie ako veľmi zložitý multifaktoriálny dej, ktorý je výsledkom vzájomného pôsobenia genetických podmienok a faktorov vonkajšieho prostredia, pričom má individuálny charakter. Proces starnutia sa na začiatku prejavuje celkom nenápadne, no s postupujúcim vekom sa zrýchľuje. Krajčík (2002) definuje starobu ako posledné obdobie života a je vždy zakončená smrťou.

Podľa Hocmana (1985) existujú dve skupiny názorov na starnutie. V prvej vysvetľuje starnutie ako proces vopred naprogramovaný, ktorý má každý živý tvor zakódovaný vo svojom genetickom materiáli. Tento názor potvrdzuje, že organizmus môže prežiť určité dané obdobie, maximálnu dĺžku života, ale za žiadnych okolností nemôže žiť dlhšie. Druhá skupina názorov považuje starnutie a smrť za dôsledok množstva nepriaznivých vplyvov pôsobiacich na organizmus, ktoré v ňom vyvolávajú nezvratné zmeny spôsobujúce postupné opotrebovanie organizmu, jeho starnutie a smrť.

Z ontogenetického hľadiska je starnutie považované za jednu z etáp ľudského veku. Vek je meradlom na určovanie periodizácie etáp ľudského života. Čornaničová (2007) chápe vek ako vymedzenie určitého časového úseku, ako doby niečím charakteristickej v spoločensko–historickom význame, alebo vo vzťahu k ľudskému životu

Význam rodiny pre seniora

Senior pre svoje plnohodnotné fungovanie primerané veku potrebuje dôverné, isté a prijateľné prostredie. Takým určite je rodina a rodinná klíma. Bol s ňou spätý, poskytovala mu všetko, čo pre svoj život potreboval. Senior a rodina sú najoptimálnejšie aspekty, ktoré sa na seba organicky viažu.

- **atmosféra v rodine** je najvýznamnejšou charakteristikou rodiny je jej atmosféra. Ťažko vyjadriteľná, objektívne skoro nezachytiteľná, a predsa ju každý intenzívne cíti, rodinný člen i náhodný hosť. Čím väčšmi plní rodina svoje poslanie, tým je domov príťažlivejší a srdečnejší. Predovšetkým pocit, že tam patríme. Rodina zabezpečuje a chráni, nielen materiálne a sociálne, ale aj citovo. Porozumieť znamená ochotne vypočuť a zamyslieť sa, hľadať spoločne možné východiská, citovo podporiť vo chvíľach neúspechu.

- **rodina, ako najstaršia spoločenská inštitúcia**, plní svoje socializačné, ekonomické, sexuálno-regulačné a reprodukčné funkcie. Vytvára určitú emocionálnu klímu, formuje interpersonálne vzťahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životného štýlu. Zo sociologického hľadiska je to určitá forma začlenenia sa jedinca do sociálnej štruktúry. Človek nežije ako izolovaná bytosť. Od začiatku svojich dejín sa spájal, spolčoval, združoval do skupín, ktoré mu poskytovali ochranu, zabezpečovali súdržnosť, stabilitu a tým aj lepšiu šancu na prežitie.

Funkcie rodiny sa vyvíjali v súvislostiach so spoločenskými zmenami, ktoré ovplyvňovali postavenie rodiny v spoločnosti i vzťahy vo vnútri rodiny. Moderná rodina stratila niektoré zo svojich predchádzajúcich funkcií. Iné funkcie iba stratili na dôležitosť. Aby rodina plnila uvedené funkcie, je potrebná prítomnosť všetkých jej členov.

- **zmeny v rodine** v posledných desaťročiach sa model rodiny významne mení. Zvyšuje sa variabilita typov rodiny, a preto rozlišujeme: úplná (matka, otec, dieťa), neúplná (chýba jeden rodič), vlastná, nevlastná, náhradná.

Rešpekt voči starším ľuďom a starostlivosť o nich bola a stále je jednou z mála konštánt v ľudskej kultúre v celom rozvinutom svete. Rodina bola miestom, kde sa tieto hodnoty rozvíjali a v každodennom živote pestovali. Starostlivosť o starších členov rodiny sa

tradične rezervovala pre mladších. Deti splácali dlh svojim rodičom za výchovu a podporu. Ekonomická záťaž a efektivita sa prenášala z jednej generácie na druhú. V druhej polovici 20.storočia došlo v štruktúre rodiny k zmene. Trojgeneračná rodina sa zmenila na nukleárnu, v ktorej žijú len rodičia a deti. Tendencia mladých ľudí osamostatňovať sa priniesla nový jav osamelosť starších ľudí.

- **spôsob života seniora** - senior žije sám, opustený, osamelý a neudržiava kontakty s rodinou, známymi, je citovo ochudobnený, dostáva sa tak do sociálnej izolácie. Niektoré rodiny pociťujú materiálne a psychické nároky ako záťaž, ak sa majú starať o svojho starého a nie úplne sebestačného člena.

- **rodina ako inštitúcia** je definovaná ako najstaršia spoločenská inštitúcia, plní svoje socializačné, ekonomické, sexuálno-regulačné a reprodukčné funkcie. Vytvára určitú emocionálnu klímu, formuje interpersonálne vzťahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životného štýlu. Zo sociologického hľadiska je to určitá forma začlenenia sa jedinca do sociálnej štruktúry. Človek nežije ako izolovaná bytosť. Od začiatku svojich dejín sa spájal, spolčoval, združoval do skupín, ktoré mu poskytovali ochranu, zabezpečovali súdržnosť, stabilitu a tým aj lepšiu šancu na prežitie.

- **funkcie a typy rodiny** sa vyvíjali v súvislostiach so spoločenskými zmenami, ktoré ovplyvňovali postavenie rodiny v spoločnosti i vzťahy vo vnútri rodiny. Moderná rodina stratila niektoré zo svojich predchádzajúcich funkcií. Iné funkcie iba stratili na dôležitosť. Aby rodina plnila uvedené funkcie, je potrebná prítomnosť všetkých jej členov.

- **rešpekt a starostlivosť voči seniorom** bola a stále je jednou z mála konštánt v ľudskej kultúre v celom rozvinutom svete. Rodina bola miestom, kde sa tieto hodnoty rozvíjali a v každodennom živote pestovali. Starostlivosť o starších členov rodiny sa tradične rezervovala pre mladších. Deti splácali dlh svojim rodičom za výchovu a podporu. Ekonomická záťaž a efektivita sa prenášala z jednej generácie na druhú. V druhej polovici 20.storočia došlo v štruktúre rodiny k zmene. Trojgeneračná rodina sa zmenila na nukleárnu, v ktorej žijú len rodičia a deti. Tendencia mladých ľudí osamostatňovať sa priniesla nový jav osamelosť starších ľudí. Ak senior žije sám, opustený, osamelý a neudržiava kontakty s rodinou, známymi, je citovo ochudobnený, dostáva sa tak do sociálnej izolácie. Niektoré rodiny pociťujú materiálne a psychické nároky ako záťaž, ak sa majú starať o svojho starého a nie úplne sebestačného člena.

- **kvalita života seniora ako doména** - mnohí autori spomínajú rozdelenie kvality života do šiestich domén s viacerými indikátormi: telesné zdravie – energia a únava, bolesť a diskomfort, spánok a odpočinok, potom psychické funkcie – imidž vlastného tela a zjavu,

negatívne emócie, pozitívne emócie, sebahodnotenie, myslenie, učenie, pamäť, pozornosť, úroveň nezávislosti, mobilita, aktivity v každodennom živote, závislosť od liekov a zdravotníckych pomôcok, sociálne vzťahy, osobné vzťahy, sociálna podpora, sexuálne aktivity, prostredie, finančné zdroje, sloboda, fyzická bezpečnosť, zdravie a sociálna starostlivosť, prostredie domova, možnosť získať informácie a kompetencie, fyzikálne prostredie (hluk, premávka, klíma), doprava, spiritualita (náboženstvo), osobné presvedčenie.

- **modely životného štýlu seniorov** - Hrozenková (2005) hovorí o dvoch modeloch životného štýlu osôb vyššieho veku: teória disangažmánu /neangažovanie sa, pasivita, nečinnosť, akceptovaná milovníkmi kludného života bez stresov, s pasívnou účasťou na dianí, najmä prostredníctvom médií. Teória aktivity, práca, snaha spoločenskej potrebnosti a užitočnosti, zapojenie sa do spoločenského, záujmového i politického života/ vyznačujú sa cieľenými aktivitami a plnou účasťou na spoločenskom živote.

Záver

Veľký význam najmä u seniorov má zmysluplné trávenie voľného času. Vo všeobecnosti panuje názor, že dôchodcovia majú dostatok voľného času, ktorý môžu využívať tak, ako si želajú. I tu však môžu vyvstať dve hlavné obmedzenia a to 1. zdravotný stav a 2. príležitosť k práci. Niektorí chcú aj naďalej vykonávať svoju prácu, chcú zotrvať v kolektíve. Najjednoduchším spôsobom využitia voľného času sú rôzne záľuby a hry, jedná sa napr. o rôzne spoločenské hry, športové aktivity, či prehlbovanie vedomostí a schopností. Veľký význam má však obzvlášť u seniorov aj rozptýlenie osamote. Jedná sa väčšinou o počúvanie rozhlasu, sledovanie televízie, ručné práce, riešenie rébusov. Kategóriu sociálnych kontaktov vo voľno časovom ponímaní tvorí okrem iného športová aktivita, najmä prechádzky, plávanie, turistika, tanec, bicyklovanie a iné.

Viacerí uznávaní autori v oblasti starostlivosti o seniorov poukazujú na nevyhnutnosť udržať si aktívny spôsob života čo možno najdlhšie. Pasivita v staršom veku často vedie k oslabovaniu fyzických síl seniorov a v zariadeniach sociálnych služieb máva za následok prejavy maladaptácie u seniorov. Dokonca aj Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách dáva zariadeniam sociálnych služieb povinnosť zabezpečovať aktivizáciu klientov prostredníctvom kultúrnej, záujmovej činnosti a pracovnej terapie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] BALOGOVÁ, B. 2005. *Seniori*. 2.vyd. Prešov: AKCENT PRINT – Pavol Šidelský, 2005. ISBN 80-969274-9-3.
- [2] BROMLEY, B. D. 1974. *Psychológia ľudského starnutia*. 1. vyd. Bratislava: Smena, Edícia Spektrum, 1974. ISBN 80-900478-1-5.
- [3] ČORNANIČOVÁ, R. 2007. *Edukácia seniorov*. 2. doplnené vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007. ISBN 978-80-223-2287-4.
- [4] DRAGANOVÁ, H. a kol. 2006. *Sociálna starostlivosť*. Martin. Osveta. 2006. ISBN 8080632403.
- [5] HOCMAN, G. 1985. *Stárnutí (Co víme o tom, co nás nemine)*. 1. vyd. Praha : AVICENUM, 1985. ISBN 80-7038-158-2-7
- [6] HROZENSKÁ, M. a kol., *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*, Vydavateľstvo Osveta : Martin, 2008. ISBN 978-80-8063-282-3.
- [7] KRAJČÍK, Š. 2002. *Geriatría*. 1.vyd. Trnava : SAP- Slovak Academic Press, 2002. ISBN 80-88908-68X.
- [8] KREBS, V. a kol. 2007. *Sociální politika*. 4 prepracované a aktualizované vydanie. Praha : ASPI, a.s. 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.
- [9] LEVICKÁ, J. 2002. *Teoretické aspekty sociálnej práce*. 1.vyd. Trnava : Trnavská univerzita, 2002. ISBN 80-89074-39-1.
- [10] MATLÁK, J. a kol. 2004. *Právo sociálneho zabezpečenia*. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2004. ISBN 80-7160-190-X.
- [11] RADIČOVÁ, I. et. al. 1998. *Sociálna politika na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava : Nadácia S.P.A.C.E., 1998. ISBN 80-967403-7-7.
- [12] RADIČOVÁ, I. - WOLEKOVÁ, H. - NEMEC, J. 1999. *Zdravie, práca, dôchodok /zdravotná politika, ne/zamestnanosť, dôchodkové zabezpečenie v SR*. Banská Bystrica : S.P.A.C.E. (Centrum pre analýzu sociálnej politiky), 1999. ISBN 80-967403-9-3.
- [13] RIEVAJOVÁ, E. a kol. 2006. *Sociálne zabezpečenie*. 1. vyd. Bratislava : SPRINT, 2006. ISBN 80-889085-62-8.
- [14] STANEK, V. a kol. 2006. *Sociálna politika*. Ekonomická univerzita v Bratislave. 2006. ISBN 80-89085-66-0.
- [15] STRIEŽENEC, Š. 2001. *Úvod do sociálnej práce*. 2. vyd. Trnava : TRIPSOFT, 2001. ISBN 80-968294-6.
- [16] HROZENSKÁ, M. a kol. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*, vydavateľstvo Osveta : Martin, 2008. ISBN 978-80-8063-282-3.

KONTAKT

Olga Bočáková, Doc. PhDr. PhD.

Univerzita sv. Cyrila a Metoda

Bučianska 4/A 917 01 Trnava

olga.bocakova@ucm.sk

NÁSILIE NA ŽENÁCH AKO OBJEKT RODINNEJ POLITIKY VIOLENCE AGAINST WOMEN AS AN OBJECT OF FAMILY POLICY

Brnová Tatiana, Takáčová Zuzana

Abstrakt:

Úvod: V záujme vytvorenia funkčného a univerzálneho systému ochrany a pomoci rodine a jej členom je nevyhnutné venovať oveľa viac pozornosti problematike rodovo podmieneného násilia na ženách, ktoré je vo svojich súvislostiach a dôsledkoch natoľko špecifické a osobité, že si vyžaduje osobitné formy prístupu a postupu pri jeho eliminácii, pretože tradičné nástroje sú nedostatočné. Komplexnú pomoc je však možné zabezpečiť len spoluprácou integrovaných tímov odborníkov. (ESF, 2007).

Metodika a materiál: Príspevok sa zaoberá problematikou násilia v rodine z pohľadu rodinnej politiky. Zamerali sme sa na opatrenia rodinnej politiky v závislosti na sociálnu patológiu rodiny. Kde objektom skúmania je násilie na ženách. Priblížili sme pohľady na sanáciu rodiny ako kontroverznú metódu, pri riešení problematiky násilia na ženách a všeobecne násilia v rodine. Poukázali sme na 4 najdôležitejšie oblasti pomoci rodine v krízových situáciách.

Záver: Násilie v rodine a násilie voči ženám boli uznané ako mimoriadne závažné javy a problém súčasnosti, vyžadujúce si riešenie na národnej, medzinárodnej a celosvetovej úrovni. Súčasná právna ochrana rodiny a jej členov nezodpovedá potrebám vyplývajúcim z nových spoločensko-ekonomických podmienok života rodín. Sociálna patológia rodiny ako objekt rodinnej politiky je v úzadí.

Kľúčové slová: Rodinná politika. Násilie na ženách. Sanácia rodiny. Bezpečný ženský dom.

Literatúra:

- [1] HERMAN, J. L. 2001. *Trauma a uzdravenie*. Bratislava : Aspekt, 2001. 342 s. ISBN 80-85549-24-7.
- [2] HOLUBOVÁ, B. 2010. *Programy pre prácu s mužmi – páchatelmi násilia na ženách v partnerských vzťahoch*. [online]. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010. [citované 2011-21-12]. Dostupné na internete: www.gender.gov.sk/index.php?id=812.

Abstrakt:

Introduction: In order to create a functional and universal system of protection and assistance to family members and it is necessary to pay much more attention to the issue of

gender-based violence against women, which is in its context and consequences so specific and personal, that require specific forms of access and procedure for the elimination of because the traditional tools are inadequate. Comprehensive assistance is only possible cooperation of integrated teams of experts. (ESF, 2007).

Methodology and material: The paper deals with the issue of violence in the family in terms of family policy. We focused on family policy measures, depending on the social pathology of the family. Where the object of the study is violence against women. We came close views of the restoration of the family as a controversial method to tackle violence against women and family violence in general. We pointed out the 4 most important areas help families in crisis situations.

Results: Family violence and violence against women has been recognized as a very serious problem and present events, requiring the solution to national, international and global level. The current legal protection of the family and its members to meet the needs arising from the new socio-economic conditions of families. Social Pathology of the family as an object of family policy is in the background.

Keywords: Family policy, violence against women. Remediation family. Women's Safe House

Literature:

- [1] HERMAN, J. L. 2001. *Trauma a uzdravenie*. Bratislava : Aspekt, 2001. 342 s. ISBN 80-85549-24-7.
- [2] HOLUBOVÁ, B. 2010. *Programy pre prácu s mužmi – páchatelmi násilia na ženách v partnerských vzťahoch*. [online]. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010. [citované 2011-21-12]. Dostupné na internete: www.gender.gov.sk/index.php?id=812

Úvod

Tradičná rodinná politika spočívala v podpore rodiny, kde sa muž staral o rodinu a úlohou ženy bolo najmä starať sa o domácnosť a výchovu detí. Neznamená to, že ženy vtedy nepracovali, ale že vykonávali skôr neplatenú prácu v domácnosti Postavenie partnerov v súčasnej slovenskej rodine je charakterizované kultúrne zakotveným stereotypom, podľa ktorého starostlivosť o rodinu je tradične chápaná ako úloha žien, čo spôsobuje, že ženy môžu byť akokoľvek z formálneho hľadiska rovnoprávne, nedostaví sa automaticky aj ich reálna rovnosť. (Pastro, 2006). V záujme vytvorenia funkčného a univerzálneho systému ochrany a pomoci rodine a jej členom je nevyhnutné venovať oveľa viac pozornosti

problematike rodovo podmieneného násilia na ženách, ktoré je vo svojich súvislostiach a dôsledkoch natoľko špecifické a osobité, že si vyžaduje osobitné formy prístupu a postupu pri jeho eliminácii, pretože tradičné nástroje sú nedostatočné. Komplexnú pomoc je však možné zabezpečiť len spoluprácou integrovaných tímov odborníkov. (ESF, 2007).

Rodinná politika a boj proti násiliu na ženách

Rodinná politika má komplexnú a mnohorozmernú formu a vyžaduje spoločný prístup všetkých relevantných zložiek spoločnosti. Jej hlavným poslaním je prierezovo integrovať všetky kľúčové oblasti, ako sú trh práce, sociálna ochrana, vzdelávanie, bývanie, verejné služby, rovnosť príležitostí, atď. Zároveň má rodinná politika mnoho spoločných prienikov so systémovým prístupom k boju proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. (ESF, 2007). Ochrana rodiny pred domácim násilím by mala v prvom rade vychádzať zo snahy o ochranu celistvosti rodiny a v záujme všetkých jej členov. Vláda by mala podporovať predovšetkým prevenciu domáceho násilia a služby sanácie rodiny a partnerských vzťahov. Pri riešení problémov domáceho násilia by mal byť dôraz kladený na rozvoj dostupného poradenstva a terapeutickú starostlivosť pre páchateľov i obe domáceho násilia. V rámci systémov sociálnych služieb by mal štát podporovať rovnako azylové zariadenia pre ženy – obe domáceho násilia. Jednotlivé opatrenia boja proti domácemu násiliu realizované vo sfére legislatívnej a exekutívnej by mala vychádzať z priority udržania celistvosti rodiny. Rozbitie rodiny by malo byť poslednou a súčasne vynímočnou možnosťou, ku ktorej možno pristúpiť najskôr potom, čo boli vyčerpané všetky ostatné možnosti zmierovacieho riešenia. (RP, 2007). V záujme obnovy schopnosti rodiny plniť si svoje funkcie, ak rodina v ich plnení zlyháva, je snaha posilniť predovšetkým nástroje, ktoré sú zamerané na sanáciu rodiny v kríze. (ESF, 2007).

Bohužiaľ nedá sa súhlasiť s tvrdeniami, že podporou zachovania rodiny môžeme efektívne prispieť k eliminácii daného javu. Sanáciu rodiny vnímame ako súbor opatrení sociálnoprávnej ochrany, sociálnych služieb a ďalších opatrení a programov, ktoré sú poskytované ,alebo ukladané najmä rodičom dieťaťa a dieťaťu, ktorého sociálny a biologický vývoj je ohrozený. Základným princípom sanácie rodiny je podpora dieťaťa prostredníctvom pomoci jeho rodine. Cieľom sanácie je predchádzať, zmierniť, alebo eliminovať príčiny ohrozenia dieťaťa a poskytnúť rodičom aj dieťaťu pomoc a podporu k zachovaniu rodiny ako celku. (Bechyňová, Konvičková, 2008).

V prípadoch násilia na ženách je metóda sanácie rodiny nevhodná. Keďže dochádza zo strany muža k zneužitiu moci, nie je namieste sanovať rodinu, ale zabezpečiť bezpečie

ohrozených členov rodiny. Agresor – zneužívateľ bude chcieť i naďalej mať vplyv na rodinu. Dobrovoľne sa nebude chcieť vzdať moci, ktorá mu dlhodobo vyplýva z jeho pozície. Z praxe sa často opakujú prípady, kedy zneužívateľ cez projekty pre násilníkov sa chceli dostať k žene, aby jej mohli naďalej ubližovať. Vychádzajúc z NAP boja proti násiliu i odporúčaní EU je práca s agresormi nevyhnutná. Odborníci sa však nezhodujú v názore v akej forme by sa mala podieľať na rekonštrukcii násilných vzťahov celá rodina. Na Slovensku ju využívajú tri organizácie Centrum Nádej – práca s páchatelmi násilia je forma terciálnej prevencie, prichádzajú do centra dobrovoľne alebo na podnet ohrozenej osoby, či centra. Mimovládna organizácia Aliancia žien Slovenska – spolupracuje so organizáciami z Rakúska. Programy treba zaviesť, až po vyškolení odborníkov pre prácu s páchatelmi a upozorňuje odbornú verejnosť na hľadanie možností príslušných programov zo zahraničia, kde majú už overené skúsenosti s riešením podobnej problematiky. (Holubová, 2010).

V zahraničí je bežnou praxou to, že sú uskutočňované terapeutické programy pre násilné osoby. Psychosociálne centrum Acorus o.s. poskytuje agresorom svoje služby. Orientuje sa síce na ohrozené osoby, ale jeho cieľom bola pomoc násilným osobám. Preto sa spojilo s americkým psychológom Demskom, ktorý úspešne vedie svoju prax pre pomoc mužom páchajúcim domáce násilie. Pracovníci Acorsu boli vyškolení v tomto programe. Tento „liečebný program“ je postavený na skupinovej práci a vychádza z kognitívno behaviorálneho prístupu. Cieľom tohto programu je zvládanie hnevu a svojich pocitov, komunikácia a riešenie konfliktov. V Českej republike je nereálne, aby agresori navštevovali tento program dobrovoľne a ešte si ho platili. V budúcnosti sa možno podarí presadiť návrh, aby tieto programy boli súčasťou trestu za domáce násilie. (Bednářová, Macková, Prokešová, 2006).

Program pre násilné osoby dáva šancu na záchranu vzťahu a rodiny, ale iba tam, kde je to ešte možné. Cieľom programu je vytvorenie vzájomného rešpektu medzi partnermi, a prijatie zodpovednosti agresívnym partnerom za svoje činy a budúce voľby. Vhodným programom by sa malo odstrániť násilie medzi partnermi. Zmena chovania, zlepšenie partnerskej a rodinnej komunikácie a riešenie konfliktov nenásilnou formou by malo byť výsledkom po absolvovaní programov pomáhajúcim agresorom. (Soscentrum, 2011).

Možnosti pomoci rodine, keď je prítomné násilie

Ochrana rodiny v prípade násilia sa väčšinou obmedzuje primárne na zabezpečenie

bezpečia. Sekundárne sociálny pracovníčka využíva dostupné metódy na riešenie krízovej situácia. Najčastejšie využívané metódy pomoci ženám, zažívajúcim násilie sú:

Krízová intervencia - je špecifická tým, že má byť poskytovaná ohrozeným osobám okamžite počas 24 hodín denne. Túto podmienku v zahraničí plní bezpečný ženský dom, v ktorom je v službe stále aspoň jedna zamestnankyňa. V prípade, že ohrozená osoba musí utiecť z domu od partnera má možnosť využiť takúto pomoc v akomkoľvek čase, na dostupnom mieste, s možnosťou ubytovania, poradenstva, sociálnej pomoci. Za podmienky spoločného ubytovania matiek so svojimi deťmi. (Karlovská et al., 2009).

Krízová intervencia na Slovensku je poskytovaná v súčasnosti :

- ambulatná forma pomoci (krízové poradne),
- terénna forma pomoci (v mieste bydliska),
- pobyt v zariadení (krízové stredisko alebo zariadenie núdzového bývania).

Hlavným cieľom každej intervencie v prípadoch domáceho násillia je ukončiť násillie, nie udržať vzťah. (Fróschl, Lów, 1998). Krízovú intervenciu v rámci sociálneho procesu vykonáva sociálny pracovníka zahŕňa služby zamerané na okamžité poskytnutie informácii, obhajoby alebo podpory súvisiace spotrebami jednotlivých žien, ktoré sa chcú zotaviť z minulého alebo zbaviť sa súčasného zneužívania. Cieľom poskytovania týchto služieb je umožniť zneužívanej žene využiť príležitosť, aby zmenila svoju situáciu, urobila závažné rozhodnutia a získala kontrolu nad svojim životom. (MCADV, 1998).

Najmä z dôvodu poskytnutej anonymity, je jednou z najobľúbenejších foriem krízovej intervencie, linka dôvery.

Krízová telefónna linka – ide o poskytnutie krízovej intervencie formou telefonickej linky, ktorá by mala byť k dispozícii 24 hodín. Pracovníci, ktorí ich obsluhujú, by mali byť schopní vypočúť klienta, poskytnúť základné informácie o možnosti získať právne poradenstvo, o krízovej intervencii a možnostiach získania odporúčaní na iné komunitné agentúry. (MCADV, 1998).

Ženám, ktoré prežili domáce násillie je potrebné zabezpečiť **odborné poradenstvo**. Túto metódu sociálnej práce opisuje Mydlíková ako „proces, ktorý prebieha prostredníctvom rozvoja vzťahu medzi sociálnym klientom a sociálnym poradcom, využívajúc pri tom rôzne poradenské formy a metódy práce, a ktorého cieľom je zvýšiť kvalitu života klienta za pomoci mobilizácie vnútorných a vonkajších zdrojov jeho prirodzeného prostredia.“ (In Mátel, 2009, s. 88). Sociálne poradenstvo poskytované ženám, ktoré zažili násillie musí byť poskytované na špecializovanej úrovni a poradkyňa musí mať základné právne a psychologické znalosti a zručnosti. V prípade potreby musí vedieť, kedy je potrebné

klientku distribuovať iným špecialistom. (Mydlíková, 2004). Podľa Hermana (2001, s. 186) práve žena „má byť autorkou, ale aj arbitrom svojho vlastného procesu uzdravovania. Ostatní môžu poskytnúť radu, pomoc, náklonnosť a starostlivosť, ale nemôžu vyliečiť.“ Ochrana, bezpečie a celkové posilnenie ženy je prvoradým záujmom. Ochrana a bezpečie znamená aj zabezpečenie náhradného ubytovania. Pre ženu postihnutú násilím je veľkou oporou aj to, keď ju niekto sprevádza na úrady, políciu, súdy a podobne. (Fróschl, Lów, 1998).

Jedným z najdôležitejších prvkov eliminácie násilia na ženách sú špecifické služby, zohľadňujúce ich špecifické potreby, pretože existujúcich služieb na Slovensku je nedostatočné množstvo a nepokrývajú potreby žien, ktoré zažívajú násilie v potrebnom počte. Dostupnosť a kvalita špecifických služieb by sa mala zvýšiť, aby im mohla byť poskytnutá kvalitná a efektívna pomoc na ochranu psychického a fyzického zdravia. Pomoc, ktorá by viedla k zastaveniu násilia. Medzi najdôležitejšie ciele špecifických služieb patrí identifikácia násilia, jeho zastavenie a prevencia, vyvodzovanie dôsledkov voči páchatelom násilia, poskytovanie primeranej a dlhodobej pomoci ženám, ktoré zažívajú násilie a poskytovanie financovania služieb od štátu. (Karlovská, Krokavcová, 2008).

Podľa NAP na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na r. 2009-2012, sa Slovenská republika zaviazala na úseku prevencie zabezpečiť rodovo citlivé vzdelávanie pre pomáhajúce profesie v oblasti eliminácie násilia páchaného na ženách. V oblasti jej prevencie sa zaviazala predchádzať vzniku násilia alebo iných udalostí, ktoré by mohla prispieť k vzniku násilia a jej tolerancii. (NAP, 2009-2012).

Krízové strediská - bývajú označené aj ako krízové centrá alebo detské krízové centrá. Poskytujú poradenstvo, pomoc a starostlivosť deťom, dospelým osobám a rodinám, ktoré sa nachádzajú v krízovej životnej situácii. Tieto zariadenia poskytujú služby prevažne pobytovou formou (ubytovanie a stravovanie), zväčša sú dostupné 24 hodín denne, slúžia aj v akútnych situáciách. Útočisko poskytujú spravidla maximálne na 3 až 6 mesiacov. Niektoré poskytujú služby len týraným ženám a ich deťom, iné iba výnimočne prijímú s týraným dieťaťom aj matku (krízové strediská v viacúčelových zariadeniach).

Domovy pre osamelých rodičov - poskytujú bývanie a poradenstvo osamelým rodičom, ktorých život alebo zdravie sú ohrozené, ich maloletým deťom a osamelým tehotným ženám v sociálnej núdzi. Bezdetným ženám a ženám s dospelými deťmi útočisko neposkytujú. (Caban, 2007).

Bezpečný ženský dom - V každej správnej oblasti, vrátane vidieckych oblastí, by mal byť k dispozícii aspoň jeden bezpečný ženský dom, ktorý by prijímal ženy a deti 24 hodín denne. Každá žena by sa tam mala vedieť dostať rýchlo. K dispozícii by mala byť aj doprava, ktorá by ženy a deti prepravila do najbližšieho bezpečného ženského domu. Mnohé bezpečné ženské domy v Európe prevádzkujú aj mobilné poradenské služby a poskytujú ich v bezpečných ženských domoch aj ženám, ktoré v nich nie sú ubytované. Oblasť prevencie násilia páchaného na ženách v párových vzťahoch a ich deťoch si vyžaduje širokú škálu podporných služieb. (Karlovska et al., 2009). Bezpečné ženské domy zohrávajú úlohu aj v prevencii násilia páchaného na ženách a deťoch. Už zo samotného charakteru bezpečných ženských domov vyplýva, že ich cieľom je prevencia ďalšieho násilia, a to tým, že ženám a deťom poskytujú bezpečné prostredie a podporu, aby sa násilie neopakovalo. Ženy, ktoré zažili násilie a ich deti potrebujú komplexnú pomoc, praktickú podporu a sprevádzanie právnymi postupmi. Potrebujú poradenské pracovníčky, ktoré ich podporia. Služby musia naplniť potreby žien a ich detí. Na prekonanie traumatickej skúsenosti je potrebná krízová psychologická intervencia, ako aj dlhodobá terapia. Bezpečné ženské domy sa zvyčajne zúčastňujú, alebo organizujú aktivity v oblasti primárnej a terciárnej prevencie, a tým zohrávajú kľúčovú rolu v celkovom prístupe k eliminácii a prevencii násilia páchaného na ženách a deťoch v párových vzťahoch. (Karlovska et al., 2009).

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] BEDNÁŘOVÁ, Z. - MACKOVÁ, K. - PROKEŠOVÁ, H. 2006. *Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovnice a pracovníky orgánů sociálně - právní ochrany dětí*, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006. ISBN 80-86878-50-3.
- [2] BECHYŇOVÁ, V. - KONVIČKOVÁ, M. 2008. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978- 80- 7367- 392-5.
- [3] CABAN, M. 2007. *Sociální práca s vybranými cieľovými skupinami*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007. 175 s. ISBN 978-80-8083-478-4.
- [4] FRÖSCHL, E. - LÖW, S. 1998. *Konať proti násiliu na ženách*. In: *Aspekt - Násilie I*. 1998, roč. 6, č. 3, s. 56-76.
- [5] HERMAN, J. L. 2001. *Trauma a uzdravenie*. Bratislava : Aspekt, 2001. 342 s. ISBN 80-85549-24-7.
- [6] HOLUBOVÁ, B. 2010. *Programy pre prácu s mužmi – páchatelmi násilia na ženách v partnerských vzťahoch*. [online]. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010.

- [citované 2011-21-12]. Dostupné na internete: www.gender.gov.sk/index.php?id=812.
- [7] KARLOVSKÁ, D. - KROKAVCOVÁ, N. 2008a. *Násilie na ženách v párových vzťahoch*. In: *Rodová rovnosť. Nové otázky, nové výzvy. Zborník prezentácií z konferencie*. Bratislava: MPSVaR SR, 2008. ISBN 978-80-970103-9-3, s. 101-105.
- [8] KARLOVSKÁ, D. - KROKAVCOVÁ, N. – KRÁLOVÁ, S. 2009. *Bezpečný ženský dom ako nástroj uplatňovania ľudských práv žien a detí*. Košice : Fenestra, 2009. 54 s. ISBN 978-80-969884-2-6.
- [9] MÁTEL, A. 2009. *Naše možnosti pomoci ženám - obetiam domáceho násilia*. [online]. 1.vyd. Skalica: Alija, 2009. [Citované 2013-02-02]. Dostupné na internete: <http://www.andrejmatel.info/Texty/Charita/Matel_Pomoc%20zenam%20obetiam%20odomaceho%20nasilia.pdf> ISBN 978-80-970083-1-4.
- [10] MCADV. 1998. *Príručka pre nové programy. Príručka pre nových poskytovateľov služieb ochrany pred domácim násilím: The Missouri coalition against domestic violence, 1998*. 291 s.
- [11] MPSVR SR. 2009. *Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2009-2012*. Bratislava, 2009.
- [12] PORUBANOVÁ, S. 2004. *Rovnosť šancí mužov a žien*. [online]. [citované 2012-03-01]. Dostupné na internete : <http://www.sav.sk/journals/uploads/02161033Porubanova.pdf>.
- [13] PASTRO, K. 2006. *Demografické dôsledky zmien demografického správania. Zamýšľaná plodnosť*. In: Matulník, J. a kol.: *Analýza sociálnych a zdravotných dôsledkov zmien demografického správania na Slovensku*. FF TU v Trnave. Trnava, 2006. s. 22 - 39.
- [14] *Koncepcia štátnej rodinnej politiky* [online]. 2007 [citované 2013-02-02]. <http://www.esf.gov.sk/esf/index.php?SMC=1&id=192>.
- [15] *Rodinná politika* [online]. 2007 [citované 2013-02-02] <http://www.obcinst.cz/cs/Rodinna-politika-pro-Ceskou-republiku-c833/>.
- [16] *Program zaměřený na zvládání agrese* [online]. 2011 [citované 2013-02-02]. <http://www.soscentrum.cz/program-zamereny-na-zvladani-agrese-ve-vztazich-nabizi/>

KONTAKT

Tatiana Brnová, PhDr.

Zuzana Takáčová PhDr.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Ústav sociálnej práce Božieho Milosrdenstva

Legionárska 8203/2

01001 Žilina

Kontaktný e-mail : tatiana.brnova@gmail.com

MATERSKÁ A RODIČOVSKÁ DOVOLENKA Z POHLĎADU EÚ MATERNITY AND PARENTAL LEAVE FROM THE VIEWPOINT OF EU

Camberová Martina, Bartánus Ján

Abstrakt:

Úvod: Problematika materskej a rodičovskej dovolenky je veľmi zaujímavou a vždy aktuálnou témou. Čoraz väčší dôraz sa kladie na ochranu matiek, rodičovstva a rodín. Jedným z hlavných dôvodov je aj to, že pôrodnosť v Európskej únii (EÚ) je z roka na rok nižšia a keďže v budúcich rokoch by takýto trend mohol mať nepríjemné následky pre európske spoločenstvo, je nielen v záujme jednotlivých členských krajín upravovať túto problematiku v rámci svojich vnútroštátnych úprav, ale aj v záujme celej EÚ definovať aspoň minimálne štandardy materskej a rodičovskej dovolenky pre členské krajiny.

Jadro: Samotný príspevok bližšie charakterizuje pojmy materská a rodičovská dovolenka tak, ako ich chápu inštitúcie EÚ a ako sú zakotvené v rámci jednotlivých právnych aktov vydaných na pôde EÚ. Osobitne sa v časti o materskej dovolenke venujeme otcovskej dovolenke, ktorá však v európskom rámci zatiaľ nemá stanovené minimálne podmienky. Zároveň príspevok poskytuje prehľad rozdielov v poskytovaní materskej a rodičovskej dovolenky v rámci jednotlivých členských krajín EÚ, pričom sa zameriavame najmä na doby ich trvania, na dávky poskytované počas čerpania jednotlivých dovolení vrátane súm dávok, na podmienky vzniku nároku na čerpanie materskej a rodičovskej dovolenky a jednotlivých peňažných dávok a na to, kto tieto dávky oprávneným príjemcom poskytuje.

Záver: V súčasnosti sa systémy čerpania materskej a rodičovskej dovolenky v jednotlivých členských štátoch EÚ od seba podstatne odlišujú a spoločné znaky materskej alebo rodičovskej dovolenky mimo tých, ktoré sú stanovené smernicami EÚ sa hľadajú len ťažko. Rozdiely spočívajú predovšetkým v dĺžke materskej (príp. otcovskej) a rodičovskej dovolenky (napríklad dĺžka materskej dovolenky sa pohybuje od minimálne požadovaných 14 týždňov v Nemecku po 68 týždňov v Bulharsku), v podmienkach poskytovania dávok či príspevkov (odlišné okruhy oprávnených osôb, ktoré môžu byť príjemcami dávok, často je tento okruh rozšírený na osvojiteľov dieťaťa a v niektorých krajinách môže čerpať materskú dovolenku namiesto matky aj otec) i v samotnom spôsobe financovania (dávky sú poskytované najčastejšie prostredníctvom systému sociálneho poistenia, ale sú aj krajiny napríklad Spojené kráľovstvo, kde dávky vypláca zamestnávateľ).

Kľúčové slová: Materská dovolenka. Rodičovská dovolenka. Krajiny Európskej únie.

Literatúra:

- [1] 2010/18/EU. 2010. Smernica Rady o implementácii revidovanej Rámцovej dohody o rodičovskej dovolenke uzavretej medzi BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP a ETUC a zrušujúca Smernicu č. 96/34/EC.
- [2] European Commission's DG for Employment, Social Affairs & Inclusion. 2012. *Comparative table on social protection : Maternity/Paternity* [online]. MISSOC. 2012-07-01 [citované 2013-01-31]. Dostupné na internete: http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTablesSearchResult_EU.jsp.

Abstract:

Introduction: The problematics of maternity and parental leave belongs to very interesting and always actual topics. Over the time there has been put a greater emphasis on the protection of mothers, parenthood and families. One of the main reasons is that the natality in the European Union (EU) has been decreasing during the recent years. Since this trend could have a great impact on the European community, it is important for all EU member states to regulate this problematics as well as for the whole EU to define at least minimum standards of maternity and parental leave for its member states.

Central part: The contribution itself gives definitions of maternity and parental leave in the way they are understood by EU institutions and how are they embedded to certain legal acts issued by EU. In the part dealing with the maternal leave we are specially paying attention to paternity leave, which, unlike maternity or parental leave, is not defined in terms of postulating its minimal standards. The contribution also offers an overview of the differences in providing the maternity and parental leave within member states of the EU, while focusing mainly on the duration of maternity and parental leaves, on the benefits provided during the periods of individual leaves including amounts of the benefits, on the requirements of entitlements for the maternity and parental leave and individual monetary benefits as well as on who provides the recipients with these benefits.

Conclusion: Currently the system of maternity and parental leaves differ among the member states of the EU and the their shared attributes, apart of those defined by the directives of the EU, cannot be, practically, found. These differences involve mainly the duration of maternity (or paternity) and parental leave (for example the duration can be of minimum 14 weeks in Germany up to 68 weeks in Bulgaria), the conditions of the benefits provision (different circles of beneficiaries, who can be the benefits recipients; this circle is

often extended to child's adoptive parents and in certain states father can be subjected to maternity leave, instead of mother), as well as in the means of funding (benefits are provided most often by the system of social insurance, but there are also states, United Kingdom for instance, where the benefits are paid to the recipients directly by employers).

Key words: Maternity leave. Parental leave. States of the European Union.

Literature:

- [1] 2010/18/EU. 2010. Council Directive implementing the revised Framework Agreement on parental leave concluded by BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP and ETUC and repealing Directive 96/34/EC.
- [2] European Commission's DG for Employment, Social Affairs & Inclusion. 2012. *Comparative table on social protection : Maternity/Paternity* [online]. MISSOC. 2012-07-01. [citované 2013-01-31]. Dostupné na internete: http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTablesSearchResult_EU.jsp.

Materská dovolenka

Materskú dovolenku môžeme charakterizovať ako zákonom chránenú práceneschopnosť pre pracujúce ženy v dôsledku narodenia ich dieťaťa a v niektorých krajinách aj v dôsledku adopcie dieťaťa. Základom normy je smernica Rady č. 92/85/EHS, ktorá stanovila povinnosť členských štátov zaistiť povinnú minimálnu dĺžku materskej dovolenky nepretržite v období najmenej 14 týždňov, pričom táto doba môže byť rozložená na čas pred a po pôrode.

Niektoré európske krajiny upravujú aj inštitút tzv. „otcovskej“ dovolenky, a to i napriek tomu, že legislatíva EÚ ani medzinárodné dohovory ho zatiaľ nešpecifikujú. (Křížková a kol., 2008). Otcovská dovolenka je založená na podobných princípoch ako materská dovolenka a môžeme ju charakterizovať ako zákonom chránenú práceneschopnosť pre pracujúcich mužov v čase narodenia ich dieťaťa. Vo všeobecnosti obdobie otcovskej dovolenky je o dosť kratšie ako obdobie materskej dovolenky a preto otcovia zvyknú poberať príspevky vo výške ich plného platu. V niektorých krajinách je nárok na otcovskú dovolenku súčasťou systému rodičovských dovolení a nie osobitne uznaným právom otcov. (Křížková a kol., 2008).

Rodičovská dovolenka

V rámci Európskej únie stanovuje minimálne požiadavky na rodičovskú dovolenku smernica Rady 2010/18/EU. Rodičovskú dovolenku v zmysle tejto smernice môžeme definovať ako individuálne právo na dovolenku pre všetkých pracujúcich mužov a ženy bez ohľadu na povahu pracovného vzťahu na základe narodenia alebo adopcie dieťaťa, aby sa mohli starať o toto dieťa, po dobu najmenej štyroch mesiacov a maximálne do osem rokov veku dieťaťa, pričom konkrétne podmienky a podrobné pravidlá uplatňovania práva na rodičovskú dovolenku určia členské štáty a / alebo sociálni partneri. Tí môžu najmä prispôbiť dovolenku potrebám rodičov a zamestnávateľom a priznať ich na celú pracovnú dobu alebo na časť pracovnej doby, podmieniť toto právo splnením podmienky odpracovanej doby, ktorá nesmie presiahnuť jeden rok alebo povoliť odloženie rodičovskej dovolenky zamestnávateľom z ospravedlniteľných dôvodov spojených s prevádzkou. V zmysle smernice sa právo na rodičovskú dovolenku priznáva obom rodičom, pričom je v zásade neprenosné z jedného rodiča na druhého. Prenos práv však môže byť povolený pod podmienkou, že každý rodič bude čerpať aspoň jeden zo štyroch mesiacov.

Porovnanie materskej a rodičovskej dovolenky v rámci členských krajín EÚ

Pre názornosť uvedieme základné znaky úprav materskej a rodičovskej dovolenky v štátoch EÚ z hľadiska dĺžky ich trvania a nároku na materské a rodičovské dávky.

Belgicko

Materská dovolenka v Belgicku trvá 15 týždňov a ak žena porodí naraz viac detí, predlžuje sa o 2 týždne. Pred očakávaným dňom pôrodu je možné využiť 6 (v prípade viacerých detí 8) týždňov, zvyšok po pôrode. Povinný je 1 týždeň prenatálne a 9 týždňov postnatálne. Otcovia majú nárok na 10 dní platenej otcovskej dovolenky odo dňa pôrodu. V prípade dlhšej hospitalizácie matky alebo jej úmrtia má otec právo požiadať o zmenu materskej dovolenky na otcovskú dovolenku. Rodičovská dovolenka trvá 3 mesiace, resp. 6 mesiacov v kombinácii s prácou na polovičný úväzok a môže byť čerpaná do 4 rokov veku dieťaťa. Peňažná pomoc počas materskej dovolenky sa uhrádza zo sociálneho poistenia, pričom každej poistenej matke je vyplácaných 82% zo mzdy v priebehu prvých 30 dní a následne 75%. Horná hranica materského príspevku je obmedzená na sumu 94,87 EUR na deň.

Bulharsko

Materskú dovolenku môžu Bulharky čerpať až 410 dní na každé dieťa. Povinná materská dovolenka je 45 dní prenatálne a 95 dní postnatálne. Muži majú nárok na 15 dní plateného voľna po pôrode, ak sú sociálne poistení aspoň 12 mesiacov. So súhlasom matky muži

môžu od šiesteho mesiaca do jedného roka veku dieťaťa nastúpiť na materskú dovolenku namiesto nej. Po vyčerpaní 410 dní má žena nárok na rodičovskú dovolenku v trvaní 6 mesiacov pre jej prvé, druhé a tretie dieťa a to až do času, kým dieťa dosiahne vek dvoch rokov. Počas 410 dní dovolenky má matka nárok na peňažné náhrady vo výške 90% z jej priemernej hrubej mzdy za posledných 24 mesiacov predchádzajúcich materskej dovolenke, počas ktorých sa platili príspevky. Výška dávok nemôže byť nižšia ako zákonná minimálna mzda a vyššia ako priemerná čistá mzda. Ak tehotná žena nespĺňa podmienky nároku na dávky pretože nebola sociálne poistená po požadovanú dobu, vypláti sa jej jednorazový príspevok v pomernej výške podľa počtu dní trvania materskej dovolenky a časového obdobia poistenia.

Cyprus

Dĺžka materskej dovolenky na Cypre je 18 týždňov, pričom tehotná žena na ňu nastupuje medzi 9. až 2. týždňom pred očakávaným týždňom pôrodu. V prípade hospitalizácie novorodenca v inkubátore v dôsledku predčasného pôrodu môže byť materská dovolenka predĺžená o 6 týždňov. Cyperské normy poskytujú materskú dovolenku adoptívnym matkám v dĺžke 16 týždňov odo dňa osvojenia dieťaťa, za predpokladu, že dieťa je mladšie ako 12 rokov. Matkám sú v materstve poskytované materské prídavky vo výške 75% z týždennej hodnoty poistného bodu základného poistenia za príslušný rok platenia príspevkov, zvýšené na 80 %, 90 % a 100 % v prípade jedného, dvoch alebo troch závislých osôb.

Česká republika

Tehotná žena v Českej republike nastupuje na materskú dovolenku 6 až 8 týždňov pred očakávaným dňom pôrodu a celkovo dovolenka trvá 28 týždňov. Ak sa žene naraz narodí viac detí a tiež osamelým ženám sa poskytuje materská dovolenka v trvaní 37 týždňov. Na získanie dávok musia zamestnanci prispievať na nemocenské poistenie minimálne 270 dní počas dvoch rokov pred pôrodom. Samostatne zárobkovo činné osoby musia platiť poistné na nemocenské poistenie najmenej 180 dní v poslednom roku pred narodením dieťaťa. Materské dávky predstavujú 70% denného vymeriavacieho základu počítaného z hrubých mesačných príjmov takto: 100% zo sumy do 838 CZK, 60% zo sumy od 838 CZK do 1 257 CZK, 30% zo sumy od 1 257 CZK do 2 514 CZK, zárobok nad 2 514 CZK sa nezohľadňuje.

Dánsko

Ženy majú nárok na materskú dovolenku v trvaní 18 týždňov, z toho 4 týždne pred pôrodom. Muži majú nárok na 2 týždne platenej otcovskej dovolenky, musia si ju však vyčerpať počas 14 týždňov po narodení dieťaťa. Nárok na dennú materskú dávku počas materskej dovolenky má žena, ktorá bola zamestnaná aspoň 13 týždňov pred odchodom na materskú dovolenku a v tomto období odpracovala minimálne 120 hodín, alebo ide o samostatne zárobkovo činnú osobu. Následne sa vyplácajú rodičovské dávky počas 32 týždňov rodičovskej dovolenky, ktorú si môžu obaja rodičia rozdeliť medzi sebou. Zamestnaní rodičia si môžu preniesť časť svojej dovolenky, ale musia si ju vybrať skôr, než dieťa dosiahne vek 9 rokov. Výška materskej dávky sa vypočíta na základe hodinovej mzdy zamestnankyne a na základe počtu odpracovaných hodín. V prípade samostatne zárobkovo činných osôb sa materské dávky vypočítajú na základe príjmov z jej pracovnej činnosti. Maximálna hranica dávky je 3940 DKK (530 EUR) týždenne alebo 106 DKK (14 EUR) na hodinu (37 hodín týždenne).

Estónsko

Materská dovolenka trvá 140 kalendárnych dní s nástupom 30 dní pred dňom pôrodu. Peňažné dávky pri narodení dieťaťa sa vyplácajú počas 140 - dňovej materskej dovolenky a to vo výške 100% referenčného zárobku, pričom podliehajú dani z príjmu. V prípade osvojenia dieťaťa vo veku menej ako 10 rokov sa materská dávka poskytuje po dobu 70 dní.

Fínsko

Ženy majú nárok na materskú dovolenku v trvaní 105 pracovných dní, s nástupom medzi 30 – 50 pracovným dňom pred pôrodom. Muži majú po narodení dieťaťa nárok na otcovskú dovolenku v trvaní 18 dní. Po uplynutí materskej dovolenky môže matka alebo otec využiť rodičovskú dovolenku v trvaní 158 pracovných dní. Na rodičovskú dovolenku v trvaní 200 dní majú nárok aj adoptívni rodičia do 7 rokov veku dieťaťa. Oprávnenými osobami na poberanie príspevkov sú osoby s bydliskom vo Fínsku minimálne 180 dní pred dátumom pôrodu. Minimálna výška peňažných dávok je 22,13 EUR na deň. Počas prvých 56 dní materskej dovolenky dosahuje materský príspevok 90% príjmu zo zárobkovej činnosti až do výšky 51 510 EUR (ročne) a 32,5% príjmu nad túto hranicu. Počas zostávajúcich 49 dní je tento príspevok 70% príjmu zo zárobkovej činnosti až do výšky 33 479 EUR, 40% príjmu od 33 480 EUR do 51 510 EUR a 25% príjmu zo zárobkovej činnosti presahujúceho túto hranicu. Počas prvých 30 pracovných dní dosahuje rodičovský a otcovský príspevok výšku 75% príjmu zo zárobkovej činnosti až do výšky 51 510 EUR

(ročne) a 32,5% príjmu nad túto hranicu. Počas zostávajúceho obdobia rodičovskej dovolenky dosahuje tento príspevok 70% príjmu zo zárobkovej činnosti až do výšky 33 479 EUR, 40% príjmu od 33 480 EUR do 51 510 EUR a 25% príjmu zo zárobkovej činnosti presahujúceho túto hranicu.

Francúzsko

Dĺžka materskej dovolenky vo Francúzsku je 16 týždňov, z toho 6 týždňov pred pôrodom, pričom 8 týždňov je povinných. V prípade tretieho dieťaťa má žena nárok na 26 týždňov (8 týždňov pred pôrodom), pri narodení dvojčiat trvá materská dovolenka 34 týždňov (12 týždňov pred pôrodom) a v prípade narodenia viac ako 2 detí sa poskytuje materská dovolenka v rozsahu 46 týždňov (nástup 24 týždňov pred pôrodom). Muži majú nárok na otcovskú dovolenku, ktorá trvá 11 dní alebo 18 dní v prípade narodenia súčasne viacerých detí. Pri osvojení dieťaťa sa dovolenka môže rozdeliť medzi otca a matku a dĺžka dovolenky je 10 týždňov alebo 22 týždňov v prípade adopcie viacerých detí. Rodičovská dovolenka trvá po dobu troch rokov. Dávky sa vyplácajú pod podmienkou ukončenia závislej činnosti. Výška dennej dávky sa rovná priemernej dennej mzde za posledné 3 mesiace v rozsahu hornej hranice sociálneho zabezpečenia a nesmie byť nižšia ako stanovené minimum. Nárok na peňažnú dávku majú len osoby poistené aspoň 10 mesiacov pred termínom pôrodu.

Grécko

Materská dovolenka trvá 119 dní s nástupom najskôr 56 dní pred pôrodom. Po jej vyčerpaní vzniká nárok na mimoriadnu materskú dovolenku v rozsahu maximálne 6 mesiacov. Materský príspevok je poskytovaný ženám vo výške rovnej výške mzdy. Na jeho získanie je potrebné dosiahnuť najmenej 200 dní poistenia v priebehu dvoch rokov predchádzajúcich narodeniu dieťaťa a prerušiť zárobkovú činnosť. Počas mimoriadnej materskej dovolenky je vyplácaná zamestnankyni mesačná suma rovnajúca sa zákonnej minimálnej mzde.

Holandsko

Materská dovolenka sa priznáva na obdobie 16 týždňov a v trvaní 4 až 6 týždňov pred pôrodom je povinná. Pri predčasnom pôrode sa počet dní zostávajúci do predpokladaného termínu pôrodu pripočíta k materskej dovolenke, ktorú si žena môže vybrať po pôrode. Ak sa dieťa narodí po predpokladanom termíne pôrodu, zodpovedajúci počet dní sa pripočíta k celkovému trvaniu materskej dovolenky a materská dovolenka tak trvá dlhšie ako 16

týždňov. Počas materskej má žena nárok na 100% dennej mzdy s hornou hranicou 193,09 EUR.

Írsko

Ženy majú nárok na materskú dovolenku v trvaní 26 týždňov, z toho 2 týždne pred a 4 týždne po pôrode sú povinné. Matkám sú počas materskej dovolenky vyplácané dávky vo výške 80% príjmov v priebehu referenčného zdaňovacieho obdobia s určenou minimálnou (217,80 EUR) a maximálnou (262 EUR) týždennou hranicou, alebo vo výške nemocenských dávok, na ktoré má osoba nárok v prípade práceneschopnosti, podľa toho, ktorá suma je vyššia.

Litva

Materská dovolenka trvá 126 kalendárnych dní, z toho 70 dní pred dňom pôrodu. Otcovia môžu nastúpiť na otcovskú dovolenku v dĺžke jedného mesiaca po narodení dieťaťa. Obaja rodičia majú ešte nárok na rodičovskú dovolenku do dvoch rokov veku dieťaťa. Peňažné dávky sa priznávajú všetkým poistencom, ktorí majú zaplatené príspevky minimálne za 12 mesiacov z 24 predchádzajúcich mesiacov. Matke sa materské dávky vyplácajú počas celej doby materskej dovolenky. V prípade komplikácií pri pôrode alebo pri narodení súčasne viac detí môžu byť dávky poukazované po dobu 70 dní po pôrode. Dávky zodpovedajú plnej kompenzačnej mzde a nemali by byť nižšie ako tretina poistného príjmu v danom roku. Otcovi novonarodeného dieťaťa je vyplácaná dávka v otcovstve vo výške 100% kompenzačnej mzdy. Následne možno vyplácať rodičovský príspevok tomu rodičovi, ktorý prestane pracovať, aby sa staral o dieťa, pričom výška dávky sa rovná 100% kompenzačnej mzdy až do dovŕšenia prvého roka dieťaťa. Počas zvyšného obdobia až do dovŕšenia druhého roka dieťaťa je výška dávky 85% kompenzačnej mzdy rodiča. Dávka nemôže byť nižšia ako tretina poistného príjmu v danom roku. Tehotným ženám, ktoré nie sú oprávnené poberať materské dávky 70 dní pred pôrodom sa poskytuje príspevok v tehotenstve, ktorý sa vypočíta ako dvojnásobok základnej sociálnej dávky, čo je 260 LTL (75 EUR).

Lotyšsko

Materská dovolenka trvá 112 dní, z toho 56 dní je poskytovaných pred narodením dieťaťa. Ak je žena hospitalizovaná pred 12. týždňom tehotenstva a zvyšnú časť obdobia tehotenstva musí byť pod lekárskeho dohľadom, k materskej dovolenke sa zo zákona pripočíta mimoriadna 14-dňová dovolenka. Otcovská dovolenka trvá 10 dní po narodení dieťaťa a rodičovská dovolenka najviac do jedného roka veku dieťaťa. Materské dávky sa vyplácajú počas celého obdobia trvania materskej dovolenky ženám s pobytom v Lotyšsku,

ktoré aspoň 6 mesiacov platili daň z príjmu. Materské dávky tvoria 80% priemernej hrubej mzdy vypočítanej na základe príjmu za 12 mesiacov, ktorý sa použil ako základ pre platby príspevkov sociálneho poistenia. Počas otcovskej dovolenky sú otcovi vyplácané dávky vo výške rovnajúcej sa materskej dávke. Osobám na rodičovskej dovolenke, sa vyplácajú rodičovské dávky, ak boli zamestnané v deň priznania dávok. Dávky sa priznávajú jednému z rodičov alebo osobe, ktorá sa o dieťa stará ako jeho zákonný zástupca, adoptívny alebo náhradný rodič. Rodičovské dávky tvoria 70% priemernej mzdy, vypočítanej na základe príjmu za 12 mesiacov, ktorý sa použil ako základ pre platby príspevkov sociálneho zabezpečenia, nie však menej než 63 LVL (91 EUR) mesačne. Pre všetky dávky platí, že časť dávky, ktorá prekračuje úroveň 11,51 LVL (17 EUR) denne, sa vypláca v polovičnej výške.

Luxembursko

Dĺžka materskej dovolenky v Luxembursku je 16 týždňov, z toho 8 týždňov pred pôrodom. Dovolenka môže byť predĺžená o 4 týždne v prípade viacnásobného alebo predčasného pôrodu. Počas materskej dovolenky sú zamestnankyniam a samostatne zárobkovo činným ženám poskytované materské dávky ak boli poistené najmenej 6 mesiacov počas 12 mesiacov pred začiatkom materskej dovolenky. Výška dávok sa rovná mzde, ktorú by žena poberala, keby bola práceschopná. Dávka sa vypláca aj v prípade adopcie dieťaťa matke alebo otcovi.

Maďarsko

Dĺžka materskej dovolenky je 24 týždňov, z toho 4 týždne pred dátumom pôrodu. Počas materskej dovolenky žene, ktorá bola v priebehu dvoch rokov predchádzajúcich narodeniu dieťaťa zdravotne poistená aspoň v trvaní 365 dní a ktorá porodila v čase, keď je stále poistená alebo do 42 dní po dátume zániku poistenia, prináležia príspevky vo výške 70% priemernej dennej mzdy za kalendárny rok predchádzajúci prvému dňu materskej dovolenky.

Malta

Na Malte majú ženy nárok na materskú dovolenku v trvaní 14 týždňov, z ktorých 5 týždňov musí byť čerpaných po pôrode. Zamestnané ženy majú nárok na ďalšie 2 týždne platenej materskej dovolenky. Materská dávka sa vypláca v paušálnej sume 79,20 EUR na týždeň počas 14 týždňov materskej dovolenky jednorazovo po pôrode alebo v 2 splátkach, (prvá splátka sa vypláca pred pôrodom a druhá po pôrode). Pre zamestnané ženy sa pre 15.

a 16. týždeň materskej dovolenky vypláca materská dávka v paušálnej sume 160 EUR na týždeň.

Nemecko

Nemecká právna úprava stanovuje nárok na materskú dovolenku v dĺžke 14 týždňov s nástupom 6 týždňov pred pôrodom. V prípade predčasného pôrodu alebo pôrodu viacerých detí sa doba materskej dovolenky po pôrode predlžuje na 12 týždňov. Počas tohto obdobia matky s uzavretým zákonným zdravotným poistením poberajú dávky v materstve, ktorých výška závisí od mzdy, ale nesmie presiahnuť sumu 13 EUR na deň. Zamestnankyne, ktoré toto poistenie nemajú, poberajú dávky vo výške celkovo 210 EUR, ktoré im vypláca štát. Nárok na rodičovskú dovolenku trvá v Nemecku po dobu troch rokov. Ak zamestnávateľ súhlasí, jeden rok rodičovskej dovolenky si môže „preniesť“ a použiť v období 3 až 8 rokov veku dieťaťa. Počas rodičovskej dovolenky sa zamestnancovi nevypláca žiadna mzda.

Poľsko

Dĺžka materskej dovolenky v Poľsku závisí od počtu detí narodených počas jedného pôrodu: 20 týždňov pri narodení jedného dieťaťa, 31 týždňov pri narodení dvoch detí, 33 týždňov pri narodení troch detí, 35 týždňov pri narodení štyroch detí a 37 týždňov pri narodení piatich a viac detí. Počas obdobia materskej dovolenky sa vypláca materský príspevok vo výške 100% vymeriavacieho základu. Nárok na materský príspevok si môže uplatniť aj otec dieťaťa, ak je poistený a matka dieťaťa si vzala najmenej 14 týždňov materskej dovolenky. V takom prípade matka môže previesť zvyšnú časť svojej dovolenky na otca dieťaťa. Ak si otec neželá využiť zvyšnú časť materskej dovolenky, matka dieťaťa musí dovolenku využiť až do konca.

Portugalsko

Materská dovolenka je súčasťou rodičovskej dovolenky. Rodičovská dovolenka sa čerpá v celkovej dĺžke 120 alebo 150 dní a v jej rámci rozlišujeme počiatočnú rodičovskú dovolenku určenú výhradne pre matku pozostávajúcu najviac z 30 dní dobrovoľnej materskej dovolenky pred narodením dieťaťa a zo šiestich týždňov povinnej materskej dovolenky po pôrode, a počiatočnú rodičovskú dovolenku určenú výhradne pre otca v trvaní 10 dní, z ktorých si musí vybrať 5 dní bez prerušenia bezprostredne po pôrode, 5 dní v priebehu nasledujúcich 30 dní a po uplynutí tejto lehoty si môže otec počas počiatočnej rodičovskej dovolenky matky vybrať ďalších 10 dní dovolenky (nie je potrebné vybrať si ich bez prerušenia). Okrem počiatočnej rodičovskej dovolenky portugalský systém poskytuje matke, otcovi alebo striedavo obom rodičom predĺžené rodičovské dovolenky

počas troch mesiacov, ktoré bezprostredne nasledujú po uplynutí počiatkovej rodičovskej dovolenky. V rámci počiatkovej rodičovskej dovolenky vzniká rodičom nárok na dávky, ktoré sa vyplácajú vo forme denného príspevku, ktorého výška sa rovná 100% referenčnej mzdy príjemcu pri 120 dňovej dovolenke a 80% referenčnej mzdy pri 150 dňovej rodičovskej dovolenke. Pre uvedené príspevky je stanovená minimálna výška, ktorá zodpovedá 80% jednej tridsatiny hodnoty indexovanej referenčnej sumy sociálnej podpory. Predĺžená rodičovská dávka sa poskytuje ako denný príspevok vo výške 25% referenčnej mzdy. Minimálna výška predĺženej rodičovskej dávky zodpovedá 40% jednej tridsatiny hodnoty indexovanej referenčnej sumy sociálnej podpory.

Rakúsko

V Rakúsku sa poskytuje povinná materská dovolenka 16 týždňov (8 týždňov pred a 8 týždňov po pôrode), v prípade narodenia viacerých detí alebo zo zdravotných dôvodov sa predlžuje na 20 týždňov. Rodičovská dovolenka sa poskytuje do dvoch rokov dieťaťa, ak dieťa žije s rodičom v rovnakej domácnosti. Minimálne obdobie rodičovskej dovolenky je 2 mesiace. Peňažná pomoc v materstve sa poskytuje počas celej doby materskej dovolenky ženám v platenom zamestnaní, za predpokladu že zamestnávateľ žene nevypláca mzdu a ženám poberajúcim dávky z poistenia v nezamestnanosti a to vo výške 100% priemerného čistého mesačného príjmu za posledných 13 týždňov bez obmedzenia hornej hranice príspevku. Príspevok je vyplácaný štátom resp. zo sociálneho poistenia.

Rumunsko

Materská dovolenka trvá 126 dní a nárok na ňu vzniká 63 dní pred dňom pôrodu. Po skončení materskej dovolenky má jeden z rodičov nárok na rodičovskú dovolenku až do 2 rokov veku dieťaťa a v prípade detí s postihnutím do 3 rokov veku dieťaťa. Dávky v materstve poskytuje štát počas materskej dovolenky Rumunkám s pobytom v krajine vo výške 85% priemernej hrubej mesačnej mzdy za predchádzajúcich 6 mesiacov, nie však menej ako 600 RON (142 EUR) a viac ako 4 000 RON (943 EUR) mesačne, za predpokladu, že majú zaplatený aspoň jeden mesiac príspevkov za posledných 12 mesiacov. Výška dávok počas rodičovskej dovolenky je stanovená na 85% priemernej mzdy za predchádzajúcich 12 mesiacov, nie však menej ako 600 RON (142 EUR) ani viac než 4 000 RON (943 EUR) mesačne.

Slovinsko

V rámci rodičovskej dovolenky sa rozlišuje materská a otcovská dovolenka, dovolenka z dôvodu osvojenia dieťaťa a dovolenka z dôvodu ošetrovania / starostlivosti o dieťa.

Materská dovolenka trvá 105 kalendárnych dní a začína sa 28 dní pred očakávaným dňom pôrodu, pričom po pôrode je povinná. Ak matka zomrela alebo nie je schopná nezávisle žiť, môže o dovolenku požiadať otec dieťaťa. Otcovia majú nárok na 90 dní otcovskej dovolenky, z čoho 15 dní sa musí vyčerpať počas prvých 6 mesiacov života dieťaťa a zvyšných 75 dní predtým, ako dieťa dosiahne vek 3 roky. Po uplynutí materskej dovolenky môže jeden z rodičov požiadať o dovolenku z dôvodu starostlivosti o dieťa v trvaní 260 kalendárnych dní. Dovolenka z dôvodu osvojenia trvá 150 dní v prípade detí vo veku od 1 do 4 rokov a 120 dní v prípade detí vo veku od 4 do 10 rokov. Ak si túto dovolenku zoberú obaja adoptívni rodičia súbežne, celková dĺžka dovolenky nesmie presiahnuť 150 alebo 120 dní. Počas materskej dovolenky je matke poskytovaná materská dávka vo výške 100% a počas ostatných druhov rodičovskej dovolenky sú rodičom poskytované rodičovské dávky vo výške 90% priemernej mzdy za posledných 12 mesiacov pred podaním prvej žiadosti o rodičovskú dovolenku. V prípade chýbajúcich mesiacov sa zohľadní 55% minimálnej mzdy. Na vznik nároku na rodičovské dávky je potrebné, aby bol rodič poistený minimálne 12 mesiacov za predchádzajúce tri roky. Otcovská dávka sa vypláca len prvých 15 dní. Zostávajúcich 75 dní sa otcovi dieťaťa vyplácajú len príspevky sociálneho poistenia založené na minimálnej mzde.

Španielsko

Materská dovolenka trvá 16 týždňov a prvých 6 týždňov po narodení dieťaťa je pre matku povinná. Toto obdobie možno predĺžiť o ďalšie 2 týždne v prípade postihnutého dieťaťa, narodenia viacerých detí alebo adopcie. Otec má nárok na 4-týždňovú dovolenku, ale ak obaja rodičia pracujú, otcovi možno priznať až 10 týždňov otcovskej dovolenky. Počas materskej dovolenky majú zamestnankyne prihlásené v systéme sociálneho zabezpečenia nárok na denné príspevky vo výške 100% vymeriavacieho základu. V rovnakej výške sa denné príspevky poskytujú otcom počas otcovskej dovolenky. Na získanie nároku na materské alebo otcovské príspevky musí mať poistenec zaplatených aspoň 180 dní príspevkov za 7 rokov predchádzajúcich narodeniu dieťaťa alebo 360 dní príspevkov za celý pracovný život.

Švédsko

Rodičovská dovolenka trvá 480 dní, z toho matka môže na dovolenku nastúpiť 60 dní pred stanoveným dňom pôrodu. Peňažné dávky sa jej vyplácajú maximálne po dobu 50 dní pred pôrodom. V prípade narodenia viacerých detí naraz sa rodičovská dovolenka predlžuje o 180 dní na dieťa. Počas rodičovskej dovolenky rodičom vzniká nárok na poberanie dávok, ktoré sa môžu rozdeliť na niekoľko období vyplácania dovtedy, kým dieťa nedovrší vek 8

rokov. Po narodení dieťaťa sa rodičovské dávky vyplácajú tomu z rodičov, ktorý sa zriekne svojej zárobkovej činnosti, aby sa mohol starať o dieťa. Matka má vždy nárok na rodičovské dávky 4 týždne po pôrode. Peňažné dávky pre rodičov sa počas prvých 390 dní vyplácajú podľa výšky peňažných nemocenských dávok, pričom minimum je 180 SEK (20 EUR) denne, maximum je 10-násobok cenového základu, t. j. 440 000 SEK (50 491 EUR).

Spojené kráľovstvo

Nárok na materskú dovolenku vo Veľkej Británii majú ženy v dĺžke 39 týždňov, so začiatkom najskôr 11 týždňov pred predpokladaným týždňom pôrodu. Prvých šesť týždňov poberajú 90% z priemernej týždennej mzdy. Následne od 7. do 39. týždňa dostávajú stanovenú paušálnu čiastku na týždeň (128, 73 GBP). Po skončení materskej dovolenky má matka možnosť zostať na rodičovskej dovolenke, ktorá trvá 13 týždňov a je neplatená. Vo Veľkej Británii majú otcovia povinnú otcovskú dovolenku, ktorá trvá 2 týždne. Poskytovateľom peňažných dávok počas materskej a otcovskej dovolenky je zamestnávateľ.

Taliansko

Zamestnané ženy (alebo otcovia) majú zákonnú povinnosť čerpať platenú materskú (otcovskú) dovolenku v trvaní 1 alebo 2 mesiace pred pôrodom a 3 alebo 4 mesiace po ňom. Zamestnaný otec a matka majú nárok na rodičovskú dovolenku v rovnakom čase, ale spolu na maximálne 11 mesiacov, a to až do 8 rokov veku dieťaťa. Platí to aj v prípade osvojenia dieťaťa. Otec má nárok na pracovné voľno aj počas povinnej materskej dovolenky. Samostatne zárobkovo činné ženy majú nárok na rodičovskú dovolenku v trvaní iba 3 mesiacov v priebehu prvého roka života dieťaťa a na túto dobu sú povinné prestať pracovať. Dávky počas materskej dovolenky sú vyplácané zamestnankyniam ak nepoberajú mzdu zo závislej činnosti, a to vo výške 80% zo mzdy. V prípade smrti alebo ťažkej choroby matky sa vyplácajú otcovi. Uvedené dávky vypláca priamo zamestnávateľ a odpočítajú sa od súm platených príspevkov do národnej sociálnej poisťovne. Počas rodičovskej dovolenky sa vypláca dávka vo výške 30% mzdy obom rodičom, a to maximálne 6 mesiacov v priebehu prvých troch rokov života dieťaťa resp. v priebehu troch rokov po príchode dieťaťa do rodiny.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] European Commission's DG for Employment, Social Affairs & Inclusion. 2012. *Comparative table on social protection : Maternity/Paternity* [online]. MISSOC. 2012-

- 07-01 [citované 2013-01-31]. Dostupné na internete: http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTablesSearchResult_EU.jsp.
- [2] KRÍŽKOVÁ, A. a kol. *Práce a péče : Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. 163 s. ISBN 978-80-86429-94-6.
- [3] OECD. 2012. *Key characteristics of parental leave systems* [online]. Paris : OECD Family Database. 2012-10-10 [citované 2013-01-31]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/els/family/PF2.1_Parental_leave_systems%20-%20updated%20%2018_July_2012.pdf>
- [4] 2010/18/EU. 2010. Smernica Rady o implementácii revidovanej Rámcovej dohody o rodičovskej dovolenke uzavretej medzi BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP a ETUC a zrušujúca Smernicu č. 96/34/EC
- [5] 92/85/EHS. 1992. Smernica Rady o zavedení opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci tehotných pracovníčok a pracovníčok krátko po pôrode alebo dojčiacich pracovníčok

KONTAKT

Martina Camberová, Mgr.

Katolícka Univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Ústav sociálnych vied – externý doktorand

Hrabovská cesta 1

034 01 Ružomberok

martina.camberova@gmail.com

Ján Bartánus, Mgr.

Katolícka Univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Ústav sociálnych vied

Hrabovská cesta 1

034 01 Ružomberok

jan.bartanus@gmail.com

MLADÉ RODINY A BÝVANIE V CENTRE ZÁUJMU RODINNEJ POLITIKY

YOUNG FAMILIES AND HOUSING AT THE CENTER OF A FAMILY POLICY

Drexlerová Barbora

Abstrakt:

Úvod: Centrom záujmu nášho príspevku je stručný popis rodiny a na rodinu orientovanej sociálnej politiky, pričom osobitný zreteľ kladieme na detailnejší popis bytovej politiky a samotnej bytovej problematiky v SR.

Jadro: V jadre príspevku konštatujeme, že podľa nášho názoru štát vynakladá v súčasnosti nemalé úsilie na riešenie už vzniknutých problémov rodín, akými sú napr. pomoc rodinám v hmotnej núdzi, a podpora ešte zdravej, dobre fungujúcej rodiny ostáva na okraji jeho záujmu. Mali by sme si uvedomiť, že každá podpora zo strany štátu, ktorá je zameraná na rodinu je akousi formou jeho investície do ľudského kapitálu a preto je rodina (všetci jej členovia, najmä však mladá, vyrastajúca generácia) tak dôležitá pre ďalší rozvoj spoločnosti.

Na Slovensku je rodinná politika súčasťou širšej, sociálnej politiky. Práve od nej sa očakáva, že stredobodom jej záujmu bude základná bunka spoločnosti - rodina. Nemá sa preto orientovať len na hľadanie možností riešení už vzniknutých problémov rodiny, ale mala by mať predovšetkým preventívny charakter zameraný na podporu rodiny a to v jej všetkých vývojových etapách. Do centra jej pozornosti sa tak musí dostať nielen vzdelanie, práca, primeraná ochrana, ale i služby a bývanie pre rodiny. Otázne je však, či sa tak deje v postačujúcej miere. Výsledky, ktoré v práci prezentujeme poukazujú na skutočnosť, že práve v oblasti bývania Slovensko v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ výrazne zaostáva.

Záver: Celkom na záver nášho príspevku zdôrazňujeme, že istoty vytvárané v prospech rodín sa prejavia v kvalite rodinných vzťahov a budú predpokladom pre stabilitu a kvalitu celej spoločnosti, pretože stabilita spoločnosti je závislá od stability a kvality jej najmenších a najzákladnejších článkov - rodín. Ak teda vlády začnú vynakladať viac úsilia v prospech prosociálne orientovanej rodinnej politiky zlepší sa kvalita života jednotlivcov, rodín i celej spoločnosti. Podpora nájomného bývania predstavuje jeden z jej dôležitých pilierov. Sme presvedčení o tom, že ak by na Slovensku vzrástol počet nájomných bytov

a ich výstavba by bola vo väčšej miere podporovaná aspoň v minimálnej miere by sme dosiahli napr. nižšia zadlženosť rodín, alebo ich väčšiu pracovnú mobilitu.

Kľúčové slová: Rodina. Rodinná politika. Bývanie.

Literatúra:

- [1] GABURA, J. - MYDLÍKOVÁ, E. et al. 2004. *Vedenie sociálneho prípadu*. Bratislava : ASSP, 2004. 125 s. ISBN 80 968713 23.
- [2] GERBERY, D. - LESAY, I. - ŠKOBLA, D. 2007. *Kniha o chudobe. Spoločenské svislosti a verejné politiky*. Bratislava : Faber, 2007. 144 s. ISBN 978-80-968918-9-4.

Abstract:

Introduction: Centre of the interest of our contribution is a brief description of the family-oriented social policy, with special consideration to more detailed description of the housing policy and housing issues as such in Slovakia.

Core: In the core of this contribution, we note that due to our opinion the State currently spends considerable effort to address the problems, which families have, such as. help of families in need, and support of well-functioning families remains on the edge of it's interest. We should realize that any aid from the state, which is focused on the family is a kind of form of its investment in human capital and therefore the family (all members, especially young, growing generation) is so important for the future development of the company.

In the Slovakia is family policy a part of social policy. It is expected that it will focus on the basic cell of society – the family. It should not be oriented only on finding possible solutions to the already existing problems of the family, but should have preventive character intended to support of the family in all its stages of development. The centre of it's attention must be not only education, work, adequate protection, but also services and living for families. It is questionable, if this done in a sufficient extend. The results we present there in this work show that in the field of living in Slovakia in comparison to other EU countries we are behind.

Conclusion: Total at the end of this contribution we emphasize that confidence created in favour of the families will be reflected in the quality of family relationships and it will be a prerequisite for the stability and quality of the whole society, because the stability of the society depends of the stability and quality of the smallest and most basic parts – families. So if governments begin to expend more effort in favour of pro-social family oriented policies will improve the quality of life of individuals, families and society. Support of

rental living is one of the important pillars. We are sure that if in Slovakia, it would increase the number of rental houses and their indebtedness of the families, or their greater labour mobility.

Key words: Family. Family policy. Housing.

Literature:

- [1] GABURA, J. - MYDLÍKOVÁ, E. et al. 2004. *Vedenie sociálneho prípadu*. Bratislava : ASSP, 2004. 125 s. ISBN 80 968713 23
- [2] GERBERY, D. - LESAY, I. - ŠKOBLA, D. 2007. *Kniha o chudobe. Spoločenské svislosti a verejnú politiku*. Bratislava : Faber, 2007. 144 s. ISBN 978-80-968918-9

Úvod

Každá viac, či menej vyspelá spoločnosť si uvedomuje dôležitosť rodiny, preto sa ju snaží vo väčšej, či menšej miere podporovať. Otázne je, či a do akej miery sú efektívne všetky podporné mechanizmy, keď želaný výsledok je ťažko badateľný. Naproti tomu nám rastie rozvodovosť, klesá pôrodnosť a pod. Sme presvedčení, že v dnešnej dobe sa vynakladá viac prostriedkov na hľadanie riešení vzniknutých problémov, než na samotné predchádzanie ich vzniku. Sleduje sa, či a do akej miery rodiny plnia svoje funkcie avšak len v minimálnej miere sa prijímajú zo strany štátu opatrenia na podporu rodín pri naplňaní ich funkcií.

Našu pozornosť už dlhšie smerujeme do problematiky zadlženosti rodín. Písali sme už mnoho príspevkov o stúpajúcom trende zadlžovania sa mladých rodín, o vysokých úrokových sadzbách, o problémoch so splácaním dlhov. A práve preto sme sa rozhodli tento príspevok skoncipovať z iného uhla pohľadu a apelovať skôr na nutnosť zmien v oblasti rodinnej politiky s cieľom podporiť výstavbu nájomných bytov.

Rodina

Na začiatku by sme chceli celkom zjednodušene vysvetliť pojem rodina, spoločnosť a ich vzájomnú súvislosť. Mohli by sme to priblížiť nasledujúcim spôsobom: rozšírením jedinca je manželstvo, rozšírením manželstva je rodina, rozšírením rodiny je spoločnosť. Rodina a spoločnosť sú ako dve spojné nádoby, medzi ktorými je priamy súvis. Situácia v rodinách sa odráža v spoločnosti a stav spoločnosti má priamy dopad na situáciu v rodinách.

Existuje však omnoho viac definícií rodiny, ktorými sa nám ich pokúšajú jednotliví autori objasniť z ich uhla odborného záujmu.

Tak napríklad Vargaš (In Levická, 2004) definuje rodinu nasledovne: „Rodina je prirodzené spoločenstvo rodičov a detí. Je tajomstvom lásky: manželskej, materinskej, otcovskej, detskej, bratskej, starých rodičov a vnúcat, vnúcat k starým rodičom. Táto láska stmeluje rodinu.“

Snáď najbližšie k smerovaniu nášho príspevku je Strieženecová charakteristika rodiny ako najdôležitejšej sociálnej skupiny, ktorá je ekonomickou a sociálnou bunkou spoločnosti s jej viacerými úlohami. Za jej ústrednú úlohu považuje reprodukciu, výchovu a socializáciu potomstva. Ako spoločenská inštitúcia je tiež základným článkom sociálnej štruktúry spoločnosti. Rodina je ďalej podľa neho charakteristická tým, že sa v nej zabezpečuje obnovovanie a výchova generácií. Je to skupina najmenej dvoch osôb, ktorú tvorí manželský pár, prípadne ich slobodné deti, ktorú označuje ako úplnú rodinu. Podľa jeho názoru je to tiež slobodná, ovdovená alebo rozvedená osoba a jej slobodné deti, mladšie ako 25 rokov, ktorú však už považuje za neúplnú rodinu. Ďalej rozlišuje napr. rodinu rozšírenú zloženú z dvoch alebo viacerých jaderných rodín, polygamnú, rekonštituovanú vznikajúcu z dvoch rodín po rozvode alebo ovdovení. A ako sám uvádza, v poslednej dobe na seba upriamuje pozornosť nový typ rodiny tzv. homosexuálna. (Strieženec, 1996).

Trochu v iných perspektívach nám približuje rodinu Goode (2012). Rodina je podľa neho špecifická bio-psycho-sociálna skupina v ktorej sa realizujú niektoré osobné i spoločensky potrebné aktivity, ktoré nemôžu za rodinu prebrať iné spoločenské inštitúcie alebo organizácie. Podľa tradicionalistického vymedzenia je tvorená dvoma alebo viacerými osobami, spojenými pokrvne, manželstvom alebo adopciou a deliace sa o spoločné bývanie, ekonomickú zodpovednosť, reguláciu sexuálnych prejavov a moc vychovávať deti.

Celkom všeobecne sa môžeme zhodnúť v tom, že rodina je považovaná za základnú jednotku sociálnej organizácie. Avšak napriek tomu, čo bolo vyššie uvedené a napriek všetkým ďalším, nielen sociologickým definíciám, je veľmi ťažké poskytnúť výstižnú definíciu, ktorá by vo všeobecnej rovine zachytávala všetky typické prejavy sociálnej skupiny, ktorá je v rôznych sociálnych sústavách označovaná ako rodina. Preto sme sa rozhodli, že pre naše potreby a potreby tohto príspevku budeme vnímať rodinu z pohľadu Zákona o rodine a v nasledujúcej stati sa pokúsime priblížiť, najmä problémy súvisiace s uspokojovaním jej ochrannej funkcie.

Rodina, základná bunka spoločnosti

Ak máme rodinu považovať za základnú bunku spoločnosti, musíme si uvedomiť opodstatnenosť už vyššie uvedeného tvrdenia, že rodina a spoločnosť sa navzájom ovplyvňujú a, že situácia v rodinách sa odráža v spoločnosti a stav spoločnosti má priamy dopad na situáciu v rodinách. Preto sme toho názoru, že by malo byť snahou spoločnosti, (ktorú mimochodom tvoríme my všetci) a jej hlavných predstaviteľov, volených priamo občanmi v demokratických voľbách, podporovať rodiny a prijímať rozhodnutia v ich prospech. Snažiť sa o to, aby rodiny boli funkčné, inými slovami povedané, o to, aby mali vytvorené podmienky na uspokojovanie svojich potrieb. Všetci totižto dobre vieme, že funkčná rodina je nevyhnutným predpokladom nielen pre osobný ale i sociálny vývin človeka. Prostredníctvom nej si od útleho detstva osvojujeme sociálne roly, získavame sociálne zručnosti a postupne sa zaraďujeme do spoločnosti. Všetko to však prebieha bezproblémovo do tej miery, kým je rodina funkčná, t. j. plní si množstvo dôležitých funkcií.

Pod funkciou (lat. slovo „*functio*“ znamená špecifickú činnosť, výkon, úlohu, povinnosť) rozumieme charakteristické činnosti rodiny ako prirodzenej súčasti sociálneho prostredia.

K tým najdôležitejším funkciám rodiny radíme podľa Levickej (2004): biologicko-reprodukčnú, ekonomickú, výchovno-socializačnú, emocionálnu, ochrannú a socializačnú. Niektorí autori ako napr. Gabura a Mydlíková (2004) k spomínaným funkciám priradujú ešte funkciu opatrovateľskú, kultúrnohodnotovú a výrobnú.

Bolo by nesmierne náročné venovať pozornosť všetkým uvedeným funkciám v jednom príspevku. Keďže sa však dlhodobo venujeme problematike sociálno – ekonomických problémov rodín, najmä zadĺženiu, rozhodli sme sa poukázať najmä na dôležitosť ochrannej funkcie a na úlohy rodinnej politiky nasmerovanej k napomáhaniu jej uspokojovania.

Ochranná funkcia rodiny spočíva v tom, že sa od rodiny očakáva, že vytvorí pre výchovu a starostlivosť (nielen) o jej detských členov optimálne a stabilné prostredie, kde deti nebudú trpieť v dôsledku nedostatku ekonomických, materiálnych podmienok, nedostatočnej starostlivosti o zdravie, hygienu, rovnako ako nevhodnej morálnej klímy v rodine. V tejto súvislosti považujeme za dôležité si uvedomiť, že alfou a omegou v prípade napĺňania tejto funkcie je zabezpečenie primeraného bývania.

Solidarita a súdržnosť, ktoré by mali v rodine pretrvávajúť sa síce môžu považovať za jeden z najúčinnějších mechanizmov ochrany nielen pred mnohými problémami rodiny avšak nie

vždy sú postačujúce na to, aby rodina mohla v spoločnosti plnohodnotne fungovať. Nenahraditeľným zdrojom mnohých stratégií na prekonávanie problémov je aj rodinná dôvera a spolupatričnosť avšak ani tie sami o sebe nevyriešia spomínanú otázku bývania.

Na rodinu sú kladené mnohé očakávania a to tak zo strany jedincov, členov rodín, ako aj spoločnosti. Na to, aby mohla rodina plniť všetky svoje funkcie, a to tak voči svojim členom, ako aj spoločnosti, potrebuje optimálne prostredie, ktoré vytvára priestor na uspokojovanie všetkých jej potrieb. Až následne k tomuto priestoru potrebuje vnútornú stabilitu a spomínanú kvalitu sociálnych vzťahov.

Rodina v centre záujmu rodinnej politiky

Dnešná doba sa vyznačuje vysokou mierou individualizmu. Každý je zodpovedný sám za seba a každý sa má starať sám o seba. Ruka v ruke s tým ide i zmena hodnotovej orientácie, ktorá je založená na dosiahnutí výkon a dostatočné hmotné zabezpečenie. Proklamované vysoké postavenie v hodnotovom rebríčku má i rodina avšak v dôsledku naplňania prvých dvoch spomenutých cieľov musíme konštatovať, že rodina sa dostáva niekde na okraj záujmu ako jednotlivcov, tak i celej spoločnosti. Výsledkom je narastajúci počet rozpadnutých manželstiev, nešťastných detí a narušená idyla medzigeneračnej solidarity. Aký má potom význam hovoriť o „kvalite“ celej spoločnosti, keď „kvalita“ jej základnej bunky – rodiny upadá? Kvalita medziľudských vzťahov v našej spoločnosti je poznačená neraz chamtivosťou, závisťou a ziskuchtivosťou. Sme toho názoru, že pokiaľ by naozaj v centre záujmu štátu stála rodina a jej potreba bývania a práce, vyriešili by sa tým mnohé otázky súvisiace s rozpadom rodín, starnutím obyvateľstva, medzigeneračnej solidarity a pod.

Dnes, podľa nášho názoru štát vynakladá nemalé úsilie na riešenie už vzniknutých problémov, akými sú napr. pomoc rodinám v hmotnej núdzi, starostlivosť o občanov vyššieho veku, ... a podpora ešte zdravej, dobre fungujúcej rodiny ostáva na okraji záujmu. Mali by sme si uvedomiť, že každá podpora zo strany štátu, ktorá je zameraná na rodinu je akousi formou jeho investície do ľudského kapitálu a preto je rodina (všetci jej členovia, najmä však mladá, vyrastajúca generácia) dôležitá pre ďalší rozvoj spoločnosti.

Na Slovensku je rodinná politika súčasťou širšej, sociálnej politiky. Práve od nej sa očakáva, že stredobodom jej záujmu bude základná bunka spoločnosti - rodina. Nemá sa orientovať len na hľadanie možností riešení už vzniknutých problémov rodiny, tak ako to bolo vyššie popísané, ale mala by mať predovšetkým preventívny charakter zameraný na podporu rodiny a to v jej všetkých vývojových etapách. Do centra jej pozornosti sa tak

dostáva nielen vzdelanie, práca, primeraná ochrana, ale i služby a bývanie pre rodiny. Otázne je však, či v postačujúcej miere. Možno teda konštatovať, že takto orientovaná rodinná politika má na jednej strane veľmi široký rozsah a prienik s inými druhmi politik avšak jej charakteristickou črtou je to, že by mala mať najmä podporný charakter t. j. podporovať rodinu pri uspokojovaní jej potrieb a napĺňaní funkcií vo všetkých jej vývojových etapách, pričom rešpektuje autonómiu každej jednej rodiny.

Na Slovensku je takto rodinná politika rozpracovaná v rámci Koncepcie štátnej rodinnej politiky, ktorá bola vládou SR prijatá ešte uznesením č. 389 zo dňa 4. júna 1996 a ktorá sa pravidelne vyhodnocuje. K jej prvoradým cieľom už dlhodobo patrí:

- vytváranie takých podmienok pre rodiny, ktoré by viedli k posilňovaniu reprodukcie spoločnosti,
- podporovať stabilitu a kvalitu manželských a rodičovských vzťahov v záujme rovnoprávnosti pri del'be rodinných rolí,
- snaha o dosiahnutie relatívnej ekonomickej nezávislosti rodín ako predpoklad základu ich občianskej nezávislosti,
- vyrovnanie sa s demografickými zmenami súvisiacimi so starnutím populácie,
- zníženie rizika chudoby rodín a pod. (Koncepcia štátnej rodinnej politiky, 2007).

Súčasná vláda si však dala v rámci svojho Programového vyhlásenia niekoľko dôležitých úloh, ktoré by sa mali odzrkadliť i v zmenách v oblasti rodinnej politiky. Jej prvoradým cieľom v oblasti rodinnej politiky je hlavne spracovať novú Koncepciu štátnej rodinnej politiky SR do roku 2020 s cieľom revitalizovať rodinný život. S týmto cieľom úzko súvisí predovšetkým snaha:

- posilňovať istotu ľudí, prostredníctvom zmierňovania dopadov hospodárskej krízy,
- podporovať hospodársky rast,
- posilňovať cenovú stabilitu,
- znižovať nezamestnanosť najmä mladých a dlhodobo nezamestnaných ľudí a pod. (Programové vyhlásenie vlády, 2012).

V tomto duchu sa vláda SR zaviazala, že posilní súdržnosť spoločnosti, ako základný predpoklad kvality života ľudí. A jej návrhy sa budú orientovať najmä na také hodnoty, akými sú:

- rodina, ktorá tvorí základ tejto spoločnosti,
- práca, ktorá predstavuje zdroj prostriedkov pre zabezpečenie primeranej kvality života,

- starostlivosť o zdravie a kvalitu života najmä občanov vyššieho veku,
- výchovu a vzdelanie detí,
- a v neposlednom rade i bývanie. (Programové vyhlásenie vlády, 2012).

Práve posledný bod veľmi úzko súvisí s témou nášho príspevku. V súvislosti s týmto bodom sa v spomínanom dokumente uvádza, že naša vláda počas svojho funkčného obdobia bude vytvárať podmienky pre podporu Programu výstavby obecných nájomných bytov, ktoré by mali byť nižšieho štandardu a určené by boli predovšetkým na bývanie občanom v hmotnej núdzi. Rovnako sa zaviazala, že vytvorí podmienky na rozvoj nájomného bývania ako vo verejnom, tak aj v súkromnom sektore. Bude podporovať rozvoj bývania zavedením systémov finančných nástrojov z verejných zdrojov a podporí aj väčšie zapojenie súkromného kapitálu do výstavby nájomných bytov so zameraním na mladých ľudí. (Programové vyhlásenie vlády, 2012).

Rodina a bývanie

Už dlhodobo štatistiky Štatistického úradu SR poukazujú na skutočnosť, že na Slovensku:

- klesá sobášnosť,
- narastá vek sobášiacich sa,
- stúpa rozvodovosť,
- klesá pôrodnosť,
- rastie počet detí narodených mimo manželstva,
- starne populácia a pod.

Tieto všetky ukazovatele sa podpisujú pod výraznú zmenu základnej bunky spoločnosti – rodiny. Súčasný model rodiny sa vyznačuje vyšším vekom partnerov (nie vždy sa jedna o manželských partnerov) a poklesom počtu súrodeneckých vzťahov v rodine. Dochádza k návratu k viacgeneračnému spolužitiu a spájaniu sa rodín v rámci jedného bytu či domu, čo budí na oko dojem väčšej medzigeneračnej solidarity. V skutočnosti ide však len o výsledok spôsobený súčasnými podmienkami na trhu s nehnuteľnosťami.

Za posledných dvadsať rokov došlo na Slovensku k rapídnyim zmenám na trhu s nehnuteľnosťami. Štátne a družstevné byty ešte z čias socializmu prešli akousi „privatizáciou“ a za zvyškovú hodnotu sa dostali do vlastníctva ich nájomníkov. Z nájomníkov sa tak postupne stávali vlastníci, pričom získane peniaze neboli využité na výstavbu nových nájomných bytov. Silná generácia detí narodených v 70. a 80. rokoch tak bola pripravená o možnosť ľahkého osamostatnenia sa. Na trhu s nehnuteľnosťami nastal

stav, že dopyt prevyšoval ponuku a ceny nehnuteľnosti rástli. Vznikol veľký nepomer medzi počtom súkromných bytov v osobnom vlastníctve a nájomných bytov, v neprospech nájomných bytov. Mladá generácia pokiaľ sa chcela a chce osamostatniť musí sa zadlžiť. A práve tu niekde, popri neistote na trhu práce možno hľadať korene súvisiace s vyššie popísanými zmenami modelu rodiny.

Bývanie patrí totižto medzi kapitálovo najnáročnejšiu oblasť. Mladé rodiny, ak sa chcú osamostatniť sú nútené si zobrať úver a tak na svojich pleciach zväčša niekoľko desaťročí nesú „neľahké bremeno“. Pod tlakom takýchto okolností sa chtiac nechtiac ich rebríček hodnôt mení na výkon a zisk, pričom zmysel a hodnota rodiny, ako bolo spomenuté už v úvode predošlej state, ostáva v úzadí. Výsledkom je množstvo rozpadnutých, zväčša jednodetných, maximálne dvojdetných rodín. Tí mladí ľudia, ktorí si nemôžu (napr. sú nezamestnaní, majú nízky príjem, nemajú prácu na dobu neurčitú a pod.), resp. nechcú vziať na svoje plecia takéto „bremeno“ ostávajú žiť napriek svojmu už pomerne vysokému veku so svojimi rodičmi. To vyvoláva už hore popísaný dojem viacgeneračného spolužitia a medzigeneračnej solidarity. Kvalita týchto vzťahov však zďaleka nie je taká, akú popisujú sociológovia u rodín medzivojnového, či povojnového obdobia. Ide totižto o nútený stav, ktorý je zdrojom mnohých konfliktov medzi generáciami žijúcimi v stiesnených podmienkach zväčša panelákových bytov, keďže 60. a 70. roky minulého storočia boli spojené s masívnou migráciou obyvateľstva z vidieku do miest.

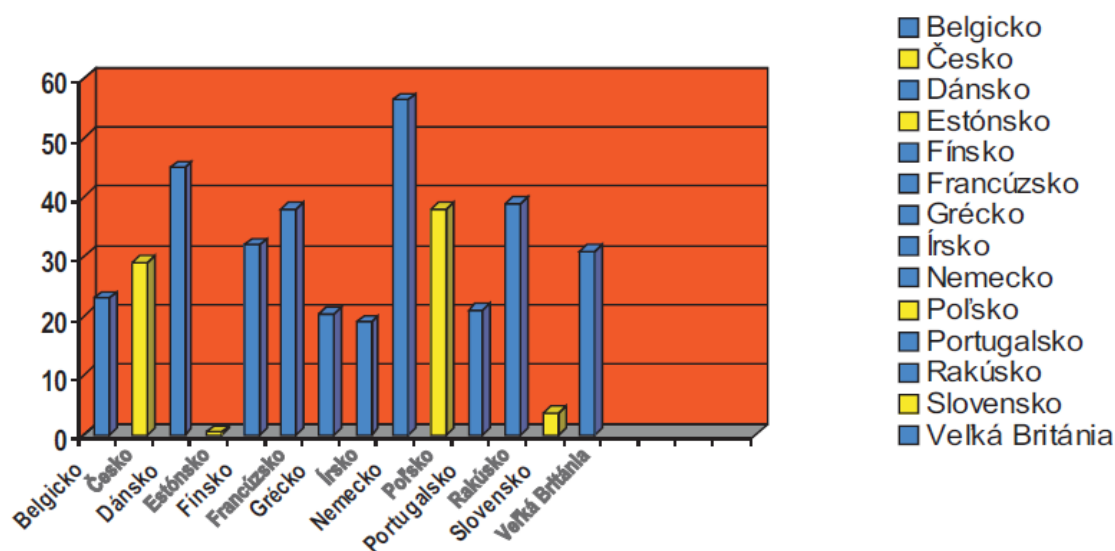
Mladé rodiny sú v porovnaní s rodinami z okolitých vyspelých európskych krajinách niekoľkonásobne na tom horšie. Na Slovensku máme nepostačujúci bytový fond. Chýba nám veľké množstvo nájomných a aj sociálnych bytov, (tieto dva pojmy netreba spájať. Každá zo spomenutých kategórií je určená pre inú klientelu a obe sú v nedostatočnej miere zastúpené v bytovom fonde), máme nízke mzdy, vysokú mieru nezamestnanosti a vysoké úrokové sadzby pri hypotékach.

Na doplnenie popísanej situácie uvádzame niekoľko štatistických údajov. V porovnaní s okolitými krajinami EÚ je Slovensko v počte nájomných bytov na chvoste. U nás sú necelé 3 % nájomných bytov. (Za nami sa nachádza už len Estónsko). V priemere sa v okolitých krajinách nachádza 19 % - 60 % nájomných bytov. Najväčší podiel má práve Nemecko a Švajčiarsko. Ak sa bližšie pozrieme na graf č. 1 zistíme, že aj v porovnaní s ostatnými krajinami V4 je na tom Slovensko najhoršie.

Tento stav si uvedomila už nie jedna, z predchádzajúcich vlád avšak z nášho pohľadu mu ani jedna nevenovala dostatočnú pozornosť. Preto došlo 3. februára 2010 k schváleniu

uznesenia vlády SR č. 96 – Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2015. Na základe tohto uznesenia a v súvislosti so zákonom č. 403/2010 ktorým sa menil a doplňal zákon o organizácii činnosti vlády a o organizácii ústrednej štátnej správy, spadá problematika bytovej politiky od novembra 2010 pod Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. Na základe všetkých zmien, ktoré boli schválené v prospech bytovej politiky na Slovensku musíme konštatovať, že v posledných rokoch nedošlo vôbec k zlepšeniu situácie. Podiel finančných prostriedkov poskytovaných zo štátneho rozpočtu sa reálne znižuje a spolu s príspevkami zo Štátneho fondu rozvoja bývania nepostačujú. (Správa o plnení Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015, 2012).

Graf 1 Podiel nájomných bytov v krajinách EÚ

Zdroj: Prvá stavebná sporiteľňa, 2007-2011

Pri porovnaní tabuľky č. 1 a 2 môžeme vidieť, aký veľký je nepomer za roky 2007 – 2011 medzi počtom dokončených bytov v súkromnom vlastníctve a počtom nájomných bytov v obecnom vlastníctve. Zatiaľ čo počty dokončených bytov v súkromnom vlastníctve boli v roku 2007 a 2011 zhruba identické, vo výstavbe obecných, nájomných bytov došlo k prepadu.

Tabuľka 1 Počet dokončených bytov podľa druhu vlastníctva za roky 2007 - 2011

Druh vlastníctva	Dokončené byty				
	2007	2008	2009	2010	2011
Súkromné vl.	13 303	14 527	16 477	14 548	13 033
Družstevné vl.	2	20	0	0	0
Štátne vl.	6	1	51	38	24
Obecné vl.	3 149	2 631	2 305	2 481	1 544
Vl. združ; polit. strán a cirkví	13	4	1	4	7
Zahraničné vl.	0	1	0	5	0
Spolu	16 473	17 18	18 834	17 076	14 608

Zdroj: MDVRR SR

Výstavba obecných nájomných bytov má klesajúcu tendenciu. V roku 2007 bolo z celkovo dokončených bytov 19,1 % obecných nájomných bytov. No a v roku 2011 už ich bolo len 10,6 %. V porovnaní s predchádzajúcim rokom (2010) je to o 937 obecných nájomných bytov menej, čo predstavuje pokles takmer o 38 %.

Tabuľka 2 Podiel obecných nájomných bytov na celkovom počte dokončených bytov

Rok	Dokončené byty				
	2007	2008	2009	2010	2011
Podiel obecných nájomných bytov v %	19,1	15,3	12,2	14,5	10,6

Zdroj: MDVRR SR

Záver

Záverom nášho príspevku by sme radi podotkli, že istoty vytvárané v prospech rodín sa prejavia v kvalite rodinných vzťahov a budú predpokladom pre stabilitu a kvalitu celej spoločnosti, pretože stabilita spoločnosti je závislá od stability a kvality jej najmenších a najzákladnejších článkov - rodín. Ak teda vlády začnú vynakladať viac úsilia v prospech prosociálne orientovanej rodinnej politiky zlepši sa kvalita života jednotlivcov, rodín i celej spoločnosti. Podpora nájomného bývania predstavuje jeden z jej dôležitých pilierov. Sme presvedčení o tom, že ich výstavbou by sa minimálne dosiahla:

- nižšia zadlženosť rodín,
- väčšia pracovná mobilita.

A v neposlednom rade si dovoľujeme trúfalo povedať, že by sa zvýšila i pôrodnosť.

Ak by sa podarilo vytvoriť systém diferencovaného nájomného bývania, v závislosti od individuálnych možností a potrieb nájomníkov, viedlo by to k podpore sociálnej kohézie.

Nájomné byty by boli rôznej veľkosti a štandardu. Našli by si v nich bývanie malé, veľké i sociálne slabé rodiny. Ak by bol systém horizontálne a vertikálne otvorený, dochádzalo by k podpore mobility. Rodiny by sa mohli sťahovať za prácou, dôchodcovia by po odchode detí nemuseli platiť vysoké nájomné vo veľkých a prázdnych bytoch, mladí by sa mohli skôr osamostatniť a v neposlednom rade, by sa rodiny nemuseli obávať, že pri strate alebo poklese príjmu skončia na ulici. Nehovoriac o tom, že by sa tak predišlo vytváraniu get, sociálnemu prepadu, či dokonca spomínanému bezdomovectvu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] GABURA, J. - MYDLÍKOVÁ, E. et al. 2004. *Vedenie sociálneho prípadu*. Bratislava: ASSP, 2004. 125 s. ISBN 80 968713 23.
- [2] GERBERY, D. - LESAY, I. - ŠKOBLA, D. 2007. *Kniha o chudobe. Spoločenské svislosti a verejné politiky*. Bratislava: Faber, 2007. 144 s. ISBN 978-80-968918-9-4.
- [3] GOODE. In *Glosár rodovej terminológie*. [online] [cit. 2012-12-10]. Dostupné na internete: <<http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?ami=1&smi=1&vid=171>
- [4] Koncepcia štátnej rodinnej politiky. 2007. [online] [cit. 2012-12-10]. Dostupné na internete: <http://www.esf.gov.sk/esf/index.php?SMC=1&id=192>
- [5] LEVICKÁ, J. et al. 2004. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: Mosty, 2004. 175 s. ISBN 80-98074-93-6.
- [6] Programové vyhlásenie vlády. 2012 – 2016. [online] [cit. 2012-12-10]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-roky-2012-2016/>
- [7] Správa o plnení zámerov Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2015. [online] [cit. 2012-12-10]. Dostupné na internete: <http://www.mindop.sk/index/index.php?idis=127046>
- [8] STRIEŽENEC, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: Sapientia, 1996. 255 s. ISBN 80-967589-0-X.
- [9] Tlačová informácia – Prvá stavebná sporiteľňa. [online] [cit. 2012-12-10]. Dostupný na internete: http://www.pss.sk/files/pdf/pressinfo/prilohy_grafy.pdf a http://www.pss.sk/files/pdf/pressinfo/BA_december_2006.pdf
- [10] VARGAŠ, Š. In LEVICKÁ, Jana, et al. 2004. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: Mosty, 2004. 175 s. ISBN 80-98074-93-6.
- [11] Zákon č. 443/2010 o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní.

KONTAKT

Barbora Drexlerová, PhDr., PhD.

VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., Katedra sociálnej práce – externá forma

Palackého 1,

810 00 Bratislava

drexlerova@monografia.sk

**PRÁVNE POSTAVENIE DIEŤAŤA V RODINE A NÁVRHY
NA ZMENU LEGISLATÍVY PRE OPTIMALIZÁCIU
RODINNEJ POLITIKY**

**LEGAL POSITION OF CHILD IN THE FAMILY AND SUGESTIONS FOR
CHANGE OF LEGILATION FOR OPTIMAL DOMESTIC POLICY**

Ďurkovský Peter

Abstrakt:

Úvod: Neustále mapovanie legislatívnej a skutkovej situácie, ktorá sa dotýka práv dieťaťa, právneho vedomia ľudí, ktorí s ním prichádzajú do styku, a v konečnom dôsledku aj selektovanie možného právneho vedomia samotného dieťaťa načrtáva potenciálne riziká pri uplatňovaní, či neuplatňovaní práv tohto dieťaťa, čo sociálneho pracovníka a zákonodarcu motivuje na konštruktívnu zmenu legislatívy s konečným cieľom optimalizovať rodinnú politiku

Jadro: Príspevok na základe vyššie uvedených myšlienok analyzuje kritické miesta vo vybraných zákonoch právnych odvetví, ktoré upravujú práva dieťaťa, prípadne právnych odvetví, ktoré participujú na realizácii a na ochrane práv dieťaťa. Na základe uvedenej analýzy príspevok navrhuje zmeny dôvodné legislatívy.

Záver: Navrhovaná zmena legislatívy môže výrazne prispieť k eliminácii systémového týrania dieťaťa.

Kľúčové slová: Dieťa. Dohovor o právach dieťaťa. Prokuratúra. Rodina.

Literatúra:

[1] FROMM, E. 1966. *Umenie milovať*. Bratislava : 1966.

[2] GIDDENS, A. 1999. *Sociologie*. Praha : 1999. ISBN 80-7203-124-4.

Abstract:

Introduction: The continual screening of legal situation of child's laws and the continual screening of objective situation of child's laws delineates potencial hazards by child's laws. This situation motivates of social worker for change of acts. Optimal domestic policy is final point.

Essence: The report analyses critical items of some legal branches of child's laws. The report proposes changes of acts.

Ending: Changes of acts can to contribute to decline of system's torture.

Keywords: Agreement about child's laws. Child. Family. Prosecution.

Literature:

[1] FROMM, E. 1966. *Umenie milovať*. Bratislava : 1966.

[2] GIDDENS, A. 1999. *Sociologie*. Praha : 1999. ISBN 80-7203-124-4.

Úvod

Právne postavenie dieťaťa je v rámci legislatívy Slovenskej republiky upravené dosť široko, avšak konečné rozhodnutie o osude dieťaťa je v lepších prípadoch na voľnej úvahe sudcu, ktorá nemusí byť adekvátna realite, keďže sudca nie je sociálny pracovník, a už vôbec nie je sociálny pracovník so zodpovedajúcim výcvikom. Pokiaľ disponuje zodpovedajúcim sociálnym cítením, toto ho môže bez adekvátnych vedomostí a spôsobilostí len dezorientovať.

V niektorých životných situáciách je potrebné obmedziť voľnosť úvahy súdu a jednoznačne upraviť postup. Psychické násilie, aj to fyzické, ku ktorému dochádza voči dieťaťu, býva vlastne *vymývaním mozgu*. Systematickým psychickým alebo fyzickým násilím sa aj u dospelých „dosiahne splnenie určitých požiadaviek, napríklad podpísanie falošného priznania alebo odsúdenie vlastného národa.“ (Hassan, 1994, s. 88). U dieťaťa dochádza k deformáciám na celý život.

Podľa W. Sarganta, ktorý sa zaoberal analýzou vymývania mozgu v hraničných situáciách „jedným z najhroznejších následkov týchto bezohľadných výsluchov, ktoré popisujú ich obeť, je skutočnosť, že náhle začínajú cítiť sympatie k svojmu mučiteľovi.“ (Sargant, 1959, In Giddens, 1999, s. 59). U dieťaťa tiež väčšinou absentuje kritický pohľad na rodiča. Ani skúsený a kvalitný psychoterapeut nedokáže v krátkej dobe odhaliť skrytý svet týrania, zneužívania a zanedbávania dieťaťa v primárnej rodine. Predovšetkým na to má v budúcnosti legislatíva pamätať.

Podľa pápeža Jána Pavla II „je iluzórne myslieť si, že viera pri oslabenom vplyve rozumu bude mať väčšiu presvedčivosť. Naopak, dostávame sa do veľkého nebezpečenstva, že sa zredukujú na mýtus alebo poveru.“ (Ján Pavol II, 1998, s. 69). Na mýtus alebo poveru sa však môžu pri oslabenom zákone zredukovať i práva dieťaťa. Nejde len o náš, či európsky problém. Veľmi presne formulované potreby dieťaťa a jeho práva v dokumentoch medzinárodného alebo regionálneho významu potrebujú zaangažovaných a nezištných ľudí všade.

Tento príspevok sa nesústreďí na doslovné opisovanie práv dieťaťa v legislatíve Slovenskej republiky, ale sústreďí sa na jeho právne postavenie v sporných zákonných ustanoveniach, ktoré je vzhľadom na predchádzanie týraniam a zneužívaniu dieťaťa vhodné novelizovať. Právne normy, ktoré tento príspevok analyzuje, inak chránia alebo majú chrániť dieťa s ohľadom na jeho sugestibilitu, zraniteľnosť, spoločenskú a ekonomickú odkázanosť.

Možnosti novelizácie zákona o rodine

Hneď prvý článok *Ústavy Slovenskej republiky* hovorí: „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.“ (Zákon č. 135/2001 Z. z., čl. 1, ods. 1). V duchu tohto ustanovenia má prebiehať novelizácia každého zákona.

Ako vyplýva v podstate z celého textu v *Zákone o rodine* (Zákon č. 36/2005 Z. z.) je vhodné úplne zrušiť § 22, ktorý hovorí: „K zrušeniu manželstva rozvodom možno pristúpiť len v odôvodnených prípadoch.“ Posúdenie odôvodnenosti prípadu vždy bude subjektívnou záležitosťou. K argumentom chcem pridať i postreh jedného z nasledovníkov a kritikov S. Freuda – E. Fromma: „ovzdušie napätia a nešťastia v jednotnej rodine je pre deti škodlivejšie ako otvorená roztržka, ktorá by ich poučila, že človek je schopný skoncovať s neznesiteľnou situáciou.“ (Fromm, 1966, s. 92).

Podľa Giddensa (1999, s. 168) zas „namiesto jednoduchej otázky, či deťom škodí rozvod, by sme sa zrejme mali snažiť posúdiť, čo im celkovo prináša, a o čo ich pripravuje zmena charakteru rodiny.“ Aj podľa neho je rodina prvoradá, no musí poskytovať deťom skutočnú podporu a lásku. Ako dodáva, „rozvod samozrejme činí udržanie tohto štýlu rodičovstva zaťažujúcim – ale podobne nedobre pôsobia na deti i rozhádaní rodičia, ktorí zostávajú spolu.“ Príkaz alebo rozkaz manželom v rozvodovom konaní, aby sa udobrili, takto z morálnej roviny sklzáne vždy do moralizovania a morálnej slepoty. V záujme spoločnosti má byť zánik manželstva dvoch ľudí, z ktorých jeden návrh na rozvod podal. Zároveň je však potrebné legislatívne upraviť skúmanie sociálnych pracovníkov, kto z pôvodných manželov je schopnejší dieťa vychovať. Je vhodné uvedomiť si, že „manipulátor porušuje všeobecné etické zásady a najmä tie, ktoré nám vstúpila naša židovsko – kresťanská kultúra. Sú v nás hlboko zakorenené a učia nás od nepamäti, že matka nemôže škodiť svojim deťom, že lekár alebo terapeut nemôže finančne a duševne využívať svojich pacientov, že manžel nemôže morálne ničiť svoju ženu, ktorej sľúbil celoživotnú lásku.“ (Nazare, Aga, 1999, s. 69). V občianskom práve a občianskom práve procesnom nie sú striktné definované pojmy tak, ako napríklad v trestnom práve. Aj

skúseného sociálneho pracovníka môže manipulátor dostať do skutkového omylu. V záujme dieťaťa v duchu Dohovoru o právach dieťaťa (Zbierka zákonov č. 104/1991 Zb., čl. 19 ods.1) je s podporou skúsených sociálnych pracovníkov potrebné navrhnuť ďalšie legislatívne úpravy Občianskeho práva, aby dieťa bolo zabezpečené i emocionálne.

Možnosti novelizácie v správnom práve

Správne právo podporuje nerušený výkon občianskych práv a povinností, ich uplatňovanie, i kontrolu. S občianskym právom sa v mnohom dopĺňa, v mnohom sa s ním prelína.

Diagnostické centrá ako štátne rozpočtové organizácie sa zriaďujú v zmysle zákona č. 279/1993 Z. z. o školských zariadeniach. Fungovanie občianskych združení s rovnakým predmetom činnosti, ako je pracovná náplň jeho člena na jeho inom a riadnom pracovisku, dokonca fungovanie takéhoto občianskeho združenia priamo na pôde štátnej rozpočtovej organizácie, a často aj v pracovnom čase, celkovo robí situáciu neprehľadnou a dáva veľký priestor nelegálnej ekonomike. Pochopiteľne aj na úkor neplnoletých zverencov. Optimálnym krokom sa javí transformovať diagnostické centrá na štátne príspevkové organizácie. Tento legislatívny krok má zároveň sprevádzať akýsi „zákaz konkurencie“, čiže má ísť o zákaz zakladania či účasti zamestnancov diagnostických centier v občianskych združeniach s rovnakým či podobným predmetom činnosti. Tu v žiadnom prípade nejde o diskrimináciu. Zákon o združovaní občanov (Zákon č. 83/1990 Zb.) nehovorí, že nikomu nesmie byť pracovne na ujmu členstvo v nejakom občianskom združení. Pre porovnanie, aj Obchodný zákonník napríklad v ustanoveniach o spoločnosti s ručením obmedzeným zákaz konkurencie definuje veľmi jasne. Okrem iného konateľ takejto spoločnosti nesmie „vykonávať činnosť ako štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu inej právnickej osoby s podobným predmetom podnikania, ibaže ide o právnickú osobu, na ktorej podnikaní sa zúčastňuje spoločnosť, v ktorej vykonáva pôsobnosť konateľa“. (Zákon č. 513/1991 Zb., §136 ods.1 písm. d). V prípade spomínaných diagnostických centier opomínaním podobného zákazu konkurencie v legislatíve ide fakticky o neúčelne vynaložené štátne peniaze a obrovské, momentálne nevyčísliteľné škody na neplnoletých chovancoch, ktorým garantujú mnohé práva mnohé dokumenty.

Z týchto dôvodov je nevyhnutné navrhované legislatívne úpravy ohľadom diagnostických centier rozšíriť na všetky zariadenia a ústavy, v ktorých sú deti.

Možnosti novelizácie zákona o združovaní občanov

Zákon o združovaní občanov (Zákon č. 83/1990 Zb.) ako celok je jeden z najdemokratickejších a najfunkčnejších zákonov. Chýbajú v ňom ale obmedzenia na zabránenie alebo eliminovanie skrytej nelegálnej ekonomiky a skrytej trestnej činnosti. Čo sa môže negatívne dotýkať, a s najväčšou pravdepodobnosťou sa aj dotýka detí, na ktoré sa mnohé občianske združenia orientujú. Je nevyhnutné obmedziť členstvo jednej osoby vo viacerých združeniach s tým istým alebo obdobným predmetom činnosti. Ani v politike neexistuje členstvo v dvoch alebo viacerých politických stranách. V Obchodnom zákonníku v rámci ustanovení o spoločnosti s ručením obmedzeným je ustanovenie, ktoré hovorí: „spoločnosť s jedným spoločníkom nemôže byť jediným zakladateľom alebo jediným spoločníkom inej spoločnosti. Fyzická osoba môže byť jediným spoločníkom najviac v troch spoločnostiach.“ (Zákon č. 513/1991 Zb., § 105a ods.1). Toto obmedzenie rozhodne nie je v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky. Rovnako by nebolo v rozpore ani navrhované obmedzenie členstva vo viacerých občianskych združeniach. Škody, ktoré bez tohto obmedzenia môžu vzniknúť, a aj vznikajú, nie sú len v daňových únikoch, ktoré zas môžu spôsobovať práve tieto občianske združenia. Sú nevyčísliteľné, lebo ide o morálne, psychické a fyzické škody na deťoch.

Možnosti novelizácie zákona o prokuratúre

Podľa Ústavy Slovenskej republiky „Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“ (Zákon č.135/2001 Z. z., čl. 46 ods.1). V prípade zákona o prokuratúre má byť týmto iným nezávislým a nestranným orgánom prokuratúra, ktorá „chráni práva a zákonom chránené záujmy fyzických osôb, právnických osôb a štátu.“ (Zákon č. 153/2001 Z. z., § 3 ods.1). Nezávislosť a nestrannosť prokuratúry je oslabená v praxi, keď inštančne rozdielne články prokuratúry sídlia v jednej budove. Aj kvôli lepšej ochrane práv dieťaťa je vhodné paragraf 39 s názvom „*Sídla prokuratúr a ich územná pôsobnosť*“ (Zákon č. 153/2001 Z. z., § 39) doplniť ustanovením typu: „Dve prokuratúry rôznych inšancií nemôžu sídlieť v tej istej budove, ani na tej istej ulici, ani v tej istej mestskej časti.“ Taktiež nemá byť možné pôsobisko súdu a prokuratúry na rovnakej adrese a ani na rovnakej ulici.

Možnosti novelizácie občianskeho súdneho poriadku

Pokiaľ sa na súde rozhoduje o dieťati a nejde o výslovne trestné konanie, „občianske súdne konanie je jednou zo záruk zákonnosti a slúži na jej upevňovanie a rozvíjanie. Každý má právo domáhať sa na súde ochrany práva, ktoré bolo ohrozené alebo porušené.“ (Zákon č. 40/2006 Z. z., § 3). Občiansky súdny poriadok je tiež jeden z najdômyselnejšie prepracovaných zákonov v našej legislatíve. Aj tak je vhodné preformulovať paragraf 26, ktorého prvá polovica znie: „Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže môže na základe splnomocnenia zastupovať maloletého účastníka v konaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých.“ (Zákon č. 40/2006 Z. z., § 26 ods.1) na znenie, podľa ktorého Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže bude dieťa zastupovať v každom konaní, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom dotýka práv maloletého. Dôvodom je zaručenie väčšej objektívnosti.

Záver

„Sociálnu spravodlivosť možno vymedziť pravidlami, podľa ktorých sú v spoločnosti rozdeľované príjmy a bohatstvo a taktiež životné príležitosti a predpoklady (napr. vzdelávať sa, uplatniť sa na trhu práce, atď.) medzi jednotlivých občanov, prípadne sociálne skupiny.“ (Krebs, 2005, s. 28). V ekonomike, ktorá sa orientuje trhovo, nemožno tento stav nastoliť v najčistejšej podobe. V prípade dieťaťa je ale nevyhnutné sa k nemu priblížiť čo najviac. Aj legislatívou ktorá má zabezpečiť práva tohto dieťaťa.

Týranie dieťaťa je „akékoľvek nenáhodné, preventabilné, vedomé, prípadne aj nevedomé konanie rodičov, vychovávateľa alebo inej osoby voči dieťaťu, ktoré je v danej spoločnosti neprijateľné a odmietané, a ktoré poškodzuje fyzický, duševný a spoločenský stav dieťaťa a jeho vývin, prípadne spôsobuje jeho smrť.“ (Dunovský, Dytrych, Matejček, 1995, In Ondrejkošovič a kol., 2000, s. 84). Medzinárodné dokumenty na ochranu dieťaťa, na dodržiavanie ktorých sa zaviazala aj Slovenská republika, v podstate smerujú k eliminovaniu až k potlačeniu týrania dieťaťa, aj k eliminovaniu, až k potlačeniu syndrómu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa. Tieto dokumenty naďalej zostávajú otvorenou výzvou pre občiansku spoločnosť a pre zákonodarcov na aproximáciu sociálnych a právnych noriem k ďalším dokumentom svetového významu, aby zaužívané sociálne a právne normy samotné neboli týraním, zneužívaním a zanedbávaním dieťaťa, aby zároveň neboli týraním, zneužívaním a zanedbávaním celej spoločnosti úzkymi skupinami ľudí.

Podľa Giddensa (1999, s. 60) „skutočnosť, že od narodenia až do smrti vstupujeme do interakcií s druhými má istotne vplyv na naše osobnosti, na hodnoty, ktoré vyznávame, i na naše konanie. Socializácia však tiež vytvára základy našej vlastnej individuality a slobody. V priebehu socializácie dospieva každý z nás k procesu sebauvedomenia a vytvára si schopnosť samostatne myslieť a konať.“

Fromm (1994, s. 24) približne v polovici dvadsiateho storočia vyslovil zaujímavý postreh: „V skutku, ani Budha, ani Ježiš, ani Eckhart, ani Spinoza, ani Marx, ani Schweitzer neboli *mierni realisti*. Nerešpektovali moc, tituly, ani slávu a vedeli, že cisár je nahý, a vedeli tiež, že moc môže zabíjať *pravdovravne*.“ Nahým cisárom a mocou, ktorá môže takto zabíjať, sú aj biele miesta v legislatíve, ktoré možno takmer nepostihnuteľne zneužiť proti právam dieťaťa. Hoci to niekedy pôsobí ako pomoc tomuto dieťaťu.

Podľa amerického psychoterapeuta Pecka (1996, s. 239) „akýkoľvek výskum samotnej podstaty zla sa môže stať nepríjemným, a to nielen budúcim objektom výskumu, ale i tým, ktorí výskum prevádzajú.“ Mnohé miesta tohto príspevku určite nie sú príjemné, ale pre skutočné dodržiavanie práv dieťaťa a pre cestu k tomuto stavu v spoločnosti je potrebné v prvom rade aj takýmto spôsobom poukazovať na podstatu zla.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] DUNOVSKÝ, J. – DYTRYCH, Z. – MATEJČEK, Z. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa*. Praha : 1995. In : ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2000. *Sociálna patológia*. Bratislava : Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2000. 115 s. ISBN 80-224- 0616-3.
- [2] ĎURKOVSKÝ, P. 2008. *Práva dieťaťa, ich uplatňovanie a možnosti zlepšenia súčasnej situácie legislatívou*. Rigorózna práca. Banská Bystrica. 2008.
- [3] FROMM, E. 1989. *Umění být*. Praha : Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-225-9.
- [4] FROMM, E. 1956. *Umenie milovať*. Bratislava : Obzor, 1966. 65-062-66.
- [5] GIDDENS, A. 1988. *Sociologie*. Praha : Nakladatelství Argo, 2000. 596 s. ISBN 80-7203-124-4.
- [6] HASSAN, S. 1990. *Jak čelit psychické manipulaci zhoubných kultů*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1994. ISBN 80-85880-03-2.
- [7] JÁN PAVOL II. 1998. *Fides et ratio*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1998. ISBN 80-88933-06-4.
- [8] KREBS, V. 2005. *Sociální politika*. Praha : ASPI, 2005. 502 s. ISBN 80-7357-050-5.

- [9] NAZARE AGA, I. 1999. *Nenechte sebou manipulovať*. Praha : Portál, 1999. 261 s. ISBN 80-7637-049-6.
- [10] SARGANT, W. 1959. In : GIDDENS, A. 1999. *Sociológia*. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- [11] SIS. 2006. *Správa o činnosti Slovenskej informačnej služby v roku 2005*. [online]. 2013-01-24. [citované 2008-08-01]. Dostupné na internete: <http://www.sis.gov.sk/materials/S_2005/sprava_sk_2005.html> .
- [12] Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.
- [13] Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.
- [14] Zákon č. 279/1993 Z. z. o školských zariadeniach v znení neskorších predpisov.
- [15] Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov.
- [16] Zbierka zákonov č. 104/1991 Zb. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí. Dohovor o právach dieťaťa.
- [17] Zbierka zákonov č. 135/2001 Z. z. Úplné znenie Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

KONTAKT

Ďurkovský Peter, PhDr.

Národné centrum prevencie sociálnej patológie, o. z.

Predmestská 62

010 01 Žilina

peter.durkovsky1@gmail.com

STRIEDAVÁ OSOBNÁ STAROSTLIVOSŤ Z POHĽADU SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA

CHANGING PERSONAL CARE FROM POINT OF VIEW OF SOCIAL WORKER

El'ková Lívia, Derevjaníková Štefánia

Abstrakt:

Úvod: Príspevok poukazuje na praktické využitie inštitútu striedavej osobnej starostlivosti, jej opodstatnenosť a aplikáciu v praxi z pohľadu sociálneho pracovníka. Zaoberá sa jednotlivými aspektmi rodiny akými sú jej funkcie, výchova, starostlivosť a prostredie v rodine. Právny rámec zákona o rodine hovorí o rodičovských právach a povinnostiach, chápaných ako starostlivosť o komplexný rozvoj dieťaťa a to duševný, telesný, mravný, citový, zdravotný a rozumový, pričom táto starostlivosť má byť sústavná a dôsledná a obaja rodičia sú si v nej rovní.

Jadro: Najťažším pre dieťa nie je samotný rozvod, ale smutná skutočnosť po ňom, kedy jeden z rodičov odíde. Doposiaľ plnohodnotný vzťah medzi dieťaťom a oboma rodičmi sa mení a deformuje na príležitostný výlet dieťaťa k druhému rodičovi. Prax súdov na Slovensku bola žiaľ taká, že rodič, ktorému nebolo dieťa zverené do starostlivosti sa mohol s dieťaťom stýkať len na základe súdneho rozhodnutia, ktorým boli jeho práva a povinnosti zdeformované na pár dní do mesiaca.

U detí tým vznikalo riziko syndrómu zavrhnutého rodiča. (The Parental Alienation Syndrome). Riziká pôsobenia tohto syndrómu vidí Bakalář v strate všetkého, čo s druhým rodičom súvisí – nielen hmotných statkov, ale aj praktickej každodennej pomoci, výchovného a vzdelávacieho pôsobenia. Ďalšiu oblasť problémov vidí Bakalář v nemožnosti zdravého psychosociálneho vývinu. Keďže chýba nielen výchovný, ale aj model k prevzatíu sexuálnej roly a identity. Podľa neho však tieto riziká je možné zmierniť významnou mierou, ak dieťa udržiava s druhým rodičom láskyplný, zmysluplný a pravidelne kultivovaný vzťah. (Bakalář, 2006).

Preto bola s účinnosťou od 1.7.2010 prijatá Novela zákona o rodine č. 217/2010 Z. z. o striedavej osobnej starostlivosti, ktorá má zabezpečovať dieťaťu primeraný kontakt s obidvoma rodičmi, redukovať porozvodovú traumatizáciu detí, prispievať k citovej vyrovnanosti a zdravému psychickému vývoju detí. Každý zákon, týkajúci sa dieťaťa, musí vychádzať z jeho záujmu a potrieb. Každý iný záujem je druhoradý.

Záver: Otázka striedavej starostlivosti je veľmi citlivým a striktno individuálnym problémom. Vhodnosť využitia možnosti striedavej osobnej starostlivosti pre to ktoré dieťa, ako aj pre rodiča, závisí od viacerých faktorov. Vek dieťa, jeho povahové vlastnosti, typ osobnosti, vývinové podmienky, citová väzba dieťaťa k rodičom, jeho schopnosť adaptability a ďalšie faktory.

Nezanedbateľná je úroveň výchovných schopností a povahových vlastností rodičov, ich životný štýl, a taktiež materiálne pomery. Aj vzdialenosti medzi bydliskami rodičov, stabilita budúceho výchovného prostredia, schopnosť rodičov vzájomne komunikovať o veciach týkajúcich sa dieťaťa je dôležitou podmienkou vhodnosti striedavej starostlivosti. Striedavá osobná starostlivosť nie je pre všetkých rodičov, vyžaduje sa citová a osobnostná zrelosť, schopnosť spolupráce, nadhľad, dobrá vôľa a priority smerom k potrebám dieťaťa.

Kľúčové slová: Rodina. Striedavá osobná starostlivosť. Záujem dieťaťa. Sociálny pracovník. Porozvodová starostlivosť o dieťa.

Literatúra:

- [1] BAKALÁŘ, E. a kol. 2006. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2006. 124 s. ISBN 80-246-1089-2.
- [2] Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene doplnení niektorých zákonov.

Abstract:

Prologue: Contribution shows the practical use of institut changing personal care, its justification and application in practice from the perspective of a social worker. The thesis describes the particular aspects of the family as it's functions, education, child care and setting in the family. The legal framework of the family talks about parental responsibility, understood as care for the comprehensive development of the child and the mental, physical, moral, emotional, and intellectual health, and the treatment should be consistent and regular and both parents are equal to it.

Center: Most difficult for the child is not a divorce, but after the sad reality when one parent leaves. Full relationship between the child and both parents changes and distorts the occasional trip to the child's other parent. The practice of the courts in Slovakia was unfortunately so that the parent who was not custody of the child to socialize with the child only by judicial decision have their rights and obligations distorted for a few days a month. There was a risk of forming of Parental Alienation Syndrome. Risks of the operation of

this syndrome seems Bakalář of losing everything connected with the other parent - not only material goods, but also a practical everyday assistance, educational and training activity. Another problem area in the inability to seems Bakalář of healthy psychosocial development. In the absence of not only educational, but also a model to assume sexual roles and identity. According to him, these risks can be reduced significantly if the child maintains with the other parent loving, meaningful relationship cultivated and regularly. (Bakalář, 2006).

Therefore, the amendment to the act No. 217/2010 Coll. on Family was adopted, having taken effect since the 1. of July 2010 which gives an opportunity to use changing personal care and thus dampen post-divorce battles for children between parents. Any law about the child, must be based on the interest and needs. Everyone else is a secondary concern.

End: Question of changing personal care is very sensitive and strictly individual issue. Suitability of alternating options to care for the child as well as parents, depends on several factors. Age of the child, his character traits, personality type, developmental conditions, emotional attachment to the child's parents, his adaptability, and other factors. Important is the level of educational skills and personal characteristics of parents, their lifestyle, and also the material conditions. Although the distance between the parents, the future stability of the educational environment, the ability of parents to communicate on matters relating to the child is an important condition for the appropriateness of alternating care.

Changing personal care is not suitable for all parents. Emotional and person maturity, ability to cooperate, feeling of detachment, good will and priorities directed to the child's needs are required.

Key words: Family. Changing personal care. Child's interest. Social worker. Post-divorce child care.

Literatúra:

- [1] BAKALÁŘ, E. a kol. 2006. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2006. 124 s. ISBN 80-246-1089-2.
- [2] Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Úvod

Rodina ako základná spoločenská jednotka je miestom vzniku života, formovania charakteru človeka, osvojenia hodnôt ako najcennejšieho potenciálu človeka. V procese socializácie pripravuje jednotlivca na vstup do spoločnosti, orientuje ho často v zložitých,

neprehľadných vzťahoch, je zároveň inštitúciou, ktorá môže pôsobiť preventívne proti ohrozeniam, neurčitosti negatívnych spoločenských vplyvov. Rodina je prvou výchovnou inštitúciou. Ochranná funkcia rodiny zabezpečuje starostlivosť o duševný, telesný a sociálny rozvoj dieťaťa, jeho výživu, bývanie, ošatenie, vzdelávanie nielen zdravého ale aj chorého dieťaťa, pokiaľ to diagnóza dieťaťa umožňuje. Socializačno-výchovná funkcia rodiny je veľmi dôležitou funkciou, ktorej náplňou je uvedenie dieťaťa do spoločnosti a jeho výchova. Jej poslaním je zabezpečiť deťom všestranný rozvoj, starať sa o harmonický, fyzický, intelektuálny, citový a morálny vývin podložený a obohatený rodičovskou láskou. Rodičovská výchova dieťaťa dáva pocit istoty, vytvára vzťahy k ľuďom, okoliu, prostrediu, predmetom i k sebe samému.

Rozvod manželstva, rozpad nukleárnej rodiny a následná možnosť voľby striedavej osobnej starostlivosti

V našich podmienkach často pretrváva názor, že dieťa patrí matke a otec je vo výchove akýsi druhoradý a ak sa rozvedie s matkou svojich detí, má právo ich navštevovať v presne vymedzenom čase a povinnosť prispievať na ich výživu.

Zákon o rodine nedostatočne reagoval na vývoj a zmeny, ktoré nastali v spoločnosti. Otcovia v Slovenskej republike prejavili záujem o porozvodovú starostlivosť o dieťa.

Otázka striedavej starostlivosti je veľmi citlivým a striktno individuálnym problémom. Vznik novely zákona je síce na mieste, avšak každé rozchádzajúce sa partnerstvo, v ktorom ostáva nezaopatrené dieťa, je nutné prísne individuálne posúdiť. Vhodnosť využitia možnosti striedavej starostlivosti pre to ktoré dieťa, ako aj pre rodiča, závisí od viacerých faktorov. Vek dieťa, jeho povahové vlastnosti, typ osobnosti, vývinové podmienky, citová väzba dieťaťa k rodičom, jeho schopnosť adaptability a ďalšie faktory. Nezanedbateľná je úroveň výchovných schopností a povahových vlastností rodičov, ich životný štýl, a tiež materiálne pomery.

Ďalšou otázkou, ktorá sa nám ponúka je, ako zvláda dieťa dva domovy. Je schopné vnímať dva domovy? Akú stopu to zanechá na ňom, napr. pri zakladaní vlastného domova. Sme schopní my dospelí prijať dva domovy bez výhrad? Ak by sa v domove dieťaťa striedali rodičia, bolo by to dosť nepochopiteľné, lebo nemôžu predsa meniť bývanie. Rovnako, ak nie ťažšie, to vníma aj dieťa. Ak dieťa strieda domov napríklad po týždni, dokáže si vôbec niekde vybudovať stabilné prostredie, kde sa cíti doma a bezpečne?

Rodičom, ktorí sú pracovne vytiažení, takáto forma vyhovuje, môžu si plánovať čas, ktorý budú viac venovať práci, a ktorý budú tráviť s dieťaťom. Preto riešenie so striedavou osobnou starostlivosťou sa môže zdať úplne ideálne. Situácia sa stáva vážnejšou v prípade, keď sú deti dve, prípadne viac a každé má svoje povinnosti, krúžky, záľuby niekde inde. Najnáročnejším sa stáva čas, keď si partneri zakladajú nové vzťahy, rodiny a prídu ďalšie deti. Aj vzdialenosti medzi bydliskami rodičov, stabilita budúceho výchovného prostredia, schopnosť rodičov vzájomne komunikovať o veciach týkajúcich sa dieťaťa je dôležitou podmienkou vhodnosti striedavej starostlivosti. Odborníci zväčša nenachádzajú negatívne stránky striedavej osobnej starostlivosti. Kritikov je málo. Pohľad odborníkov a inštitút striedavej osobnej starostlivosti sa však dá zhrnúť do dvoch prúdov:

1. Striedavá osobná starostlivosť ako pozitívny prvok vo výchove dieťaťa – striedavá výchova nemôže byť neprijatá iba tým, že druhý rodič, ktorý s takouto striedavou osobnou starostlivosťou nesúhlasí, odmieta spolupracovať s druhým rodičom. (Kotulková, 2008).
2. Striedavá osobná starostlivosť je plne závislá od schopnosti rodičov sa na takej výchove dohodnúť, neurovnané vzťahy medzi rodičmi predstavujú faktory, ktoré pôsobia na výchovu dieťaťa rušivo.

Nevyhnutne sa k tomu musí prirátat aj to, že partneri, ktorí sa rozišli, sa veľmi pravdepodobne líšili aj v predstavách o výchove a zaobchádzaní s dieťaťom. Tak jeden týždeň dieťa zažíva jeden model výchovy a života a druhý týždeň to môže byť celkom iné. To v období, keď sa učí, čo je správne a ako to v živote chodí, môže byť preň veľmi zmätočné. A to stále hovoríme len o deťoch, ktoré nemajú nijaké problémy, a o rodičoch, ktorí spolu dokážu priateľsky a otvorene komunikovať a sú ochotní pristúpiť na rôzne kompromisy.

Tak ako každá zmena v spôsobe nášho života, aj nový prístup k riešeniu starostlivosti o dieťa z rozpadnutého vzťahu musí prejsť všetkými úskaliami.

Právne postavenie detí, prístup k právam dieťaťa

Právnomu postaveniu dieťaťa v štáte a rodine sa v súčasnom práve venuje značná pozornosť. Dieťa má právo na oboch rodičov. Zavedenie striedavej osobnej starostlivosti do nášho právneho poriadku vychádza z Dohovoru o právach dieťaťa. Podľa čl. 18 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa „Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia vynaložiť maximálne úsilie na to, aby bola uznaná zásada, že obidvaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa. Základným zmyslom ich starostlivosti musí byť pritom najlepší záujem dieťaťa.“ Deti majú odlišné psychické

i fyzické potreby ako dospelí. Napriek tomu, že je dieťa na dospelých určité obdobie svojho života závislé, je členom spoločnosti a má určité práva a povinnosti. Význam rodiny je zakotvený v štátnej rodinnej politike. Sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelnu na Slovensku upravuje Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a Zákon č. 306/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Základ súčasnej právnej ochrany detí a sociálnej kurately je obsiahnutý predovšetkým v Dohovore základných ľudských práv a slobôd, ktorý je súčasťou Ústavy SR, v ktorej čl. 4 sa uvádza, že rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona, pričom sa zdôrazňuje, že je zaručená zvláštna ochrana detí a mladistvých.

Záujem dieťaťa, zisťovanie pomerov, vyplácanie štátnych sociálnych dávok a riešenie porozvodových sporov o dieťa

Je niečo úplne iné vyjadrovať sa k striedavej osobnej starostlivosti v teoretickej rovine, inak z pohľadu dieťaťa a úplne inak z pohľadu rodiča. Ak sú obaja manželia starostliví a milujúci rodičia, ak sú obaja schopní rovnocenne sa o deti postarať a ak deti majú k obom rodičom dobrý vzťah, striedavá osobná starostlivosť môže byť prospešná pre všetky strany. Avšak ak jeden z rodičov sa o potreby detí vo veľkej miere nezaujíma, ale striedavú osobnú starostlivosť využíva iba ako niečo, čím môže bývalému partnerovi naďalej ubližovať vzniká

priam neriešiteľná situácia. Čo ak deti, alebo len jedno z detí nemá záujem o akékoľvek, ani len o krátkodobé stretávanie sa s druhým z rodičov, a už vôbec nie o dlhodobý pobyt? Ako to riešiť? Násilím? O to, aby dieťa malo z návštev, či zo striedavej osobnej starostlivosti traumy snáď nejde ani jednému z rodičov.

Striedavá osobná starostlivosť nie je pre všetkých rodičov, vyžaduje sa citová a osobnostná zrelosť, schopnosť spolupráce, nadhľad, dobrá vôľa a priority smerom k potrebám dieťaťa. Schválenie striedavej starostlivosti otvorilo viacero otázok. Nedoriešené ostalo najmä to, ktorý z rodičov dostane prídavok na dieťa a príplatok k prídavku na dieťa a rodičovský príspevok. Podľa súčasnej legislatívy má na ne nárok ten rodič, ktorý zároveň zabezpečuje starostlivosť o dieťa. Pri rodičovskom príspevku je to ten, ktorý zabezpečuje osobnú starostlivosť o dieťa. Ak sa manželia rozvedú, príspevky od štátu dostane ten rodič, ktorému súd po rozvode zverí dieťa do výchovy.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR sa riešením tohto problému už zaoberalo. Usmernilo úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, aby kolízny opatrovník na túto skutočnosť upozornil rodičov, ktorí chcú zveriť dieťa po rozvode do striedavej osobnej starostlivosti, a navrhol im uzavrieť dohodu. Podľa tejto dohody rodič, ktorý je poberateľom prídavku na dieťa, prípadne aj rodičovského príspevku, by poskytol už vyplatené príspevky rodičovi, u ktorého je dieťa v striedavej osobnej starostlivosti. V rámci rozvodového konania môže kolízny opatrovník navrhnúť súdu schváliť dohodu medzi rodičmi o tom, ktorý z nich si uplatní nárok na štátne sociálne dávky a akým spôsobom si postúpia príslušné finančné sumy. Je predpoklad, že ak sú rodičia schopní dohodnúť sa na striedavej osobnej starostlivosti o dieťa, mali by sa dokázať dohodnúť na vyplácaní prídavku na dieťa a rodičovského príspevku. Dohodu rodičov však treba považovať za dočasné riešenie v období do prijatia legislatívnych úprav príslušných právnych predpisov upravujúcich poskytovanie prídavku na dieťa a rodičovského príspevku. Striedavú starostlivosť totiž môže súd schváliť na návrh jedného z manželov a súhlas toho druhého na to podľa zákona už potrebný nie je. V prípade určenia výšky výživného podľa § 62 odsek 6 Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov znie: „Ak je maloleté dieťa zverené do striedavej osobnej starostlivosti rodičov, súd pri určení výživného prihliadne na dĺžku striedavej osobnej starostlivosti každého rodiča alebo súd môže rozhodnúť aj tak, že počas trvania striedavej osobnej starostlivosti rodičov výživné neurčuje.“

Výhody a nevýhody striedavej starostlivosti

Najdôležitejším efektom inštitútu striedavej starostlivosti je zrovnoprávnenie oboch rodičov a šanca dieťaťa tráviť detstvo rovnako v spoločnosti matky, ako aj otca. Filozofia je priam ideálna a je potrebné veriť, že sa čo najviac rodičov postupne k tomuto postoju dopracuje. Základnou výhodou striedavej osobnej starostlivosti je zachovanie rovnocenného kontaktu dieťaťa s oboma rodičmi. Je však potrebné hovoriť aj o prípadných nevýhodách striedavej starostlivosti. Striedavá osobná starostlivosť predpokladá, že o maloleté dieťa sa budú rodičia striedavo starať v určitom časovom období, predpokladá sa, že dieťa bude striedavo bývať v domácnostiach oboch rodičov. Pokiaľ však rodičia žijú oddelene, a ich domácnosti sú navzájom vzdialené, môže tak vzniknúť situácia, že dieťa bude musieť navštevovať striedavo dve školy, čo môže mať nepriaznivý vplyv aj na plnenie školských povinností. Môže tiež dôjsť k narušeniu sociálnych väzieb dieťaťa napríklad obmedzením kontaktu s kamarátmi. Striedava osobná

starostlivosť vyžaduje od rodičov nadradiť záujem dieťaťa nad uspokojením z možnosti ponížiť, potrestať druhého rodiča.

Záver

Tak ako každá zmena v spôsobe nášho života, aj nový prístup k riešeniu starostlivosti o dieťa z rozpadnutého vzťahu musí prejsť všetkými úskaliami. Až skúsenosti nám potvrdia správnosť každého individuálneho rozhodnutia. Dôraz preto kladieme na spomínanú individualitu každého jedného posudzovaného prípadu striedavej starostlivosti, lebo iba vtedy nebudeme robiť v tak závažných rozhodnutiach chyby. Dieťa je to najkrajšie a najhodnotnejšie, čo nám život prináša a tak o ňom aj rozhodujme.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] BAKALÁŘ, E. a kol. 2006. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2006. 124 s. ISBN 80-246-1089-2.
- [2] KOTULKOVÁ, J. 2008. *Rozvod manželství s nezletilými dětmi*. In *Právní rádce*, 2008. č. 7, s. 19-22.
- [3] OLÁH, M. 2005. *Sociálnoprávna ochrana detí*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. 135 s. ISBN 80-8068-349-2.
- [4] SHAVEL, M. – OLÁH, M. 2008. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, 2008. 224 s. ISBN 80-8068-487-1.
- [5] Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- [6] Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

KONTAKT

Lívia Elpková, PhDr.

Úrad práce sociálnych vecí a rodiny Košice

Staničné námestie č. 9

040 11 Košice

livia.elkova@upsvar.sk

KRITICKÉ POZNÁMKY K EURÓPSKYM MODELOM RODINNEJ POLITIKY

CRITICAL COMMENTS ON THE EUROPEAN MODELS OF FAMILY POLICY

Fula Milan

Abstrakt:

Úvod: V európskych krajinách existuje v poslednej dobe nový záujem o rodinu a jej budúcnosť. Takmer vo všetkých štátoch existuje úsilie redefinovať a oživiť sociálne politiky na podporu rodín. Vzhľadom na revolučné zmeny v rodinnom správaní ide o mimoriadne náročnú teoretickú a praktickú výzvu pre jednotlivé štáty i Európsku úniu.

Jadro: Príspevok vychádza z konštatovania mnohosti foriem sociálneho štátu a korešpondujúcich rodinných politík. Identifikuje tri ideové modely (liberálny, socialistický a korporatívny), ktoré inšpirujú rodinné politiky v Európe a súhrnne analyzuje ich úspechy a zlyhania. Vychádzajúc z tohto hodnotenia a prebiehajúcej revolúcie v rodinnej štruktúre a správaní konštatuje krízu rodinných politík a potrebu novej orientácie rodinnej politiky. V rámci národných rodinných politík je potrebný nový subsidiárny model, ktorý podporí vzťahové dobrá rodiny. Pre dosiahnutie tohto cieľa je potrebné prijať *family mainstreaming*.

Záver: V kontexte krízy rodinnej politiky príspevok načrtáva nový relacionálny model rodinnej politiky, ktorého vzťažným bodom má byť komplexná subsidiarita a sociálna subjektivita rodiny, definovaná ako vzťah úplnej vzájomnosti medzi rodmi a generáciami.

Kľúčové slová: Rodinná politika. Štát blahobytu. Relacionálny kapitál. Family mainstreaming. Sociálna subjektivita rodiny.

Literatúra:

- [1] DONATI, P. - PRANDINI, R. (eds.) 2008. *La cura della famiglia e il mondo del lavoro. Un piano di politiche familiari*. Milano: FrancoAngeli, 2008. 528 s. ISBN 978-88-4649-523-5.
- [2] DONATI, P. 2012. *Family Policy. A Relational Approach*. Milano: FrancoAngeli, 2012. 144 s. ISBN 978-88-5687-649-9.

Abstract:

Introduction: Recently, there has been a new interest in the family and its future in the European countries. In almost all of the countries there is an effort to redefine and revive

social policies for supporting the family. Considering the revolutionary changes in the family behaviour it is an extremely difficult theoretical and practical challenge for each of the countries and the European Union as well.

Core: The article is based on noting of multiplicity of forms of a welfare state and corresponding family policies. It identifies three conceptual models (the liberal, socialist and the corporative) which are inspiring the family policies in Europe and summarily analyzes their achievements and failures.

Based on this evaluation and ongoing revolution in the family structure and behaviour it notes a crisis of family policies and a need of a new orientation of a family policy. Within the national family policies there is a need for a new subsidiary model, which would support the relation goods of the family. For achieving this goal it is necessary to adopt the family mainstreaming.

Conclusion: In the context of a family policy crisis the article outlines a new relational model of a family policy whose reference point is to be a complex subsidiarity and a social subjectivity of a family, defined as a relation of a complete reciprocity between the genders and generations.

Key words: Family policy. Welfare state. Relational capital. Family mainstreaming. Social subjectivity of a family.

Bibliography:

- [1] DONATI, P. - PRANDINI, R. (eds.) 2008. *La cura della famiglia e il mondo del lavoro. Un piano di politiche familiari*. Milano: FrancoAngeli, 2008. 528 s. ISBN 978-88-4649-523-5.
- [2] DONATI, P. 2012. *Family Policy. A Relational Approach*. Milano: FrancoAngeli, 2012. 144 s. ISBN 978-88-5687-649-9.

Úvod

V európskych krajinách existuje v poslednej dobe nový záujem o rodinu a jej budúcnosť. Pozitívny záujem o tému rodiny prejavujú aj európske inštitúcie (vytvorenie Európskej aliancie pre rodiny, požiadavka aktívnej rodinnej politiky (*Kamily friendly*), medzigeneračnej solidarity (KOM, 2007; EÚ, 2012), Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD, 2012) i OSN (spomeňme, že na rok 2014 pripadá 20. výročie medzinárodného roku rodiny). Takmer vo všetkých štátoch existuje úsilie redefinovať a oživiť sociálne politiky na podporu rodín. Vzhľadom na revolučné zmeny v rodinnom

správání ide o mimoriadne náročnú teoretickú a praktickú výzvu pre jednotlivé štáty i Európsku úniu.

Kritika modelov rodinných politík

V Európe totiž existuje pluralita národných rodinných politík, ktorá odkazuje na špecifický geopolitický a kultúrny kontext a korešpondujúcu ideológiu s jej inšpirujúcimi princípmi. Možno hovoriť o piatich odlišných geopolitických oblastiach rodinných politík v rámci Európy (Donati, 2003; Zimmerman, 2003):

- frankofónnu oblasť (Francúzsko, Belgicko, Luxembursko) charakterizujú veľkodušné a členité rodinné politiky (vysoká finančná podpora, široké služby);
- stredoeurópsku oblasť (Nemecko, Rakúsko, Poľsko, Česko, Slovensko) vystihujú politiky založené na rodine-inštitúcii (vysoká finančná podpora, nižšia podpora služieb);
- škandinávsku oblasť (Švédsko, Nórsko a Dánsko, Fínsko) charakterizuje rozvoj sociálneho štátu založeného na rodovej parite, starostlivosti o deti a na zosúladení práce a rodiny (nižšia finančná podpora, vysoká podpora služieb);
- anglofónnu oblasť (Veľká Británia) vystihujú prevažujúce intervencie v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia (nízka finančná podpora, nízka podpora služieb);
- stredomorská oblasť (Taliansko, Španielsko, Portugalsko, Grécko) charakterizujú fragmentárne intervencie v prospech rodín (nižšia podpora rodín aj v dôsledku pretrvávajúcej rodinnej solidarity).

Z mnohých teoretických a empirických klasifikácií sociálnych systémov a rodinných politík (Zimmerman, 2003; Gauthier, 1996) sa za najrozšírenejšiu považuje klasifikácia autora Esping-Andersen (1990) rozlišujúca: *liberálny model* typický pre anglosaské štáty, *socialistický model* typický pre Škandináviu, konzervatívny/korporátny model stredoeurópskych štátov a tzv. familistický model krajín Stredomoria. Uvedená klasifikácie bola podrobená oprávnenej kritike, kvôli jej etnocentrizmu (ideologicky považuje škandinávsky model za najlepší), negatívneho pohľadu na rodinu (opiera sa o individualistickú filozofiu) a kvôli jej empirickej nepresnosti (nevystihuje faktickú mnohosť a komplexnosť rodinných politík). (Arts, Gelissen, 2002). Donati (2003, 2012) navrhuje klasifikáciu modelov rodinnej politiky, zdedených z 20.storočia, na základe ich hlavných charakteristík (základný princíp, definícia rodiny a regulačné kritérium) a

praktických (pozitívnych a negatívnych) výsledkov. Rozlišuje tri ideové typy rodinnej politiky:

- *liberálny* model: princípom je sloboda a ochrana súkromia; rodina je definovaná ako zmluvná inštitúcia medzi jednotlivcami; rodinu aj sociálnu politiku riadia individuálne preferencie regulované zákonmi trhu (súkromným vlastníctvom a zmluvami). K pozitívam patrí slobodná voľba rodiny a jej manažmentu, k negatívam zas podpora individualizmu a fragmentácia sociálnej siete; celkovo spoluvytvára kultúru, v ktorej sa rodina stáva pre jednotlivca užitočnou/neužitočnou;
- *korporátny* (kategorálny) model: princípom je kolektívna solidarita (organizovaná cez zamestnanecké a sociálne kategórie); rodina je definovaná ako sociálna inštitúcia založená na komplementarite pohlaví a na generačnej subsidiarite: systém sociálneho zabezpečenia (na ochranu rodiny zamestnanca v súvislosti s jeho miestom na trhu práce; K pozitívam patrí verejná podpora rodinnej solidarity, k negatívam nedostatok rovnosti medzi rodmi (gender) a generáciami (deficit rovných príležitostí); celkovo sa rodina stáva oporou štátu (opak subsidiarity);
- *socialistický* model: princípom je rovnosť; rodina je definovaná ako domácnosť (*household*); zdroje sa pridelujú politickým príkazom na podporu rodinných zodpovedností jednotlivcov. K pozitívam patrí rovnosť a redistribúcia zdrojov pre slabých, k negatívam patrí pasca chudoby a strata sociálnych väzieb; celkovo sa rodina stáva afektívnym zoskupením jednotlivcov.

Vo všetkých troch ideových typoch rodinnej politiky dochádza k problematizácii ich subjektu-objektu, t.j. rodiny – buď ide o menšinový typ rodín (korporátny model) alebo chápanie rodiny ako nerozlíšeneho zoskupenia jedincov s ich potrebami (liberálny a socialistický model) – až do tej miery, že sa spochybňuje zmysel samotnej rodinnej politiky. Ak sa termín „rodina“ stáva pojmom bez reálneho obsahu potom je namieste otázka, či má zmysel ešte hovoriť o rodinnej politike. Rodinné politiky tradičného štátu blahobytu sa totiž stávajú politikami na zlepšenie života jednotlivcov (podporujú jednoduché vzťahy starostlivosti a realizáciu rovných príležitostí) odhliadajúc od ich rodových a generačných vzťahov. Tým dochádza k vyprázdňovaniu rodinných vzťahov: párový vzťah je ponechaný sám na seba a vzťah rodič-dieťa sa stáva záväznejším a predmetom väčšej kontroly. Inak povedané dochádza k vyprázdňovaniu rodinných

vzťahov. Súhrne možno povedať, že kríza rodinných politík je spôsobená viacerými príčinami (Donati, 2007; Donati, 2003):

- rodinné politiky sú prevažne *asistenčnými politikami*: pomoc sa poskytuje jednotlivcom, aby sa uvoľnili od rodinných úloh, čo vedie ku „kolektivizácii“ – k preberaniu funkcií rodiny štátom (napr. cez systém kolektívnych opatrovateľských inštitúcií v rukách štátu) a následne k preťaženiu sociálneho štátu;
- rodinná politika sa často stotožňuje s politikou zameranou *na žeu a na diádu matka-dieťa* (hlavne v škandinávskych krajinách, ale ako tendencia aj v EÚ) s oslabovaním role muža;
- rodinné politiky často *privatizujú rodinné hodnoty a správanie* tým, že jednotlivcov povzbudzujú chápať rodinné vzťahy ako súkromnú záležitosť a výsledok súkromných preferencií a rozhodnutí;
- ide len o *implicitné* rodinné politiky, lebo sú koncentrované na jednotlivcov počas životného cyklu a na pomoc jednotlivým generačným kategóriám (deti, seniori);
- ide o *nepriame* rodinné politiky, lebo sa týkajú všeobecných životných potrieb jednotlivcov (zdravia, vzdelania, bývania, práce, mzdy, atď.); väčšinou využívajú rodinu ako nástroj na boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu;

Súhrne povedané aktuálne národné rodinné politiky, ktoré sú kombináciou modelu liberálneho a socialistického modelu, individualizujú jednotlivcov, oslabujú a konzumujú rodinný sociálny kapitál, čím prispievajú k jej dezintegrácii. (Fula, 2011). Tieto trendy nepriamo podporuje aj EÚ, ktorá – ako je známe – nemá jednoznačnú definíciu rodiny, ani kompetencie v oblasti rodinnej politiky členských štátov. Napriek tomu inštitúcie EÚ nepriamo vstupujú do sféry rodiny na základe opatrení na podporu antidiskriminácie, rovnosti žien a mužov, voľného pohybu osôb, sociálnej politiky, politiky zamestnanosti. Odporúčané a realizované opatrenia nie sú založené na podpore rodiny, ale skôr riešia iné ciele „prostredníctvom“ rodiny, často nerešpektujúc jej autonómiu, ani vlastné záujmy rodičov. Navyše sa zdá, že EÚ – napriek prorodinným proklamáciám – nastúpila cestu budovania spoločnosti riadenej trhom a technológiami (*market & technology driven society*), v ktorej rodina je len jednou z premenných závisiacich od spomenutého dvojčlena. Ak si uvedomíme, že v Európe prebieha revolúcia v rodinnej štruktúre a správaní (pokles natality, starnutie obyvateľstva, rastúci počet samostatne žijúcich osôb, rozvodov, jednorodičovských a rekonštruovaných rodín, homosexuálnych párov a rodín, problémových rodín, detí žijúcich bez otca, atď.) ukazuje sa, že dnes už nestačí

problematiku rodiny riešiť nepriamo, t.j. zaoberať sa rodinou ako demografickým problémom, ako otázkou chudoby, rovnosti príležitostí, zamestnanosti, sociálnej inklúzie. Tento prístup vedie k obchádzaniu základnej otázky rodinnej politiky: čo znamená byť rodinou/vytvárať rodinu a aké sú jej sociálne funkcie. Inak povedané autentická rodinná politika má rešpektovať, že „rodina, založená na plnej reciprocite medzi pohlaviami (manželstvo) a generáciami (odovzdanie civilizačného dedičstva) je najväčším sociálnym zdrojom spoločnosti“. Dôvodom je fakt, že rodina generuje primárny sociálny kapitál, čiže „kvalitu vzťahov (preniknutých dôverou, spoluprácou, vzájomnosťou), vďaka ktorej rastie ľudský kapitál (talenty osoby, jej tvorivosť), asociatívny kapitál (siete vzťahov tvoriace spoločné dobro), občiansky kapitál (správanie na verejnosti)“. (Fula, 2011, s. 121-122). Pasívne akceptovať pluralizáciu rodinných foriem a nerozlišovať medzi rodinou a pararodinnými formami spoluzitia (bez stabilnej zmluvy a úplnej pohlavnej a generačnej vzájomnosti) – ako sa to deje v kultúrnej a politickej oblasti – znamená redukovať rodinu na primárne afektívne vzťahy a prestať ju vnímať ako rozhodujúcu sociálnu inštitúciu. Znamená to, implicitne súhlasiť s rastom počtu potenciálne nešťastných osôb v dôsledku súvislosti medzi dynamikou pluralizovaných rodinných vzťahov a individuálnymi a sociálnymi ťažkosťami, chorobami a patológiami. Žiaľ v politických a ekonomických systémoch chýba dostatočné vedomie o problematike novej chudoby rodín spočívajúce vo vzťahovom deficite, ktorý má dopad aj na sociálnu kohéziu. (Donati, 2001).

Ak si uvedomíme, že rodina nie je len privátna vec, ale aj verejná záležitosť z dôvodu jej sociálnej hodnoty a funkcií (rodina je mediátorom medzi jednotlivcom; sama o sebe predstavuje sociálny kapitál, bez ktorého sa spoločnosť nezaobíde) ukazuje sa potreba usmerniť aktuálny proces transformácií a premien rodiny v kolektívnom záujme (a neponchať mu voľný priebeh, lebo vedie aj k patologickým dôsledkom). (Donati, Solci, 2011). Kolektívny záujem o rodinu ako funkčnú inštitúciu (odlišnú od zoskupenia jednotlivcov) potvrdzujú aj všetky sociálne inštitúcie (škola, poskytovatelia práce, zdravotné a sociálne služby), ktoré majú voči rodine väčšie a odlišné očakávania ako voči jednotlivcom. (Fula, 2011, s. 123).

Na ceste k novému modelu rodinnej politiky

Vzhľadom na krízu aktuálnych rodinných politík a revolučné zmeny v rodinnej štruktúre a správaní má mimoriadnu dôležitosť obnova rodinnej politiky, aby predišla negatívnym dôsledkom. Inak povedané nová situácia si vyžaduje prechod od sociálnych politík

založených na reziduálnosti rodiny k sociálnym politikám zameraných na sociálnu subjektivnosť rodiny. *Nová orientácia rodinnej politiky* si vyžaduje (Donati, Prandini, 2008; Donati, 2012) :

- subsidiárne politiky: podpora má byť daná pre to, aby osoby mohli realizovať svoje úlohy v rodine a vo vzťahových sieťach; subsidiarita znamená, že štát má konať v prospech autonómie a zmocňovania (*empowerment*) rodín a rodinných združení;
- politiky pre rodinné jadro, t.j. koncentrované na rodovú a generačnú vzájomnosť;
- politiky valorizujúce rodinné vzťahy ako vzťahové dobro (sociálny kapitál). Rodina je totiž primárnym vzťahovým dobrom, ktoré je nadindividuálne. (Donati, Solci, 2011);
- explicitné politiky zamerané na vzťahy medzi rodmi a generáciami, čím sa valorizujú fundamentálne mediácie, ktoré rodina uskutočňuje;

Na potrebu nových sociálnych politík poukazujú viacerí autori tzv. "tretej cesty" (Giddens, 2001), ktorí sa usilujú o vytvorenie nového progresívneho modelu kombinujúceho liberálne prvky s komunitárnymi. Podľa Pérez Adán (2001, s. 137) progresívna demokratická politika spočíva v uznaní rodiny ako mediárnej sociálnej skupiny, ktorej treba prisúdiť špecifickú „zvrchovanosť“. Navrhuje vypracovať novú definíciu "komunitárnej rodiny (*a communitarian family*)". Anderson (2001) afirmuje nutnosť prejsť k silne subsidiárnym politikám s cieľom vytvoriť sociálne prostredie, ktoré podporí iniciatívy miestnych komunít a rodín. Hovorí o „neporušenej rodine s dvomi rodičmi“ ako „najlepšom funkčnom modeli rodiny“ a navrhuje zákon valorizujúci rodinnú jednotu (*Family Unit Act*). (Anderson, 2001, s. 110). Ide o snahy posilniť rodinu prostredníctvom rovnováhy medzi individuálnymi právami a sociálnou zodpovednosťou buď na základe „bohatšieho liberalizmu“ (Anderson) alebo „reformovanej sociálnej demokracie“ (Giddens). Zdá sa že tieto návrhy sú len vylepšením liberálneho alebo socialistického modelu rodinnej politiky, ktoré neumožňujú primerane rešpektovať vlastnú relaciovosť rodiny. (Donati, 2003).

Ako redefinovať rodinnú politiku vzhľadom na nedostatočnosť modelov z 20. storočia a nové výzvy súčasnej problematickej situácie rodín? Teoretické a praktické odpovede na základné dilemy rodinnej politiky závisia od prijatia relaciovnej logiky, v rámci ktorej treba koncipovať práva rodín a zásahy rodinnej politiky. Vzťahová perspektíva valorizuje schopnosť rodín autonómne produkovať vlastné dobro a uznáva, že „sociálne politiky sú

tým viac rodinné, čím viac pracujú s rodinnými vzťahmi, na rodinných vzťahov a pre rodinné vzťahy“ (Donati, 2003, s. 24).

Potrebujeme politiky, ktoré podporujú rodinu ako sociálny subjekt. Znamená to chápať rodinu ako investíciu a multiplikátor sociálneho, kultúrneho a ekonomického rozvoja. Rodina nie je len záchranná sociálna sieť, ale predovšetkým subjekt súdržnosti a rozvoja spoločnosti.

Potrebujeme postaviť rodinu a jej záujmy do centra verejnej politiky. Pojem „family mainstreaming“ (uplatňovanie rodinného hľadiska) odkazuje na komplexnú stratégiu (otvorenú inováciám a príkladom dobrej praxe), ktorá pozitívne berie do úvahy rodinu vo všetkých politikách (posudzovanie zákonov, projektov, vládnych programov, daňových systémov, atď.). Treba integrovať politiky zamestnanosti žien a rovných príležitostí (tzv. *gender mainstreaming*) s rodinnou politikou (*family mainstreaming*). Inak povedané politiky uplatňujúce rodinné hľadisko kladú dôraz na intra-rodinné a extra-rodinné vzťahy, aby korigovali negatívne dôsledky politik zameraných na jednotlivcov bez zohľadnenia ich rodinných vzťahov. Rodinnú politiku treba chápať ako podporu vzťahov vzájomnosti medzi rodmi a generáciami vo všetkých oblastiach života. Príkladom je téma zosúladenia práce v zamestnaní s rodinou, ktorá si vyžaduje aplikáciu novej filozofie inšpirovanej vzájomnou subsidiaritou. (Donati 2012).

V 21. storočí potrebujeme rodinnú politiku, ktorá ponúkne občianskej spoločnosti prorodinnú kolektívnu orientáciu a adekvátne opatrenia. Orientačná funkcia spočíva v úlohe vytvárať priateľské sociálne prostredie a „ľudskú ekológiu“, ktorá valorizuje existenciu rodín a vytváranie rodín. Adekvátnymi opatreniami rozumieme vytváranie materiálnych a normatívnych podmienok, ktoré podnecujú sociálnu subjektivitu rodín vo všetkých jej formách (výchovnú, opatrovateľskú, daňovú, občiansko-participatívnu) a umožňujú rodinám vytvárať vzťahové dobrá, umocniť a rozvinúť svoj potenciál.

V tomto zmysle medzinárodne uznávaný taliansky sociológ Donati (2003, 2012) navrhuje nový *relacionálny model rodinnej politiky*, ktorý zahŕňa štyri kľúčové prvky:

- rozlišujúce kritériá rodinnej politiky: O rodinnú politiku ide vtedy, ak rešpektuje rozlišujúce kritérium medzi rodinným dobrom a ne-rodinným dobrom. Pre odstránenie nejednoznačnosti tohto vymedzenia je nutné, aby sa odkaz na rodinu konkretizoval v sociálnej subjektivite rodiny: rodinné politiky sú tie, ktoré uznávajú sociálnu subjektivitu rodiny;

- definíciu rodiny: v sociálnej politike má byť rodina definovaná ako vzťah úplnej vzájomnosti medzi pohlaviami a generáciami;
- komplexné občianstvo rodiny: Rodina má vlastný súbor práv-povinností, nakoľko je vzťahom manželskej a medzigeneračnej solidarity. Skutočnosť, že občianstvo rodiny je súčasne civilné (lebo je predpolitické) a politické (lebo je uznané politicko-administratívnym systémom) vysvetľuje použitie termínu „komplexné“.
- princíp komplexnej subsidiarity v sociálnych politikách: vzťahy medzi rodinou a dielčimi sociálnymi systémami (inštitúcie štátu, trhu, tretieho sektora) majú byť regulované princípom vzájomnej valorizácie osobitných úloh každého aktéra. Komplexnosť subsidiarity odkazuje nielen na jej obranný charakter (hájiť rodiny pred neprimeranými zásahmi aktérov na vyššej úrovni), ale aj rozvojový (podpora autonómie a potenciálu rodín).

Záver

Konštatujeme, že rodina zostáva mimoriadne citlivou a vysoko konfliktnou témou vzhľadom na jej existenciálnu a spoločenskú dôležitosť a pluralitu súčasných koncepcií rodiny. Niet pochyb o tom, že spor o rodinu je jednou z kľúčových politických tém a že rastie význam rodinnej politiky na národnej i európskej úrovni. Rozhodujúcou otázkou je akým spôsobom a s akými cieľmi má štát podporovať rodinu. Nazdávame sa, že ak chceme slobodný štát, tak autentická rodinná politika inšpirovaná načrtnutou relacionálnou paradigmou má podporovať rodinu:

- ako organický sociálny subjekt (namiesto podpory nezávislosti členov rodiny navzájom a na rodine);
- vo výkone jej vlastných, jedinečných a nenahraditeľných sociálnych funkcií (namiesto ich preberania);
- rešpektujúc rozhodovaciu autonómiu rodín (namiesto toho, aby im štát ideologicky určoval ich „dobro“, napr. model rodovej deľby rolí alebo zosúladenia zamestnania a rodiny);
- poskytujúc finančné zázemie pre samostatnosť rodín (namiesto toho, aby im napr. výstavbou kolektívnych zariadení vnucoval ako majú financie použiť).

Napriek štrukturálnym a kultúrnym zmenám zostáva pravdou, že „rodina, ako úplný vzájomný vzťah pohlaví a generácií, nemá etický ekvivalent, ani funkčnú alternatívu, lebo pridaná sociálna hodnota tvorená rodinou nevzniká nikde inde. Preto má globalizovaná

spoločnosť civilizačnú budúcnosť v miere, v akej bude schopná podporovať rodinu, z ktorej pramení primárny ľudský, duchovný a sociálny kapitál spoločnosti a kultúru rodiny rozvíjajúcu životne dôležité spojenie medzi privátnym šťastím a verejným šťastím svojich občanov.“ (Fula, 2011, s. 123).

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] ANDERSON, D.M. 2001. Towards a Progressive Family Policy. In TAM, H. (ed.) *Progressive Politics in the Global Age*. Cambridge: Polity Press, s. 108-124. ISBN 978-0-7456-2578-2.
- [2] ARTS, W. - GELISSEN, J. 2002. Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report. In *Journal of European Social Policy*. ISSN 0958-9287, roč. 12, č. 2, s.137-158.
- [3] DONATI, P. 2001. Famiglia e pluralizzazione degli stili di vita: distinguere tra relazioni familiari e altre relazioni primarie. In IDEM (ed.) *Identità e varietà dell'essere famiglia: il fenomeno della „pluralizzazione“*. Cinisello Balsamo: San Paolo, s. 37-119. ISBN 978-88-2154-496-5.
- [4] DONATI, P. 2003. *Sociologia delle politiche familiari*. Roma: Carocci, 2003. 336 s. ISBN 978-88-4302-486-5.
- [5] DONATI, P. 2012. *Family Policy. A Relational Approach*. Milano: FrancoAngeli, 2012. 144 s. ISBN 978-88-5687-649-9.
- [6] DONATI, P. - PRANDINI, R. (eds.) 2008. *La cura della famiglia e il mondo del lavoro. Un piano di politiche familiari*. Milano: FrancoAngeli, 2008. 528 s. ISBN 978-88-4649-523-5.
- [7] DONATI, P. - SOLCI, R. 2011. *I beni relazionali; che cosa sono e quali effetti producono*. Torino: Bollati Boringhieri, 2011. 240 s. ISBN 978-88-3395-822-4.
- [8] ESPING-ANDERSEN, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton: Princeton University Press, 1990. 260 s. ISBN 0-691-02857-5.
- [9] FULA, M. 2011. Valorizácia sociálnej role rodiny. In HARDY, M., MÜHLPACHR, P., DUDÁŠOVÁ, T. (eds.) *Sociální patologie rodiny*. Brno: Institut medioborových studií, 2011, s. 69-78. ISBN 978-80-87182-17-8.
- [10] EÚ. 2012. Demografické výzvy a solidarita medzi generáciami. In *Úradný vestník EÚ*, C74E (13.3.2012), s. 19-34;

- [11] GAUTHIER, A. H. 1996. *The State and the Family: A Comparative Analysis of Family Policies in Industrialized Countries*. Oxford: Clarendon Press, 1996. 248 s. ISBN 0-198-29499-9.
- [12] GIDDENS, A. 2001. *Třetí cesta*. Praha: Mladá fronta, 2001. 152 s. ISBN 80-204-0906-8.
- [13] KOM. 2007. *Podporovať solidaritu medzi generáciami*. [online]. Brusel, 10.5.2007. [citované 2007-10-30]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0244:FIN:SK:PDF>>.
- [14] OECD. 2012. *The Future of Families to 2030*. OECD Publishing, 2012. 280 s. ISBN 978-92-64-11821-8.
- [15] PÉREZ ADÁN J. 2001. Family and the Politics of Community Life. In TAM, H. (ed.) *Progressive Politics in the Global Age*. Cambridge: Polity Press, s. 125-139. ISBN 978-0-7456-2578-2.
- [16] ZIMMERMAN, S. L. 2003. Child and family well-being in states with different political Cultures. In *Families in Society*. ISSN 1044-3894, 2003, roč. 84, č.2, s.275-284.

KONTAKT

Milan Fula, Doc. ThDr. Ing. PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Detašované pracovisko Saleziánium

Rajecká 17, 01 001, Žilina

mifula@gmail.com

NÁVRAT PO RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ NA TRH PRÁCE A RODINNÁ POLITIKA V ČESKÉ REPUBLICE: BARIÉRA NEBO PŘÍLEŽITOST?

RETURN FROM PARENTAL LEAVE TO THE LABOR MARKET AND FAMILY POLICY IN THE CZECH REPUBLIC: A BARRIER OR AN OPPORTUNITY?

Gigalová Veronika

Abstrakt:

Ve své stati se zamýšlím nad problematikou návratu člena rodiny na trh práce po absolvování rodičovské dovolené.

Úvod: Předmětem mého zájmu je především propojení modernizačních změn české společnosti s rodinnou politikou, která je uplatňována vládou. Akceptují nástroje rodinné politiky změnu životního způsobu jednotlivců a členů rodiny?

Jádro: Nedělám si iluze, že bych snad na tento dotaz byla schopna jednoznačně odpovědět. Ale pokusím se nalézt teoretické konsekvence, které by mohly při hledání motivačních nástrojů rodinné politiky přispět při znovuzařazení člena rodiny po rodičovské dovolené na trh práce. V úvodu textu se zabývám obecnými principy rodinné politiky v ČR. V následujících kapitolách definuji modernizovanou organizaci a zejména charakteristiku současného zaměstnance v organizaci.

Závěr: V závěru se pak zamýšlím nad prostorem, který vláda zaměstnavatelům poskytuje pro správnou podporu při jejich členů při návratu z rodičovské dovolené zpět do zaměstnání.

Klíčová slova: Rodinná politika v České republice. Rodičovská dovolená. Mladá rodina. Modernizační změny. Současný zaměstnanec. Změny ve způsobu života.

Literatúra:

- [1] DUFFKOVÁ, J. 2005. Životní způsob/styl a jeho variantnost (Malé zamyšlení nad tím, co všechno se může skrývat pod označením „alternativní životní styl“). *In: Aktuální problémy životního stylu. Sborník referátů ze semináře sekce sociologie integrálního zkoumání člověka a sekce sociologie kultury a volného času.* Praha, Masarykova česká sociologická společnost při AV ČR – Univerzita Karlova v Praze 2005.

Abstract:

In his paper considers the problem of a family member returning to work after graduating from parental leave.

Introduction: The subject of my interest is the interconnection of the Czech society modernization changes to family policy, which is implemented by the government. Accepted instrument of family policy change way of life of individuals and family members?

Core: I have no illusions that I might to this query was able to give a definite answer. But I will try to find the theoretical consequences that could in search of family policy motivational tools to help a family member with reintegration after maternity leave práce. V the market introduction of the text deals with the general principles of family policy in the Czech Republic. The following sections define modernized the organization and especially the characteristics of the current employees in the organization.

Conclusion: In the end, then think over space that government employers to provide proper support for their members returning from parental leave back to work.

Keywords: Family policy in the Czech Republic. Parental leave. A young family. Modernizing changes. Current employee. Changes in lifestyle.

Literature:

- [1] DUFFKOVÁ, J. 2005. Životní způsob/styl a jeho variantnost (Malé zamyšlení nad tím, co všechno se může skrývat pod označením „alternativní životní styl“). In: *Aktuální problémy životního stylu. Sborník referátů ze semináře sekce sociologie integrálního zkoumání člověka a sekce sociologie kultury a volného času*. Praha, Masarykova česká sociologická společnost při AV ČR – Univerzita Karlova v Praze 2005.

Úvod

Při návratu po rodičovské dovolené se zaměstnanci potýkají s mnoha bariérami, které vycházejí z několika skutečností. Jedná se především o vnitřní a vnější vlivy, které napomáhají nebo naopak zabraňují plynulému zařazení na trh práce po určité pauze. Jedná se o změnu, kterou musí jedinec v rámci společnosti uskutečnit a legislativa daného státu mu může být v tomto ohledu nápomocna. Nebo spíše měla by být nápomocna. Otázka, která se v této souvislosti nabízí, může znít, zda-li tomu tak skutečně je. Jestli rodinná politika uplatňována v konkrétní společnosti, bubu hovořit o České republice, nestaví v určitých ohledech spíše bariéry plynulému začlenění na trh práce rodičům s malými dětmi, kteří se vracejí po určité pauze zpět do pracovního prostředí. Změna se netýká

pouze zmiňované pauzy v pracovní činnosti, ale také změny způsobu života. Změna způsobu života je zapříčiněna změnou v rodinném uspořádání. Do popředí zájmu se dostává dítě, které má být rodičem zabezpečeno a vychovááno. Pracovní zařazení stále zůstává nedílnou součástí životního způsobu. Motivace k němu však může nabývat změny. Je to způsobeno posunem v hodnotách jedince po příchodu nového člena rodiny, za kterého zároveň nesou vysokou odpovědnost.

Podle rodinné politiky, která je uplatňována v České republice od roku 2005, je rodina chápána jako základ pro vytváření osobnosti dítěte v první fázi socializace. Rodina je prostorem, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, prostorem tvorby lidského kapitálu, výchovy a růstu budoucích generací. Jako taková je bezesporu základní a nejvýznamnější jednotkou naší společnosti. Na její prosperitě závisí udržitelný rozvoj naší společnosti, rozvoj kulturní, sociální i ekonomický. Přesto lze konstatovat, že česká rodina slábne. Spolu s ní dochází k oslabování soudržnosti jejich jednotlivých členů; postavení žen a dětí je zranitelnější než dříve, a to až do té míry, že některé děti se nenarodí vůbec – a jiné se sice rodí, ale do poměrů, které je předem obírají o životní šance, kterých se dostává jejich šťastnějším vrstevníkům. Českého státu jakoby se od doby jeho vzniku tento znepokojivý vývoj vůbec netýkal; teprve v posledních letech se začínají ve veřejné a sociální politice prosazovat snahy o změnu tohoto nepříznivého stavu, o zvrát uvedení negativních tendencí. Tyto snahy jsou motivovány uvědoměním si skutečnosti, že bez fungující rodiny, realizující své základní sociální funkce, je ohrožena samotná existence dané společnosti. Jinými slovy řečeno: bez soudržné rodiny nebude soudržná společnost a lidé budou méně spokojeni se svým životem; nesoudržná společnost bude rozkládána vnitřními tensemi (včetně politických konfliktů) a bude se muset potýkat s nepřiměřeně vysokými dodatečnými náklady v rovině ekonomické, sociální i emocionální. (MPSV Národní koncepce rodinné politiky Praha, 2005).

Rodina a její současný stav v evropské modernizované společnosti

Rodina je chápána velmi pozitivně, zejména v proklamacích ministerstva a vlády. Nemohu se však zbavit dojmu, že realizace rodinné politiky ve prospěch mladých rodin mírně řečeno pokulhává. Jedním z příkladů je právě zmiňovaný a mnou sledovaný problém návratu na trh práce po absolvování rodičovské dovolené. Problém spatřuji především v tom, že se výrazně mění moderní společnost v návaznosti na modernizační změny, kterými evropská společnost prochází v posledních dvaceti letech. Oslobování funkčnosti

a role rodiny, které po roce 1989 způsobilo na jednu stranu mnoho „protirodinných“ tlaků (tlak médií, tlak na konzumní orientaci a flexibilní a disponibilní pracovní sílu) a nových rizik (chudoby, nezaměstnanosti), bylo na druhé straně ovlivněno také postupnými změnami rozdělení rolí muže a ženy v rodině, zejména oslabenou rolí muže jako živitele a otce. Z hlediska postavení žen na trhu práce došlo ke změnám ve smyslu jejich větší emancipace, nicméně toto postavení je i nadále, zejména v souvislosti se zastáváním role matky a pečovatelky, znevýhodněné. Proto je podíl žen mezi nezaměstnanými vyšší. Rovněž jejich výdělky, přes to, že vykonávají stejnou práci jako muži, jsou nižší. Stávající situaci dokresluje i vysoká úroveň rozvodovosti a vysoký podíl neúplných rodin s nezaopatřenými dětmi. Solidarita bezdětných s rodinami pečujícími o děti se vytrácí z postojů lidí i z podmínek vytvářených pro život rodin státem. (MPSV Národní koncepce rodinné politiky Praha, 2005). Při definování rodiny se opírám o Klimentův koncept rodinného systému. Základními výkladovými kategoriemi rodiny v systémovém přístupu přestaly být stabilní vlastnosti a lineární kauzalita, nahradily je kvalita celku, zpětná vazba a cirkularita. Jednání jedince v rámci rodinného systému je ovlivněno jednáním druhých a souběžně toto jednání druhých je ovlivněno sledovaným jednáním jedince. Systémové myšlení umožňuje ve srovnání se strukturálně-funkcionalistickým pojetím na rodinu nahlížet komplexněji. Problém objevující se v rodině pak nelze redukovat pouze na jeho nositele, případně na pouhou interakci mezi nositelem a druhou osobou, problém zasahuje všechny prvky systému, jakož i systém jako celek. (Kliment, 2007).

Nelze rozebírat všechny příčiny tohoto krajně neuspokojivého stavu. Mnohé bylo uvedeno v Národní zprávě o rodině, kterou vzala vláda ČR na vědomí v roce 2004, včetně poukazu na zásadní změny ve způsobu výroby a života, typické pro moderní postindustriální společnosti, vedoucí ke strukturální lhostejnosti společnosti vůči rodině. Svoji úlohu ovšem sehrály i rychlé politické a ekonomické proměny společnosti po roce 1989 – s novými příležitostmi, ale i dříve neznámými nároky a stresy, které do značné míry omezují prostor, v němž se život rodiny odehrává. Stoupají nároky na pracovní výkon, v zaměstnání se rychleji a lépe uplatňují lidé, kteří omezují svůj osobní a tedy i rodinný život. Trh práce nerozlišuje mezi ženami a muži se stejným vzděláním, a hlavně nasává mladé pracovníky právě ve věku, kdy plánují založení rodiny a rodičovství. Zároveň vrcholí nároky na dokončení jejich špičkového vzdělání. Oslabení rodiny nachází svůj odraz i ve změnách hodnotových orientací a postojů občanů, vystavených pokušením a příležitostem konzumerismu.

Dříve, než lze hledat a navrhovat možnosti, jakými mladým rodinám pomoci při návratu do zaměstnání, je podle mého soudu nutné si vymezit životní způsob dnešních lidí, rodin a potenciálních zaměstnanců. Na tomto základním vymezení je následně možné nalézat možnosti a příležitosti, které může stát při pomoci mladým zaměstnaným rodičům efektivně pomáhat.

Život jedince se v současných sociálních podmínkách mění ve všech oblastech lidského působení. Není výjimkou ani život pracovní. S tím faktem, že právě změna v pracovním životě výrazně ovlivňuje zároveň i život soukromý. Modernizační změny značně ovlivnily nástroje pro udržení formálních ziskových organizací v konkurenčním prostředí. Jako základní identifikační kategorii použití těchto nástrojů jsem pro svůj text použila tzv. S-křivku životního cyklu organizace. Zde se předpokládá, že ke změně v plánech a realizacích uvnitř organizace musí docházet mnohem dříve, než si ji trh vyžádá. Pro ekonomické ukazatele se jedná již o nediskutovanou skutečnost, která zajišťuje konkurenceschopnost firmy. Jinak tomu je při uplatňování tohoto postupu u zaměstnanců. Zaměstnanec je tlačěn organizací k akceptování změny, které příliš nerozumí. Navíc zaměstnavatel nevyžaduje pouze akceptaci, ale zároveň očekává participaci na tvorbě těchto změn. Tlak, který výrazně koriguje pracovní dimenzi způsobu života, ovlivňuje i ostatní dimenze způsobu života (rodinu, volný čas). Cílem příspěvku je předpoklad, jaké změny ve způsobu života vlivem uvedených skutečností mohou nastat. Definuji životní způsob tak, kdy budu pracovat s rozdělením na práci, rodinu a volný čas. Důraz kladu především na změnu pracovní dimenze způsobu života.

Modernizační změny a jejich vliv na fungování formální organizace jsem si zvolila jako rámec pro pozorování a vymezení změny životního způsobu zaměstnanců. Především se zaměřuji na požadavky, které má v současných sociálních podmínkách zaměstnavatel k zaměstnanci. Organizace musí vzhledem ke konkurenci fungovat na principu životního cyklu organizace, což znamená aktivovat změnu v okamžiku, kdy se to navenek nejeví jako nezbytná nutnost. V oblasti materiálu, výrobku ale i služeb se již jedná o standardní záležitost. Problém nastává v okamžiku, kdy změnu vyžaduje zaměstnavatel od svých zaměstnanců. Požaduje nejen akceptaci této změny, ale vyžaduje také participaci na těchto změnách. To samozřejmě vyvíjí určitý tlak na samotného zaměstnance, kterému se tak výrazně mění pracovní dimenze způsobu života. Vyústěním je následně předpoklad, jak a v jakých podobách se zmiňované změny podepisují na způsobu života současných lidí v dnešní moderní společnosti.

Životní způsob dnešního zaměstnance

Životní způsob jedince je podle Duffkové (2005) definován jako systém významných činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí typických, charakteristických pro určitý subjekt. Kdy subjektem autorka myslí jedince či skupinu jedinců, event. i společenství či společnost jako konkrétní nositele životního způsobu. Ve svém textu budu vycházet z této charakteristiky. Subjektem životního způsobu je v mém případě jedinec (popřípadě se může jednat i o skupinu jedinců). V centru mojí pozornosti je zaměstnanec. Současný zaměstnanec ve stávajícím sociálním kontextu. Což znamená, že je výrazně ovlivňován jeho životní způsob formou a stylem zaměstnání, které mu poskytuje formální organizace v konkrétním sociálním prostředí. Práce zcela zásadně vždy ovlivňovala způsob života jednotlivců. Není tomu jinak ani v současné společnosti, ve společnosti, která procházela a prochází řadou modernizačních změn.

Duffková (2005) uvádí, že životní způsob konkrétního individua a jeho hlavní charakteristické rysy závisejí především na dvou ovlivňujících faktorech. Jednak na vnějším faktoru, který je podle autorky obecnější. Jedná se o celospolečenské a případně i užší skupinové životní podmínky. Mezi zmiňované užší životní podmínky lze zahrnout například i organizační prostředí, v němž je jedinec zaměstnán. Vliv tohoto prostředí je nesporný, neboť v něm jedinec tráví mnoho času. Život jedince se v současných sociálních podmínkách mění ve všech oblastech lidského působení. Není výjimkou ani život pracovní. S tím faktem, že právě změna v pracovním životě výrazně ovlivňuje zároveň i život soukromý. Kubátová uvádí, že dochází ke změnám především v tom, že končí předpoklad trvalého pracovního poměru, a tedy předpoklad předvídatelných příjmů. Druhá změna spočívá v tom, že mizí předpoklad omezeného úsilí. Místo něj nastupuje nutnost úsilí neustálého. Poslední zásadní změnou v pracovním prostředí je změna způsobena ztrátou nivelizace mezd. (Kubátová, 2010). Pro potřeby tohoto textu je nejdůležitější změna vztahující se ke konci předpokladu omezeného úsilí. Nastolení neustálého úsilí s sebou přináší pro zaměstnance skutečnost, že se ztrácejí jasné hranice mezi pracovním a soukromým životem. Zaměstnanci jsou velice často nuceni pracovat v čase, který se primárně tvářil jako jejich volný. Díky vyspělým informačním technologiím mohou pracovat z domova. Počítač, internet a telefon vytvořili virtuální kancelář, která může být fyzicky kdekoliv, doma, v hromadném dopravním prostředku nebo na lavičce v parku. Tento tlak, který je vyvíjen na individuum přináší zcela logicky změny i v trávení jeho volného času a také v celém jeho životním způsobu. Už si nemohu říci, že to či ono

udělám, až přijdu do kanceláře, protože já nemusím nikam chodit, nemusím se fyzicky přemísťovat, neboť v kanceláři se nacházím permanentně.

S tímto faktem se spojuje i druhý výrazně ovlivňující faktor životních (2005) o způsobu jedince, zaměstnaného jedince, a to je podle Duffkové činitel subjektivní, tedy osobnost individua se všemi jeho konkrétními potřebami, hodnotami, zájmy, aspiracemi, dovednostmi a schopnostmi. Každá osobnost vnímá změny, které modernizace přináší, zcela ojediněle. A ačkoliv je výrazně ovlivňován společností, v níž je socializován, osobnostní charakteristiky zcela jednoznačně určují konečnou podobu přizpůsobení a adaptace jedince na změny. Životní podmínky tak vytvářejí rámec životního způsobu jedince. Jednotlivec na tyto životní podmínky reaguje, možná by bylo vhodné říci, že dokonce musí reagovat. Reaguje tím, že k životním podmínkám zaujímá určitý postoj. To se týká samozřejmě i podmínek pracovních. Zaměstnanec hodnotí pracovní podmínky poskytované zaměstnavatelem z hlediska toho, jak odpovídají jeho hodnotám, potřebám. Na základě svého postoje k pracovním a zároveň i životním podmínkám konkretizuje a specifikuje svůj vlastní, individuální životní způsob. Je vysoce pravděpodobné, že ke stejným nebo podobným životním podmínkám různí lidé v závislosti na svých osobnostech, hodnotách a potřebách zaujímají různé postoje. Stejně tak podle Duffkové (2005) způsoby vyrovnávání se s životními podmínkami jsou u různých jedinců různé. Například na nevyhovující pracovní podmínky může zaměstnanec reagovat únikem, tedy odchodem ze zaměstnání, aktivní snahou o změnu podmínek (což přináší tvořivé a inovativní způsoby v řešení pracovních problémů – to je pro současného zaměstnavatele velmi přínosné a také to v mnoha případech od svých zaměstnanců explicitně vyžaduje) nebo může přistoupit k pasivnímu podrobení se podmínkám bez jakéhokoliv vnitřního přijetí (což může vést ke snížení pracovního výkonu zaměstnance, situace, která je pro zaměstnavatele dnes již téměř nepřijatelná). Organizace ovlivňuje jednotlivce svými organizačními cíli, jejichž plnění od svého zaměstnance vyžaduje. Vedle organizačních cílů existují v každé organizaci i individuální cíle. Jsou to osobní cíle jednotlivých zaměstnanců. Jsou vlastně víceméně racionální formulací určitých potřeb jednotlivých konkrétních lidí. Existence individuálních cílů má značný vliv na fungování celé organizace. Naprosté ztotožnění individuálních cílů s organizačními cíli není možné, ale zájmem organizace musí být, aby se tyto cíle co nejvíce přiblížily. Určitý soulad je nezbytný. Tomuto souladu říkáme identifikace. Stupeň identifikace má neobyčejný význam jak pro řízení a vedení lidí, tak pro jejich chování v organizaci. Čím je stupeň

identifikace vyšší, tím více projevují lidé ochotu plnit uložené úkoly, pracují obětavěji, jsou více ukázněni a mají větší pochopení pro potřeby organizace a naopak. Podle stupně identifikace musí volit vedoucí i příslušnou metodu řízení. Čím je identifikace nižší, tím autokratičtěji musí vedoucí řídit a vést a využívat tím výraznějších stimulů odměn a trestů. Identifikace je variabilní. Je závislá na mnoha okolnostech. Jednou zjištěný stupeň identifikace nikdy nezůstává trvalým. Identifikaci lze pozitivně ovlivňovat mnoha prostředky: zvyšováním individuální participace lidí na řešení problémů (pokud o to mají zájem), na organizačních procesech, zjišťováním jejich názorů, přijímáním jejich návrhů, materiálním a ekonomickým odměňováním, pověřováním důležitými úkoly, kariérovým růstem, ale i zájmem o soukromé záležitosti zaměstnanců. Stupeň identifikace s formální organizací je pak také mírou vlivu tohoto organizačního prostředí a práce v ní vykonávané na životní způsob jednotlivců, kteří jsou členy takovéto organizace. Jak takováto organizace dnes ale vypadá? Jaké jsou její základní funkční prvky, které ji dokážou udržet při životě ve stávajícím sociálním prostředí? Jak je organizace ovlivňována modernizačními změnami? Odpověď na tyto otázky nebude snadná, bude se jednat o určitou aplikaci modernizačních změn na jeden sociální jev, jakým formální organizace je. Odpověď však zároveň pomůže konkretizovat předpoklad jak členství a práce v takovéto organizaci ovlivňuje životní způsob jedinců v dnešní společnosti.

Modernizovaná organizace a vedení zaměstnanců. Je prostor pro péči o ně?

Dnes už není možné mobilizovat lidské síly přímo. Lidé se nepostaví do pozoru jen tak. Nezapadnou poslušně do řady. Podle Nordströma a Riddestrala (2008) lidé nejsou už tak poslušní, ale stejně potřebují vést. Svět je však přeplněn tolika náhlými změnami, že vyžaduje téměř neomezené vůdcovství. To ovšem nemá nic společného s naší tradiční představou vůdce. Otázkou zůstává, jestli tzv. tradiční vůdci vůbec někdy doopravdy existovali. Možná se jen zrodili v hlavách a srdcích těch, kteří v ně věřili. Ale zpátky k problému. Jací jsou dnešní zaměstnanci? Jak žijí? Co motivuje jejich chování a jednání? Vést svoje spolupracovníky není dnes tedy žádná jednoduchá záležitost. Management vedení musí věnovat dostatečnou pozornost, aby bylo možné jej označit za fungující a podporující naplňování cílů organizace. Úkolem vedoucího pracovníku rozhodně dnes nemůže být hašení požáru. Nemůžeme čekat až do okamžiku, kdy se něco stane a následně rozhodovat o možných způsobech řešení. Snaha předvídat je nedílnou součástí manažerské práce. Předvídat. Nová manažerská funkce? Možná. Každopádně rozhodování musí být založeno na volbě variant řešení problémů, které v podstatě zatím nenastaly a které je

možné i správným rozhodnutím eliminovat. Vedení je uskutečňováno přes formulování a vysvětlování základních domněnek o světě, našich schopnostech a o tom, co chceme provést. Tyto domněnky jsou bytostným základem každého podnikání. V současném podnikání je tato idea zpravidla vyjádřena prostřednictvím vize.

Nordström s Riddestralem (2008) říkají, že lidi je třeba bombardovat informacemi ne proto, že by byli hloupí, ale proto, že mají v hlavách jiné, daleko důležitější věci, jako jsou jejich děti, dovolená a blížící se návštěva tchyně. Pracovní záležitosti nikdy nejsou to jediné, co je zajímá a zaměstnává. Kromě stručně a jasně formulované vize potřebujeme také krátkodobější cíle, které podněcují změnu. Změna, na kterou nejsme alespoň částečně připraveni, může být pro manažerovo rozhodování nebezpečná. Být připraven na změnu může znamenat také možnost, že dříve než změna přijde za mnou, vytvořím si ji sám. Potřebujeme více inovace. Inovace je změna, kterou jsem si naplánovala sama. Proto na ni mohu být dokonale připravena. Inovovat znamená vytvořit věci, které nejsou. Inovovat znamená vytvořit věci, jaké svět neviděl. Inovace znamená ptát se „Co když?“ a pak si tu otázku klást znova a znova. Ať už uděláme cokoli, musíme být – přinejmenším na okamžik – jedineční, chceme-li dosáhnout úspěchu. Všichni musíme usilovat o získání monopolu. Zároveň však musíme zůstat věrni tomu, kdo jsme a jací jsme. Nic jiného velice pravděpodobně nezabere. V dokonale transparentní společnosti už nemůžeme předstírat práci ani se snažit stát se někým jiným. Lidé, kteří se nějak lišili, v minulosti to měli těžké. Dne je odlišnost návodem na přežití. Musíme se zaměřit na prognózování změny a zároveň motivovat lidi v organizaci k inovaci. Skloubit tyto dva faktory je cílem řady vedoucích pracovníků. Pochopit tuto skutečnost je však pouze jedna strana mince. Ta druhá je velmi často komplikovanější. Musíme najít nástroj, který by tyto faktory skloubit bylo možné.

Podle Armstronga (2007) formální organizace vytvářejí specifické prostředí pro koordinovanou lidskou aktivitu dvěma způsoby. Jednak tím, že stanovují lidské jednání a chování takovým způsobem, že ukládají člověku více úkolů a omezení, než mu ukládají jiná sociální prostředí, a jednak tím, že mají své účely a cíle stanoveny do takové míry, jaká je neobvyklá v málo organizovaném prostředí.

Jako formální organizační nástroje a postupy se u formálních organizací uplatňují základní legitimizující dokumenty organizace (tj. zakládací a zřizovací listiny, charty, pověřovací dokumenty, oprávnění apod.), organizační normy (řády, směrnice, instrukce) a řídicí akty (rozhodnutí, příkazy, pokyny), standardní operační procedury (technologické postupy, návody), informační systémy, prvky organizační kultury. Organizační činnosti a procesy,

jež nejsou preformovány formálními postupy a reglementy (pravidly, směrnici), musejí být zvládány neformálně. Stupeň formalizace organizace zpravidla pozitivně koreluje s mírou centralizace řízení organizace. Obecně vzato, formální postupy zpravidla usnadňují organizační a manažerskou praxi, avšak mohou ubrzďovat organizační reaktivitu, citlivost, tvořivost, flexibilitu a schopnost improvizovat. Mohou se tak stát brzdou organizační adaptace zvláště v nestandardních, nečekaných, nepředpokládaných situacích. Z hlediska organizační efektivity, tzn. dosahování požadovaných organizačních efektů, je nezbytná přítomnost obou stránek organizace – formální i neformální – a jejich částečná vzájemná zastupitelnost. Závažnou úlohu v procesu dosahování organizačních cílů sehrává manažerská činnost spočívající v organizování, sladování a koordinaci činnosti organizačních útvarů a členů organizace.

Organizování neboli vytváření organizací jako svébytných entit se všemi organizačními aspekty jejich fungování (včetně organizační struktury a kompozice jednotlivých složek organizačních procesů) bývá pokládáno za jednu ze základních manažerských funkcí. Podle Urbana (2004) se organizováním rozumí shromažďování a koordinace lidských, finančních, fyzických (materiálních), informačních a dalších zdrojů potřebných k dosažení organizačních cílů.

Vytváření, udržování a rozvíjení organizací jakožto sociálních či sociotechnických systémů považujeme za komplexní sekvenční a iterační manažerskou proceduru, zahrnující jednak deterministické projekční a jednak psychosociálně a kulturně založené postupy a opatření, sloužící vytváření přiměřeného „prostoru“ a příznivého prostředí pro aktivní organizační účast sociální komponenty (tzv. „měkké“ postupy, *soft procedures*). Sociální komponenta organizace – lidé, personál, lidské zdroje a jejich potenciál – je nejen nosným činitelem organizační výkonnosti a efektivity, ale také základem organizační adaptivity a sebetvorby. (Mateiciuc, 2008).

Oba zmíněné postupy – deterministický i sociokulturní – jsou cílově zaměřeny. Mají řadu shodných, ale i odlišných prvků, nicméně navzájem se doplňují a do určité míry se mohou i zastupovat. U první třídy těchto organizačních postupů, tj. při organizačním projektování, jež bychom mohli pokládat za *hard procedure* – převažuje jejich koncentrovaný, centralistický, proaktivní, deterministický, algoritmický, formální, někdy velmi sofistikovaný a nezřídka kontingenční (podmíněný) charakter. Kontingencí, resp. kontingenčností se v manažerské terminologii rozumí přiřazování určitého postupu nebo řešení jako nejlépe odpovídajícího určitým podmínkám či typům situací.

Organizačních změn – ať už má být jejich finálním efektem vnější účinek nebo organizační adaptace – může být přitom dosahováno jak plánovitě, tak spontánně. K obojímu však velmi nutně potřebuje najít manažer vhodnou techniku, aby způsoby, které k dosažení cíle, použije, byly adekvátní ke struktuře zaměstnaneckého potenciálu.

To jsou požadavky a nároky, které jsou kladené na zaměstnance ze strany zaměstnavatelů. Zaměstnavatelé jsou k tomu tlačeni sociálním tlakem, který jim definuje stávající podobu organizace. V mém případě formální organizace, která funguje na principu S-křivky, kdy principem existence je životní cyklus organizace v dynamickém a rychle se měnícím vnějším sociálním prostředí.

Změny v životním způsobu zaměstnance

Požadavky, které organizace klade na svého zaměstnance směrem k neohrazenému výkonu, se podle mého mínění výrazně odrážejí na změnách životního způsobu takového člena organizace. Předpoklad, jak a v jakých podobách se zmiňované změny podepisují na způsobu života současných lidí v dnešní moderní společnosti, vychází z předchozího vymezení organizace fungující na principech životního cyklu organizace a modernizačních změn, které jsou s tímto typem sociálního subjektu spojeny.

Velkou změnu zaznamenávám v momentě pracovního chování. Tím, že obě oblasti, pracovní i soukromá, jsou pod velkým tlakem rychlých a poměrně častých změn, je velmi důležité zaměření jedince. Jedinec, který odpovídá pracovnímu chování s velkým nasazením, zájmem a ambicemi, je výrazně a viditelně ponořen do pracovních povinností a inovace a tvořivost je uplatňována právě v oblasti práce. Neomezené úsilí, jež věnuje svému zaměstnavateli, primárně však práci samotné, mu vytváří rámec celého života. A to i života soukromého. Když plánuje, primární kategorií, kterou zohledňuje, je práce. Zda-li má dodrženy všechny termíny, co ještě musí udělat, jakým způsobem. Teprve následně do tohoto pracovního plánu zařazuje své soukromé záležitosti. Rodina musí tento fakt akceptovat. Pokud se tak nestane, přináší to v rámci rodinného soužití problémy, které je nutné řešit.

Druhou možností je, že zaměstnanec je orientován svými hodnotami mimo pracovní prostředí a zaměstnání chápe jako možnost opatření si prostředků pro uspokojování potřeb, jež si vytváří v prostředí soukromém. Takový zaměstnanec více a snadněji akceptuje změny nikoliv uvnitř firmy, ale venku. Změny v organizaci jej příliš nezajímají, za to lehce

odpoví na otázku, jaký nový film za poslední dobu zhlédl, jaké jsou nejnovější trendy v odívání a módě apod.

Samozřejmě, že se jedná o dvě krajní polohy problému. V realitě jedinec osciluje mezi těmito dvěma mezníky. Záleží právě na pracovní zralosti zaměstnance, o níž jsem psala v předchozí části textu. Podle pracovní zralosti jedince má zaměstnanec přidělovanou odpovědnost a tím se i mění míra požadovaného úsilí, která je zaměstnavatelem vyžadována.

Významný vliv na změnu životního způsobu má také skutečnost, že formální organizace je do jisté míry stabilním prvkem ve společnosti. I kdy i ve firmách dochází ke změnám, dokonce jsou zaměstnavatelem vytvářeny a od zaměstnanců vyžadovány, tak v porovnání se soukromým životem individua se jedná o statickou oblast jeho žití. Proto se musí primárně přizpůsobovat spíše okolnímu světu, než-li je svět firemní. Proto tak negativně často reaguje na změny uvnitř organizace. Jednak se mu jeví jako zbytečné. Proč měnit něco, co momentálně funguje? A za druhé je to pro něj energeticky náročné. Vnější prostředí jej tlačí do změn, které musí jedinec udělat, aby přežil v současné společnosti. Mnohdy se mu nechce věnovat energii na změny v organizaci, když už inovaci a invenci uplatnil mimo firemní prostředí. To může mít vliv na jeho pracovní chování, které je zcela nesporně součástí životního způsobu jednotlivce.

Jak uvádí Lipovetsky (1999) práce přišla o svůj význam morálního závazku vůči kolektivu. Jsme individualisté, jsme sebevědomí a umíme odhadnout svůj vlastní potenciál. Sami zaměstnanci také rozhodují, zda-li tento potenciál věnují organizaci nebo svému soukromí. Zároveň je však nutné poznamenat, že práce nepřestala hrát motivační úlohu v existenci jedince. A to bez ohledu na rostoucí sílu nároků na soukromé štěstí. Lipovetsky (1999) uvádí, že práce nyní patří k hodnotám, jimž jedinci nejvíce důvěřují (hned za rodinou a studiem). Mluví o soumraku pracovní povinnosti, který ale nepřivodil společenský zánik pracovní motivace a touhy po profesním zapojení.

Závěr

S ohledem na výraznou změnu životního způsobu jedince a rodiny v modernizovaném světě, je zcela bezpochyby, že tento fakt výrazně ovlivní potřeby jedinců i celého rodinného systému. Rodina musí ekonomicky zabezpečovat své členy dostatečnými příjmy, zároveň však je nutné se zamyslet nad volným časem, který by měl rodinný příslušník věnovat v určité míře svým členům a celému rodinnému systému. Ze strany zaměstnavatele by v tomto okamžiku bylo velice vhodné nastolit určité úlevy, které by

právě míru volného času mohly podporovat a tuto potřebu uspokojovat. Což by mohlo vést také ke zvýšené motivovanosti zaměstnance k výkonu. To by se mohlo pro zaměstnavatele stát efektivnější, než očekávání neomezeného výkonu. Pravdou však také je skutečnost, že zaměstnavatel sám není k této aktivitě výrazně motivován ze stany státní rodinné politiky. Proto se domnívám, že právě tato oblast poskytuje nové prostory pro hledání nástrojů uplatňování rodinné politiky v České republice.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BĚLOHLÁVEK, F. 1996. *Organizační chování*. Olomouc : Rubico, 1996. 297 s.
- [2] DUFFKOVÁ, J. 2005. Životní způsob/styl a jeho variantnost (Malé zamyšlení nad tím, co všechno se může skrývat pod označením „alternativní životní styl“). In: *Aktuální problémy životního stylu. Sborník referátů ze semináře sekce sociologie integrálního zkoumání člověka a sekce sociologie kultury a volného času*. Praha, Masarykova česká sociologická společnost při AV ČR – Univerzita Karlova v Praze 2005.
- [3] FOTR, J. - ŠVECOVÁ, L. a kol. 2010. *Manažerské rozhodování. Postupy, metody a nástroje*. Praha : Ekopress, 2010. 474 s.
- [4] HANDY, CH. 1999. *Hlad ducha: pokapitalistická alternativa: hledání smyslu v současném světě*. Praha : Management Press, 1999. 231 s.
- [5] KLIMENT, P. 2007. *Rodinný systém se závislým na alkoholu*. In Sociální práce/Sociálna práca. ISSN 1213-6204, 2007, č. 3, s 61-68.
- [6] KUBÁTOVÁ, H. 2010. *Sociologie životního způsobu*. Praha : Grada, 2010. 272 s.
- [7] LIPOVETSKY, G. 1999. *Soumrak povinnosti*. Praha : Prostor, 1999. 312 s.
- [8] MATEICIUC, A. 2008. *Perosnální management pro krizové manažery*. Ostrava : EkF VŠB-TU, 2008. 265 s.
- [9] NORDSTRÖM, K. - RIDDERSTRÅLE, J. 2007. *Funky Business navždy*. Praha : GRADA, 2008. 219 s.
- [10] TRUNEČEK, J. 2001. Hledání manažerského kamene mudrců pro moderní podnik 21. století. In: *Profit*, 2001, roč. 12, č. 19, s. 33 – 51.
- [11] URBAN, J. 2004. *Tvorba a rozvoj organizačních systémů*. Praha : Management Press 2004. 265 s.
- [12] WINKLER, J. 2007. *Teorie rozhodování a dynamika sociální politiky*. Brno : Masarykova univerzita, 2007. 243 s.
- [13] MPSV Národní koncepce rodinné politiky, Praha. 2005.

KONTAKT

Veronika Gigalová, PhDr.

Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra sociologie a andragogiky, FF UP v Olomouci

tř. Svobody 26

79001 Olomouc

veronika.gigalova@upol.cz

**CHUDOBA A MARGINALIZÁCIA - INDIKÁTOR
PATOLOGICKÝCH JAVOV V RÓMSKEJ RODINE
POVERTY AND MARGINALIZATION, INDICATOR PATHOLOGICAL
PHENOMENA IN THE ROMA FAMILY**

Hanobik František, Hardy Mária

Abstrakt:

Úvod: Negatíva sociálno-ekonomických zmien po roku 1989 najviac zasiahli na Slovensku Rómov. Prechod na trhové hospodárstvo priniesol nepredpokladané zmeny, ktoré zaskočili kompetentných v celom hospodárskom a sociálnom systéme a na ktoré neboli pripravení.

Jadro: Sociálno-ekonomické problémy marginalizovaných skupín Rómov sú v Slovenskej republike všeobecne aj odborne dlhodobo diskutované. Pre pochopenie tak zložitej a komplikovanej problematiky akou je mentalita Rómov a ich sociálne správanie, je potrebný čas a odborná erudovanosť a skúsenosť odborníkov. Mnoho doterajších zásahov sa minulo účinkom, lebo to bol diktát z vonka, bez náležitej vnútornej spolupráce v marginalizovanej romskej komunite.

Záver: Alkohol je najrozšírenejšou, najčastejšie užívanou a v našom sociokultúrnom prostredí značne akceptovanou psychoaktívnou látkou. Vo väčšine časti sveta je alkohol bežne dostupnou látkou a spolu s cigaretami je propagovaný prostredníctvom masívnych reklamných kampaní zameraných predovšetkým na mladých ľudí. Nadmerne pitie alkoholu ničí zdravie jednotlivcov a bolestivo zasahuje rodiny i celú spoločnosť.

Kľúčové slová: Alkohol. Dieťa. Chudoba. Marginalizácia. Rodina.

Literatúra:

- [1] MATOUŠEK, O. et al. 2003. *Metódy a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [2] NEŠPOR, K. 2000. *Návykové chování a závislost*. Praha : Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-267-6.

Abstract:

Introduction: Negative socio-economic changes after 1989 affected most of the Roma in Slovakia. The transition to a market economy has brought unforeseen changes that surprised competent throughout the economic and social system and not ready.

Core: Socio-economic problems of marginalized Roma in Slovakia are generally well trained long debated. To understand such a difficult and complicated issue like the mentality of the Roma and their social behavior, it takes time and professional erudition and experience of experts. Many previous zásahov proved ineffective because it was dictation from outside, without adequate internal cooperation in marginalized Roma communities.

Conclusion: Alcohol is the most widely used, most commonly used in our socio-cultural environment greatly accepted psychoactive substance. In most parts of the world is commonly available alcohol and substance with cigarettes is promoted by massive advertising campaigns aimed primarily at young people. Excessive drinking is destroying the health of individuals and painfully affecting families and society.

Keywords: Alcohol. Child. Poverty. Marginalization. Family.

Literature:

- [1] MATOUŠEK, O. et al. 2003. *Metódy a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [2] NEŠPOR, K. 2000. *Návykové chování a závislost*. Praha : Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-267-6.

Úvod

Rómovia s nízkym stupňom profesijného vzdelania sa stali kolektívnou obeťou hromadného prepúšťania z práce. Z dôvodov straty zamestnania začali mať aj rómske rodiny nedostatok prostriedkov na obživu a popri nezamestnanosti sa v rómskych osadách začala zviditeľňovať chudoba. K chudobe sa pridružil bytový problém, úžera, alkoholizmus, gamblérstvo, stúpajúca kriminalita, prostitúcia, obchod so ženami, záškoláctvo a fetovanie detí a ďalšie sociálne a patologické problémy.

Rodina je zaiste najstaršou ľudskou spoločenskou inštitúciou. Všetkým členom rodiny, deťom i dospelým, poskytuje domov, v ktorom človek odkladá svoje verejné roly. V rodine je možná vysoká miera otvorenosti, rodina umožňuje svojim členom spracovávať všetky druhy tráum, ktoré ich stretávajú a umožňuje podeliť sa aj o radosti.

Rodina je prvým prostredím evanjelizácie, miestom, kde sa prvýkrát prijíma dobrá zvesť a potom sa jednoduchým, ale hlbokým spôsobom odovzdáva z generácie na generáciu. (Ján Pavol II., 2005).

V prípade vzniku vážnych porúch telesného alebo duševného zdravia je rodina schopná mobilizovať značné rezervy, poskytovať svojmu členovi veľkú podporu a všetkými

dostupnými prostriedkami usilovať o návrat do pôvodného stavu. V ideálnom prípade dáva rodina každému, kto k nej patrí, pocit bezpečného zázemia.

Rodičia musia vynakladať v každodennom živote čoraz väčšie úsilie na vzájomnú komunikáciu rodičovských partnerov i detí, čo je podmienkou usporiadania názorov na centrálné otázky spoločenského života rodiny. Rodina je malá, prirodzená, spoločenská skupina, v ktorej hrajú hlavnú úlohu rola matky a otca. Pre zdravý vývoj dieťaťa je nevyhnutná pozitívna rodinná atmosféra, založená na kvalitných vzťahoch a poskytuje dostatok stability a zároveň saturuje potrebu lásky. Rodina je zdrojom šťastia a spokojnosti, alebo naopak, veľkého utrpenia. Mnoho detí i dospelých zisťuje, že najčastejšiu fyzickú, duševnú, a citovú podporu dostávajú práve od rodiny. Je však aj veľa tých, ktorí pre nezdravé vzťahy v rodine prežívajú len bolesť a úzkosť. (Posse, Melgosa, 2002).

Marginalizované prostredie, priestor pre sociálnu patológiu

S mierou marginalizácie toho ktorého územia na Slovensku sa prehlbuje a znásobuje miera chudoby rómskej populácie. V oblastiach, v osadách, teda segregovaných osídleniach nachádzame prejavy absolútnej chudoby, ktoré sú definované kritériami ako:

- neexistencia poriadneho domu, myslí sa murovaného;
- počet osôb na počet postelí;
- nedostatok peňazí na každodenné jedlo a ošatenie;
- neexistencia podporných sociálnych sietí.

Kým integrované i separované osídlenia sú typické prejavmi relatívnej chudoby, kde platia úplne iné indikátory, segregované osídlenia sú charakteristické indikátormi absolútnej chudoby. Ak pre našu krajinu platí, že garantované životné minimum znamená jedno teplé jedlo denne, ošatenie a prístrešok, pre segregované osady nie je naplnené, a teda ani garantované toto životné minimum.

Sociálna exklúzia je udržiavaná predovšetkým tým, že marginalizované rómske komunity žijú v nerovnomerne rozložených, izolovaných, priestorovo a sociálne vylúčených rómskych komunitách. S nedostatkami v stave technickej infraštruktúry a občianskej vybavenosti súvisia nedostatky v kvalite životného prostredia. Žijú vo vysoko podštandardných obecných alebo mestských osídleniach. Najvyššia koncentrácia sociálne vylúčených komunit je zaznamenaná na východnom Slovensku a v južných okresoch

stredného Slovenska. Táto skupina obyvateľstva je vystavená extrémnej chudobe, ktorá sa prenáša na ďalšie generácie. 9 % z uvedených osídlení nemá elektrinu, 81 % osídlení nemá kanalizáciu, plyn nie je v 59 % týchto osídlení a vodovod v 37 % z nich. 20 % osídlení nemá asfaltovú prístupovú cestu. (Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike, 2005 - 2013).

Ak hovoríme o sociálnych sieťach, proces transformácie v roku 1989 vytvoril rozdielne štartovacie plochy pre majoritnú populáciu a pre Rómov. Vznikli dva výrazné fenomény. Prvý fenomén tzv. znásobenej alebo zdvojenej marginalizácie, teda Rómovia žijú segregovaní v marginalizovanom území. Znásobená marginalizácia vytvára uzatvorené spoločenstvo s homogenizovanou štruktúrou, kde existuje len jeden vzorec sociálneho správania sa a jednej životnej stratégie. Táto životná stratégia je tým druhým fenoménom, a to je fenomén znásobenej kultúrnej závislosti, ktorá sa navonok prejavuje výraznou pasivitou, rezignáciou, apatiou, a samozrejme, i agresivitou. Sú to všetko typické črty reprodukovanej absolútnej chudoby, „underclass“ a nie typické znaky etnicity. Transformácia hlavne predpokladala zmenu kolektívnej mobility na princíp individuálnej mobility, princípu kolektívnej zodpovednosti na princíp individuálnej zodpovednosti, a predovšetkým vlastnú aktivizáciu v zaradení sa do sociálnych sietí.

V súčasnej spoločnosti postavenie jednotlivca v sociálnej štruktúre sa odvíja od jeho pozície na trhu práce a najviac ohrozenými chudobou sú ľudia, ktorí sú z rôznych príčin dlhodobo nezamestnaní, vylúčení, príslušníci minoritných etnických skupín, starší ľudia aj nízko kvalifikovaní jednotlivci. „*Táto chudoba sa týka celých sociálnych kategórií a možno ju nazvať novou chudobou.*“ (Džambovič, Jurásková, In Vašečka, 2002, s. 528).

Znaky starej demografickej chudoby vykazuje aj dnešná doba a patria medzi ne členovia viacpočetných rodín ale aj domácnosti s jedným rodičom. (Džambovič, Jurásková In Vašečka, 2002).

Práve tieto charakteristiky sú typické pre veľkú časť rómskej populácie žijúcej na Slovensku. Rómovia tvoria početné zastúpenie, ktoré patrí medzi chudobné domácnosti v porovnaní s nerómskymi domácnosťami nachádzajúcimi sa v situácií hmotnej núdze. Podobná situácia bola zistená v Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku aj v iných socialistických krajinách. (Džambovič, Jurásková In Vašečka, 2002).

Aj napriek tomu, že sa na Slovensku zvyšuje úroveň ekonomického a sociálneho rozvoja, existujú v niektorých regiónoch nie len jednotlivci ale aj celé rodiny, ktorí sa nachádzajú v situácii pod úrovňou prijateľného sociálneho minima. Podľa spoločenských noriem žijú títo ľudia v chudobe. Ukazovatele, podľa ktorých je možné monitorovať a porovnávať

jednotlivé kraje, je počet ľudí, ktorí sú odkázaní na poberanie sociálnych dávok a zvlášť na dávku v hmotnej núdzi. Počet poberateľov odkázaných na dávku v hmotnej núdzi je v rôznych oblastiach Slovenska rozdielny. Poberanie dávok v hmotnej núdzi je vysoký aj v krajoch s vysokou mierou nezamestnanosti..

Rodiny s väčším počtom detí, medzi ktoré môžeme jednoznačne priradiť aj tie rómske a hlavne s nezamestnanými rodičmi, sú z hľadiska rizika chudoby zároveň najzraniteľnejšou skupinou medzi obyvateľmi..

Podľa Oznámení Komisie Európskej únie s názvom Návrh Spoločnej správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení bolo v roku 2002 postihnutých chudobou viac ako 68 miliónov a viac ako 20% v prípade Írska, Slovenskej republiky, Grécka a Portugalska. Do tejto skupiny patria bezdomovci, zdravotne postihnutí, etnické menšiny a to predovšetkým Rómovia. (Ondrejko, 2006).

Skutočnosťou je, že: „Najvyššia relatívna chudoba spomedzi krajín Európskej únie je na Slovensku.“ Zdá sa, že k efektívnejšiemu riešeniu problému chudoby chýba vôľa politikov a to aj napriek rôznym opatreniam o sociálnej ochrane. Dôležité je aj konštatovanie, podľa ktorého nemožno chudobu stotožňovať s problematikou sociálnej exklúzie, aj keď úzko súvisia, čoho dôkazom je stotožňovanie v sociologickej teórii. (Ondrejko, 2006).

Faktory, ktoré prispievajú k prehĺbovaniu biedy a chudoby:

- alkohol, drogy, sex v čase dospievania;
- ignorovanie vzdelania a ukončenie dochádzky;
- dobrovoľné zanechanie nevyhovujúcej práce aj v prípade ak nie je zabezpečené nové zamestnanie;
- namiesto prijatia zlé plateného miesta radšej nepracovať vôbec;
- zadlžovanie sa kúpou nepotrebných vecí;
- nedostatočné venovanie sa zo strany rodičov deťom pri čítaní a písaní domácich úloh, ponechávanie to na televíziu, pri ktorej nezískavajú dostatočnú slovnú zásobu.

Zmeniť hodnotový systém správania ľudí je veľmi ťažké a záleží od nich aby zmenili svoj štýl života a prestali robiť zlé rozhodnutia.

Aj keď sa podarilo chudobu ako sociálno-patologický jav vo vyspelejších krajinách utlmiť alebo zmierniť, v celosvetovom meradle sa považuje problém chudoby za neriešiteľný, lebo vystupuje ako globálny jav, ktorý spočíva na diskrepancii medzi expanzívnymi tendenciami ľudských požiadaviek a populačného rastu na jednej strane

a obmedzenosťou zdrojov našej planéty na strane druhej. Aj v mnohých krajinách s vyspelou demokraciou sme svedkami narastajúcich sociálnych priepastí, neprestajne zvyšujúcej sa nezamestnanosti, zväčšujúcich sa konkurenčných tlakov, sociálnej marginalizácie skupín obyvateľstva a postupného sa zbavovania zodpovednosti za chudobu zo strany štátu. (Ondrejko In Schavel, Čišecký, Oláh, 2008).

Chudobu môže v značnej miere obmedziť prepracovaná a systematicky uskutočňovaná sociálna politika spolu so stratégiou zameranou na znižovanie nezamestnanosti. (Schavel, Čišecký, Oláh, 2008).

Rodina a závislosť od alkoholu

Sociálna patológia (z gréckeho pathos - utrpenie, vzrušenie a logos - slovo, reč, náuka) je súhrnný pojem pre označenie chorých, nenormálnych, všeobecne nežiaducich spoločenských javov. Môžeme sem zaradiť aj sankcionované formy deviantného správania, ako aj štúdium príčin ich vzniku a existencie. (Schavel, Čišecký, Oláh, 2008).

Fischer, Škoda (2009) uvádzajú, že v posledných rokoch môžeme zaznamenať značný nárast javov, ktoré označujeme ako sociálno-patologické. Jedna sa o variabilnú škálu javov, ktoré vnímame ako nechcené alebo nežiaduce. Každý taký jav má svoju mieru spoločenskej nebezpečnosti. Problematikou takých javov sú: delikvencia, kriminalita a organizovaný zločin. V prípade, že by súčasný trend vývoja týchto nežiaducich javov z hľadiska kvantitatívneho i kvalitatívneho pokračoval, došlo by k ohrozeniu vývoja celej spoločnosti a jednotlivcov, ktorí v nej žijú.

Vzhľadom na to, že alkohol je bežne dostupný, patrí k najlacnejším drogám a je všeobecne najrozšírenejšou drogou u nás, s čím súvisí i najviac problémov.

Podľa Slováka, Vereša (2007) alkoholizmus je sprievodným javom pri riešení straty zamestnania, bývania a rozpadu rodiny. Alkohol je silnou drogou vytvárajúcou silný návyk. Jedným z dôvodov konzumácie alkoholu je uvoľňovanie záťaže, zábran a rozumom menej kontrolované správanie.

Pitie ako reakcia na problémy je však až na treťom mieste príčin alkoholizmu. Tou prvou, najväčšou je skutočnosť, že u nás sa pitie alkoholu považuje jednoducho za normálne, za neodmysliteľnú súčasť života. Druhým dôvodom sú náročné podmienky, v akých sme sa ocitli a s ktorými sa nie každý dokáže vyrovnáť. Až potom nastupujú psychické a fyzické ťažkosti, nezrealizované ambície a nádeje, choroby, život bez lásky či syndróm prázdneho hniezda po osamostatnení sa detí. Ďalším rizikom pre ženu je spolužitie s mužom závislým od alkoholu. Predstavuje pre ženu veľkú záťaž a nesie so sebou vyššie

riziko, že aj ona začne mať podobné problémy. Ak je pre muža zneužívajúceho alkohol typická násilná trestná činnosť, ženy pod vplyvom alkoholu sú naopak častejšie vystavené násiliu, vrátane sexuálneho.

Alkoholizmus a kriminalita

Kriminalitu (z latinského *criminalis* = zločinný, *crimen* = zločin) môžeme definovať ako výskyt chovania, ktoré je v danej spoločnosti trestné. Jedná sa o súhrn trestných činov, ktoré sa v konkrétnej spoločnosti vyskytli a vyskytujú. Ide o činy a spôsoby správania, ktoré sú sankciovatel'né podľa trestného zákona.

Kriminálne chovanie môžeme označiť ako prejav poruchy sociálno-adaptačných schopností. Odchýlku od spoločenskej normy definujeme ako neschopnosť plniť základné požiadavky a očakávania spoločnosti.

Jednotlivci z alkoholických rodín si postupne osvojujú delikventné správanie. Takéto správanie si osvojujú bezprostredne a prirodzene. Negatívny vzor správania dieťa chápe ako čosi celkom normálne, pretože nemá ešte takú životnú skúsenosť, aby vedelo rozlíšiť, čo je dobré a čo zlé.

Mnohé odborné štúdie poukazujú na priamy vzťah konzumácie alkoholických nápojov a kriminality. Alkohol je napriek zvyšujúcej sa dostupnosti iných drog stále najbežnejším kriminogénnym faktorom. Tento vzťah možno chápať jednak z hľadiska spáchania trestného činu v stave alcoholickej opojenosti, jednak páchania trestnej činnosti u osôb chronicky nadmerne požívajúcich alkoholické nápoje. Samostatnú skupinu predstavujú nedbalostné trestné činy spáchané z opitosti.

Istá zahraničná štúdia referuje o vykonanej analýze trestných činov, ktorou sa zistilo, že v čase spáchania trestného činu bolo pod vplyvom alkoholu až 87 % vrahov, 37 % osôb, ktoré sa dopustili prepadnutia, 60 % páchatel'ov sexuálneho deliktu, 57 % mužov a 27 % žien, u ktorých došlo k manželskému konfliktu, a 13 % tých, ktorí sexuálne zneužívali deti. Spáchanie deliktu je umožnené účinkom aktuálne použitého alkoholu na oslabenie kontroly impulzívneho konania. Okrem toho v stave opojenosti je zhoršené spracovanie informácií, pričom môže dochádzať k mylnej interpretácii podnetov zo sociálneho prostredia, a ďalej zhoršuje sa aj anticipácia - predvídanie dôsledkov svojho konania. Agresivita opojeného jedinca narastá najmä v situáciách, kedy sa cíti ohrozovaný alebo provokovaný.

Fischer, Škoda (2009) uvádzajú faktory zvyšujúce pravdepodobnosť vzniku a rozvoja kriminálneho chovania:

- biologické faktory: Prvým z biologických faktorov, ktorý má súvislosť s vyššou pravdepodobnosťou ku kriminalite, je pohlavie. Muži sa kriminality dopúšťajú mnoho častejšie ako ženy. Dôvodom je agresívne a sociálne dravé jednanie pre dosiahnutie sebarealizácie v prípade mužov, pre ženy sú účelné iné vzory chovania. Značný význam pre vznik a rozvoj kriminálneho chovania má vek. Jedinci, ktorí sa dopúšťajú tohto správania sú väčšinou mladí. Značná časť väzenskej populácie je tvorená mladými mužmi vo veku do 26 rokov. K ďalším biologickým faktorom patria vrodené dispozície k určitým spôsobom reagovania. Ide o vrodené, neurofyziologicky podmienené dispozície. Vyššiu mieru ku kriminalite majú jedinci, ktorí sú dráždení. Tieto osoby majú vyššiu mieru impulzivity a nižšiu mieru frustračnej tolerancie;
- psychické faktory: Značná pozornosť je dlhodobo venovaná úrovni mentálnych schopností. Tento faktor môžeme považovať za vrodený. Medzi delikventmi sa vyskytuje vyšší počet osôb, ktoré trpia poruchou osobnosti. Z hľadiska kriminality sa jedná o poruchy, ktoré súvisia s odchýlkami vo vzťahu jedinca k druhým, s spoločnosťou a jej normám. Význam majú vrodené dynamické vlastnosti osobnosti, súhrne označované ako temperament. prejavujú sa v chovaní, v reakciách na podnety. Vyššiu pravdepodobnosť k poruchám chovania má jedinec s cholerickým ladením. Má sklon k výbuchom hnevu a agresii, ťažko sa ovláda a reaguje často impulzívne a nerozvážne;
- sociálne faktory: Významným sociálnym faktorom, v ktorom si jedinec utvára vzorce chovania je rodina.

K najvýznamnejším aspektom súvisiacim s vyššou pravdepodobnosťou budúceho negatívneho vývoja patrí z hľadiska orientačnej rodiny:

- otázka anomálnych osobností rodičov. Ide o rôznorodé príčiny, ktoré vedú k tomu, že rodičia nie sú schopní vychovávať a starať sa o svoje deti. V prípade kriminality sú významné prípady, kedy sa rodičia sami dopúšťali či dopúšťajú asociálnych a antisociálnych foriem správania;
- otázka, ako rodina plní svoje funkcie. Pokiaľ rodina z tohto hľadiska zlyháva a je dysfunkčná, alebo dokonca až afunkčná, má to pre vývoj deti veľmi často negatívne dôsledky. Významné sú všetky funkcie rodiny. K rozvoji

delikvencie často dochádza u jedincov, kde nebola naplňovaná funkcia psychická (emocionálna);

- v anamnézach delikventných jedincov a páchatel'ov kriminálnych činov často stáva otázka úplnosti rodiny. Rozdiely možno pozorovať na škále od úplnej rodiny, náhradných rodičov až po ústavnú výchovu;
- ďalej je to problematika syndrómu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa.

Iná situácia u chronických alkoholikov, u ktorých dlhodobým požívaním alkoholických nápojov už došlo k zmenám osobnosti, k alkoholickej charakteropatii. Obmedzenie emotivity, najmä v oblasti vyšších citov vedie k zhoršeniu spôsobov v správaní, pričom sa stáva dráždivosť stálym nastavením v subjektívnom prežívaní. Takíto jedinci sú už k svojmu správaniu nekritickí, nevnímajú ho ako zraňujúce pre svoje okolie, najmä najbližších. V takom pokročilom stave bagatelizujú aj svoje agresívne činy, respektíve ich racionalizujú-ospavedľujú pseudoobjektívnymi dôvodmi. (Turček, 2007).

Alkoholizmus a sexualita

Dlhodobý abúzus alkoholu narušuje hladiny viacerých hormónov. U mužov poškodzuje testes (semenné žľazy) a tvorbu spermií. Po funkčnej stránke dochádza k poruchám erekcie. Na týchto funkčných poruchách sa významne podieľa aj alkoholická polyneuropatia (poškodenie periférneho nervového systému), ale aj psychická nepohoda, spôsobená napr. početnými konfliktmi, a disharmonickými partnerskými vzťahmi, vyplývajúcimi z pitia jedného alebo aj oboch partnerov, keďže pre hodnotný sexuálny akt býva potrebná harmonická atmosféra. Priamy tlmivý účinok na sexuálne funkcie má pivo, ktoré obsahuje lupulín, pochádzajúci z chmeľových šištičiek. U žien – alkoholičiek dochádza narušením hormonálnych hladín k poruchám menštruačného cyklu, ale aj k poruchám sexuálnej apetencie (žiadostlivosti) a hyporgasimii. (Turček, 2007).

Muži po užití alkoholu sa na ženy častejšie pozerajú ako na sexuálne objekty a sú vykresľovaní ako tí, ktorí v sexuálnom vzťahu dominujú a riadia. Sex je chápaný ako spôsob, ktorým muži uplatňujú moc a vyjadrujú svoj hnev voči ženám. (Pita, 2000).

Sexuálne násilie zahŕňa všetky sexuálne činy, ktoré sú žene nanútené. Pre túto formu násillia je typické: nútenie k sexuálnemu styku, vyžadovanie sexuálneho styku kdekoľvek a kedykoľvek bez súhlasu ženy, úmyselné fyzické ublíženie žene pred alebo počas styku, donucovanie k sexuálnym praktikám, s ktorými žena nesúhlasí, nútenie ženy k prostitúcii,

orálne, análne alebo vaginálne znásilnenie, sexuálne obťažovanie a iné. Sexuálne násilie nie je výsledkom nekontrolovaných sexuálnych pudov, ale je aktom agresie a zneužitia moci. Ženy, ktoré sa stali obeťami sexuálneho násilia, často trpia nie len somatickými, ale aj psychickými následkami, ako sú nízke sebavedomie a sebaúcta, sebaobviňovanie, emocionálne vypätie, depresie, úzkosť, podráždenosť, zlosť, strata koncentrácie a pod. (Schavel, Čižecký, Oláh, 2009).

Podľa Pavelovej (2005) biologicko-reprodukčná funkcia je z historického pohľadu najstaršou. Naplňa sa počatím a narodením dieťaťa. Zahŕňa sexualitu i reprodukciu. Zníženie sexuálneho apetítu a problémy s impotenciou sú jedným zo symptómov závislosti. Alkohol môže nepriaznivo ovplyvňovať spermie muža, prenosom geneticky modifikovaných génov je možno vysledovať dedičnosť alkoholizmu. Stretávame sa s možnosťou poškodenia plodu alkoholom, pokiaľ matka pila v priebehu oplodnenia a tehotenstva. Pitie alkoholu v tehotenstve vyvoláva rastové a iné chorobné vývojové zmeny v plode. Najčastejšie ide o FAS (fetálny alkoholový syndróm), ktorý sa vyznačuje nápadnou tvárou, nižšou pôrodnou hmotnosťou, poškodením mozgu, kostí, poruchy tvorby nechtov, poruchy srdca, ľadvín, pľúc a poruchou intelektu.

Alkoholizmus v rodine

Medzi najfrekvencovanejšie príčiny nespokojnosti detí s rodinným prostredím patrí nevyhovujúca atmosféra (neúprimnosť rodičov, egoizmus rodičov, uprednostňovanie niektorého súrodenca) a obmedzovanie osobnosti dieťaťa rodičia neposkytujú dostatok finančných prostriedkov, svojvoľne manipulujú s voľným časom dieťaťa. (Kačáni, 1999).

Dieťa viazané na obidvoch rodičov spočiatku nechápe situáciu doma, porovnáva ju s okolím, dostáva sa do záťažových situácií, narúšajú sa vzťahy k pijanovi, ktorý je náladový i v prípadoch, keď je triezvy.

Rodič závislý od alkoholu v detských očiach nevystupuje ako kladný hrdina. I keď takéto dieťa napomína, takéto napomínanie si príliš k srdcu neberie a z dôvodu, že rodič „vychováva,, i v stave opitosti, a to niekedy i hrubo, neberie si dieťa k srdcu žiadne výchovné opatrenia a stáva sa vzdorovitým.

Porucha v vedomia vlastnej hodnoty je dôležitým rizikovým faktorom vo vývoji závislosti. Väčšinou sa spája s chýbajúcim sebavedomím (v styku s ostatnými) a nedostatkom dôvery vo vlastné schopnosti. (Pavelová, 2005).

Pitie alkoholu má stúpajúci trend. Keď pije žena matka, má to deštruktívnejšie následky na rodinu, ako keď pije muž. Ak je žena alkoholička, domácnosť sa často rozpadáva, pretože

muž sa často nedokáže postarať o ňu a ani o deti. Keď pije muž, rodina so zdravou ženou väčšinou funguje ďalej. Muži, ktorých partnerka tajne pije, sú schopní a ochotní ich pitie tolerovať, ale len isté obdobie. A to až dovtedy, keď to niekde vybuchne. Manžel ženy, ktorá má problémy s pitím, a ktorý už predtým ďalej nemôže zakrývať oči, zaujme postoj rezignácie, ľahostajnosti, hnevu, pohrdania a dištancu. U detí prevládajú emotívne reakcie ako nenávisť, hanba za svoju matku, niekedy až myšlienky na jej smrť.

Pitie žien je oproti pitiu mužov vo svojich dôsledkoch, ak sa včas nediagnostikuje a žena včas nevyhľadá pomoc, devastujúcejšie a zničujúcejšie. Taktiež nástup dôsledkov v psychickej alebo vo fyzickej závislosti je rýchlejší. U žien je častejšia aj mimoriadne nebezpečná kombinácia alkoholu s liekmi. Je to viac ženská črta ako mužská. Pre ženy je tiež typickejšie tajné pitie, než u mužov. Hovorí sa mu aj „skriňové pitie“. To ženám umožňuje problém dlhodobo tajiť, dlhý čas ho tak nie je možné identifikovať, čím žena tento problém dlhodobo zanedbáva. Zatiaľ čo muž pije transparentnejšie – po krčmách, ženu, ktorá má vypité, spoločnosť toleruje oveľa menej, ako keď je opitý muž. Žena je hodnotená oveľa kritickejšie.

Mladý človek, ktorý od malička vníma okolo seba (najmä v prostredí svojich najbližších) pravidelnú konzumáciu alkoholu, cigariet či iných návykových prostriedkov, môže ľahko získať dojem, že ide o bežné, neškodné alebo i spoločensky potrebné, ba až prospešné javy. U mnohých mladistvých je včasná konzumácia tohto legálneho omamného prostriedku východiskovým bodom k neskoršej drogovej kariére. (Gohlert, 2001).

Alkoholizmus rodiča zastiera pohľad na dieťa ako na tvoriacu sa osobnosť a možno práve obdobie puberty je tým prelomovým faktorom. Mysleť dieťaťa je zamestnaná pitím rodiča, je nesústredené, nevyspaté, nemá záujem o nové poznatky.

Zdravý harmonický vývoj osobnosti, vyrovnanosť tela a ducha, pokojný a šťastný život detí – to sú nereálne predstavy v prípade závislých rodičov. Jedného či oboch. Sú narušené všetky funkcie rodiny, ktorá prichádza o svoje zázemie, peniaze, narúšajú sa medziľudské vzťahy.

Pavelová (2007) uvádza nadmerným užívaním alkoholu sa rodiny dostávajú do stresových situácií, ktoré často vyúsťujú do rozpadu rodiny. Dochádza k zhoršeniu medziľudských vzťahov. Alkohol a požívanie inej návykovej látky má i psychologické následky u detí. Odráža sa i v podobe násilia, neporiadku a rôznych nešťastí. Objavuje sa protispoločenské správanie či konflikty so zákonmi. Zneužívanie týchto látok vedie k nezamestnanosti i bezdomovectvu.

Rodina a rodinné vzťahy sú prirodzenou formou zázemia, spokojnosti, životnej ochrany pre dospelého i pre dieťa. Ochrana rodiny je pre dieťa nevyhnutná. Rodičia sú povinní postarať sa o telesný, duševný rozvoj detí, o ich výživu, ošatenie a bývanie. Teplo domova, citová väzba medzi manželmi, rodičmi a deťmi ako príbuzenské vzťahy poskytujú tie najlepšie podmienky pre šťastie človeka. Strata pocitu ochrany môže u dieťaťa vyvolať pocity úzkosti, neistoty, ale aj trpkosti z pocitu nespravodlivosti, lebo dieťa sa právom nazdáva, že oboch rodičov zaväzuje morálna povinnosť, aby ho ochraňovali a starali sa oň. (Ondrejko, 2006).

Záver

V súčasnosti charakterizujeme alkohol ako najtolerovanejšiu drogu. Jeho častý výskyt v rodinách je nepochopiteľný. Nie je možno človeka, ktorý sa s týmto fenoménom nestretol vo svojom blízkom, či vzdialenejšom okolí.

Závislosť je doménou nižších sociálnych skupín, často sa objavuje v rodine a rodina neplní svoje funkcie, negatívne to vplýva na vývoj dieťaťa a často to vedie k rozpadu manželstva. Môžeme konštatovať, že alkoholizmus nie je iba problémom tých, ktorí upadli až na samé dno závislosti, prípadne tých, ktorí s alkoholom experimentovať ešte len začínajú. Je to problém každého z nás, týkajúci sa budúcnosti našich detí, našich najbližších, ale i celej našej spoločnosti.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] COHEN, ROBERT, M. 2002. *Najčastejšie psychické poruchy v klinickej praxi*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-497-4.
- [2] DRAGANOVÁ, H. 2006. *Sociálna starostlivosť*. Martin : Osveta, 2006. 188 s. ISBN 978-80-8063-240-3.
- [3] FISCHER, S. – ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie*. Praha : Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [4] GABURA, J. 2005. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava : Občianske združenie SP, 2005. 221 s. ISBN 80-89185-10-X.
- [5] GÁBOROVÁ, Ľ. – GÁBOROVÁ, Z. 2007. *Človek v sociálnom kontexte*. Prešov : Lana, 2007. 172 s. ISBN 80-969053-8-4.
- [6] JÁN PAVOL II. 2005. *Vlastnými slovami*. Trnava : Dobrá kniha, 2005. 132 s. ISBN 80- 7141-483-2.

- [7] LEVICKÁ, J. 2004. *Sociálna práca s rodinou*. Trnava : Mosty, 2004. 177 s. ISBN 80-89074-93-6.
- [8] LEVICKÁ, J. et al. 2007. *Sociálna práca I*. Trnava : Oliva, 2007. 168 s. ISBN 978-80-969454-2-9.
- [9] MATOUŠEK, O. et al. 2003. *Metódy a řízení sociální práce*. Praha : Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [10] NEŠPOR, K. 2000. *Návykové chování a závislost*. Praha : Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-267-6.
- [11] ONDREJKOVIČ, P. et al, 2006. *Rodina v novom miléniu*. Prešov : Michala Vaška, 2006. 168 s. ISBN 80-8050-982-4.
- [12] PAVELOVÁ, Ľ. 2005. *Rodina z hľadiska chudoby a exklúzie jej závislých členov*. Bratislava : Katedra sociológie FsVa Z, UKF Nitra, 2005, 737 s. ISBN 80-8050-9.
- [13] POSSE, P. – MELGOSA, J. 2002. *Umenie výchovy*. Vrútky: Advent – Orion, 2002. 190 s. ISBN 80-88960-89-4.
- [14] RAUCHFLEISCH, U. 2000. *Doprovázení a terapie delikventů*. Boškovice : Albert, 2000, ISBN 80-85834-83-9.
- [15] RUSNÁKOVÁ, M. 2007. *Rodina v Slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce*. Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007. ISBN 978-80-8084-248-2.
- [16] SLOVÁK, P. – VEREŠ, M. 2006. *Metódy sociálnej práce I*. Bratislava : Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, 2006. 68 s. ISBN 80-969449-0-8.
- [17] SCHAVEL, M. – ČIŠECKÝ, F. – OLÁH, M. 2008. *Sociálna prevencia*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. 2008. 138 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- [18] SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2009. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. 2009. 232 s. ISBN 80-8068-487-1.
- [19] STRIEŽENEC, Š. 1999. *Sociálna práca – teória a prax*. In: Práca a sociálna politika. 1999, roč. VII, č. 3
- [20] ŽILOVÁ, A. 2005. *Úvod do teórie sociálnej práce*. Baďín : Mentor, 2005. 123 s. ISBN 80-968932-1-1.

KONTAKT

František Hanobik, doc. PhDr. PhD., m. prof.

Ústav Kráľovnej Pokoja z Medžugorja, Bardejov

Štefaniková 64, 085 01 Bardejov

hanobikf@stonline.sk

Mária Hardy, PhDr. PhD.

Ústav sociálnej práce Božieho Milosrdenstva

Legionárska 2, 010 01 Žilina

hardy@sopza.sk

A CONTEMPORARY FAMILY'S PICTURE IN THE EARLY - SCHOOL EDUCATION TEXTBOOKS. THEORETICAL AND PRACTICAL IMPLICATIONS

PORTRET WSPÓŁCZESNEJ RODZINY W PODRĘCZNIKACH DO EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ. IMPLIKACJE TEORETYCZNE I PRAKTYCZNE

Jurewicz Monika

Abstrakt:

Wstęp: Skoro rodzina jest podstawowym i wiodącym środowiskiem wychowania zwłaszcza w pierwszych latach życia a dzieci są baczными obserwatorami, które rejestrują nawet najbardziej nieuchwytnie przekazy i na ich podstawie budują swój świat oraz własną pozycję w tym świecie, to zasadnym wydaje się ukazywanie podopiecznym rzeczywistego modelu rodziny. Wizerunku pozbawionego stereotypów dotyczących pełnionych ról oraz uwzględniającego indywidualną specyfikę każdej rodziny.

Metodologia badań: Głównym celem podjętych rozważań autorka uczyniła analizę podręczników do edukacji wczesnoszkolnej pod kątem kreowanego wizerunku współczesnej rodziny. Przemiany cywilizacyjne XX i XXI wieku wywarły istotny wpływ na kształt i funkcjonowanie rodziny. Zatem pojawia się zasadnicze pytanie: Czy podręczniki szkolne wykorzystywane w codziennej pracy dydaktyczno-wychowawczej uwzględniają owe zmiany? Czy przedstawiany model rodziny, charakter relacji pomiędzy członkami koreluje ze współczesnym wizerunkiem rodziny polskiej? Ażeby uzyskać odpowiedź na tak postawione pytania badawcze dokonałam analizy wybranych podręczników wykorzystywanych w kształceniu zintegrowanym. Przedmiotem wnikliwych rozważań uczyniłam dwa pakiety edukacyjne wykorzystywane w kształceniu zintegrowanym to jest: „Razem w szkole” wydawnictwa WSIP oraz „Gra w kolory” wydawnictwa JUKA.

Wnioski: Jak wynika ze szczegółowej analizy zebranego materiału portret rodziny uwidaczniany w eksponowanych podręcznikach bliższy jest tradycyjnemu modelowi, zarówno ze względu na podział ról jak również charakter relacji panujących pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny. Na uwagę zasługuje fakt, iż prezentowany obraz rodziny - w zakresie struktury- to przede wszystkim rodzina pełna, wielopokoleniowa, najczęściej z dwójką dzieci, w tym głównie obojga płci. Zarówno w opowiadaniach jak i na ilustracjach można odnaleźć stereotypowy podział ról, w którym to prowadzenie domu

i wychowywanie dzieci to domena kobiet. Rola ojca głównie kojarzona jest z podejmowaniem ważnych decyzji w rodzinie czy też dyscyplinowaniem dzieci. W prezentowanych rozlicznych kontaktach z rodzicami i innymi członkami rodziny zaspokajane są podstawowe potrzeby dziecka zarówno w zakresie potrzeb niższego jak i wyższego rzędu. Analiza zebranego materiału skłania ku refleksji, iż prezentowany portret rodziny w omawianych podręcznikach przedstawia jedynie wycinek rzeczywistości. Odślania wyłącznie wyidealizowany obraz rodziny, pomijając częściowo lub całkowicie alternatywne modele życia rodzinnego.

Zakończenie: Reasumując warto zauważyć, iż podręcznik nie powinien być dla dziecka jedynym źródłem wiedzy o otaczającym świecie. Podręcznik powinien jedynie współtowarzyszyć w wychowaniu i nauczaniu dzieci. Równocześnie należy mocno wyartykułować, iż przekaz zamieszczany na kartach podręcznika czy to w formie pisemnej czy graficznej nie może znajdować się w opozycji do otaczającego dziecko świata, zwłaszcza kiedy myślimy o dzieciach w młodszym wieku szkolnym.

Kluczowe słowa: Współczesna rodzina. Podręcznik szkolny. Portret rodziny.

Literatura:

- [1] Adamski, F. 2002. *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002. Winiarski, M. 2000. *Rodzina-szkoła-środowisko lokalne. Problemy edukacji środowiskowej*. Warszawa: IBE, 2000.

Abstract:

Introduction: If family is the basic and leading environment of upbringing particularly in the very first years of children's life, when they are attentive observers who perceive even the most elusive messages and who - basing on it - build their own worlds and their positions in these worlds, then it seems to be adequate to show them a real model of a family – an image which lacks stereotypes concerning fulfilled roles and respects the individual characteristics of every family.

Methodology: The analysis of the early-school education textbooks focused on the picture of a contemporary family created there has been chosen by the author as the main objective of the undertaken considerations. The civilizational transformations at the turn of the 20th and 21st century have influenced the shape and the way a family functions. Therefore, a crucial question appears: Do the school textbooks which are used in the daily didactical and upbringing work take these changes into account? Does the family model presented in the textbooks, does the characteristics of the relationships between its members correlate

with the contemporary image of a Polish family? In order to answer such questions, I have conducted the analysis of selected textbooks used in the process of integrated education. I have made the two educational packets used in integrated education the subject of my considerations: “Razem w szkole” (“Together at school”) published by WSIP publishing house and “Gra w kolory” (“The colours game”) published by “JUKA”.

Findings: The detailed analysis of the selected materials lets conclude that the family picture demonstrated in the aforementioned textbooks is closer to the traditional model, both in aspects of the played roles and of the type of relationships between family members. One fact deserves attention: the presented picture of family is – in the aspect of structure – first and foremost a full, multigenerational family, most often with two children, mainly of both genders. In the stories as well as in illustrations, a stereotypical role distribution can be found where leading household and bringing children up is the domain of women. The father’s role is associated mainly with making important family decisions or with disciplining children. The presented manifold contacts between children and parents show the ways the “higher” and “lower” needs of children become satisfied. The analysis of the selected material inclines us towards the reflection that the family portray exposed in the textbooks depicts only a small cutting of reality. It reveals solely an idealized family picture and omits alternative models of family life totally or partially.

Summary: For a child, a textbook should not be the sole source of knowledge about the surrounding world. It should accompany children in the process of upbringing and teaching. Simultaneously, it should be trenchantly emphasized that the communicated contents (presented in written as well as in graphical forms) cannot stand in opposition to the world which surrounds children, especially when we think of early-school children.

Key words: Contemporary family. School textbook. Family picture.

References:

- [1] ADAMSKI, F. 2002. *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002. Winiarski, M. 2000. *Rodzina-szkola-środowisko lokalne. Problemy edukacji środowiskowej*. Warszawa: IBE, 2000.

Introduction

Family is the environment where every human being lives. There is no doubt the intensity of the family’s influence on a child lies in its very early commencement (at the moment of a child’s birth), in its duration, continuity, repeatability within a specific emotional

atmosphere, in reciprocal trust and in natural bounds of the family members based on blood relationship, in connection with positive or negative experiences. (Szymański, 1996, p. 65).

The influence of the family environment on a child is not constant – this is not only because of the fact the environment undergoes various changes, it is the matter of transformation and development of the child as well. Moreover, the child's activity and awareness of its actions determines the impact of the influence.

The analysis of the subject literature makes a statement possible: researchers define family in various ways. This alone is the proof that the social group which is universal all around the world and well-known to everyone is a very complicated and not unambiguously definable creation – even though it is of relatively insignificant size.

A family may be classified in category of a group or a social institution. In the sociological literature, a third approach to the question of family appeared, namely “the sphere of rational choice”. It consists mainly in the unit-oriented strategy of family forming which takes decision costs into account. The decisions concern issues like: choice of an appropriate life-partner, moment of getting married, number of children, length of time between giving births to children. (Michalczyk In Cudak, 1998, p. 251). Sometimes, family is perceived as a peculiar social microsystem leaning on the institution of marriage and on a marriage contract, together with parental rights and obligations. The essence of the structure is common life in one place (husband, wife and children altogether) and mutual economic commitments between the husband and his wife. (Tyszka In Pilch, 1995, p. 191).

Family as such is a basic group for a human being and mostly it makes up an important group of reference. It constitutes a natural educational environment which influences humans for the longest period, sometimes even till the end of their lives. Everyone of us is closely connected with family by a part of personality and fulfilled roles. More or less consciously, everyone assumes attitudes, customs and behaviour patterns which are cultivated within a family. The first school to acquire basic skills should be home. (Pawluk-Skrzypek, 2010, p. 217). “The first, initial step of pedagogical work which constitutes the very beginning of instilling culture is being taken within a family, within small primeval environments and a local provenance environment.” (Bourdieu a kol., 1990 p. 21).

Within the scope of wide-ranging opinions about family we find theses which constitute family as a basic educational environment. M. Winiarski notices that family influences a

child's personality in many ways: intended or unintended, rationalized and spontaneous. It determines and strengthens its internally defined set of values which - during the process of interiorisation - become exemplary "azimuths" for the child, steer its behaviour and functioning over its entire life. (Winiarski, 2000, p. 121).

Simultaneously, recently many authors take note that a family is a community of living or a community of persons. According to L. Dyczewski, the communal character of a family manifests in the fact that it is a community of love and solidarity. It is a place of deep relationship between a man and a woman and between generations as well. This reciprocal interaction and support let persons achieve fuller practical wisdom. (Dyczewski, 2002, p. 23).

A family is a social group of great life- and practical meaning. On one hand, it satisfies a number of essential needs in a person's life, on the other hand its tasks are the basis of existence and proper functioning of the society. The family can be defined not only by enumeration of its universal tasks but also by indicating some fundamental bounds which connect its members.

Family as such appears in many different forms and may be characterized by manifold structures. A structure of a family is "the number and type of the family members' blood relationships – it is to be said, the number of children and other relatives, the order of their positions and social roles, their spatial location, the strength of institutional and psychical bounds connecting individuals which are a sign of bigger or smaller cohesion of the family, the division of activities, the formation of power and authorities within a family which in turn quite precisely reflect the order of social positions. (Tyszka In Pilch, 1995, p. 60).

Depending on the type of blood relationships between members of a family or of a family circle, we can distinguish following forms of family life: a small family (two generations, a basic type), a large family, a reduced large family (the circle of spatially scattered relatives), an incomplete family. There is no doubt the upbringing proceeds in different ways in a full two-generations family and in a lone-parent family. Problems of a different type occur in three-generations families. A broader and divergent scope of problems concerns a family with many children when compared with a family with only one child. (Lubowicz In Passini, 1979, p. 112).

A contemporary Polish family is a family which has been faced with a difficult task of coping with the necessity of its complex and multifaceted adaptation to new technical,

civilizational and social conditions. At this point, the deepening social diversification has been diagnosed especially in the aspect of social changes and therefore in the material and economic differentiation of the family. The concern for material prosperity becomes an objective in itself. It is all about the attitude towards holding more and more physical goods and using them as intensive as possible. The prevailing orientation towards material prosperity currently results in strengthening and widening “consumption habits together with all their hierarchy of values.” (Adamski, 2002, p. 34). Clearer and clearer become the contrasts: poverty and material abundance, satisfying sublimated needs and cultural poverty.

As a rule, a contemporary family is founded on the equality of a woman and a man. The relationships between spouses are based rather on an emotional bond than on a material one. In most cases, they take a form of a partner agreement basing on the equality of genders. Some important changes in the functions of families and in the structure of their needs are noticed. Diverse educational institutions take over the protective, educational and entertainment-connected functions of families. Even the basic role of a family in the process of socialization of a little child (up to the 3rd year of its life) is subject to changes. In many cases, these functions are redirected to hired baby-sitters or institutions like crèches. Moreover, a tendency to transfer the protective functions towards the state can be noticed. On the other hand, parents who bring their children up treat their roles in a more conscious and fundamental way. They understand the consequences of their actions better, they give this issue a proper rank among other family and marital roles. “The objective of the upbringing is not imposing behavioural patterns any more. The objective is to lead the child into the culture of the society, to introduce it into social life peaceably.” (Adamski, 2002, p. 147).

In the new role structure, a woman assumes many domestic functions and thus she becomes a central person in the family. This centralization is even more evident if the woman helps the man support the household. The economic situation is continually worsening, growing unemployment often forces a man to find a job far away from where the family lives. Geographical distance from the household results in the change of the man’s position within his family. The authority of a father is becoming less significant and a mother’s social position is becoming more important. The man’s responsibility for his family is often reduced to the material sphere. The time of changes in the economy and political system has left its mark on the functioning and shape of a contemporary family. These processes have caused the family environment to undergo some deep

transformations. New chances and new threats have appeared – they are accompanied by disappointment, fear of future, lack of perspectives, passivity and atrophy of family bounds.

To sum up, it is important to emphasize that a family can be regarded from different points of view. For the author, the context which situates the family in the area of developmental stimulators or inhibitors of a person seems to be of great importance. Conditions of the social environment determine the course of life. At the same time, under given conditions there is a great possibility of diversifying actions, objectives and achievements of every human being. People are equipped with properties which enable them to adapt to the conditions created by the environment or – at least – to make themselves independent of it. The nearest environment – the family – modifies the experiences of a child every day, it changes its needs and interests. That is why the environment of every schoolboy and every schoolgirl should be an educational one.

Main assumptions of the research

If a family is the basic and leading environment of upbringing particularly in the very first years of children's life, when they are attentive observers who perceive even the most elusive messages and who - basing on it - build their own worlds and their positions in these worlds, then it seems to be adequate to show them a real model of a family – an image which lacks stereotypes concerning fulfilled roles and respects the individual characteristics of every family.

The main objective of the undertaken considerations is to analyze the early-school textbooks while focusing on the picture of a contemporary family. Two particular problems stem from the general problem described above:

- Do the school textbooks which are used in the daily didactical and upbringing work take the changes in the contemporary Polish family's functioning into account?
- Does the family model presented in the textbooks, does the characteristics of the relationships between its members correlate with the contemporary image of the Polish family In order to answer such questions, I have carried out the analysis of selected textbooks used in the process of integrated education.

Kupisiewicz takes note that a textbook is one of the most important didactic measures. Its didactical functions depend upon their level, their structure of information, selection of exercises and quality of illustrations. (Kupisiewicz, 2000, p. 95). At the same time it

should be noticed that according to the new guidelines issued by the Ministry of National Education (Decree of the Minister of National Education from June 21st 2012) about admission of pre-school programs, teaching programs and textbooks to schools), a textbook admitted to the early-school education contains a methodical presentation of all teaching contents from the area of the Polonistic, social, environmental and mathematical education which are included in the basics of the general education program. A textbook may also contain a methodical, systematic presentation of the remaining teaching contents included in the basic program of education. Besides, a textbook should embrace the actual state of academic and methodical knowledge, it should be adjusted to the given educational level (especially when it comes to the difficulty grade, to the form of communication and to the appropriate selection of terms, names and the way of their explanation). Additionally, the need for a textbook to contain physical material as well as illustrations appropriate to the taught content is often emphasized. (Decree of the Minister of National Education, 2012).

I have made the four educational packets used in the integrated education the subject of my considerations: “Razem w szkole” (“Together at school”), “Wesoła szkoła” (“Happy school”) both published by WSIP publishing house, “Gra w kolory” (“The colours game”) published by “JUKA”, “Uczę się z ekoludkiem” (“I learn ecology”) published by “Żak” publishing house.

In order to look into the pictures of family presented by the publishing houses mentioned above, I have analyzed the content of texts and the profile of illustrations shown in the books. The analysis concerned the full educational packet, I mean the full set of textbooks for the first three classes of a primary school. The analyzed issues should be made complete by the contents included in the general education program basics as they unambiguously define the objectives of the early-school education.

The program basics assume that the objective of the early-school education is to support children in their intellectual, emotional, social, ethical, physical and aesthetic growth. Crucial is also upbringing – it should be done in a way which prepares a child for living in line with itself, with other people and nature. Simultaneously, a child should be aware of its social affiliation to the basic group – to family. It should also have sufficient knowledge and skills at its disposal in everyday life situations, the skills should be adequate to the process of learning about the world and understanding it.

In the field of social education, there is an assumption that after the first class of a primary school, a child knows about the results of its affiliation to its family and knows the

relationships between its nearest relatives. The detailed requirements at the end of the 3rd class concentrate at the question of a child's identification with its family and traditions cultivated within it. Moreover, such a child is required to undertake and fulfil its domestic obligations thoroughly.

A diverse economic and social position of many families requires a proper preparation of a child in the context of satisfying needs and fulfilling dreams. It is assumed that at the end of the 3rd class, a child understands what economic position of a family is and knows there is a need to adjust its expectations to this position. Additionally, a child knows the meaning of work in a family's life and knows the professions of its nearest relatives and acquaintances. (Program basics, 2011, p. 3 - 24).

For the sake of the needs of the following considerations, I am going to describe only 2 out of 4 mentioned educational packets. The results of the detailed analysis of the collected research materials are as follows: the educational packet "Razem w szkole" (WSIP publishing house) portrays family as one of the most important values in the life of a human being. Family depicted in the illustrations is a full family (most common is the full-family model of 2+2 structure). Members of a family are connected with strong emotional bounds, a proof for this are numerous pictures on which the closest relatives cuddle each other. Not only the nuclear family is presented on the pictures, depicted are its closer and further members as well – grandparents, aunts and uncles. In the content of stories as well as in numerous illustrations, a family is portrayed in miscellaneous moments of life, e.g. at the breakfast, at the Christmas time and during holidays. Many a time, family is presented in domestic rooms – in a kitchen, in a living room or in the children's room. At this point, the role of a table is worth mentioning. Table is the place where all family members gather together to eat meals and to have talks with each other. Family's free time is depicted as well (e.g. on a beach, on bicycle tours or during trips to the woods). On account of the structure of the education's content which is subordinate to the seasons and to the events connected with them, we also find information on common celebrations in the family circle – during Christmas or Easter, for instance. Everyone is happy and smiling. On many pictures, multigenerational families are portrayed where the elder children play together with the younger ones, where the mother supports her children in their homework and where the father always repairs whatever got broken down – e.g. he repairs a bicycle for his son. Children are brought up at home which is full of warmth and love, at home where a mother, a father, siblings, a grandmother, a grandfather and further relatives have their

place. In most cases we deal with a multigenerational family which lives in a common household, where everyone can rely on each other. For instance, a child attending the 1st class of primary school and making use of the “Razem w szkole”-textbook comes across manifold illustrations showing a family with a little child. We notice a picture of a happy family spending time together, where parents play with their child on a carpet in the child’s room. Simultaneously it should be mentioned that both parents get involved in the process of bringing their child up. In the textbooks designed for children attending the 3rd class of primary school, we can find a story entitled “A gift for Mietek’s mother” where the father supports children in preparing a present for the mother. While the mother is absent, the father is peeling some apples and baking a cake – a delicious apple tart.

On the other hand, some wide-spread role schemes, specific behaviour patterns, characteristic physical or intellectual attributes can be found. In many cases, the described family model inscribes itself into a traditional model of male breadwinner and female who cares for children and brings them up. The mother is to be found in these textbooks while doing some common everyday house works like cooking and cleaning.

On the contrary, the father is only rarely depicted while performing house works. As a rule, fathers are absorbed in their professional duties. Simultaneously one may notice that the father’s profession is mentioned significantly more often than the mother’s. In the texts and illustrations, children are presented differently, depending on their genders – girls play with dolls and boys play with toy cars, toy planes or toy bricks. Girls support the mother willingly, they are helpful, calm, nice and balanced. They are devoted, attentive, protective and more conscientious as well. Boys, on the contrary, are characterised by physical activity, courage, mettle and ingenuity. Girls are principally presented while playing thematical games, e.g. while playing the „house“ game, the „grocery shop“ game. They often create some artistic works – they paint and draw. The gender is one of the crucial categories of the social world understanding. From their very youngest years on, children know how concrete behaviours correspond with a given gender.

The next described material is the educational packet „Gra w kolory“ (issued by „Juka“ publishing house). As it was the case in the previous packet, here we can find many texts devoted to family and family life as well. At the 1st class of primary school, the topic is connected with the introduction to the letters „M m“ and „T t“ in the basic words „mama, tata“. The picture of mother presented here is this: a slim blond-haired woman sitting in an armchair with a dog on her knees, reading a book. Just nearby, a happy child walks on all fours. The illustration emanates warmth and calmness accompanying household members.

Right next to this picture, there are photographs of mothers from all over the world. Smiling mothers are usually depicted in the presence of a child or two children. Under these illustrations, some questions are posed. They are directed at schoolboys and schoolgirls and concern things they like to do together with their mothers. Other educational contents are devoted to the father. The presented model of father combines two characteristic features. On the one hand, it is a traditional model – the father is absorbed in his professional duties. On the other hand, this is a modern father model. A pattern of a person who supports his wife in the kitchen in preparation of everyday meals. The way both parents have been depicted deserves attention. In the case of mother, the presented multicultural aspect should be taken into consideration (mothers of various origin, from different countries) and when it comes to the case of father – the presented diversity is concentrated on the possibility of multiple professional activities, e.g. father-doctor, father-engineer, father-mechanician, father-sportsman. Another example may be the illustration of a family which favours active lifestyle, when all family members are absorbed in cultivating various sport disciplines. The mother rides a bicycle, the father cultivates nordic walking and the child cruises around rollerblades. All this takes place in friendly surroundings, among meadows and woods. In compliance with the established standard, there is a question posed under the illustration – it concerns types of sports children cultivate together with their all family and the parents' preferences regarding the ways of spending free time.

Quite a different view on the family is presented in a story entitled „Rozpoczynamy nowy rok“ („We begin a new year“). From its content we learn that the mother has a problem regarding the choice of a proper dress for the New Year's Eve party. That is why she asks her son whether she looks slim or fat in the dress. The parents are going to spend the night at the party and therefore the child has to be taken to the grandparents' place.

The characters shown in the textbooks are usually dressed in a typical way: they wear sweaters, one-colour blouses (most often of bright, expressive colours), women wear dresses, skirts and trousers. On the pictures, children are dressed quite modestly, without any exaggerated exquisiteness, with no additional decorations, they have no original haircut.

To sum up, it should be stressed that in the analysed educational packet, two general depictions of family alternate with each other: the traditional and the modern model. On the one hand we find a number of texts and illustrations which present the mother as

a good mistress of the house (she cooks, cleans, takes care of the family). And so, for instance, one of the illustrations depicts a father who is on his way to work, holding a briefcase in his hand. In the meantime, a mother is wearing an apron and sweeping up the floor. In the text of a story „Wolny czas“ („Free time“) we learn of the mother's duties. Here again the well-known pattern of activities appears: she cleans the house up, cooks, washes, looks after children). The traditional mother's image is confirmed by an illustration situated at one side, in which the mother is smiling, wearing an apron and holding a duster in her hand. Nevertheless, it is worth saying that among manifold stories and illustrations we can find some other ones which brake the role stereotype presented above. From the text under the title „Mama bankowiec“ („Mother – the employee of a bank“) we can learn that the mother is a professionally active person who is neat and satisfied with her professional position (an accompanying photography of the mother is a sign of this). Moreover, in the textbooks some famous mothers and even some female alpinists are depicted; one of the texts was devoted to Wanda Rutkiewicz. That story conveys an image of a strong, independent and determined woman. The dominating picture of the father is a professionally working man. In the texts, he is a loving and caring parent, interested in the needs of his children. It is worth mentioning that neither in illustrations nor in texts the father cleans the house up – there are only a mother and children on these pictures. It is very interesting as the motive of tidying rooms up can be noticed at all educational levels.

Summary

The detailed analysis of the selected materials lets conclude that all presented educational packets are correlated with general requirements resulting from the program basics of general education. Simultaneously, a crucial question has to be posed: does the presented family picture correspond with the actual experiences of children? To which extent do the schoolchildren identify themselves with the family portraits depicted in the textbooks? Unfortunately, the main problem of the Polish school consists in not keeping up with the changes in the social life, I suppose. A. Jakubowicz – Bryx notices that the textbooks do not convey the thorough knowledge about the surrounding world but they teach how to create abstract constructions. (Jakubowicz-Bryx In Ogrodzka-Mazur a kol., 2010, p. 188).

The picture of a family shown in the foregoing textbooks is closer to the traditional model, both in aspects of the played roles and of the type of relationships between family members. One fact deserves attention: the portrayed family is – in the aspect of structure –

first and foremost a full, multigenerational one, most often with two children, mainly of both genders. For the meanwhile, as arises from the available data, a contemporary family is also an incomplete family – a lone-parent family. The reason for such situation might be the divorce of parents, death or temporary absence of a parent ensuing from the parent's distant workplace. Have the children living under such conditions the right to assume that only a full family is a guarantee of better chances and perspectives? A contemporary family is also a group coping with many challenges of everyday life, e.g. health-related, economic, social problems etc. Within the scope of the analysed texts and illustrations, not much space is devoted to such questions. A. Pawluk-Skrzypek notices that in the time of dynamic social changes, many parents cannot even get along with one of their basic obligations – with fulfilment of the educational function. (Pawluk-Skrzypek, 2010, p. 217). Some timid attempts to break the existing stereotypes are worth mentioning. Sporadically, in the texts of stories or in illustrations fathers are presented while supporting mothers in their everyday house works. Therefore we can hope these timid attempts are going to make a longer stay in the school textbooks and the textbooks themselves will eventually realize functions which are usually attributed to them.

BIBLIOGRAFIA

- [1] ADAMSKI, F. 2001. *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002. 34 p. ISBN 83-233-1553-1
- [2] BOURDIEU, P. a kol. 1990. *Reprodukcja-Elementy teorii systemu nauczania*. Warszawa: PWN, 1990. 21 p. ISBN 83-01-09896-1.
- [3] DYCZEWSKI, L. 1995. Rodzina-społeczeństwo-państwo. In Kurzynowski, A. *Rodzina w okresie transformacji systemowej*. Warszawa: WSP TWP, 1995. 23 p. ISBN 83-904054-5-8
- [4] JAKUBOWICZ-BRYX, A. 2010. Rodzina jako wartość przedstawiana w podręcznikach edukacji wczesnoszkolnej. In OGRODZKA-MAZUR, E. et al. *Edukacja małego dziecka. Teoretyczne odniesienia, tendencje i problemy*. Cieszyn-Kraków: IMPULS, 2010. 188 s. ISBN 978-83-7587-468-6.
- [5] KUPISIEWICZ, CZ. 2000. *Dydaktyka ogólna*. Warszawa: Graf Punkt Oficyna Wydawnicza, 2000. 95 p. ISBN 83-87988-57-X.
- [6] LUBOWICZ, Z. 1979. Rodzina jako środowisko wychowawcze In PASSINI, B. et al. *Wychowanie i środowisko*. Warszawa: WSIP, 1979. 112 p. ISBN 83-02-00085-X.

- [7] MICHALCZYK, T. 1998. Różne sposoby ujmowania rodziny w socjologii i płynące stąd konsekwencje w ustalaniu jej patologiczności. In CUDAK, H. et al. *Problemy współczesnej rodziny w Polsce*. Piotrków Trybunalski: Wydawnictwo Filii Kieleckiej WSP, 1998. 251 p. ISBN 83-87050-26-1
- [8] PAWLUK-SKRZYPEK, A. 2010. Znaczenie programów kształtujących kompetencje społeczne u dzieci. In WITEK, A. et al. *Zasoby osobiste i społeczne. Zdrowa szkoła – zdrowy uczeń. Między teorią a praktyką*. Lublin : Wydawnictwo NeuroCentrum, 2010. 217 p. ISBN 978-83-61495-49-9.
- [9] Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych z dnia 23 grudnia 2008 r. [online]. 2013-01-20. www.wsipnet.pl
- [10] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników. [online]. 2013-01-20. www.infor.pl › Dzienniki Ustaw › rok 2012
- [11] SZYMAŃSKI, M. 1996. *Selekcyjne funkcje szkolnictwa a struktura społeczna*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 1996. 65 p. ISBN 83-85295-42-9.
- [12] TYSZKA, Z. 1995. Rodzina w świecie współczesnym – jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa. In PILCH, T. et al. *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Wyd. Żak, 1995. 191 p. ISBN 83-86770-09-0.
- [13] WINIARSKI, M. 2000. *Rodzina-szkoła-środowisko lokalne. Problemy edukacji środowiskowej*. Warszawa: IBE, 2000. 121 p. ISBN 83-87925-40-3.

KONTAKT

Jurewicz Monika, Dr

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wydział Nauk Społecznych Katedra Edukacji i Kultury

Nowoursynowska 166

Warszawa -POLSKA

monikajurewicz@op.pl

RODINY ŽIJÍCÍ VE VYBRANÝCH SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH NA ÚZEMÍ MĚSTA OLOMOUCE

FAMILIES LIVING IN SELECTED SOCIALLY EXCLUDED LOCALITIES IN OLOMOUC

Kliment Pavel

Abstrakt:

Úvod: Příspěvek je výstupem výzkumu zkoumajícího postavení rodin žijících ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách nacházejících se na území města Olomouce.

Metodika a materiál: Šetření proběhlo ve vybraných domech, které jsou součástí bytového fondu Statutárního města Olomouce, kdy do těchto domů jsou zpravidla umísťovány osoby nacházející se v hmotné a sociální nouzi, tyto byly dotazovány. Město zde vystupuje jako stěžejní subjekt sociální politiky ovlivňující svými intencionálními a funkcionálními zásahy bytovou a sociální situaci sledovaných rodin.

Závěr: V příspěvku je nastíněna situace vyloučených rodin, kdy v návaznosti na uvedené jsou diskutovány možnosti rodin, které se pokouší ze sledovaných lokalit vymanit.

Klíčová slova: Sociální exkluze. Roviny sociální exkluze. Obec jako subjekt sociální politiky. Role obce v procesech sociální exkluze.

Literatura:

- [1] GABAL, I., - ČADA, K., - SNOPEK, J. 2008. *Klíč k posílení integrační politiky obcí*. Praha: Otevřená společnost, 2008. 57 s. ISBN 978-80-87110-07-2.
- [2] MAREŠ, P. 2000. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. In *Sociologický časopis*. ISSN 0038-0288, 2000, roč. 36., č. 3, s. 285-297.

Abstract:

Introduction: The paper is an output of a survey exploring the condition of families living in selected socially excluded localities in the territory of Olomouc.

Methods and material: The survey was conducted in selected dwelling facilities that are part of the housing stock owned by the City of Olomouc. These facilities are usually used for persons in material and social need. In these cases, the City of Olomouc, as a key subject of social policy, with its intentional and functional interventions substantially influences the housing and social situation of these families.

Conclusion: The paper outlines the overall situation and discusses the possibilities of the families that are trying to break out of the localities in question.

Key words: Social exclusion. Social exclusion levels. Municipality as a social policy subject. The role of the municipality in social exclusion processes.

Bibliography:

- [1] GABAL, I., - ČADA, K., - SNOPEK, J. 2008. *Klíč k posílení integrační politiky obcí*. Praha: Otevřená společnost, 2008. 57 s. ISBN 978-80-87110-07-2.
- [2] MAREŠ, P. 2000. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. In *Sociologický časopis*. ISSN 0038-0288, 2000, roč. 36., č. 3, s. 285-297.

Úvod

Ve svém textu přibližuji proces sociální exkluze ve vybraných lokalitách nacházejících se na území města Olomouce. Zaměřuji se na dva stěžejní aktéry procesu sociální exkluze, prvním aktérem jsou obyvatelé bytových domů nacházejících se v dané lokalitě, kteří jsou v naprosté většině případů organizováni do jednotlivých rodin. Druhým aktérem je pak Statutární město Olomouc, které má v majetku sledované bytové domy a může tak svými zásahy proces sociální exkluze v pozitivním i negativním smyslu ovlivňovat. Město tak v procesu sociální exkluze sledovaných osob vystupuje jako subjekt sociální politiky. Cílem statě je identifikovat role zmíněných aktérů v procesu sociální exkluze. Jednotlivá data byla získána metodou dotazování. Příspěvek se může stát „příkladem dobré praxe“ realizované na poli sociální politiky.

Koncept sociálního vyloučení

Sociální exkluzi neboli sociální vyloučení v širším slova smyslu lze vymezit jako stav, kdy jedinec nebo skupina jedinců neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti, kdy jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům jim neumožňuje dosáhnout takový životní standard, který je považován ve společnosti, v níž žijí, za přijatelný. (Sirovátka, 2004).

Hradečtí uvádí, že sociální vyloučení je procesem, ve kterém jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje je řazeno především zaměstnání, bydlení, sociální ochrana, zdravotní péče a vzdělání. (Hradecký, Hradecká, 1996).

Z uvedených vymezení je patrné, že se může jednat o dosažený konečný stav, jakož i proces směřující k onomu stavu, který se projevuje v nemožnosti nebo omezené možnosti participace na životě společnosti a jeho výhodách.

Sociální exkluzi lze sledovat na několik rovinách. Lze pak hovořit o vyloučení ekonomickém, sociálním (v užším slova smyslu), kulturním, symbolickém, politickém a prostorovém. (Mareš, 2000). Ekonomické vyloučení se vyznačuje vyloučením z trhu práce a následně též chudobou, jedinci se na daný stav adaptují, využívají černý trh práce a stávají se závislími na sociálních dávkách.

Sociální vyloučení v užším slova smyslu se projevuje v úpadku občanských a dalších společenských aktivit, jakož i omezením kontaktů s okolím a nemožností participovat na širších sociálních sítích – taková uskupení se jakoby uzavírají do sebe, produkují se a reprodukují v rámci daného místa. Vzdalují se sociální kontrole, jakož i vzorcům jednání typickým pro majoritu, což zásadně ovlivňuje socializační proces – známá je absence pozitivních vzorů. (Topinka, Kliment, 2010). Kulturní vyloučení lze především sledovat v oblasti dosahování (spíše však nedosahování) a rozvíjení nezbytné úrovně vzdělání, které je stěžejním prostředkem k uplatnění v rámci výkonové společnosti.

Symbolické vyloučení se projevuje stigmatizací ze strany většinové společnosti, takto vyloučeným jedincům jsou přisuzovány krajně negativní stereotypy. V případě politického vyloučení jsou taková jedinci vylučováni z politického života, ať již na úrovni subjektu nebo objektu. Prostorové vyloučení je nejviditelnějším projevem sociální exkluze, jedná se o živobytí, které se vyznačuje nízkou kvalitou bydlení. Jedná se o sídelní (územní, rezidenční) segregaci, která se nachází na hranici nebo až za hranicí obvyklé společenské diferenciaci.

Lze uvažovat o sociálně vyloučených jedincích, skupinách nebo i lokalitách. Sociálně vyloučená lokalita se může nacházet uvnitř obce, od které je oddělena buď fyzickými nebo symbolickými bariérami. Mnohdy se taková lokalita nachází na periferii obce.

Sociálně vyloučené lokality vznikají primárně na sociálním principu, teprve až sekundárně na principu etnickém. Podstatná část veřejnosti v České republice však vnímá sociální vyloučení „především jako problém přítomnosti etnicky odlišné populace v majoritním prostředí, nikoliv pouze jako problém přítomnosti extrémně chudých vrstev.“ (Gabal, Čada, Snopek, 2008, s. 5). Je tak řečeno, že primárním důvodem vzniku sociálně exkludovaných lokalit je hmotná a sociální nouze zdejších obyvatel, nikoli etnická příslušnost jejich obyvatel.

Pokud je diskutována míra sociálního vyloučení rodin, pak je nutno stanovit kritérium, podle kterého bude posuzována sledovaná míra exkluze. Jednou z možností je sledovat míru exkluze na jednotlivých rovinách vyloučení, která se bude pohybovat v dimenzích vysoká – nízká míra vyloučení.

Ve svém příspěvku sleduji dosaženou míru sociální exkluze sledovaných rodin na rovině prostorové, kulturní a ekonomické, přestože vlastní výzkum rozkrýval i zbylé roviny vyloučení. Konám tak s ohledem na důležitost těchto rovin na daném procesu, jakož i s ohledem na celkový rozsah příspěvku. V rámci tohoto rozboru vystupují do popředí role hlavních aktérů procesu sociální exkluze.

Prostorové vyloučení sleduji s ohledem na zažívanou kvalitu bydlení, polohu a umístění bytového domu, jakož i identifikaci obyvatel s podmínkami tamního života. Právě míra vyjádřené identifikace s podmínkami života pomůže stanovit, zda se v případě sledovaných lokalit jedná spíše o etnickou enklávu (pobyt na základě svobodné volby) nebo o ghetto (vynucenost zdejšího pobytu), kdy důležitým diferenciacním ukazatelem je dobrovolnost či nedobrovolnost života v daném místě. (Baršová, 2003). Kulturní vyloučení sleduji na míře a rozvoji dosaženého vzdělání, ekonomické vyloučení pak v míře zdejší zaměstnanosti a ve zdrojích příjmů nezbytných k běžnému životu. Dosažené vzdělání a zastávané zaměstnání lze považovat za stěžejní zdroje (bariéry) zdejších rodin, které umožňují (brání) vymanění se z jednotlivých sociálně vyloučených lokalit.

Charakteristika zkoumaného místa

Zpráva z roku 2006 nesoucí název „Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ identifikovala na území města Olomouce celkově čtyři sociálně vyloučené lokality. Ve sledovaných lokalitách mělo v době vypracování zprávy pobývat přibližně 550 osob.

Konkrétně se jednalo o dva bytové domy, jeden na ulici Holická 51 a druhý na ulici Přichystalova 70, dále o byty v Hotelovém domě na Nové ulici a několik rodinných domů v osobním vlastnictví na Mrštíkově náměstí. Jednalo se o místa, ve kterých romské obyvatelstvo tvořilo sice většinu, ale společným jmenovatelem zdejších obyvatel byl spíše fakt, že se nacházeli ve stavu hmotné a sociální nouze. V současné době se počet sociálně vyloučených lokalit snížil na tři. Mezi sociálně vyloučené lokality již není přiřazován Hotelový dům, který prošel rozsáhlou rekonstrukcí, jakož i změnou režimu poskytování ubytování, což z této lokality vyloučilo především mnohočlenné romské rodiny.

Výzkum se zaměřil na život obyvatel v bytovém domě na ulicích Holická a Přichystalova, jelikož tyto domy se nachází ve vlastnictví Statutárního města Olomouce, obec tak může ovlivňovat podmínky a charakter zdejšího bydlení. Děje se tak prostřednictvím Pravidel pro poskytování bydlení v nájemných bytech, která byla prvně schválena Radou města Olomouce v roce 1995 a prakticky každý další rok byla doplňována.

Dům na ulici Holická má třicet bytů, v době konání šetření nebyl plně obsazen s tím, že není jistý další osud tohoto domu. Obyvatelé domu mají k dispozici jen studenou vodu, sociální zařízení jsou zde společná. Dům leží na samé periferii města. Objekt na Holické ulici plní funkci bytové náhrady. Jedná se o náhradu pro nájemníky v bytech v držení města, kteří neplnili své povinnosti plynoucí ze smluvních vztahů ve svém původním bydlení. Pokud si nájemník plnil své povinnosti na této adrese po dobu dvou let, získal možnost získat nájemní smlouvu na ulici Přichystalova.

Dům na ulici Přichystalova čítá 72 bytů. Na počátku devadesátých let minulého století byly zdejší byty primárně určeny amnestovaným osobám. Teprve následně sem byly „vymísťovány“ osoby nacházející se v hmotné a sociální nouzi. Důvodem vystěhování do této lokality byly probíhající procesy restituce a privatizace domů a bytů v Olomouci, ale též neplnění smluvních vztahů plynoucích z nájemních smluv uzavřených mezi nájemníky a Statutárním městem Olomouc. Neromští obyvatelé se postupně začali z místa vystěhovávat, místo se začalo proměňovat v etnicky segregovaný prostor. Dům není prostorově segregován, nachází se v sousedství jiných domů, které obývají jedinci, které nelze označit za sociálně exkludované. Poskytnutí nájemní smlouvy se řídí výše zmíněnými Pravidly pro poskytování bydlení v nájemných bytech, které v případě této lokality jsou doplněny o smlouvu o přistoupení k závazku a kauci (nový nájemník tak skládá kauci rovnou deseti tisícům korun a navíc v době uzavření smlouvy uhrazuje dluh, který na bytu způsobil předchozí nájemník, který se pohybuje v řádech desetitisíců korun). Nájemní smlouva se uzavírá na dobu určitou a v případě plnění smluvních závazků je na dobu určitou prolongována. Pokud jsou smluvní vztahy nájemníky porušeny, pak jsou tito vystěhováni. V době konání šetření byl bytový dům plně obsazen. Hovořilo se o budoucí rekonstrukci domu. Dotazovanými nebyl zaznamenán jediný případ, kdy by zdejší obyvatelé plnící si důsledně své nájemné povinnosti získali nájemní smlouvu na jiném místě, které nenesé atributy sociálního vyloučení.

Použitá metodologie

Zadavatelem výzkumného šetření bylo Sdružení Podané ruce, o. s., realizátorem byl Socio.factor. Sběr dat proběhl v průběhu roku 2011, vyhodnocení v roce 2012. Ke sběru a zpracování dat byla zvolena kombinovaná metodologie. Ke sběhu informací byla užitá technika dotazníku, ten byl předán všem sedmdesáti pěti domácnostem žijícím v lokalitě. V případě sběru dat prostřednictvím dotazníku byla brána domácnost za základní komunikační jednotku. Domácnost byla definována jako skupina osob žijících v jednom bytě, které jsou spojeny pokrevními vazbami nebo jsou spojeny manželskými nebo partnerskými vazbami. Nejpočetnější domácnost čítala 13 osob. Mohla rovněž nastat situace, kdy za domácnost byl považován jedinec samostatně žijící v bytě, což nastalo v jediném případě. Dotazník byl nakonec vyplněn v 53 domácnostech, zástupce třinácti domácností se nepodařilo zastihnout, devět domácností odmítlo dotazník vyplnit. Následně byla užitá technika focus group, které se zúčastnilo 30 osob. První focus group skupinu tvořili muži pobývající ve sledovaných lokalitách, druhou ženy zde bydlící, třetí pak pracovníci pomáhajících organizací, kteří zde prokazatelně plnili nějakou z forem sociální práce. Výpovědi zde žijících mužů a žen posloužily především k dotvoření obrazu role rodin v procesu sociální exkluze, výpovědi pomáhajících pomohly především identifikovat roli města ve sledovaném procesu.

Dosažené výsledky

Na zastoupenou etnicitu lze vysuzovat z odpovědí komunikátorů na otázku, v jakém žijí manželském nebo partnerském vztahu. 67,5 % dotázaných uvedlo, že se jedná o romský vztah, 11,6 % o smíšený, 2,3 % odpovědělo, že se považují za „neromy“, 18,6 % dotázaných se přiřadilo do kategorie „v žádném z výše uvedených“. Tak se stalo tehdy, jestli dospělý nežil v manželském nebo partnerské vztahu nebo pokud měl potíže se etnicky přiřadit. Lze tedy konstatovat, že 2/3 dotázaných se přihlásily k romskému etniku, což poukazuje na silnou etnickou charakteristiku místa. Žádný z dotázaných se nepřihlásil k olašským Romům.

Své bydlení hodnotí 13,8 % dotázaných jako dobré, 68,2 % ho hodnotí jako špatné, zbytek dotázaných bydlení hodnotí jako ambivalentní. Pokud mají dotazovaní zhodnotit kvalitu svého bytu s ohledem na jeho technický stav, tak 21,5 % ho považuje za dobrý, 51,9 % je s technickou úrovní nespokojeno, zbytek ho hodnotí neutrálně. 21,3 % zkoumaných domácností by chtělo v lokalitě nadále setrvat. Zbytek považuje lokalitu za nevyhovující, chtějí ji opustit, své bydlení považují za přechodné, nemají k němu bližší vztah. Uvedené

vysvětluje jejich malý zájem o dění v domě a jeho okolí. 86,8 % dotázaných uvedlo, že poslední místo pobytu před přistěhováním do sledované lokality měli na území města Olomouce, považují se tedy za místní obyvatele. Z čehož lze soudit, že pokud ztratí bydlení v této lokalitě, tak se nové bydlení pokusí získat opět v Olomouci, což potvrdilo 81,1 % dotázaných.

V lokalitě je nezaměstnaných 88 % z práceschopného obyvatelstva. Otázkou je, kolik těchto osob spadá do kategorie rodič na rodičovské dovolené, osoba omezená k výkonu práce ze zdravotních důvodů nebo osoba pečující o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby, což v rámci šetření nebylo zjišťováno. Přibližně polovina z nezaměstnaných uvedla, že je nezaměstnaná déle jak dva roky. Celkem 80,8 % domácností žije ze sociálních dávek. Dalším zdrojem financí nutných k obživě jsou důchody, půjčky, mzdy, přivýdělky. Polovina domácností je zadlužena, ve 22 % domácností v době dotazování probíhala exekuce, 31,4 % dotázaných přiznává dluh na nájmu.

V šetření 87,7 % dotázaných uvedlo, že její příslušníci mají nejvyšší dosažené vzdělání základní, ze sedmi osob ve věku 15–18 se dále vzdělává jediný, který chodí do učení. Střední ani vysokou školu nenavštěvuje nikdo ze sledované lokality.

Závěr

Je zjevné, že zdroje jednotlivých obyvatel vyloučených lokalit jsou omezené a nedostačují k tomu, aby sami našli bydlení v nevyloučených lokalitách. Je pak zajímavé sledovat, jak tomuto žádoucímu úsilí napomáhá Statutární město Olomouc prostřednictvím svých aktivit.

Většina obyvatel v době dotazování neměla k dané lokalitě pozitivní vztah, svůj pobyt zde považovala za nouzový a dočasný. Pro většinu obyvatel se tedy jednalo spíše o ghetto než o etnickou enklávu. Značná touha po změně bydlení však neodpovídala reálným možnostem zdejších obyvatel. Navíc město jako vlastník bytů podporovalo jediný typ mobility zdejších obyvatel a to mezi těmito lokalitami navzájem. Obyvatelům chyběl pozitivní vzor v podobě domácnosti, která by byla „odměněna“ za plnění smluvních povinností poskytnutím nájemní smlouvy mimo sociálně exkludovanou lokalitu. Obyvatelé si s prodlužující se délkou pobytu v lokalitě stále více uvědomovali, že je nemožné se z ní vymanit, život zde se pro ně stával stále větší zátěží.

Závislost na místě podporoval rovněž institut placení vratných kaucí a především převzetí závazku po předchozím nájemníkovi. Zavedené opatření je sporné i z důvodu, že tento

dluh byl vymáhán i po předchozím nájemníkovi. Vstupní náklady nutné k získání nájemní smlouvy uvrhly mnohé domácnosti v hmotné a sociální nouzi do spirály předluženosti. Získávaly sice nájemní smlouvu, musely si však vzít půjčky, které nejsou schopny v dlouhodobém horizontu splácet, následně dluží na nájemném a díky tomu přicházejí o nájemní smlouvu, jakož i o bydlení. To co jim pak zůstává, je dluh, který je od nich městem vymáhán.

Navíc se situace obyvatel sledovaných lokalit v průběhu roku 2012 a 2013 poměrně významně proměňuje. Město ruší striktně smlouvy s těmi nájemníky, kteří mají dluh na nájemném. Uvedené se výrazně projevuje na Přichystalově ulici, kde je v současné době obsazeno přibližně jen 30 bytů a hovoří se o zrušení tohoto typu bydlení bez náhrady. Bydlení pro obyvatele v hmotné a sociální tísní má být zajištěno jen v obytném domě na ulici Holické, který má být rozšířen a má projít rekonstrukcí. Nájemníkům z Přichystalovy ulice, kteří si plnili své povinnosti spojené s úhradami nákladů na bydlení, jsou nabídnuty nájemní byty v jiné lokalitě, jedná se však o velkometrážní byty, kdy výše nájmu neodpovídá finančním možnostem těchto osob. Jejich touha po získání bytu mimo exkludovanou lokalitu je tak konfrontována s realitou.

Je zřejmé, že z rozhodnutí orgánů města dochází k zániku další vyloučené lokality. Jednotlivé aktivity města nasvědčují, že jeho záměrem je obyvatele exkludovaných lokalit vytěsnit mimo území města. Otázkou zůstává, zda sledované osoby nesetrvají nadále na území města, na kterém se v první fázi adaptace na nastalou situaci jen rozptýlí. Následně pak dojde vinou procesů sociální exkluze k postupnému vytváření nových segregovaných lokalit, jejichž chod však město již nebude moci přímo regulovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BARŠOVÁ, A. 2003. *Etnická segregace v bydlení*. [online]. Budapešť: Open Society Institute, 2003. [citované 2013-1-31]. Dostupné na internetu: <[http://www.tspweb.cz/viceotsp.shtml?als\[OID\]=viceotsp:teo](http://www.tspweb.cz/viceotsp.shtml?als[OID]=viceotsp:teo)>.
- [2] Gabal Analysis Consulting. 2006. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. [online]. 2006-09-5. [citované 2013-1-31]. Dostupné na internetu: <<http://www.mpsv.cz/cs/3052>>.
- [3] GABAL, I., - ČADA, K., - SNOPEK, J. 2008. *Klíč k posílení integrační politiky obcí*. Praha : Otevřená společnost, 2008. 57 s. ISBN 978-80-87110-07-2.
- [4] HRADECKÝ, V., - HRADECKÁ I. 1996. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha : Naděje, 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4.

- [5] MAREŠ, P. 2000. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. In *Sociologický časopis*. ISSN 0038-0288, 2000, roč. 36., č. 3, s. 285-297.
- [6] SIROVÁTKA, T. 2004. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno : Masarykova univerzita, 2004. 237 s. ISBN 80-210-3455-6.
- [7] TOPINKA, D. - KLIMENT, P. 2010. Podoba závislosti v sociálně vyloučených lokalitách: případová studie města Přerov. In LUKÁČ, M., - FRK, B. (eds.). 2010. *Chudoba a sociálne vylúčenie ako problém súčasnosti. Výzvy a trendy*. [online]. Prešov: Občanske združenie Potenciál, 2010. [citované 2013-1-31]. Dostupné na internetu: <andragogika.weebly.com/uploads/5/0/1/7/5017649/chudoba_2010_zbornik.pdf>. ISBN 978-80-969073-1-1

KONTAKT

Pavel Kliment, Ph.D., PhDr.

Katedra sociologie a andragogiky,

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,

tř. Svobody 26, 771 80 Olomouc

pavel.kliment@upol.cz

PODPORA RODINY A ŠTÁTU
SENIOROM V ZARIADENIACH SOCIÁLNYCH SLUŽIEB
SUPPORT A FAMILY AND STATE FOR SENIORS IN SOCIAL SERVICES

Krbata Roman

Abstrakt:

Úvod: Vo financovaní sociálnych služieb nastali dôležité zmeny schválením novely zákona NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, ktorá je účinná od 1.3.2012 a s tým súvisiaca zmenená aplikácia štátnej dotácie na štátny príspevok. Tento doplňujúci zákon č. 50/2012 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 448/2008 Z. z. spôsobil, že značná časť prijímateľov sociálnych služieb s nízkymi starobnými dôchodkami dostala sa pri úhradách za poskytnuté sociálne služby do čiastočnej platobnej neschopnosti. Seniori, ktorí nie sú schopní vznikajúce nedoplatky uhrádzať z úspor alebo z príspevkov príbuzných, stávajú sa dlžníkmi týchto zariadení sociálnych služieb.

Jadro: Podporu seniorom pre ich zachovanie a udržanie určitého životného štandardu môžeme špecifikovať v niekoľkých hľadiskách. Život seniorov by mal byť vo svojom charaktere životom oddychu, užívania si staroby, psychickej a sociálnej pohody, životného pokoja, finančného pokoja atď. Opak je však mnohokrát pravdou a to hlavne vo finančnom zabezpečení seniorov, ktorí majú nízke starobné dôchodky a nedostávajú podporu od svojich príbuzných resp. blízkej rodiny. Dôvodom môžu byť aj objektívne príčiny (nedostatok pracovných miest, následná nezamestnanosť, vysoké životné náklady, nízke reálne príjmy a pod.). Systém sociálnej starostlivosti pre seniorov je na Slovensku riešený niekoľko desaťročí a prešiel mnohými systémovými zmenami. Najcitelnejšou systémovou zmenou na úrovni právneho prostredia bola novela zákona č. 448/2008 Z. z. doplňujúcim zákonom č. 50/2012 Z. z. Týmto krokom sa síce navodila spravodlivosť medzi verejnými a neverejnými poskytovateľmi sociálnych služieb, zároveň sa však vytvorila bariéra na umiestnenie seniorov s nízkymi starobnými dôchodkami. A práve tu sa na strane druhej vytvoril priestor na podporu rodiny pre svojich príbuzných seniorov, ktorí žijú v zariadeniach sociálnych služieb.

Záver: Vždy sú možnosti, ako riešiť podporu seniorov zo strany rodiny, príbuzných a štátu. Dôležité je presadzovať princíp subsidiarity. V prípade, ak zlyháva podpora rodiny a príbuzných a sú vyčerpané možnosti rodiny podporovať svojich príbuzných

v seniorskom veku, je potrebné, aby mal štát vytvorený systém podpory v sociálnej oblasti pre konkrétnych prijímateľov sociálnych služieb.

Kľúčové slová: Rodina. Seniori. Štát.

Literatúra:

- [1] Határ, C. *Domáca verzus inštitucionálna starostlivosť o nesebestačných seniorov alebo o medzigeneračnej solidarite inak* [online]. [cit. 2013-01-26]. Dostupné na: <www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova5/.../hatar.pdf>.
- [2] Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Abstract:

Introduction: The financing of social services occurred important changes approved Act no. 448/2008 Z. of. on social services, which is effective from 1.3.2012 as amended by the related government grant application for state post. This Supplementary Act. 50/2012 Z. from. supplementing Law no. 448/2008 Z. of. meant that a significant proportion of recipients of social services to low retirement pensions are received in payment for the provision of social services to a partial default. Seniors who are unable to pay the arrears arising from savings or contributions from relatives, debtors become the social services.

Core: Support for the seniors to maintain and sustain a standard of living can be specified in several respects. Senior Living should be in their nature life of rest, use your old age, mental and social well-being, environmental peace financial peace etc. But the opposite is often true especially in the financial security of seniors who have low pensions and receive support from their relatives respectively. immediate family. This may be the objective reasons (lack of jobs, followed by unemployment, high cost of living, low real income, etc.). The system of social care for the elderly in Slovakia is designed for decades, and has undergone many system changes. Most notable systemic change at the level of the legal environment was an amendment to Act no. 448/2008 Z. of. additional Law. 50/2012 Z. of. Although this step is induced fairness between public and non-public providers of social services, but it also created a barrier to accommodate seniors with low retirement pensions. And right here on the other hand, created a space for families to support their elderly relatives who live in social services.

Conclusion: There are always ways to deal with seniors support from family, relatives and state. It is important to assert the principle of subsidiarity. If fails to support the family and relatives and family are exhausted possibilities to support their relatives in the senior age, it is necessary to have a system in state support for social specific recipients of social services.

Tags: Family. Seniors. State.

Literature:

- [1] Határ, C. *Domáca verzus inštitucionálna starostlivosť o nesebestačných seniorov alebo o medzigeneračnej solidarite inak* [online]. [cit. 2013-01-26]. Dostupné na: <www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova5/.../hatar.pdf>.
- [2] Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Úvod

Podpora rodiny seniorom je základným znakom kultúrnej a sociálnej vyspelosti ľudskej spoločnosti na strane jednej. Na strane druhej však podpora samosprávy a štátu nie je v každej krajine sveta podmienkou starostlivosti o seniorov v rodinnom alebo kolektívnom prostredí. Z hľadiska rodinnej politiky podľa dokumentu Jána Pavla II. „Familiaris Consortio“ sa má verejná moc všemožne usilovať poskytnúť rodinám hospodársku, sociálnu, výchovnú, politickú a kultúrnu pomoc, ktorú potrebujú na zodpovedné plnenie všetkých svojich úloh. (čl. 45). Obec (miestna samospráva) ako subjekt verejného sektoru sa tiež podieľa na verejnej moci, preto táto požiadavka starostlivosti o rodinu sa vzťahuje aj na ňu. (Bauer, cit. 2013-01-26). Vyspelosť sociálneho cítenia a vyspelosť poskytovania sociálnych služieb v Slovenskej republike pre seniorov v dôchodkovom veku je na vzostupe. Vynára sa však otázka, ako sa na myslený vzostup zabezpečenia seniorov pozeráme a z ktorého hľadiska sociálne zabezpečenie seniorov hodnotíme. Tento príspevok je zameraný v hlavných myšlienkach na riešenie finančnej podpory v oblasti sociálnych služieb pre seniorov.

Riešenie krízovej situácie v živote seniora

Mnohí seniori sa v etape jesene svojho života dostávajú často do situácií, ktoré môžeme priamo nazvať situáciami krízovými. Primárnymi vplyvmi sú najčastejšie zdravotné problémy, odkázanosť na pomoc inej fyzickej osob, finančné problémy, materiálne

zabezpečenia a samota. V súčasnej hektickej, uponáhľanej dobe, začína sa prejavovať absencia možností riešenia krízy v živote seniora a zabezpečenie kvality života pre seniorov zo strany najbližších príbuzných. Život seniorov veľmi závisí od fyzického zdravia, miery osobnej nezávislosti, psychickej aktivity v poznávaní, adaptácii a zvládání životných situácií, od prevládajúceho emocionálneho prežívania, od prijímanej i poskytovanej psychickej a sociálnej opory a samozrejme od pozitívneho vnímania a prijímania faktu staroby. A práve v tejto životnej etape je absencia blízkosti najbližších príbuzných často najvplyvnejším negatívnym faktorom na život blízkeho seniora.

Ako riešiť krízovú životnú situáciu seniora? Otázka je tak jednoduchá, a zároveň zložitá. Dôležitou je však odpoveď. Zhodneme sa, že najvhodnejším prostredím riešenia uvedenej životnej situácie seniora je riešenie v domácom prostredí a v blízkosti rodiny t. j. najbližších príbuzných. Nie vždy je to možné a to ako z hľadiska možností blízkych príbuzných, tak i z hľadiska riešenia situácie v zariadení sociálnych služieb. Riešenie však treba hľadať a zabezpečovať aj pre seniorov, ktorí nemajú možnosť pomoci od blízkych príbuzných.

Podpora seniorom

Podporu seniorom, v rámci zachovania a udržania ich určitého životného štandardu, môžeme rozdeliť na základe poskytovania podpory a určitých charakteristických kvantitatívnych a kvalitatívnych hľadísk.

Podpora z hľadiska poskytovateľa podpory:

- podpora zo strany rodiny a príbuzných,
- podpora zo strany samosprávy,
- podpora zo strany štátu.

Podpora na základe kvalitatívneho hľadiska:

- podpora psychická,
- podpora sociálna a ľudská,
- podpora ošetrovateľská,
- podpora opatrovateľská,
- podpora fyzická,
- podpora citová,
- podpora technická.

Podpora na základe kvantitatívneho hľadiska:

- podpora materiálna,
- podpora finančná.

Zásady subsidiarity a ďalšie princípy v sociálnej oblasti

Zásada subsidiarity vyplýva z princípov, zásad Európskej únie a uznesení Európskeho parlamentu. Princíp subsidiarity znamená poskytovanie pomoci. Vychádza z toho, že každý je povinný najprv si pomôcť sám a až keď túto možnosť nemá, musí mu pomôcť rodina, ktorá si má tiež v prvom rade pomáhať sama. Až keď si nevie pomôcť, volá na pomoc iné spoločenstvá a nakoniec verejnú správu.

V rámci princípu subsidiarity v oblasti sociálnych služieb a podpory seniorom v ich vážnych životných situáciách je platná následná postupnosť:

- rodina,
- samospráva,
- štát.

K ďalším dôležitým princípom v oblasti sociálnych služieb patria:

- Princíp sociálnej spravodlivosti patrí k rozhodujúcim a základným princípom, ale je potrebné ho chápať ako relatívny, nakoľko spravodlivosť je vždy niečím, k čomu sa spoločnosť viac či menej približuje.
- Princíp sociálnej solidarity je výrazom súdržnosti, zodpovednosti, pospolitosti a ľudského porozumenia. Založený je na vzájomnej podpore a spolupráci medzi ľuďmi.
- Princíp sociálnej participácie znamená možnosť pre občanov zúčastniť sa procesov, ktoré prostredníctvom opatrení a rozhodnutí ovplyvňujú ich život. Všeobecné uplatňovanie princípu participácie vytvára predpoklady na priamy prístup jednotlivcov či skupín k politickým rozhodnutiam a vytvára predpoklady na uplatnenie plnej demokracie.

Podpora rodiny

Podpora rodiny by mala byť najdôležitejšou a najviazanejšou podporou pre blízkeho seniora jeho podporujúcej rodiny v jeho vážnych životných situáciách. Dôvodom je predpoklad najbližšieho vzťahu medzi blízkymi a členmi rodiny resp. širšej rodiny. Tento významný vzťah a stretnutie vo vlastnej rodine je nenahraditeľný. (ÚVZ SR, cit. 2013-01-

28). Práve tu je využívaný princíp subsidiarity, ako základný princíp pri riešení pomoci v rodinách a medzi príbuznými.

Podľa § 66 a § 67 zákona č. 36/2005 Z. z. je každé dieťa povinné plniť vyživovaciu povinnosť voči rodičom v takom rozsahu, aký zodpovedá pomeru jeho schopností, možností a majetkových pomerov k schopnostiam, možnostiam a k majetkovým pomerom ostatných detí. Potrebné je však spomenúť objektívne príčiny zlyhávania pomoci rodiny seniorom v súčasných podmienkach trhovej ekonomiky a v neposlednom rade prehlbujúcej sa globálnej hospodárskej krízy:

- nezamestnanosť,
- odkázanosť príbuzných na sociálnu pomoc,
- udržanie zamestnania aj keď s časovou náročnosťou pracovného času a dochádzky,
- časová obmedzenosť starostlivosti o príbuzného seniora.

Ak budeme uvažovať o podpore rodiny z hľadiska riešenia životnej krízy seniora a jeho umiestnenia v zariadení sociálnych služieb, musíme sa zmieriť s tým, že takéto riešenie je tiež riešením. Neanalyzujme dôvody príbuzných, ale analyzujme aká kvalita života bude seniorovi v tom, ktorom zariadení poskytnutá.

Práve tu sa dostávame k otázke, koľko to bude stáť príbuzných a rodinu, v neposlednom rade koľko to bude stáť seniora. Opäť je potrebné spomenúť novelu zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách účinné od 1.3.2012 (zákon č. 448/2008 Z. z.), ktorou sa na jednej strane zrovnoprávnil v Slovenskej republike prístup štátu k financovaniu verejných a neverejných poskytovateľov sociálnych služieb v oblasti poskytovania štátneho príspevku. Na strane druhej sa značná časť seniorov v pozícii prijímateľov sociálnych služieb s nízkymi starobnými dôchodkami, ktorí sú umiestnení v zariadeniach pre seniorov u verejných poskytovateľov sociálnych služieb, dostali pri úhradách za sociálne služby do čiastočnej platobnej neschopnosti.

Podpora samosprávy

Podporu samosprávy špecifikujeme ako podporu individuálnu a podporu inštitucionálnu.

Pre zariadenia pre seniorov chápeme podporu samosprávy v niekoľkých aspektoch:

- podpora verejných a neverejných poskytovateľov sociálnych služieb,
- podpora rozvoja sociálnych služieb pre seniorov,
- riešenie a aktualizácia komunitných plánov samosprávnych subjektov (VÚC, mestá, obce),

- spracovanie a aktualizácia plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja,
- spravodlivé prerozdelenie finančných prostriedkov pre sociálnu oblasť,
- rozšírenie siete poskytovaných sociálnych služieb,
- rozšírenie poskytovaných sociálnych služieb v jednotlivých zariadeniach,
- a ďalšie.

Podpora štátu

Seniori, ktorí sú v pobytových zariadeniach sociálnych služieb sa v mnohých prípadoch do krízovej situácie z finančného hľadiska dostali po účinnosti novely zákona č. 448/2008 Z.z. Štátna dotácia pre poskytovateľov sociálnych služieb sa od účinnosti novely zákona zmenila na štátny príspevok a to tak, že štátny príspevok je cca 57 % pôvodnej štátnej dotácie. Faktom je, že spravodlivejšie prerozdelenie štátneho príspevku medzi verejných a neverejných poskytovateľov môžeme hodnotiť pozitívne. Faktom však je aj to, že verejných poskytovateľov sa to z hľadiska hospodárenia dotklo za rok 2012 negatívnymi číslami. Dôvodom sú už uvedené pohľadávky voči klientom z dôvodu platobnej neschopnosti uhrádzať vyššie ceny za poskytované sociálne služby.

Podporu štátu v konkrétnom ponímaní pre zariadenia sociálnych služieb pre seniorov môžeme hodnotiť ako pozitívnu z pohľadu neverejných poskytovateľov a zároveň ako negatívnu z pohľadu verejných poskytovateľov. Samozrejme je potrebné brať do úvahy aj zloženie a solventnosť klientely u neverejných a u verejných poskytovateľov sociálnych služieb.

Z hľadiska princípu subsidiarity je potrebné hľadať pomoc z pozície štátu, avšak finančné možnosti štátu sú obmedzené a tlak na zvyšovanie úhrad klientov za poskytnuté služby je značný a odôvodniteľný. Záleží na manažmentoch zariadení sociálnych služieb, ako sa vysporiadajú v hospodárskych výsledkoch, aby sa úhrady neúmerne zvyšovali.

Tabuľka 1 Prehľad starobných dôchodkov na Slovensku za roky 2009 až 2012

Obdobie	2009	2010	2011	2012
Priemerná suma vyplácaného starobného dôchodku v EUR/mesiac	340	353	361	376

Zdroj: Sociálna poisťovňa

V tabuľke 1 je vývoj starobných dôchodkov na Slovensku za ostatné 4 roky podľa údajov Sociálnej poisťovne.

Priemerná hodnota ekonomicky oprávnených nákladov na Slovenku v čase prípravy novely zákona (koniec roka 2011) bola 642 EUR/mesiac/miesto (klient) (MPSVaR SR, cit. 2008-05-26).

Tabuľka 2 Prehľad poskytovaného štátneho príspevku pre vybrané zariadenia sociálnych služieb pre seniorov

Druh zariadenia	Úhrada mesiac/miesto
Zariadenie pre seniorov	320 EUR/mesiac/miesto (klient)
Zariadenie opatrovateľskej služby	320 EUR/mesiac/miesto (klient)
Domov sociálnych služieb	330 EUR/mesiac/miesto (klient)

Zdroj: Zákon č. 50/2012 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

V tabuľke 2 sú uvedené finančné príspevky štátneho rozpočtu pre vybrané zariadenia sociálnych služieb pre seniorov podľa novely zákona.

Z matematického a štatistického hľadiska, by bolo všetko v poriadku. Pravdou a realitou však je, že prevažná väčšina klientov poberateľov starobného dôchodku vo veku nad 75 rokov nedosahuje výškou svojho dôchodku ani sumu 300 EUR/mesiac.

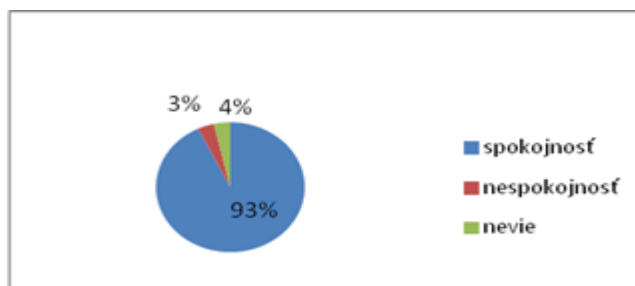
Praktický príklad podpory seniorom

Ako praktický príklad podpory a zabezpečenia starostlivosti seniorom zo strany samosprávy a štátu uvádzam príklad rozpočtovej organizácie Centra sociálnych služieb v Skalke nad Váhom (CSS) so zariadením pre seniorov o kapacite 60 klientov. CSS je zariadením sociálnych služieb v zriaďovateľskej pôsobnosti obce Skalka nad Váhom a začiatok prevádzkovania sa datuje od roku 1985.

V mesiaci október 2012 vedenie CSS zrealizovalo dotazníkový prieskum spokojnosti svojich klientov. Z oslovených respondentov sa prieskumu zúčastnilo 52 % klientov.

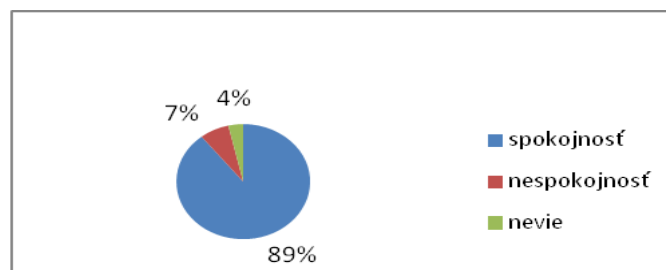
Z dotazníka uvádzam 2 otázky aj s grafickým vyhodnotením (obrázok 1, obrázok 2):

Otázka 1: Ste spokojný(á) s opatrovateľsko-ošetrovateľskou starostlivosťou v našom zariadení prostredníctvom sestier a opatrovateľov?

Obrázok 1 Graf vyhodnotenia otázky „Ste spokojný(á) s opatrovateľsko-ošetrovateľskou starostlivosťou v našom zariadení prostredníctvom sestier a opatrovateľov?“

Otázka 2: Ste spokojný(á) s pobytom v našom zariadení a so sociálnou starostlivosťou prostredníctvom sociálnych pracovníčok?

Obrázok 2 Graf vyhodnotenia otázky „Ste spokojný(á) s pobytom v našom zariadení a so sociálnou starostlivosťou prostredníctvom sociálnych pracovníčok?“

CSS je financovaná prostredníctvom štátneho príspevku a vlastných príjmov z úhrad od klientov za poskytnuté sociálne služby. Rozpočtové hospodárenie CSS je pozitívne t. j. prebytkové. Príjmy CSS sú tvorené zo štátneho príspevku (55 %) a vlastných príjmov z úhrad za poskytnuté sociálne služby (45 %). K tomu treba dodať, že od 01.04.2012 začali vznikať nedoplatky z úhrad klientov, ktoré k 31.12.2012 tvoria 3,5 % celkových príjmov a to je závažná negatívna skutočnosť pre ekonomiku zariadenia. Celkové bežné výdavky tvoria 86 % celkových príjmov.

Diskusia

Finančná situácia v oblasti sociálnych služieb je porovnateľná s finančnou situáciou ďalších dvoch rezortov, ktoré sú na konci finančného radu rezortov SR:

- sociálne služby,
- zdravotníctvo,

- školstvo.

Každá služba vo verejnom sektore sociálnych služieb, zdravotníctva, či školstva musí byť uhradená. Dôležitý je však systém a spôsob úhrady za poskytnutú službu s prihliadnutím na demografický vývoj zloženia obyvateľstva v štáte a vývoj jeho finančného zabezpečenia. Známym je fakt, že vývoj dôchodkového zabezpečenia obyvateľstva je v defenzíve a to z dlhodobého hľadiska.

Postavenie verejných poskytovateľov sociálnych služieb po zavedení novely zákona pripomína reformačné kroky v zdravotníctve pri odštatňovaní zdravotníckych zariadení. Názorným príkladom je preto rezort zdravotníctva. Verejní poskytovatelia zdravotnej starostlivosti sa zadlžujú, pretože prišli o lukratívne zdravotnícke prevádzky (verejné lekárne, praktické a špecializované ambulancie, laboratória, dializačné strediská a pod.). Znamená tento smer reformou správnu cestu? Všetko je v ľuďoch, nielen v peniazoch. Otázkou je, aké reformné kroky vo financovaní čaká napríklad rezort školstva?

Záver

Ideálne riešenie starostlivosti o seniorov je riešenie ich pobytu v domácom prostredí, v kruhu príbuzných alebo zabezpečením odbornej sociálnej služby v domácom prostredí.

Rezidenčná starostlivosť o seniorov resp. ištitucionalizácia nesebestačných seniorov podnecuje v laických, ale i v odborných kruhoch opodstatnenú polemiku o tom, či zlyhala alebo skôr spohodlnela súčasná rodina, resp. či sa (rodinná) solidarita so seniorom vytráca priamoúmerne so stratou síl a potenciálu staršieho človeka postarať sa o seba samého (Határ, cit. 2013-01-26). Problémom však mnohokrát je súhrn objektívnych príčin rodiny a schopnosti rodiny a príbuzných postarať sa o seniora, ktorý vyžaduje pomoc a je odkázaný na pomoc inej fyzickej osoby.

Rodina a spoločnosť je tým článkom v starostlivosti o seniorov, ktorý je najdôležitejší a zároveň by mal dávať pocit bezpečia a pokoja prežiť starobu v pohode, v duševnom, psychickom a fyzickom vyrovnanom, kompenzovanom stave.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

[1] BAUER, R. *Možnosti obce pri podpore rodiny* [online]. [cit. 2013-01-26]. Dostupné na: <www.brnoprorodiny.cz>.

- [2] HATÁR, C. *Domáca verzus inštitucionálna starostlivosť o nesebestačných seniorov alebo o medzigeneračnej solidarite inak* [online]. [cit. 2013-01-26]. Dostupné na: <www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova5/.../hatar.pdf>.
- [3] MPSVaR SR. *Ako to bude s platením za domovy pre seniorov* [online]. Bratislava. SVŠES [cit. 2008-05-26].
Dostupné na internete: <<http://www.employment.gov.sk/>>.
- [4] ÚVZ SR. *Seniori v rodine a spoločnosti* [online]. [cit. 2013-01-28]. Dostupné na: <www.uvzsr.sk/docs/podpora/Vyhodnotenie_Seniori_v_rodine.pdf>.
- [5] Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- [6] Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

KONTAKT

Krbata Roman, Ing., PhD.

Centrum sociálnych služieb

Skalka nad Váhom II/74

91331 Skalka nad Váhom

romankrbata@mojtelecom.sk

**PROBLEMATIKA RÓMSKYCH RODÍN
A INÝCH MARGINALIZOVANÝCH SKUPÍN V SR
ROMANY FAMILIES ISSUES AND OTHER MARGINALIZED GROUPS IN
SLOVAK REPUBLIC
Kubíčková Darina**

Abstrakt:

Úvod: Chudoba v rómskych komunitách je považovaná v súčasnosti za celospoločenský problém. Segregácia rómskej komunity spôsobuje jej prepád do hlbšej pasce chudoby, z ktorej sa už bez pomoci iných nedokáže vymaniť.

Jadro: Chudoba predstavuje celosvetový, zložitý viacrozmerný problém, pri ktorom nedostatok hmotných a nehmotných prostriedkov vrátane finančných zdrojov neumožňuje zabezpečovať základné životné potreby na primeranej úrovni. Niet na svete krajiny, ktorá by nezápasila s problémom chudoby. Pojem chudoby je spájaný na Slovensku s pojmom hmotná núdza, kde sa do popredia v poslednom období posúva potreba eliminácie daného stavu. Pretrvávajúca zlá sociálna situácia väčšiny Rómov na Slovensku vyvoláva otázku, Rómovia nie sú viac sociálnou než etnickou komunitou. Vo všeobecnosti možno povedať, že rómska rodina i v súčasnosti reprezentuje tradičný typ viacgeneračnej rodiny. Najvýraznejší rozdiel medzi rómskou a majoritnou rodinou je podľa Radičovej (2001) v tom, že tradičná rómska domácnosť sa rozpadá do nukleárnej podoby až v súčasnosti a tým predstavuje až doposiaľ odlišný typ rodiny, ale jej odlišnosť nie je podmienená etnicitou, ale skôr posunutím v čase. Tradičná rómska rodina je teda charakteristická životom v širšej veľkorodine a komunitným spôsobom života. Chudobu nemožno nazvať žiaľ iba okrajovým javom v spoločnosti. Podľa Ondrejkooviča (2000) pojem chudoba je vnímaný najčastejšie ako prejav každodennosti, aj keď chudobou trpia veľké skupiny obyvateľstva. Za chudobu, ktorá vedie až k sociálnemu vylúčeniu, môžeme v súčasnosti ako uvádzajú Tvrdoň a Kasanová (2004) považovať aj nedostatok možnosti v prístupe k inštitúciám a nedostatok možnosti participovať na ekonomickom, sociálnom a občianskom živote. Chudobu možno podľa chápať tiež ako výraz extrémnej nerovnosti. Tokárová (2003) uvádza, že chudobou všeobecne rozumieme sociálny jav, ktorý je charakteristický nedostatkom životných prostriedkov jednotlivca alebo skupiny.

Záver: Rómov dnes vníma majoritná spoločnosť ako problémovú, neprispôsobivú, sociálne na spoločnosti úplne odkázanú skupinu, na ktorú dopláca ostatné obyvateľstvo

(prispieváním na sociálnu podporu z jeho daní, v dôsledku krádeží poľnohospodárskych plodín, hrozbou vízovej povinnosti do krajín západnej Európy v dôsledku pokusov slovenských Rómov o emigráciu do týchto krajín) (Haburajová, 2007).

Kľúčové slová: Rómska komunita. Chudoba. Segregácia. Životné potreby. Hmotná núdza. Rómska rodina.

Literatúra:

[1] RADIČOVÁ, I. (Ed.). 2004. Atlas rómskych komunít. Bratislava : IVO. s. 191. ISBN 80-88991-27-7.

[2] KASANOVA, A. 2004. Život a postavenie Rómov. *VŠZ a SP sv. Alžbety. Bratislava. 2004. s. 98. ISBN 80-85544-43-1.*

Abstract:

Introduction: Poverty in Romani communities is considered to be currently the overall social problem. Segregation of the Romani community is causing its fall into a deeper poverty trap, from which is difficult to escape without the help of others.

Main part: Poverty represents a global, complex, multidimensional problem, where by the lack of tangible and intangible resources, including financial resources makes impossible to ensure the basic living needs at the appropriate level. There is no country in the world, which would not fight against the problem of poverty. The term of poverty is associated with the concept of material shortage in Slovakia, where in the last period the need for elimination of the State pushes drifts. Persistent poor social situation of the majority of the Romani in Slovakia, raises the question whether the Romani are more social than ethnic community. In General, we can say that the Roma family and currently represents the traditional type of cross-generational families. The most significant difference between Romani and majority family is according to Radičová (2001) in the fact that traditional Romani house hold disintegrates into the nuclear form up to the present days and thus represents a different type of family, but its distinctness is not conditional on ethnicity, but rather by moving at the time. Traditional Romani family is thus characterized by life in the wider big-family-members community and way of life. Poverty cannot be called, unfortunately, only a marginal phenomenon in the society. According to Ondrejko (2000) the concept of poverty is most commonly perceived as an expression of everyday life, even though poverty is suffering from large groups of the population. For the poverty that leads to social exclusion, we can at the moment as reported by Tvrdoň and Kasanová (2004) as well as the lack of options in accessing the institutions and the lack of

opportunities to participate in the economic, social and civic life. Poverty can be also according to Haburajová–Ilavská (2007) understood as an expression of extreme inequality. Tokárová (2003) argues that poverty is generally understood as social phenomenon, which is characterized by the lack of living means of an individual or group.

Conclusion: Romani communities are nowadays perceived by majority of the society as problematic, inadaptable, socially completely dependent on society to which the other population financially suffers (by contributing to the social support of his taxes, as a result of the agricultural crops, the threat of a visa to the countries of Western Europe in the aftermath of the trials of Slovak Romani people to emigrate to these countries).

Keywords: the Romani community, Poverty, Segregation, Necessities, Material shortage. The Romani family.

Literature:

- [1] RADIČOVÁ, I. (Ed.). 2004. *Atlas rómskych komunit*. Bratislava : IVO. s. 191. ISBN 80-88991-27-7.
- [2] KASANOVA, A. 2004. *Život a postavenie Rómov*. VŠZ a SP sv. Alžbety. Bratislava. 2004. 98 s. ISBN 80-85544-43-1.

Úvod

Pojem komunita, je podľa Rusnákovej (2006) odvodený z latinského *communitas* (spoločenstvo), spoločnosť prípadne zmysel pre spoločnosť, vľúdnosť, láskavosť. Komunita je vymedzená len určitou časťou spoločnosti a spoločenským životom, ktorý v nej prebieha. Podľa Matouška (2003) komplexnejší pohľad na komunitu uvádzajú mnohí odborníci, podľa ktorých komunitu tvoria ľudia, žijúci v geograficky definovanej oblasti a medzi ktorými existujú vzájomné sociálne väzby, a ktorí sú citovo viazaní k sebe navzájom a miestu, kde žijú. Špecifickým druhom komunity je etnická komunita, ktorá je spätá s minoritami. Na Slovensku je takouto rómska minorita, ktorú môžeme chápať aj ako občiansku komunitu. Takáto forma komunity predpokladá participáciu obyvateľov komunity na veciach verejných, spoločenskom dianí v lokalite a akceptáciu komunity a jej členov. Pretrvávajúca zlá sociálna situácia väčšiny Rómov na Slovensku vyvoláva otázku, či Rómovia nie sú viac sociálnou než etnickou komunitou. Vo všeobecnosti možno povedať, že rómska rodina i v súčasnosti reprezentuje tradičný typ viacgeneračnej rodiny. Najvýraznejší rozdiel medzi rómskou a majoritnou rodinou je podľa Radičovej (2001) v tom, že tradičná rómska domácnosť sa rozpadá do nukleárnej podoby až v súčasnosti a tým

predstavuje až doposiaľ odlišný typ rodiny, ale jej odlišnosť nie je podmienená etnicitou, ale skôr posunutím v čase. Tradičná rómska rodina je teda charakteristická životom v širšej veľkorodine a komunitným spôsobom života.

Rómska identita

Rómovia majú dvojakú identitu, vlastnú rómsku identitu, ktorú tvorí jazyk, výzor, špecifická kultúra a tú, ktorú im prisúdili nerómovia. Mnohí z nich však nepoznajú, kým naozaj sú. „Krajiny vyzdvihujú vlastné dejiny, pripomínajú si ich a glorifikujú počas štátnych sviatkov, národnou hymnou, pamätníkmi a prehliadkami. No v prípade Rómov sú naše dejiny nejasné. Sami sme na ne zabudli a nerómski vedci predstavili o nich množstvo vlastných, zmätočných teórií. Výsledkom je, že ľudia nevedia, kto naozaj sú, a my zatiaľ nie sme v stave im to povedať. (Hancock, 2005).

Rómovia sú kočovníckym etnikom. Nie sú viazaní na materiálne prvky, ich bohatstvo sa skrýva v ich vnútri. Z kočovníctva vyplývajúce premiestňovanie sa stalo prekážkou k vytvoreniu historických stavieb, pamiatok. Materiálnych prvkov, ktoré by boli dôkazom odlišnosti a pripomínali by Rómom ich dejiny, pôvod. Špecifickosť rómskej kultúry je zakotvená najmä v nemateriálnej podobe.

Osobitosť sa nachádza v spôsobe ich života. Medzi špecifiká rómskeho etnika preto možno zaradiť kolektívny život, solidaritu, život pre prítomnosť, kočovníctvo, ako aj nenapodobiteľnú kultúru a tou je hudbu, piesne, tanec, zvyky či jazyk.

Kolektívny život a z neho vyplývajúca solidarita, ako aj život pre prítomnosť sa v porovnaní s majoritnou spoločnosťou, v ktorej vládne individualizmus a túžba po úspechu, stávajú ich slabosťou. Vo chvíľach nátlaku a ohrozenia sa zvyšuje súdržnosť kolektívu a napriek nezhodám medzi sebou navzájom, dokážu spoločne útočiť.

V opačnom prípade možno kolektivismus a solidaritu považovať za pozitívne stránky rómskeho etnika. Umožňuje im to žiť v istote, že niekam patria a aj napriek rozdielom si navzájom pomáhajú.

Rómska rodina a chudoba

Chudobu nemožno nazvať žiaľ iba okrajovým javom v spoločnosti. Podľa Ondrejoviča (2000) pojem chudoba je vnímaný najčastejšie ako prejav každodennosti, aj keď chudobou trpia veľké skupiny obyvateľstva. Za chudobu, ktorá vedie až k sociálnemu vylúčeniu, môžeme v súčasnosti ako uvádzajú Tvrdoň a Kasanová (2004) považovať aj nedostatok možnosti v prístupe k inštitúciám a nedostatok možnosti participovať na ekonomickom,

sociálnom a občianskom živote. Chudobu možno podľa Haburajovej – Ilavskej (2007) chápať tiež ako výraz extrémnej nerovnosti. Tokárová (2003) uvádza, že chudobou všeobecne rozumieme sociálny jav, ktorý je charakteristický nedostatkom životných prostriedkov jednotlivca alebo skupiny.

V Slovenskej republike žije jedna z najpočetnejších rómskych menšín v Európe. Je síce vnútorne heterogénna skupina, ale veľká časť Rómov patrí medzi najchudobnejšie vrstvy obyvateľstva v Slovenskej republike. Slovenskí Rómovia sa stali obeťami procesu transformácie. Podľa Radičovej (2001) Rómovia počas transformácie v roku 1989 neboli zapojení ani do jednej z dvoch stratifikačných pyramíd bývalého režimu:

- vzhľadom na svoju nízku kvalifikovanosť,
- nízku vzdelanosť.

To znamená, že neboli formálne zaradení v zamestnaní a neboli zaradení ani v istých sociálnych sieťach. Tak sa znásobila ich hĺbka chudoby, do ktorej po roku 1989 padli. Následne vznikli dva výrazne javy, kde prvý z nich odkazuje na tzv. znásobenú marginalizáciu, keď Rómovia žijú segregovaní na marginalizovanom území. Vytvára sa spoločenstvo s homogenizovanou štruktúrou, kde sa presadzuje jeden vzorec správania a jedna životná stratégia.

Ako v minulosti, aj dnes má rodina v živote Rómov významné postavenie. Jediniec sa v nej môže ukryť pred nepriateľským svetom. Podľa Cangára (2002) rodina mala a má v živote Rómov veľký význam. Zabezpečuje obnovovanie, výchovu detí a ochranu jedinca. U Rómov znamená rodina široké spoločenstvo dvoch až troch generácií. Rodina sa vyznačuje mnohopočetnosťou. Pre Rómov znamenala rodina skoro všetko, lebo uspokojovala základné životné potreby ich členov. Najväčším trestom pre Róma bolo vylúčenie z rodiny, čiže tým aj z celej komunity. Tým strácal všetky istoty. Ako ďalej autor uvádza: „Široká rodina poskytovala jednotlivcovi vzdelanie, zručnosti i vedomosti. Starala sa o malé deti, o starých a chorých ľudí. Slobodní zostávali u rodičov, sirôt sa ujala iná rodina, starí ľudia boli opatrovaní a hlboko vážení.

Rodina určovala normy a pravidlá správania, kontrolovala ich dodržiavanie a trestala ich porušovanie. V rómskej rodine je zreteľná deľba úloh. Rómska žena bola vychovávaná tak, aby sa dokázala o rodinu postarať. Povinnosťou ženy bolo zabezpečiť chod domácnosti, vychovávať deti a poslúchať svojho muža. Rómsky muž bol hlavou rodiny, nositeľom a ochrancom, rozhodoval a niesol zodpovednosť za rodinu. Výchova v rodinách nevedie k samostatnosti, individualite.

Rodina je zdrojom bezpečia. Voči okoliu vystupuje jednotne, konflikty prežíva kolektívne. V rómskej rodine sa všetci vzájomne podporovali a pomáhali si. Pre rómsku rodinu bolo nemysliteľné dať dieťa do detského domova. Každé ďalšie dieťa bolo vítané. Avšak za posledné generácie rómska rodina oslaba. Hoci v domovoch sociálnych služieb nájdeme Rómov len výnimočne, v detských domovoch je rómskych detí viac ako nerómskych. V súčasnosti rómski rodičia nespĺňajú základné úlohy pri výchove detí, absentuje i formovanie prosociálneho správania.

Nemajú vypestované vzory pre správanie, do manželstva vstupujú vo veku sociálnej i vekovej nezrelosti alebo žijú ako druh a družka. Rodičia v rómskych osadách neovplyvňujú svoje deti v zmysle správnych mravných a etických noriem, hodnôt ich života. Často býva ich zvykom podľahnúť negatívnym sociálnym javom, akými sú alkoholizmus, drogy, či hráčske vášne na automatoch, pričom na tieto činnosti využívajú jediný mesačný zdroj príjmov, ktorými sú sociálne formy príspevkov. Uvedomujúc si tieto skutočnosti, javí sa ako potrebné realizovať v rómskych osadách projekty, ktoré by sa zamerali na mravné tradície Rómov a pozitívne etické hodnoty tradičnej rómskej rodiny. (Selická, 2005). Najvyššou hodnotou pre rómske etnikum je rodina. Myslí sa rodina viacgeneračná a široká. Rómske dieťa je vedené k tomu, aby budovalo blaho rodiny. Záujem rodiny je dôležitejší ako individuálne záujmy. Rodina ho obklopuje po celý život. V jej kruhu prežíva svoje úspechy aj neúspechy, ktoré sa považujú za spoločné.

Život Rómov a ich problémy

V osadách prevláda nízka úroveň zdravotného upovedomenia, vysoká miera zdravia poškodzujúceho správania, čo má za následok nižšiu kvalitu zdravotného stavu a nízky vek dožitia u Rómov. V dôsledku nízkeho ekonomického a sociálneho statusu a priestorovej segregácie majú obyvatelia často obmedzenú možnosť využívať právne prostriedky na svoju ochranu, nižší prístup ku kultúre, športu a iným voľno časovým aktivitám.

Tieto znevýhodnenia umocňujú úžerníctvo a následná absolútna zadlženosť. V oblasti zamestnanosti sa sformoval fenomén etnicky špecifickej rómskej nezamestnanosti, ktorej rozsah, ako aj sociálne dopady sú väčšie a hlbšie ako u majoritného obyvateľstva. Chudoba Rómov nie je problémom iba Slovenskej republiky. Osem krajín strednej a juhovýchodnej Európy prijalo iniciatívu pod názvom Dekáda rómskeho začleňovania. Projekt Dekáda (bude prebiehať v rokoch 2005-2015) predstavuje prvé úsilie zamerané na zmenu života Rómov v Európe. Účelom je urýchlenie sociálnej inklúzie a zlepšenie ekonomického statusu Rómov v týchto krajinách.

Tvrdoň a Kasanová (2004) zvyrazňujú, že každá krajina vypracovala svoj akčný plán, ktorý špecifikuje ciele a ukazovatele v oblastiach vzdelania, zamestnanosti, zdravia a bývania. Na Slovensku bol vypracovaný Národný akčný plán boja proti chudobe a exklúzii, k jeho cieľom patria:

- podporovanie zamestnanosti a zamestnateľnosti skupín obyvateľstva so zvýšeným rizikom sociálneho vylúčenia,
- predchádzanie exklúzii podporovaním adaptability a mobility pracovnej sily,
- garantovanie nevyhnutných prostriedkov na dôstojný život pri súčasnom podporení motivácie k samostatnosti a nezávislosti občanov,
- podporovanie sociálnej inklúzie najzraniteľnejších skupín obyvateľstva (imigranti, azylanti, deti bez sprievodcu, bezdomovci).

Najlepšia cesta boja proti chudobe a sociálnej exklúzii je predchádzať životným krízam vedúcim k sociálnemu vylúčeniu.

Vzdelávanie a vzdelanostná úroveň Rómskeho etnika

Vzdelanie Rómov nikdy nepotrebovali, vedomosti, zručnosti a skúsenosti potrebné pre život boli odovzdávané z generácie na generáciu v rámci rodinného výchovného pôsobenia. Tieto premisy sú všeobecne základnými dôvodmi všeobecne nízkej vzdelanostnej úrovne Rómov.

Na vývoj vzdelanostnej úrovne rómskej populácie vplyvajú osobitosti historického vývoja, ale aj demografické faktory. Zvyšovanie vzdelanostnej úrovne rómskej menšiny na Slovensku je všeobecne vnímané ako základný predpoklad ich integrácie do spoločnosti. Vzdelávanie môže byť vo vzťahu k rómskemu etniku:

- nástrojom integrácie, prostredníctvom ktorého sa naštartujú významné vnútorné zmeny v rómskej komunite,
- výsledkom integračného procesu za predpokladu, že sa podarí v rómskom etniku stabilizovať negatívne procesy a javy vo všetkých oblastiach ich života. (Lukáč, Lukáčová, 2006).

Pri skúmaní vzdelanostnej úrovne rómskeho etnika narážame na dva základné problémy, ktoré sú v istom zmysle protirečivé:

- poznanie stavu, štruktúry a dynamiky vzdelanostnej úrovne Rómov je nevyhnutné pre tvorbu stratégií koncepcií v rámci vzdelávacej politiky a v procese tvorby a

realizácie účinných vzdelávacích programov pre túto špecifickú skupinu obyvateľstva,

- vzhľadom k súčasnej legislatíve (antidiskriminačný zákon) nie je možné získať presné údaje o vzdelanostnej úrovni rómskeho obyvateľstva.

Ďalším problémom, ktorý sťažuje získavanie relevantných údajov o vzdelanostnej úrovni rómskej menšiny je skutočnosť, že v rómskej komunite absentuje vzťah k vlastnej etnicite, čo sa navonok prejavuje aj tým, že pri poslednom sčítaní obyvateľov, domov a bytov (2001) sa k rómskej národnosti prihlásilo len 89.920 občanov. Reálne odhady počtu Rómov na Slovensku sa pritom pohybujú okolo 320 000 Rómov. (Atlas rómskych komuní, 2004).

Vylúčenie Rómov z trhu práce

Chudoba Rómov je z hľadiska indikátorov chudoby predovšetkým dôsledkom ich vylúčenia z trhu práce, mnohopočetných rodín a taktiež nízkej vzdelanostnej úrovne. Žilová považuje etnickú príslušnosť za významný rys štruktúry chudoby a nerovnosti.

Radičová (2001) uvádza, že v prípade rómskej populácie, ktorá je ohrozená chudobou, rozlišuje rôzne formy nerovnosti: bohatstva, životných šancí, nerovnosť v schopnostiach a nerovnosť na trhu práce, nerovnosť vo vzdelaní a v prístupe ku vzdelaniu, nerovnosť statusová, nerovnosť v privilégiách a sile zdieľaných sociálnych sietí, nerovnosť v rozdelení vplyvu a moci. Najviac ohrozené sociálnou exklúziou sú podľa Tvrdoňa a Kasanovej (2004) neintegrované rómske komunity žijúce vo vidieckych alebo mestských osídleniach. Rómovia zažívajú extrémnu chudobu, ktorá sa navyše prenáša na ďalšie generácie. Veľkú časť tohto obyvateľstva tvoria nezaopatrené deti. Sú znevýhodnené v procese vzdelávania v dôsledku jazykových bariér, nedostatočnej vybavenosti školskými potrebami a pomôckami, zlými podmienkami pre vzdelávanie v domácom prostredí. Veľká časť z nich končí školskú dochádzku predčasne s nízkou úrovňou dosiahnutého vzdelania, čo v dlhodobej perspektíve znemožňuje ich integráciu a únik z extrémnej chudoby.

Súčasná aktuálne negatíva Rómskej komunity

Keď sa hovorí o rómskom probléme, nemožno si nevšimnúť, že sa hovorí o všetkých závažných sociálnych problémoch súčasnosti. Ide o problém, v ktorom sa ako v lieviku koncentrujú vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti Rómov pri súčasnej ich vysokej účasti na nelegálnom trhu práce, nízka úroveň vzdelanosti a kvalifikácie väčšiny populácie,

jej zlé bytové podmienky, zlé podmienky hygienické a zdravotné, nižší priemerný vek členov rómskej menšiny, ich vo všeobecnosti nízka životná úroveň, problematická školská dochádzka detí, vysoká miera drogovej závislosti mládeže, gamblerstvo, vysoká miera závislosti na sociálnych dávkach pri súčasnom veľkom rozsahu rómskeho úžerníctva a nízkej miere kontaktov s majoritou.

Dlhodobosť problému je daná tým, že nie je riešiteľný v časovom priestore jednej generácie a jeho úspešné riešenie vyvolá hlbokú intergeneračnú zmenu tak u menšiny, ako aj u majority. Komplexnosť, spoločenský charakter a dlhodobosť tohto problému znamenajú, že riešenie iba niektorej jeho časti, bez zohľadnenia súvislostí s inými, riešenie bez akceptácie či účasti verejnosti a riešenie iba počas niekoľko málo rokov bude neúspešné. Znamená to tiež, že tento problém je možné vyriešiť iba vtedy, keď sociálne intervencie svojim rozsahom, intenzitou a časom trvania prekročia určitú kritickú masu.

Ukazuje sa, že je potrebné si všímať aspekt každodenných sociálnych vzťahoch a činnostiach členov každého konkrétneho lokálneho rómskeho spoločenstva. Členovia týchto spoločenstiev sa spolu každodenne kontaktujú, vzájomne na seba pôsobia, komunikujú, vytvárajú svoj vlastný významový a symbolický svet, vytvárajú jazyk, ktorým ten svet pomenúvajú, zúčastňujú sa rovnakých rituálov a ceremónií, ktorými potvrdzujú svoje členstvo v spoločenstve, vytvárajú spoločné postoje, podobne hodnotia vonkajší svet, svoju minulosť.

Možno predpokladať, že títo ľudia odvodzujú svoju individuálnu identitu od identity tohto spoločenstva. Prisudzovanie individuálnej identity na základe identity skupinovej je na pôde sociálnej politiky a sociálnej práce nebezpečné (v iných oblastiach je neprípustné) z dvoch hľadísk.

Možno predpokladať, že ak formy a prístupy poskytovania pomoci nie sú kompatibilné so špecifickou identitou a kultúrou týchto spoločenstiev, ale kopírujú formy a prístupy bežné vo vzťahu k majoritnej populácii, hrozí nebezpečie, že sklznú do ukrytej diskriminácie týchto ľudí. Tento prístup kopíruje tradičnú stigmatizáciu, keď sa za Rómov považujú iba chudobní a neintegrovani Rómovia. Na základe doterajších skúseností a prejavov možno rómsky problém charakterizovať takto:

Sociálny zostupnej časti rómskej populácie, ktorá sa pred rokom 1989 stala súčasťou globálnej spoločnosti. Na základe reflexie každodennej skúsenosti a vyjadrení niektorých rómskych respondentov sa možno domnievať, že väčšina týchto ľudí bola pred rokom

1989 integrovaná do majoritnej spoločnosti, zväčša na úrovni jej nižšej vrstvy (komplexný výskum na túto tému chýba, čiastočne. (Vašečka, 2002).

Ekonomická a sociálna transformácia po roku 1989 ohrozila ich postavenie, pretože väčšina z nich stratila zamestnanie (Kepková, Víšek, 1999), nádej na jeho znovuzískanie majú malú a v súčasnosti sú vo veľkej miere závislí na sociálnych dávkach. Možno sa domnievať, že im hrozí sociálny zostup do stavu dlhodobej sociálnej nesuverenity.

Je to dôsledok procesov exklúzie, kedy títo ľudia majú po roku 1989 sťažený prístup k takým šanciam, ako je práca, bývanie a tradične aj vzdelanie (zvláštne školy ako nástroj exklúzie). Súvisiaca strata zamestnania, sociálneho postavenia a často aj sociálnych kontaktov s majoritou je pre starších členov tejto vrstvy už zrejme trvalá.

Zima (200) na základe rozhovorov s niektorými rómskymi poradcami a predstaviteľmi usudzuje, že materiálne problémy a pocit ohrozenia zo strany niektorých skupín majoritnej spoločnosti riešia niektorí presťahovaním sa do rómskych mestských enkláv. Možno očakávať, že ak sa týmto ľuďom nepodarí ponúknuť rozvojové šance a opätovne im otvoriť mobilné kanály, alebo urobiť tak aspoň pre deti týchto ľudí, sociálny zostup tejto skupiny ako celku bude nenávratný. Zastavená emancipácia na podmienky modernej civilizácie, kultúry a štátu u tej časti rómskej populácie, ktorá v rokoch 80. a začiatkom rokov 90. opustila rómske osady na Slovensku, ale z rôznych dôvodov sa už nestala integrovanou súčasťou spoločnosti.

Beznádej pre rómsku mládež. Mladí Rómovia, zväčša nezamestnaní, nemajú na rozdiel od svojich rodičov žiadnu skúsenosť s prácou vykonávanou v riadnom pracovnom pomere, ich kontakty s majoritou sú preto zrejme zväčša jednorazové a náhodné a podobu trvalého a opakujúceho sa kontaktu majú iba kontakty s úradmi. Možno sa tiež domnievať, že vedľa, že ich šance na získanie práce a na dôstojný život sú v podmienkach ukrytej diskriminácie malé.

Sociálne vylúčenie z lokálneho aj globálneho spoločenstva tých, ktorí sú osídlení v separovaných a segregovaných rómskych problémových zoskupeniach v mestách. Títo ľudia upadajú do stavu závislosti na sociálnych dávkach. Z jednotlivých prieskumov a analýz, ktoré doposiaľ uvádzali odborné časopisy a knižné publikácie vyplýva, že u týchto ľudí hrozí reálne nebezpečenstvo, ktoré smeruje k zneužívaniu úžerníkmi. Bez masívnej pomoci zvonku nemajú šancu na zmenu situácie, v ktorej sa nachádzajú. To, že príslušníci nejakého etnika žijú často sústredení na určitom území, nie je znepokojivé. Znepokojuje nebezpečenstvo, že sa v Českej republike môže reprodukovať situácia známa zo slovenského prostredia, kde Rómovia, ktorí žijú spolu s majoritným obyvateľstvom, sa

integrujú do väčšinovej spoločnosti podstatne rýchlejšie ako tí, ktorí žijú v rómskych osadách. (Radičová, 2002).

Skrytá diskriminácia a netolerancia zo strany majority. V každodennom živote sa ukrytá diskriminácia prejavuje tým, že Rómovia, hlavne tí, ktorí bývajú v separovaných rómskych kolóniách, majú sťažený prístup k šanciam a adekvátnej pomoci. Situácia sa komplikuje tým, že týmto šanciam a pomoci často sami nevenujú adekvátnu pozornosť, pretože tieto nie sú v súlade s ich významovým svetom a nachádzajú sa mimo ich zorného poľa. Pre umožnenie prístupu k šanciam a pomoci nestačí prijať iba administratívne opatrenia, alebo upraviť príslušné zákony. Ide o vytvorenie takých podmienok, aby šance a pomoc boli minoritou aj majoritou akceptované, pre minoritu prístupné a neboli zneužívané.

Nedostatočná sila a skúsenosť rómskych komunít, ktoré sa zatiaľ nedokážu účinne brániť pred exklúziou. Ako komunity nemajú ani dostatočnú silu a skúsenosť na hľadanie impulzov a rozvojových zdrojov vnútri vlastnej komunity a nieto mimo nej. Napriek zdaniu nejde o problém rómskej komunity, ale o problém dominujúcej spoločnosti. Ide o to, či sa táto spoločnosť dokáže mobilizovať k dlhotrvajúcemu a masívnemu úsiliu, aby podporila zmeny v behaviorálnych orientáciách a vzoroch činnosti rómskej populácie, tak aby sa v spoločnosti vytvorila rómska komunita schopná efektívne fungovať.

Štatistické údaje a Rómovia

Ak sa pozrieme na štatistické údaje, tak na území Slovenska žije dnes viac ako 300 000 príslušníkov rómskeho etnika (niektoré odhady uvádzajú 400-500 tisíc), čo predstavuje asi 5,7 % (resp. 7,6 % - 9,5 %) všetkého obyvateľstva. Od majoritného obyvateľstva a ostatných etnických minorít (Maďarov, Rusínov, Čechov atď.) sa líšia nielen viditeľnými antropologickými znakmi a vlastným jazykom, ale aj rozdielnym spoločenským statusom: historicky pretrvávajúce postavenie okrajovej (marginalizovanej) skupiny obyvateľstva sa prejavilo v spoločenskej izolácii t. j. životom v osobitých lokálnych spoločenstvách (rómskych osadách, alebo kompaktných osídleniach, to znamená, obyčajne na okraji obcí), absenciou interetnických sobášov, konzervativizmom v spôsobe života.

Postupný zánik tradičných foriem obživy v prvej polovici 20. storočia, strata záujmu o nádeňnícku prácu Rómov v období družstevnej kolektivizácie a ekonomická transformácia po roku 1989 spôsobili zväčšovanie sociálnych rozdielov a zhoršovanie medzietnických vzťahov medzi rómskym a nerómskym obyvateľstvom.

Rómov dnes vníma majoritná spoločnosť ako problémovú, neprispôsobivú, sociálne na spoločnosti úplne odkázanú skupinu, na ktorú dopláca ostatné obyvateľstvo (prispievaním na sociálnu podporu z jeho daní, v dôsledku krádeží poľnohospodárskych plodín, hrozbou vízovej povinnosti do krajín západnej Európy v dôsledku pokusov slovenských Rómov o emigráciu do týchto krajín).

Záver

Negatívne protirómske postoje verejnosti existujú väčšinou v latentnej podobe, zarážajúce je, že verejnosť (rovnako ako politická reprezentácia, či kultúrna elita) ostávajú vcelku ľahostajné aj v prípadoch otvorených útokov proti Rómom zo strany príslušníkov extrémistických skupín.

V tejto súvislosti sa natiška otázka, aký podiel na tomto vážnom celospoločenskom probléme má stav vedeckého poznania Rómov (ich dejín, kultúry, sociálneho vývoja, demografického správania) a vývoja interetnických vzťahov v našej spoločnosti. Je tu skutočne nedostatok objektívnych poznatkov, alebo tu existuje spoločenská ignorancia doterajších výsledkov vedeckého bádania.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] HABURAJOVÁ - ILAVSKÁ, L. 2007. *Individualizácia vzťahu nerovnosti a chudoby v spoločnosti*. In: Odkaz svätej Alžbety. Zborník príspevkov z medzinárodného sympózia
- [2] TOKÁROVÁ, A. a kol. 2003. *Sociálna práca*. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce. Prešov : AKCENT PRINT. 2003. 572 s. ISBN 80-968367-5-7.
- [3] MATOUŠEK, O. a kol. 2003. *Metódy a řízení sociální práce*. Praha : PORTÁL. 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [4] ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2000. *Sociálna patológia*. Bratislava : VEDA. 2000. 272 s. ISBN 80-224-0616579-3.
- [5] PORTÍK, M. 2002. *Rómske dieťa v rodine a v materskej škole*. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2002. 48 s. ISBN 978-80-555-0317-2.
- [6] RADIČOVÁ, I. 2001. *Hic Sunt Romales*. Bratislava : Nadácia S:P:A:C:E., 2001. 318 s. ISBN 80-88991-13-7.
- [7] TVRDOŇ, M. - KASANOVA, A. 2004. *Chudoba a bezdomovstvo*. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. 2004. 141 s. ISBN 80-8050-776-7.

- [8] HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, L. 2007. *Individualizácia vzťahu nerovnosti a chudoby v spoločnosti*. In: Odkaz svätej Alžbety. Zborník príspevkov z medzinárodného sympózia
- [9] RADIČOVÁ, I. (Ed.). 2004. *Atlas rómskych komunit*. Bratislava : IVO, 2004. 191 s. ISBN 80-
- [10] ŘÍČAN, P. 1998. *Abeceda spoločného rómskeho jazyka*. Vydavateľ : Centrum prostudium demokracie a kultury, 1998. 76 s. ISBN 978-80-87313-02-2.
- [11] BELIŠOVÁ, J. 1992. *Starodávne rómske piesne*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1992. 125 s. ISBN 987-80-89135-27-1.
- [12] MAREŠ, J. 2003. *Pomôž k zmene - staň sa dobrovoľníkom v rómskej komunite*. Bratislava : IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Osvetové centrum Rómov. 2003. 43 s.
- [13] JUROVÁ, A. 1994. *Vzdelanostný handicap rómskeho obyvateľstva – spôsoby jeho doterajšieho prekonávania a perspektívne možnosti*. In Sociológia, ISSN 0049-1225, roč. 26, č. 5-6, s. 479-486.
- [14] VAŠEČKA, I. 2002. *Migrácia Rómov z ČR a SR – príčiny a potreba intervencií*. s. 227- 244 In Sirovátka, T. (ed.) 2002. Menšiny a marginalizované skupiny v Českej republike. Brno : Masarykova univerzita a Nakladatelství Georgetown.
- [15] HANCOCK, I. 2005. *Rómska komunita na Slovensku*. Cykloknihy s.r.o 2005. 93 s. ISBN 978-80-87193-16-7.
- [16] CANGÁR, J. 2002. *Ludia z rodiny Rómov*. Poľana, 2002. 96 s. ISBN 80-901177-1-6.
- [17] SELICKÁ, D. 2003. *Vzdelávanie Rómov na Slovensku*. Ružomberok : KU, 2003. 79 s. ISBN 978-80-8084-781-4.
- [18] PORTÍK, M. 2002. *Rómske dieťa v rodine a v materskej škole*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2002. 48 s. ISBN 978-80-555-0317-2.

KONTAKT

Kubíčková Darina, PhDr.

Univerzita sv. Cyrila a Metóda

Bučianska 4/A 917 01 Trnava

kubickovadarina@gmail.com

**RADOSTI, STAROSTI A OČAKÁVANIA MNOHODETNÝCH
RODÍN V HORNOORAVSKÝCH GORALSKÝCH OBCIACH**
**JOYS, TROUBLES AND EXPECTATIONS OF THE LARGE FAMILIES IN THE
GORAL VILLAGES OF NORTHERN ORAVA**

Kubík Ferdinand

Abstrakt:

Úvod: Na Hornej Orave sa nachádza okres Námestovo, ktorý sa často uvádza ako okres, v ktorom žije veľa mnohodedných rodín, kde neklesá populácia, kde je výrazne nižší index starnutia obyvateľstva ako v iných oblastiach Slovenska. Osobitne to platí o goralských obciach, ktoré sa nachádzajú na Slovensko – Poľskom pohraničí. Príspevok vzišiel z prieskumu mnohodedných rodín, v ktorom sa zisťovali ich radosti, starosti a očakávania v deviatich goralských obciach Námestovského okresu.

Metodika a materiál Informácie sú čerpané z výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011, ktoré Štatistický úrad uverejnil na svojej webovej stránke a z kvalitatívneho prieskumu oslovených 25 rodín z goralských dedín, ktoré majú aspoň 5 detí. Výsledky sčítania obyvateľov sú spracované v prehľadných tabuľkách a grafoch, ktoré poukazujú na osobitosti toho regiónu. Výsledky kvalitatívneho prieskumu, ktorý sa realizoval rozhovorom, resp. elektronickou komunikáciou, sú spracované v textovej forme.

Výsledky: Vybrané údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 ukázali, že Námestovský okres v rámci Slovenska má niekoľko prvenstiev. Zaznamenal najnižší index starnutia obyvateľstva, najväčšie percento obyvateľov sa prihlásilo k Slovenskej národnosti a k Rímskokatolíckemu náboženstvu, žije tu najmenší pomer žien k mužom. Ďalšie prvenstvá mu patria v rámci Žilinského kraja: najväčší prírastok obyvateľstva, najmenej rozvedených občanov, najväčšie percento obyvateľstva v predproduktívnom veku. Všetky tieto parametre sú ešte viac zvýraznené v goralských obciach. Výnimku tvorí Oravská Lesná, ktorá vznikla takmer 200 rokov neskôr ako ostatné obce a je na pohraničí s Kysucami.

Kvalitatívny prieskum ukázal, že mnohodedné rodiny prijímajú každé dieťa ako dar, či už viac, alebo menej ochotne. Manžel je ten, ktorý podrží manželku a usiluje sa aj za cenu veľkých námah ekonomicky zabezpečiť rodinu aspoň na najnevyhnutnejšie potreby. Deti sa musia uskromniť, ale zasa získavajú pracovné návyky, učia sa žiť skromnejšie a navzájom si pomáhajú. Vo všeobecnosti konštatovali, že sociálna politika nie je veľmi

zameraná na pomoc mnohohodnej rodine, rodiny sa sťažujú na nízke rodinné prídavky, na nedocenenie matky, ktorá spoločnosti porodila a vychovala viac detí, komplikácie pri hľadaní zamestnania po ukončení materskej dovolenky.

Záver: Tento trend je daný iba prostredím, alebo gorali sú osobitným etnikom? Bolo by zaujímavé urobiť podobný prieskum v goralských obciach na Poľskej strane. Udrží si to goralských obciach aj v budúcnosti? Nateraz mnohohodné rodiny necítia veľkú podporu zo strany štátnej sociálnej politiky. Ale sami prežili detstvo s viacerými súrodencami a túto hodnotu chcú odovzdať aj svojim deťom.

Kľúčové slová: Mnohohodné rodiny. Goralské obce. Očakávania mnohohodných rodín. Prijatie dieťaťa. Index starnutia goralských obcí.

Literatúra:

- [1] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Obyvateľstvo trvalo bývajúce v obciach SR podľa veku a pohlavia, SODB 2011*, . 2012. [online]. 2012-10-11. [citované 2012-12-29]. Dostupné na internete: <<http://portal.statistics.sk/files/obec-pohlavie.pdf>>.
- [2] ŠARKAN, M. - CSONTOS, L. (eds.) 2008. *Rodina v súčasnom svete. Mnohohodná rodina – bremeno, alebo zdroj sily?* Trnava : Dobrá kniha, 2008. 147 s. ISBN 978-80-7141-630-2.

Abstract:

Introduction: There is the district of Námestovo situated in the Northern Orava. It is often considered to be a district where a lot of large families live, where the population does not decrease, where the aging index is significantly lower comparing with other areas of Slovakia. Particularly it refers to Goral villages which are situated on the Slovak-Polish border. The contribution came from the research about the large families which explored their joys, troubles and expectations in the nine Goral villages of the district of Námestovo.

Methodology and material (Body): Information is drawn from the results of 2011 population and housing census which The Statistical Office of the SR released on its website and from the quality research of 25 families from the Goral villages which have at least 5 children. The results of the census are presented in the charts and graphs which shows the specificity of this region. The results of the qualitative research which was realized by an interview and through the internet are processed in a textual format.

Results: The chosen results of 2011 population and housing census showed that the district of Námestovo has several primacies within Slovakia. It has the lowest aging index, the

highest percentage of the people who belong to Slovak nationality and Roman Catholic Church, the smallest number of women comparing to the number of men. It has other primacies within Žilina area: the highest population growth, the smallest number of divorced citizens, and the biggest percentage of the citizens in the pre-productive age. All of these parameters are even more highlighted in the Goral villages. Though there is an exception, Oravská Lesná which was based nearly 200 years later than the other villages and is situated on the border with Kysuce region.

The qualitative research showed that large families consider each child to be a gift, accepting it either more or less gladly. Husband is the one who supports his wife and even if it requires a big effort he tries to supply the family economically at least to cover the most necessary needs. Children must be frugal, but on the other hand they gain working habits, they learn to be humble and to help each other. Generally they stated that social policy is not very oriented on supporting the large families, they complain about low family allowances, about underrating the role of mother who gave birth and brought up more children for the society, complications with getting a job after they finish maternity leave.

Conclusion: Is this trend just given by the environment or are Gorals a particular ethnicity? It would be interesting to make a similar research in Goral villages in Polish side. Will this continue in the Goral villages also in the future? At the moment the large families do not feel a big support of the national social policy. But as they themselves experienced their childhood with more siblings, they want to pass this value to their children.

Key words: Large families, Goral villages, Expectations of the large families, Acceptance of a child, Aging index in Goral villages.

References:

- [1] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Obyvateľstvo trvalo bývajúce v obciach SR podľa veku a pohlavia, SODB 2011*, . 2012. [online]. 2012-10-11. [citované 2012-12-29]. Dostupné na internete: <<http://portal.statistics.sk/files/obce-pohlavie.pdf>>.
- [2] ŠARKAN, M. - CSONTOS, L. (eds.) 2008. *Rodina v súčasnom svete. Mnohodetná rodina – bremeno, alebo zdroj sily?* Trnava : Dobrá kniha, 2008. 147 s. ISBN 978-80-7141-630-2.

Špecifiká Námestovského okresu

Námestovský okres má niekoľko zvláštností. Okrem toho, že je najsevernejším okresom Slovenska, mnohé „naj“ mu priznáva aj posledné sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2011. Hoci Žilinský kraj v období medzi sčítaniami 2001 – 2011 prvýkrát zaznamenal úbytok obyvateľov, a to o 0,5 % a pokračuje proces starnutia populácie, neplatí to o Námestovskom okrese. Tento okres obsadil prvé miesto aj v niektorých celoslovenských ukazovateľoch. Podľa Štatistického úradu Slovenskej republiky (2012a) v ňom ako jedinom okrese na Slovensku žilo menej žien ako mužov (984 žien pripadalo na 1000 mužov), bol tu zaznamenaný najnižší index starnutia, kde na 100 obyvateľov v predproduktívnom veku (0-14 rokov) pripadalo 34 obyvateľov v poproduktívnom veku nad 65 rokov, vzťah k rímskokatolíckej cirkvi deklaroval najvyšší podiel obyvateľov (95,2 %) a je tam aj najvyšší podiel obyvateľov s trvalým pobytom, ktorí si zapísali slovenskú národnosť (97,3 %). Ďalšie prvenstvá obsadil v rámci Žilinského kraja. Námestovský okres zaznamenal najvyšší absolútny i relatívny prírastok počtu obyvateľov zo všetkých jedenástich okresov v medzicenzálnom období 2001 – 2011 (3487, čo predstavuje 6,2 %), žije tu najviac slobodných (50,5 %), má najmenej rozvedených (2,7 %) a ovdovených obyvateľov (5,2 %), je najmladším okresom, kde podiel obyvateľov v predproduktívnom veku 0 až 14 rokov predstavuje 22,8 %, spolu s okresmi Tvrdošín a Bytča sa najmenej obyvateľov prihlásilo k rómskej národnosti. Najmenej ľudí sa prihlásilo, že je bez vyznania (1,3 %). Námestovský okres má najmenší podiel mestského obyvateľstva (13,3 %), má najmenší podiel obyvateľstva produktívneho (69,4 %) a poproduktívneho veku (7,8 %). Najmenší podiel obyvateľov (23,0 %) má dosiahnuté úplné stredné vzdelanie. Šesť obcí Námestovského okresu má v kraji najvyšší podiel obyvateľov vo veku 0 - 14 rokov (Lomná 27,6 %; Beňadovo 26,8 %; Sihelné 26,7 %; Mútne 25,4 %; Klin 25,2 %; Novot' 25,2 %) a prvých osem priečok obsadilo aj s najmenším počtom obyvateľov nad 65 rokov (Beňadovo 4,9 %; Vavrečka 6,2 %; Zákamenné 6,5 %; Breza 6,6 %; Oravská Polhora 6,8 %; Lomná 6,8 %; Námestovo 6,9 %; Klin 6,9 %). Beňadovo a Lomná má aj najnižší index starnutia (18,4 % a 24,8 %). (Štatistický úrad SR, 2012b).

Okres Námestovo pozostáva z 24 obcí. Všetky, okrem okresného mesta majú charakter obce. Deväť obcí, ktoré sa nachádzajú v blízkosti hraníc s Poľskom, sú goralské. V nich žije niečo viac, ako polovica všetkých obyvateľov okresu. Sú to: Zákamenné, Rabča, Oravská Polhora, Novot', Oravská Lesná, Mútne, Oravské Veselé, Sihelné a Rabčice (viď.

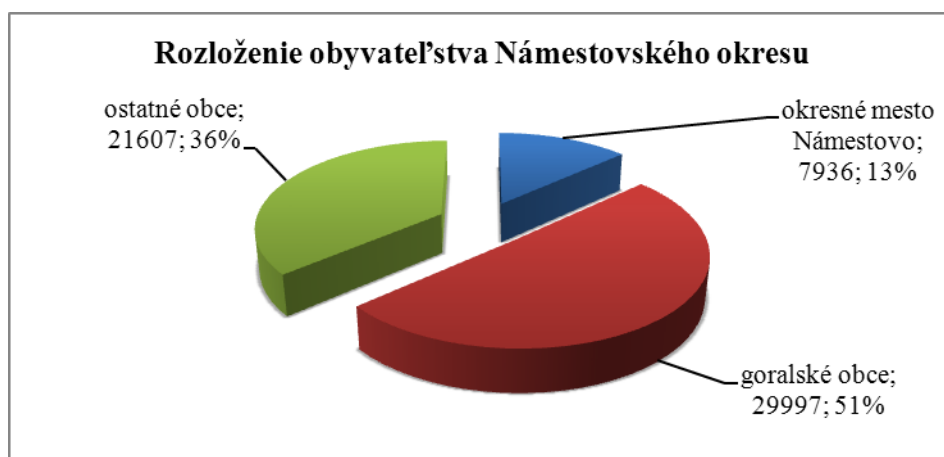
Obrázok 1). Ku goralským obciam sa pridružuje ešte Suchá Hora (1386 obyvateľov), ktorá patrí do okresu Tvrdošín a ďalších 13 obcí, ktoré dnes patria do Poľska.

Rozloženie obyvateľstva okresu Námestovo zachytáva graf číslo 1. V deviatich goralských obciach býva viac obyvateľov, ako v ostatných trinástich obciach a okresnom meste dokopy.

Obrázok 1 Rozloženie obcí Námestovského okresu. (V zátvorkách je uvedený počet obyvateľov. Goralské obce sú zvýraznené boldom).

Zdroj: Autor.

Graf 1 Urbanistické rozloženie obyvateľstva Námestovského okresu.

Zdroj: Autor, na základe údajov zo Štatistického úradu SR, 2012b.

Súvislejšie osídľovanie severnej časti Oravy, kde sa nachádzajú goralské obce, sa uskutočňovalo od polovice šesnásteho storočia, keď nastala zmena vo vlastnícko-právnych pomeroch tohto regiónu. Dovtedy bola Orava i s hradom kráľovským majetkom v užívaní vyšších kráľovských úradníkov. V roku 1556 prevzal Oravu do zálohy od panovníka Fraňo Thurzo, správca kráľovskej komory a bývalý nitriansky biskup. Tak prešla na Thurzovskú rodinu aj županská hodnosť. Noví majitelia hradu začali pomerne husto kolonizovať Oravu a zakladať dediny. (Huba, 1992, s. 26). Tento kraj bol veľmi nehostinný, nachádzali sa tu husté smrekové a jedľové lesy a len kde-tu sa objavili pastviny a polianky. Pôda bola kamenistá a neúrodná, vysoká nadmorská výška a chladné podnebie nebolo priaznivé pre rozvoj poľnohospodárstva. Obyvatelia, osídľujúci toto územie, pochádzali zo severných slovenských stolíc a to boli valasi východouhorskeho pôvodu. (Huba, 1989, s. 23). Oravská Lesná (do roku 1946 Erdútka) vznikla niečo neskôr. Návrh na založenie dediny predložil Juraj Erdödy ml. na porade panstva. Právne začala dedina existovať v roku 1731. Dostala názov "Erdöd" na počesť svojho zakladateľa. Obyvatelia si ale tento názov prispôbili a nazývali dedinu Erdútka. (Oravská Lesná, 2013).

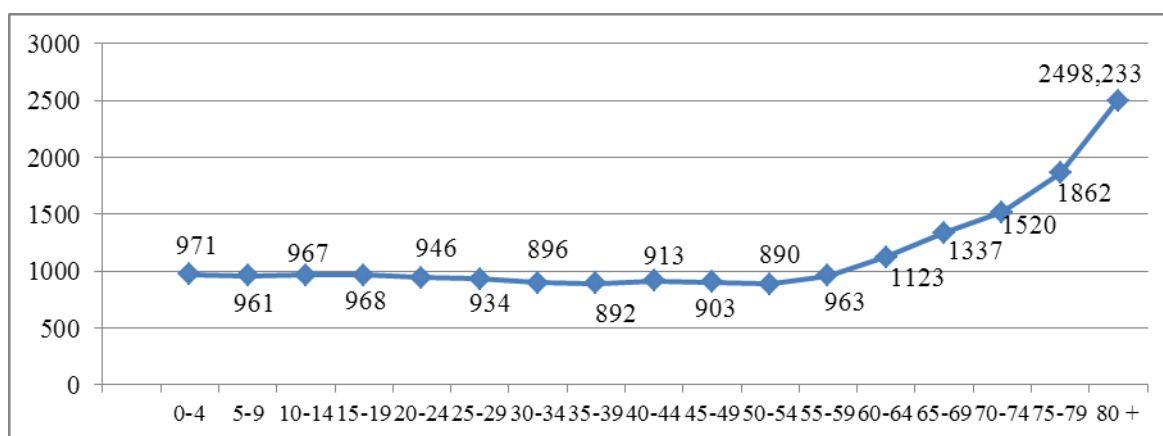
Tabuľka 1 Počet obyvateľov goralských obcí a ostatných obyvateľov Námestovského okresu, pomer mužov a žien a index starnutia obyvateľov.

	Počet obyvateľov			Počet žien k 1000 mužom	Index starnutia
	spolu	muži	ženy		
Zákamenné	5214	2608	2606	999	27,0
Rabča	4622	2341	2281	974	29,0
Oravská Polhora	3794	1924	1870	972	27,6
Novoť	3356	1689	1667	987	34,9
Oravská Lesná	3299	1625	1674	1030	40,2
Mútne	2878	1467	1411	962	31,7
Oravské Veselé	2827	1430	1397	977	34,5
Sihelné	2046	1059	987	932	30,0
Rabčice	1961	1035	926	895	34,8
Negoralské obce	29543	14832	14711	992	36,8

Zdroj: Autor, na základe údajov zo Štatistického úradu SR (2012b) .

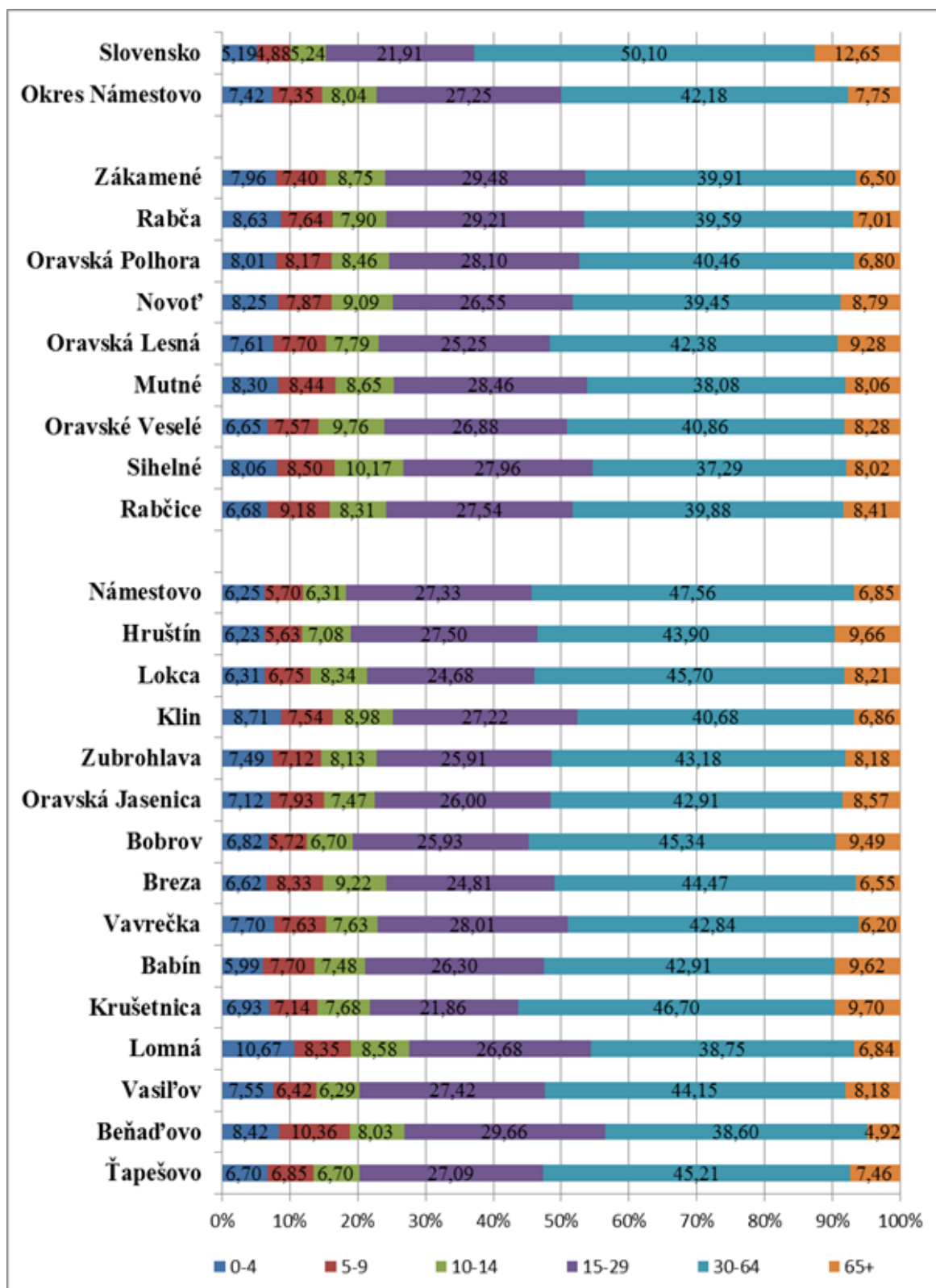
Zvláštnosti obyvateľstva tohto územia možno objaviť aj v materiáloch z posledného sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011. Z tabuľky 1 môžeme vyčítať počet obyvateľov goralských obcí, pomer mužov a žien v jednotlivých obciach a index starnutia.

Graf 2 znázorňuje vekové zloženie obyvateľstva okresu, ako aj jednotlivých dedín v porovnaní s celoslovenským priemerom. Z grafu zreteľne vidno, že Námestovský okres má polovicu obyvateľstva pod 30 rokov. Všetky goralské obce, (výnimku tvorí Oravská Lesná, ktorá vznikla o 175 rokov neskôr) majú ešte väčšie percento mladých ľudí. Graf číslo 3 ukazuje, že prevaha mužov nad ženami je vo všetkých vekových skupinách do 60 rokov. V porovnaní z tabuľky 2 vidieť, že okrem dvoch dedín je v goralských dedinách ešte vyšší pomer mužov k ženám, dokonca v Rabčiciach na 1000 mužov pripadá iba 895 žien. (Štatistický úrad v Žiline. 2012).

Graf 2 Počet žien na 1000 mužov v Hornooravských goralských obciach v závislosti od veku.

Zdroj: Autor, na základe údajov zo Štatistického úradu SR (2012b).

Graf 2 Vekové zloženie obyvateľstva Slovenska, Námestovského okresu, goralských obcí a ostatných obcí v okrese. Obce sú v jednotlivých bokoch usporiadané podľa veľkosti.

Zdroj: Autor, na základe údajov zo Štatistického úradu SR, 2012b.

Postrehy mnohodetných rodín

Pre spoznávanie tak špecifického kraja, v ktorom mnohodetné rodiny nie sú zvláštnosťou, som použil kvalitatívny prieskum. Oslovil som 25 rodín, ktoré majú aspoň 5 detí, niektorých priamo, iných elektronickou poštou. Položil som im otázky, ktoré sa týkali niektorých oblastí: *koľko detí majú a koľko ich plánovali, ktoré tehotenstvo ich najviac zaskočilo a prečo, či nemali pokušenie ísť na potrat, ako prijal manžel správu o tehotenstve, ako riešia problém detí a kariéra, aká je finančná situácia v rodine a zamestnanie manžela, aké sú výhody a nevýhody, keď je v rodine viac detí, ako prijímali odchod detí z domu, aké sú možnosti pre rozvoj talentov na dedine* a na záver som položil otázku: *„V čom by sa mala zmeniť naša legislatíva, aby pomohla žiť mnohodetným rodinám?“*

Z oslovených 25 rodín 9 malo 5 detí, 10 rodín 6, 3 rodiny 7, dve s ôsmimi deťmi a jedna rodina mala 9 detí. Rodiny pochádzali zo šiestich goralských obcí. Deväť manželských párov sa vyjadrilo, že nemali žiadnu predstavu, koľko budú mať detí ale väčšina z nich pochádzala z viacdetnej rodiny a chceli ich mať viac. Jedna rodina chcela mať viac detí ako majú (7), možno sa im to ešte splní, ale väčšina z nich chcela mať aspoň 3-4. Matka s piatimi deťmi sa vyjadrila *„Deti sme vždy brali ako požehnanie, ja raz s menším oneskorením, ale predsa...“*. Vo väčšine prípadov bol manžel ako ten, ktorý ženu veľmi podržal. Uvediem niekoľko autentických odpovedí: *„Prijal to ochotne, viac som ja – žena reptala.“* *„Bral to vždy výborne, keď vychováme 5 detí, vychováme aj ďalšie.“* *„Normálne. Človek to musí vychovať, zabíjať to nikto nebude, tak čo nám ostáva. Boli sme pri tom obaja a bolo nám dobre.“* Boli aj menej pozitívne odpovede, napríklad: *„Keď neprišiel menzes, veril, že príde, i keď si nebol toho vedomý. No ale keď sa stalo, tak už čo.“* alebo *„Jemu to bolo jedno. Sedel radšej ticho, aby nedostal vykričané, že nedával pozor.“* Ale nikto sa nevyjadril, žeby bol manžel ten, ktorý by nabádal manželku ísť na potrat.

Viac ako štvrtina žien sa vyjadrila, že ich najviac zaskočilo štvrté tehotenstvo. Zaujímavé boli odôvodnenia, prečo: *„Mala som pocit, že už by som mala ísť do práce a prísť na iné myšlienky, nie len dookola plienky, básničky, hračky, kúpanie, uspávanie...“* *„Nebolo plánované. Hoci sme plánovali 4 deti (dnes ich majú 5), ale akosi prišlo hneď.“* *„Problém nie je vo výchove, v prijatí dieťaťa, ale ženu viac vyčerpáva chodenie po lekároch, vyšetrenia...“* *„Mali sme 3, štvrté prišlo do roka, počas stavby. Prvý moment sme si trochu poplakali, a potom sme sa tešili.“* Matka piatich detí tiež spomína, že ju tiež najviac zaskočilo štvrté tehotenstvo, ktoré sa jej nepodarilo nakoniec doviesť do úspešného konca (dieťa potratila): *„Bolo nečakané, ako z Ducha Svätého. Preto som zanevrela na všetky*

metódy. Tehotenstvo zaskočí – zmení život – obeť ďalšiu, starosti ďalšie s tým. Plánovali sme ďalšiu dovolenku, aj to padlo.“ Rodina so štyrmi a viac deťmi sa pokladá za mnohohodetnú a dnes je to spojené aj s ďalším problémom: kúpa nového auta, pretože bežné autá sú päťmiestne. Niektoré rodiny boli zaskočené druhým, resp. ďalším tehotenstvom, ktoré prišlo skoro po narodení dieťaťa. Alebo zasa ďalším tehotenstvom, ktoré prišlo po dlhšej prestávke, keď už žena mala strach o svoje zdravie i o zdravie počatého dieťaťa: *„Pri poslednom dieťati sme však mali trochu obavy o jeho zdravie, nakoľko manželka dlhodobo užívala lieky. Našťastie to dopadlo dobre.*“ Viacero rodín videlo problém, ako budú môcť ekonomicky zabezpečiť rodinu, v niektorých prípadoch bola zlá aj bytová situácia. Alebo preto, že už manželia snivali, ako budú budovať svoju rodinu, budú môcť ísť spolu na dovolenku. Rodina so siedmimi deťmi sa vyjadrila, že ich zaskočilo tretie dieťa, počas stavby. Ostatné deti už nebol problém. *„Posledné sme prijali ako také lízatko.*“ Pokračovala: *„na Vianoce k Štedrej večeri sme prikladali ďalší tanier pre dušičku. A ona prišla. Až nakoniec mama povedala: dost! A prišiel zať.*“

Iba tri ženy zo všetkých opýtaných pripustilo, že aj ich napadla myšlienka využiť výdobytky doby a ísť na umelé prerušenie tehotenstva. Brali to ako pokušenie, nad ktorým nakoniec zvíťazili. Jedna odpoveď bola nasledovná: *„Diablisko má svoju moc, skúša, zvlášť v prvých týždňoch. Skúša, nakoľko si veriaci.*“ Ostatné odpovede boli kategorické *„nie, nikdy!*“ Jedna pani sa vyjadrila: *„Lekárka ma nahovárala, ale som povedala rozhodne – nie! V živote by som si to nikdy neodpustila. Sú mnohé prípady, kde lekári hovorili, že dieťa bude choré, a nemali pravdu.*“ Iná odpoveď: *„Sama pochádzam z mnohohodetnej rodiny, aj manžel. Som presvedčená, že čo je zasiaté, to treba nechať rásť.*“ Matka po niekoľkoročnej materskej dovolenke, ktorá má viacero malých detí, má problém nájsť si znova zamestnanie. Prijatie ďalšieho dieťaťa v mnohých prípadoch ohrozuje kariérny postup ženy. Vo väčšine prípadov žene nešlo o kariéru: *„Kariéru som zanechala v 26 rokoch, chcela som si založiť rodinu a mať manžela.*“ *„Už pri vstupe do manželstva sme rákali s tým, že chceme mať viac detí a prijímame aj isté obmedzenia, ktoré s tým súvisia.*“ *„Urobili sme sa, teraz je iný život, ide za kariérou.*“ *„Mojou kariérou bolo mať a vychovať deti.*“ Alebo *„Materstvo som vnímala ako Boží dar.*“ Silné bolo svedectvo matky už dospelých detí: *„Pracovala som v závode ako robotníčka. V prvom rade som však cítila, že som matka. Keď som mala 50 rokov, vyhodili ma z roboty, lebo som viackrát bola hospitalizovaná, mala som malé deti a nestíhala som plniť výkonové normy. Vtedy som sa cítila beznádejne – už som pre spoločnosť nepotrebná. Až po roku sa mi podarilo*

nájsť ďalšie zamestnanie.“ Túžba po kariére v niektorých prípadoch môže byť aj únik: *„Keby som nejakú kariéru mala rozbehnutú, asi by som mala pocit, že ju strácam. Keďže manžel bol celý deň v práci a ja stále doma, preto som túžila nájsť si nejakú prácu. Možno som takto chcela riešiť únavu, vyčerpanosť z detí.*“ Dnes ženy prežívajú iný problém, ako bol v minulosti. Žena po štyridsiatke, ktorá má ešte malé deti, na Hornej Orave si ťažko nájde prácu. Aj keď má vzdelanie, ale po rokoch to už nie je veľmi aktuálne. *„Je to ťažké obdobie pre ženu. Stávajú sa prípady, keď muž povie: dal som vám čo som mohol a idem svojou cestou – opustí manželku. Žena nemá prácu, nemá vybudovanú kariéru, postupne ju nechajú aj deti a ona ostane sama.*“

Postarať sa po materiálnej stránke o mnohohodtnú rodinu nie je jednoduchá záležitosť, zvlášť keď mzda nie je vysoká. Rodiny potom zvažujú každý výdavok, aby bolo na to najpotrebnejšie, čo patrí k životu. Niekoľko vyjadrení: *„Občas sa zdá, že je menej, ale Pán sa o nás vždy nejakým spôsobom stará.*“ *„Pri skromnosti sa to dá, nemôžem mať vysoký štandard.*“ *„Žijeme jednoducho, ale nepocitujeme vážnejší nedostatok (možno s výnimkou najmenších detí, ktoré sú konfrontované s deťmi s lepšie situovaných rodín).*“ Viacero rodín konštatovalo, že bolo treba aj požičať peniaze. *„Bolo hocijako ale s Božou pomocou sa dá zvládnuť všetko. Nájdu sa aj dobrí a žičliví ľudia.*“ Zvlášť to bolo cítiť vtedy, keď peniaze bolo treba šetriť napríklad na stavbu domu. Vo väčšine prípadov každoročná dovolenka pre takú rodinu nie je reálna, niektorým rodinám sa to podarilo iba občas. Rodiny, ktoré pocítili potrebu pomoci od druhých, samé sú potom citlivé aj na nedostatok druhých: *„Myslíme si, že máme všetko, čo nám k životu treba...možno nie luxus...,ale občas niečo aj navyše – z čoho sa tešíme a vieme sa podeliť s tými, ktorí práve nemajú navyše.*“ Otec rodiny sa snaží zabezpečiť prostriedky pre rodinu aj tým, že jeho pracovný čas nie je iba 8 hodín, ale pracuje ako živnostník neskoro do večera, alebo niektorí chodia na týždňovky, resp. turnusy do zahraničia, alebo ešte pracujú na iný úväzok. *„Manžel stále chodí na turnusy. Veľmi mi chýbal, ale nebola iná možnosť. Bolo aj ťažšie, ale už zaťovia pomôžu.*“ Rodina si vypomáha aj tak, že gazduje a mnohé potraviny si takto sama zabezpečí. Jeden podnikateľ sa vyjadril: *„Pracujem denne 10 a viac hodín, ale víkendy a dovolenky venujem rodine. Taktiež som každý deň večer s deťmi aspoň chvíľu.*“ V mnohých prípadoch dovolenky využívajú na brigády, aby aj takým spôsobom mohli prilepiť rodine.

Pri zisťovaní výhod a nevýhod mnohohodtnej rodiny, väčšina odpovedí smerovala k výhodám. V mnohohodtnej rodine sa deti pripravujú na život v spoločnosti v reálnom živote. Učia sa budovať ozajstnú rodinnú atmosféru. Prostredie pomáha vychovávať

k spolupráci, skromnosti, tolerantnosti, vzájomnej pomoci, ohľaduplnosti, k pracovným návykom a iným pozitívnym hodnotám. Rodičia viackrát ocenili, že deti si navzájom pomáhajú, zvlášť keď medzi nimi nie je veľký vekový rozdiel. Jedna matka sa vyjadrila: *„V nemocnici, keď som čakala tretie dieťa, jedna pani mi povedala: tešte sa, že sa nebudete musieť hrať s kockami s deťmi, oni sa budú hrať sami.“* S jedináčikom sa musia hrať rodičia. V rodine sa staršie deti zapájajú do služieb okolo domu a výchovy detí. Matka šiestich už dospelých dcér sa vyjadrila: *„Päťročná dcéra už vedela prebaliť maličkú sestru. O najmladšie deti sa prakticky súrodenci postarali sami.“* Rodičia dospelých detí sa vyjadrili: *„Súrodenci sa bavili, držia aj teraz pokope, vedia sa zabaviť, rozumejú si. Keď sú už dospelí, vyrádzajú, čo povyvádzali, kto z nich nevinne dostal – najčastejšie sa všetko zvalilo na najstaršieho.“*

Medzi ľuďmi sa rozmohlo aj posúvanie oblečenia, hračiek, ktoré už jedni nepotrebujú. Tak si vedia navzájom pomáhať, neizolovať sa a cítiť závislosť jedni od druhých. *„Vyžaduje to aj pokoru prijať, ale veľmi to pomôže.“* Deti sa v rodine pripravujú pre život v reálnej spoločnosti. Keď dnes je svet v procese recesie, vyjadrila to matka piatich menších detí: *„Myslím, že dnes je veľmi dôležité vychovať ku skromnosti. Deti niekedy ťažko pociťujú, že nemajú všetko čo chcú. Ja si myslím, že život sa nebude s nimi maznať. Ak naučíš deti k skromnosti a pracovitosti, tak im neublížiš.“*

Na Slovensku je alarmujúca situácia s vysokým percentom nezamestnanej mládeže. Bolo by zaujímavé porovnať nezamestnanosť mládeže, ktorá pochádza z malej rodiny s mládežou, ktorá vyrastala v mnohodetnej rodine. *„Keď deti sa naučia robiť, tak sú pripravené do života.“* A ak aj práca, ktorá sa im poskytla, celkom nevyhovuje ich predstavám, poväčšine ju musia prijať, aby nezaťažovali skromný rodinný rozpočet. Postupne si môžu nájsť prácu, ktorá im bude vyhovovať.

Medzi nevýhody rodiny spomínajú, že viacdtná rodina si vyžaduje viac starostí, viac nákladov. Rodičia majú málo času na seba. Deti niekedy ťažko pociťujú, že nemajú všetko, čo chcú, nemôžu ísť na všetky výlety, zahraničné dovolenky, nemajú značkové oblečenie. Aj na Hornej Orave sa rozmohlo chvastanie, kto čo má, kto má viac. Chvália sa koľko rodičia zarobia, preto deti sa snažia za každú cenu im vyrovnať. Matka jedenásťročného syna sa vyjadrila ako chcel jej syn za každú cenu kúpiť starý traktor, chcel na to použiť peniaze, ktoré dostal. *„Keď budem mať traktor, spolužiaci ma budú brať vážnejšie.“* Niekedy dospievajúce deti ťažko znášajú, že majú malého súrodenca. Jedno pätnásťročné dievča povedalo svojej mame, keď čakala ôsme dieťa: *„Mami, zase nás pribudne, načo?“*

Jej matka dodáva: „*Ale dodnes na to nemôže zabudnúť a ospravedlňuje sa za to.*“ Deti niekedy veľmi ťažko pociťujú, keď rodičia niektoré deti preferujú. Potom sa rodí žiarlivosť, hádky, závisť.

Dedina neposkytuje toľko možností na rozvoj talentov, ako mesto, i keď už viaceré dediny majú pobočky Základných umeleckých škôl, rozvíjajú sa niektoré športy. V mnohodesných rodinách do toho vstupuje ešte aj finančná situácia. Ale rodičia sa snažia nachádzať možnosti, aby deti rozvíjali talenty, ktoré v sebe skrývajú. „*Manžel za celú výplatu kúpil klavír. Urobil to na vlastnú päsť, nemal sa ako poradiť mobily ešte neboli. Ale po rokoch vidím, že urobil správne.*“ A keď aj rodičia vidia, že deti hneď všetko nedostanú, sú presvedčení, že „*keď budú šikovné to všetko dobehnú*“.

V niektorých rodinách sa stalo, že deti medzi sebou vytvorili silné puto a vystačili si sami. Ale neskôr nemajú problém nájsť si svojich kamarátov: „*ako začali chodiť do školy, postupne si nachádzali kamarátov. Ale aj teraz, hoci sú už dospelí, súdržnosť medzi nimi stále trvá. Tešia sa keď môžu byť spolu.*“ Kamarátov si nachádzajú či už z radov spolužiakov, alebo z rôznych výletov, táborov. V jednom prípade sa rodičia vyjadrili: „*doma si vystačili sami, nedokážu hneď prizvať iného k sebe*“.

Hoci deti ťažšie pociťujú, že nemajú veľa súkromia, že sa musia s inými deliť, ale po rokoch poväčšine v dobrom spomínajú na roky prežité medzi viacerými súrodencami. A v konečnom dôsledku aj to, čo pokladali za nevýhody, im pomohlo lepšie sa pripraviť na reálny život. Tým sa potvrdzujú aj slová Pápežskej rady pre rodinu (1996, s. 60): „*prvý poklad a najväčšiu pomoc, akú môžu rodičia poskytnúť svojim deťom, predstavuje ich veľkodušnosť pri prijímaní života,... že im tak pomáhajú osvojiť si jednoduchší spôsob života a navyše, že je menším zlom odoprieť vlastným deťom určité pohodlie a materiálne výhody, ako ich obráť o prítomnosť bratov a sestier, ktorí by im mohli pomôcť pri rozvíjaní ich ľudskej stránky a uskutočňovať krásu života v každej jej fáze a v celej jej rôznorodosti.*“

Aj keď rodina sa musí uskromniť v dome, vo väčšine prípadov odchod z domu do školy, či za povoláním nie je ľahký. „*Vždy je to ťažké. Chýba v dome. Ja som taký citlivý človek, že hneď sa rozplačem. Aj keď mi dohovárajú, že taká nemám byť.*“ Je to prirodzený proces, že deti musia raz opustiť rodinné hniezdo, rodičia, zvlášť matky, si uvedomujú, že už na deti nemajú priamy dosah a majú o ne aj strach: „*aj som sa tešila, že idú študovať, ale aj bolo ťažko. Bála som sa o nich, či si nájdu dobrých kamarátov, či sa nedajú na zlé cesty.*“ Niektorí si uvedomovali, že deti neostanú vždy doma, preto „*snažili sme sa ich pripraviť na život vo svete. Rozprávali sme sa o rôznych životných skúsenostiach.*“ Iná dodáva:

„Doma boli chránení a vo svete už nie sú. Dávam ich pod Božiu ochranu a stále ich žehnám.“ Niektorí si uvedomujú, že deti nepatria im, ale „my ich tu máme len prepožičané od Pána Boha“. Zvlášť sa rodičia musia pripraviť na to, že po rokoch sa ocitnú sami: „Mne nechýbali, mala som ďalšie. Iné bolo, keď ostal prázdny dom.“ „Je to prirodzené a tak to prijímame (aj keď niekedy s nostalgiu spomíname na časy, keď boli deti malé a všetky doma).“

Na záver som respondentom položil otázku, aké legislatívne opatrenia by navrhli pre pomoc mnohohodným rodinám. Mnohí uviedli len vo všeobecnosti, že zvýšiť príspevky na deti, na rodinu. „Rodinné prídavky 22 € nestačí ani na mlieko.“ „Mali by byť porovnateľné s minulosťou. Rodina žije v strese, aby niekto neochorel, aby nevyskočili nepredvídané výdavky.“ Ale tu nejde iba o financie. V prvom rade by sa mal zmeniť postoj: „nepozerať na rodiny s viacerými deťmi ako na nejakú chorobu, ale skôr ich vyzdvihnúť“. Vdova s piatimi neplnoletými deťmi sa vyjadrila: „Štát si neuvedomuje, že keď sú viacdetné rodiny, tak tých detí bude viac pracovať, a viac zabezpečia ten štát, ako rodina s jedným či dvoma deťmi. Keď je viac súrodencov, je viac roboty, deti si nadobúdajú pracovné návyky, ktoré pre život veľmi potrebujú.“ Doceňuje spoločnosť hodnotu materstva? „Pre kompetentných je ale namieste otázka: je to normálne, že žena, ktorá pre spoločnosť poctivo vychová 4-5 detí, po problémoch so samotným zamestnaním sa v neskoršom veku, keď si bude vychutnávať starobu s deťmi svojich detí, zistí, že dôchodok má 2-3 krát nižší ako žena, ktorá svoj život obetovala kariére? Nakoniec, Boh má pre nás pripravenú odmenu, ktorá všetky prekoná.“ Iná dodáva: Kedysi matky išli do dôchodku skôr. Mladí chlapi majú po 15 rokoch výsluhový dôchodok, a žena, akoby nerobila nič.“

Viaceri ocenili, že rodina môže deti pripraviť najlepšie do života. Matka piatich dospelých detí svedčí: „Našej rodine pomohlo, že som ako matka bola s nimi doma, nechodili do škôlky ani po iných pestúnkach. ... Viac by sa mali dotovať také matky, ako detské jasle a škôlky.“ Spoločnosť by mala oceniť prácu matky pri výchove detí finančnou podporou. Nie formou dávok, ale skôr formou úľav a bonusov, dotáciou aktivít a pod.“

Zaujímavo sa vyjadrila matka šiestich detí: „Malo by sa úplne zmeniť každé naše zmýšľanie každého politika, každého človeka a žiť chudobnejšie.“ Ďalšia dodáva: „Na Slovensku sa veľmi ťažko robí sociálna politika, lebo niektoré skupiny to vedia veľmi zneužiť. A keď štát aj nejaké výhody ponúkne, je tak veľká byrokracia, že sa ním ani mnohí nedostanú.“

Záver

Mnohodetné rodiny v hornooravských goralských obciach boria sa s ťažkosťami, ale prežívajú aj vnútorné radosti. Spoločnosť ocení ich námahu, alebo ich bude pokladať za čudákov? Pripraví pre nich také legislatívne normy, ktoré im pomôžu? Na základe získaných informácií je na mieste ďalšia otázka: Sú Gorali čistokrvní Slováci, ako sa deklarujú, alebo sú osobitným etnikom, ktorý má svoje špecifiká, svoju tradíciu? To by si vyžadovalo hlbšie skúmať. Bolo by zaujímavé porovnať tento kraj s goralmi zo Zamaguria a z Poľska. Osobitosti, ktorými sa vymykajú z ostatných štatistík dávajú výzvu skúmať tieto zaujímavosti.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] HUBA, P. (ed.). 1989. *Oravská Polhora*. Bratislava : Šport, 1989. 140 s. ISBN 80-7096-063-9.
- [2] HUBA, P. (ed.). 1992. *Námestovo*. Dolný Kubín : Vydavateľstvo Huba, 1992. 215 s. ISBN 80-900 551-2-5.
- [3] Oravská Lesná. 2013. *História obce*. [online]. 2013-01-14. [citované 2013-01-29]. Dostupné na internete: <<http://www.oravskalesna.sk/index.php?id=Historia>>.
- [4] Pápežská rada pre rodinu 1996. *Ludská sexualita pravda a poslanie*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1996. 135 s. ISBN 80-7262-163-3.
- [5] ŠARKAN, M. - CSONTOS, L. (eds.). 2008. *Rodina v súčasnom svete. Mnohodetná rodina – bremeno, alebo zdroj sily?* Trnava : Dobrá kniha, 2008. 147 s. ISBN 978-80-7141-630-2.
- [6] Štatistický úrad v Žiline. 2012. *Prezentácia výsledkov za Žilinský kraj*. [online]. 2012-10-11. [citované 2012-12-29]. Dostupné na internete: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=54748>>.
- [7] Štatistický úrad SR. 2012. *Niekoľko naj zo sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011*. [online]. 2012-06-28. [citované 2012-12-30]. Dostupné na internete: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=50490>>.
- [8] Štatistický úrad SR. 2012. *Obyvateľstvo trvalo bývajúce v obciach SR podľa veku a pohlavia, SODB 2011*. [online]. 2012-10-11. [citované 2012-12-29]. Dostupné na internete: <http://portal.statistics.sk/files/obce-pohlavie.pdf>.

KONTAKT

Kubík Ferdinand, Doc. ThDr. PaedDr. Ing. PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Saleziánium

Rajecká 17

01001 Žilina

ferdokubik@gmail.com

CONSUMER LIFESTYLE OF YOUNG POLES KONSUMPCYJNY STYL ŻYCIA MŁODYCH POLAKÓW

Łukasik Izabella Maria, Witek Anna

Streszczenie:

Wprowadzenie: Współczesne młode pokolenia socjalizowane do świata konsumpcji, żyją w przekonaniu, że trzeba „mieć, by być“. Liczy się nie tyle chęć posiadania rzeczy, co filozofia ich używania i związana z nimi ekspresja, symbolika.

Część właściwa: Młode pokolenia budują projekty własnego życia, na które niemały wpływ wywierają środki masowego przekazu. Uczą stylu życia, który często decyduje o pozycji społecznej. Znaczenie ma nie to, ile i jak się zarabia, ale ile jak się wydaje; nie to jak się pracuje, ale to, jak się korzysta z życia i odpoczywa. W artykule analizie poddane zostaną zachowania konsumpcyjne młodych dorosłych.

Wnioski: Styl życia młodych Polaków nie różni się od stylu życia ich europejskich kolegów. Zdecydowanie bezrobocie jest w tej grupie jednym z najwyższych, co znacznie utrudnia start życiowy. Swoją pozycję społeczną chcą podkreślić posiadaniem wysokiej klasy sprzętu elektronicznego i markową odzieżą. W celu zdobycia pieniędzy, częściej niż młodzież zachodnia rozpoczynają własną działalność, są przedsiębiorczy, świadomi siebie i swoich celów.

Słowa kluczowe: Konsumpcyjny styl życia. Sytuacja życiowa młodzieży. Zakupoholizm.

Literatura:

- [1] BONI, M.- SZAFRANIEC, K.- ARAK, P. 2011. *Młodzi 2011*. Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 2011, 425 s. ISBN 978-83-933627-0-7.
- [2] OLEJNICZUK-MERTA, A. 2008. *Uwarunkowania rozwoju społeczno - zawodowej aktywności ludzi młodych*.

Abstract:

Introduction: Contemporary young generations socialized into the world of consumption are convinced that “ you have to possess to really exist”. What matters is not so much the desire to own things as the philosophy of using them and the associated expression and symbolism.

Text: Young generations build their own life projects which are being considerably influenced by the mass media which teach a lifestyle that frequently determines social

position. What counts is not how much and how you earn but how much you spend; not how you work, but how you benefit from life and relax. The article analyses consumer behavior of the young Poles.

Summary: The lifestyle of young Poles is no different from their European peers way of life. Unemployment is the highest in this age group which makes it considerably difficult to start well in life. They want to emphasize their social position by having high quality electronic devices or designer clothes. In order to gain money they start their own businesses more often than west European young people; the Poles are more enterprising and aware of themselves and their goals.

Key words: Consumer lifestyle. Junior life situation. Shopaholic.

Literature:

- [1] BONI, M.- SZAFRANIEC, K.- ARAK, P. 2011. *Młodzi 2011*. Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 2011, 425 s. ISBN 978-83-933627-0-7.
- [2] OLEJNICZUK-MERTA, A. 2008. *Uwarunkowania rozwoju społeczno - zawodowej aktywności ludzi młodych*.

Introduction

The lifestyle of the young Poles is a part of the idea of “global generation” which is subjected to the same social, economic and cultural laws as is the youth of Western Europe. Like their Western counterparts Polish 16-25 – year olds go shopping, to the cinema or concerts, wear fashionable clothes, visit museums, take part in mass events, listen to their mp3 players, use the Internet and mobile phones, relax in clubs, eat in restaurants, watch series and entertainment programs. Young people are aware of the fact that they have to invest in themselves in order to be successful, cope in life easier, get a good job and live life at a good level. Thus, contemporary young Poles are often said to take part in the rat race which on the one hand is related to the ambition of being at the top and get as much as possible but on the other hand is at risk of falling to the bottom. The young Poles more often start their careers by performing odd jobs in supermarkets, restaurants or carrying around leaflets. They want to gain practice and internship; one can confidently say that they are entrepreneurial and aware of themselves and their own goals. However, on the other hand consumer lifestyle has led to a situation in which people, relations and even feelings are commercialized. Man becomes a commodity in the “market of life”; he tries to advertise himself and sell adequately on for instance social networking

sites. Man sometimes plays a role which he creates. More and more marriages contracted by young people are a result of the meetings online, whereas it is only on closer encounter that you can discover deficiencies which cannot be hidden. There is no denying that young people not always approach responsibly this type of situation and the problem occurs when children come into world. Due to the instability of life young people do not rush to parenthood especially when the financial situation requires living with parents and rising unemployment rate makes it difficult to find a job and self-maintain.

Meanwhile, the consumer world feeds on money which constitutes social position and status. Meeting enormous and often unreal needs indicates a place in the queue for not only material goods. To take life decisions young people cannot wait until the world overcomes the crisis.

Socio-economic situation of young consumers

In the search for savings the young Poles visit shops comparing prices of goods at discounted price, shops offering cheaper products and sales – this type of manipulation is inscribed in the landscape of everyday shopping. (Miller, 2011,p. 49).

There are plenty of shopping opportunities including online ones. Daniel Miller compares shopping to a sacrificial ritual claiming that the acquisition of goods is associated with social relations especially these based on love and concern (Miller, 2011,p. 138). Daniel Miller compares shopping to a sacrificial ritual claiming that the acquisition of goods is associated with social relations especially these based on love and concern. (Miller, 2011,p. 138). A good shot of dopamine introduces bliss into the brain and no matter is that credit cards show the overdraft. (Lindstrom, 2011,p. 71). With each passing year young consumers gain better market experience and knowledge resulting in their greater maturity and requirements. (Olejniczak - Merta, 2008). Market education of the young people has increased and the trend of quest for brand and fashion replaces the process of gradual individualization of consumer behavior. At present youth is an active and entrepreneurial group not only in the range of consumer but also educational needs which help to implement their career aspirations.

The young people can get support for learning and other projects within the framework of the program “Youth in Action” or participate in youth exchange programs ERASMUS. According to the statistics of the European Commission the Poles are the most numerous beneficiaries of ERASMUS which is undoubtedly related to not the best situation on the

Polish labor market. Due to the program of vocational and social activation they get support in the process of transition from the educational system to the labor market.

The young people have more and more opportunities to achieve their goals but at the same time the problems and challenges they face increase. A significant percentage of the unemployed is observable among young people (one of the highest in the EU), a difficult transition from studying to working, the risk of poverty and social exclusion, difficulties in achieving autonomy. (Thun, 2008, p. 7-8). The young people feel Europe's breath on their backs. On the one side there are their master's or doctoral studies but on the other side job search often combined with the need to go abroad. The highest rate of unemployment affects university graduates. An excessive number of humanists, law and marketing graduates is observed whereas there are not enough power or IT engineers, carpenters, butchers or turners. Only one in two university graduates has a job. (Boni, Szafraniec, Arak, 2011).

A complementary way of a career oriented life and uncertain future is to be successful and harmonious family rather than a sense of fun as was previously assumed. Love is perceived as an important component of the family life, an antidote to the sense of homelessness. For young generation the family still plays an important role in biography. (Świda- Ziemba, 2005). The phenomenon of a crowded nest (adult children living with parents) has a socio-cultural and economic base. The young Poles study longer and when they acquire education they cannot find jobs. Neither can they afford their own flats and credit availability is not safe to specified limits. (Boni, Szafraniec, Arak, 2011).

The young people use the resources of their parents, grandparents. They look for seasonal employment. Some of them succeeded. As R. Thun (2008, p. 9) reports according to available survey made by *Eurobarometr* the Poles are extremely enterprising and contrary to the Europeans they prefer working on their own and founding their own companies. The young people willingly improve their qualifications in entrepreneurship – 55% of the respondents participated in such courses. Revenue and income of the young exceed the average income for the general public. (Boni, Szafraniec, Arak, 2011).

Analyzing changes that occurred in the years 2001 – 2006 it has been reported among others that: revenues and disposable income of the young households increased by roughly 35 % whereas income of the households with young people by 25 %. The importance of young people participation in total revenue increased, in the area of wage labor (from 42,7 % to 45,9 %) and in the field of self- employment (from 6,2 % to 7,4

%). In the best position are households in which the head of the family is under the age of 29 years, holds a university degree, lives in the city, has no children or is the so called single. (Olejniczuk- Merta, 2008, p. 18-19). They are more likely to be men rather than women. People under the age of 25 think that path leading to career success is “three times learning”, a bit older respondents add persistence in pursuing goals, and the youngest (above the age of 18) mention faith and hope for a change of circumstances in their efforts to achieve objectives as well as opportunities of taking advantage of such circumstances. (Woropińska, 2008, p. 98).

In the above mentioned period an increase in the amounts spent on meeting consumer needs was observed: in the young households – 35 % in the households with young people aged 18-34 (the head of the family above the age of 35) – 16.5 % and in other households – 22,5 %. Simultaneously the households with young head who is under 34 are at a greater risk of poverty than an average Polish household. According to the survey made by GUS in the years 2004 -2005 every fifth young member of a household is living below a relative and statutory poverty line, and every eighth below the subsistence minimum level (Olejniczuk-Merta, 2008, p. 18 - 19).

Consumer behaviour of the young Poles

Nowadays consumption is an element of lifestyle, it is perceived as something obvious. It has become a determinant of modern culture and one of the main necessities of a “global generation”.

Consumerism makes it appear new desires and needs for goods that are just being created. Possessing determines the course of action no matter what actual costs are Z. Bauman (2009, p. 36) points out, that consumption is a feature and activity of individuals; consumerism is the attribute of society. Thus, there is a trend that imposes certain proceeding. Georg Ritzer (Bauman, 2009, p. 62) called modern shopping centers “temples of consumption”. Young people look here for entertainment, meet socially, and as is the case of mall girls it is a place to get clients.

In the common perception consumerism treated as unjustified by real needs desire to own and use things, as a hedonistic materialism is actually something more. It is a cultural offer of a postmodern world to promote the idea of self-realization, openness, search for new life patterns and identity; it promotes and provides many choices, urges to give any subjective meanings. (Boni, Szafraniec, Arak, 2011, p. 224).

In systemic terms T. Kocowski (1982, p. 43) describes consumer behavior as an act of an individual or a group that intend to fulfill and concentrate on consumer needs which can be objectified. Analyzing behavior of the young consumers on the market attention is drawn to decision of choosing a particular product, and the choice is based on specific criteria. Economic criteria express confrontation between price and consumer income (consumer`s parents) Sometimes what for consumer`s parents seems to be an irrational purchase for a young consumer is a priority need. Meeting this need gives him a feeling of strength, position in the group and motivates him to being active in various fields. Possessing and using different products is a matter of meeting their needs which according to young people co-decides about the life and career opportunities, social position (future and existing) and also about their behavior under different circumstances; it can give or deprive them of courage and self-esteem. (Olejniczuk-Merta, 2009, p. 51-52). High degree of market saturation, differentiation and globalization makes mainly young people feel appreciated and encourages them to gain a good job and knowledge or to study. Availability of many services plays an important role in socio- vocational activation, especially it can make lives of young mothers easier as they can get things done without leaving the house. The young people are precursors of modern products, services and ideas. (Olejniczuk-Merta, 2008, p. 201-202).

The young easily join consumer group because state policy allows for obtaining a credit card unless you work temporarily. Instead of saving money which is especially difficult for those who do not earn they fall in debts. "Living on credit, in debts and with no savings has become a legitimate and appropriate way of conducting affairs at all levels both at the level of individual life policies as well as at the level of state policy." (Bauman, 2009, p. 88). On the other hand this is a not surprising fact as no one wants to be in the so called "subclass", to be excluded. This is a simple rule- you do not exist on the consumer market you do not exist at all, no one cares about you.

Success requires full availability, imposes lack of time and tension. What matters is self-confidence, easy way of establishing contacts or making decisions and personal appearance. Good look is a vital success factor thus treatments improving condition and external image are priced. A hairdresser, a beautician, a solarium, a swimming pool, a fitness center, a diet, designer clothes and shoes make-up artists are within reach. Taking care of the body is a good investment for those young people who managed to "climb to the top". In the report *Młodzi 2011* (Boni, Szafraniec, Arak, 2011, p. 12) introduced by the

Prime Minister`s office professor Krystyna Szafraniec points out that the young Poles are a product of the consumer society. Which is characteristic they value money and prosperous life. They want to live unconventional, colourful, unique life. They reach for things that give them pleasure in order not to feel excluded.

The young people do not take up extraordinary challenges, their aspirations relate rather to everyday life. Currently young people are a rich group of buyers. Not only increased the amounts of pocket money but also casual work became a norm. Every third teenager works during school holidays, every fourth young Pole has his own bank account and 45% would like to have one. Nowadays the income of the young Poles increases faster than the average income as a result of entering the labor market by a definitely better educated generation which takes better paid jobs requiring higher qualifications. However, in general, the financial situation of the young people is strained and imposes many sacrifices. This is due to the fact of entering into adult life, starting with professional career, establishing family and growing life aspirations. Some young households (singles or childless couples) succeed in coping with meeting basic needs because of higher than average income and due to operability and optimistic approach to life. More than half of young households , however, finds it difficult to make ends meet which is the case of single parents and large families. (Boni, Szafraniec, Arak, 2011, p. 229-231).

The above quoted report indicates that youth admittedly saves on food, eats less and cheaper but seems to spend more on other things such as high-tech devices and consumer electronics which are symbols of high standard of living as well as on entertainment, designer clothes and education. (Boni, Szafraniec, Arak, 2011, p. 233).

Barbara Fatyga (2012, p. 2-4) has analyzed functioning of the things in the consumer lifestyle. The first step is to desire things. Desire embedded in needs – in the case of young generation it is following fashion trends or technical innovations – is a tempting action if one wants to stay in the game. Advertising fuels and develops the craving. Finally, it may lead to an unmet desire that in turn may be followed by frustration, discouragement and withdrawal. While entering the acquisition phase previously purchased items become “ just any”, unnecessary and one needs to get rid of them. A new addiction of shopoholizm has been described recently. (Ogińska-Bulik, 2010). A dramatic action which more than one person has led to bankruptcy. Possessing triggers more emotions. Possession of things desired by others ennobles you. In the course of time unnecessary “treasures” hinder the normal functioning. The phase of intake and using reveals the whole truth about consumption. It will turn out if the possessed items have been used for something. They

are likely to give comfort and convenience. Incidentally, producers are not interested in making durable goods; the sooner things will destroy the sooner the customer will buy again. A new offer will be improved or at least modified. Meanwhile customers get used to goods and brands. More often environmentalists' opinions that littering the globe is unethical are agreed with. But who wants to restrict satisfaction of needs? Ecological education directed towards the young can work. This does not mean that people will not consume at all, but they will do it more prudently.

Conclusion

Consumer behavior as one of the main forms of human behavior refers to accepted consumer role (Olejniczuk-Merta, 2009, p. 47). Consumer society as Z. Bauman (2007, p. 514) suggests is one that puts its members in the role of consumers, spending time on multiplication of consumer pleasure. At the top of the social hierarchy cultural uptake is in force, and what only matters is that consumer should purchase goods on impulse just because he feels like that. The research done on a group of secondary school and university students by H. Świda- Ziembra (2005, p. 19-32) shows that confusing excess creates a feeling of glut and getting lost. Directionless way of life brings a feeling of absolute freedom, but it is an apparent freedom. An excessive number of stimuli turns a young man into a slave of the mass culture which overpowers him mentally. Findings of the quoted research (Świda-Ziembra, 2005, p. 295) show existence of some contradictory and contrast phenomena of consciousness referring to perception of the world on the one hand as a source of mental enslavement and on the other hand as an offer of unlimited opportunities of free choice. Psychological discomfort is contrasted with optimism and belief in future life satisfaction. The young people negate such epoch fetishes as career, money, hedonistic satisfaction with life but at the same time perceive them as obligatory criteria for the assessing the value of social and cultural backgrounds.

Literature:

- [1] BAUMAN, Z. 2007. *Konsumenci w społeczeństwie konsumentów. Cykl wykładów dziekańskich: Gospodarka i społeczeństwo*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2007, 14 s. ISBN 978-83-7525-044-2.
- [2] BAUMAN, Z. 2009. *Konsumowanie życia*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009. 163 s. ISBN 978-83-233-2572-7.

- [3] BONI, M.- SZAFRANIEC, K.- ARAK, P. 2011. *Młodzi 2011*. Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 2011. 425 s. ISBN 978-83-933627-0-7.
- [4] KOCOWSKI, T. 1982. *Potrzeby człowieka: koncepcja systemowa*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982. 365 s. ISBN 83-04-00968-4.
- [5] LINDSTROM, M. 2009. *Zakupologia. Prawda i kłamstwa o tym, dlaczego kupujemy*. Kraków: Wyd. Znak, 2009. 205 s. ISBN 978-83-240-1180-3.
- [6] MILLER, D. 2011. *Teoria zakupów*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2011. 159 s. ISBN 978-83-233-3188-9.
- [7] OGIŃSKA-BULIK, N. 2010. *Uzależnienie od czynności. Mit czy rzeczywistość?* Warszawa: Wyd. Difin, 2010. 216 s. ISBN 978-83-7641-255-9.
- [8] OLEJNICZUK-MERTA, A. 2008. *Uwarunkowania rozwoju społeczno- zawodowej aktywności ludzi młodych*. Warszawa: Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, 2008. 207 s., ISBN 978-83-61284-04-8.
- [9] OLEJNICZUK- MERTA, A. 2008. *Diagnoza sytuacji ludzi młodych w Polsce w różnych obszarach ich funkcjonowania*. In: A. OLEJNICZUK- MERTA. *Ludzie młodzi w społeczeństwie i gospodarce*. Warszawa: Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, 2008. s. 12-36. ISBN 978-83-61284-02-4.
- [10] OLEJNICZUK- MERTA, A. 2009. *Młodzi konsumenci w procesach transformacji rynkowej*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne 2009. 267 s. ISBN 978-83-7644- 047- 7.
- [11] ŚWIDA-ZIEMBA, H. 2005. *Młodzi w nowym świecie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005. 295 s. ISBN 83-08-03805-0.
- [12] THUN, R. 2008. Sytuacja i perspektywy ludzi młodych. In: OLEJNICZUK- MERTA, A. *Ludzie młodzi w społeczeństwie i gospodarce*. Warszawa: Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, 2008. s. 7-12. ISBN 978-83-61284-02-4.
- [13] WOROPIŃSKA M. 2008. In: OLEJNICZUK- MERTA, A. *Ludzie młodzi w społeczeństwie i gospodarce*. Warszawa: Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, 2008. 92-105 s., ISBN 978-83-61284-02-4.
- [14] FATYGA, B. 2012. *Rzeczy i ich miejsce w konsumpcyjnym stylu życia*, http://www.antropologia.isns.uw.edu.pl/?page_id=620 [data cytowania: 4.01.2013].

PROBLEMATIKA RODÍN SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM V ŽILINSKOM KRAJI

THE PROBLEM OF FAMILIES WITH HEALTH HANDICAP IN ŽILINA REGION

Marková Janka

Abstrakt:

Úvod: Poruchy autistického spektra patria medzi celoživotné postihnutie, ktoré závažným spôsobom ovplyvňujú každú oblasť života postihnutého jedinca aj jeho rodiny. Podstatou autistického stavu je kvantitatívne poškodenie sociálno-komunikačných a špeciálnych kognitívnych schopností, ktoré sa prejavujú deviáciou vývinu a špecifickými prejavmi správania. V našom príspevku k tematickému zameraniu na sociálnu podporu rodinám so zdravotným postihnutím chceme prezentovať jednu časť z empirického výskumu, ktorý sme uskutočnili v roku 2012 v Žilinskom kraji.

Metodika a materiál: Cieľom výskumu bolo sledovať a analyzovať aspekty sociálneho prostredia vzhľadom na sociálnu integráciu detí s poruchou autistického spektra a zároveň diskutovať sociálnu pomoc a podporu pre takto postihnuté rodiny. Vymedzením výskumného problému s uvedením širších teoretických súvislostí a vysvetlením základných pojmov sme stanovili výberový súbor, sformulovali základné výskumné otázky, ktoré sme ukotvili do výskumných hypotéz, ktorých platnosť sme overovali prostredníctvom faktov získaných empirickým, kvantitatívnym sociálne orientovaným výskumom. Na získanie údajov sme použili metódu dotazníka, riadeného rozhovoru a priamej vyučovacej činnosti.

Výsledky: Jednotlivé výsledky sme vyhodnotili a navrhli odporúčania pre prax. Základným zistením bolo, že väčšina detí s autizmom s mentálnym postihnutím v Žilinskom kraji žije v úplných rodinách, v ktorých sú zabezpečené vhodné podmienky pre socializáciu a sociálnu integráciu. Rodičia v súčasnosti nemajú záujem o umiestnenie svojich detí do inštitúcií, akými sú domovy sociálnych služieb.

Záver: Závery uvedené vo výskumnej časti vypovedajú o dôležitosti sociálnej práce pre jedincov s poruchami autistického spektra a ich rodín. Poukazujú na hľadanie nových možností, rozpracovanie nových metód s dôrazom na osobitosti sociálnej práce s rodinami i jedincami s autizmom s mentálnym postihnutím. Zároveň si uvedomujeme vytvorenie

nového systému starostlivosti a hľadanie ďalšej pomoci pri riešení budúcnosti a smerovania rodín s poruchami autistického spektra na Slovenku.

Kľúčové slová: Autizmus. Deinštitucionálna starostlivosť. Poruchy autistického spektra. Rodina. Sociálna pomoc a podpora. Systém zabezpečenia starostlivosti.

Literatúra:

[1] HOWLIN, P. 2005. *Autizmus u dospívajících a dospělých. Cesta k soběstačnosti*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 296 s. ISBN 80-7367-041-0.

[2] MARKOVÁ, J. 2013. *Pôsobenie výchovno-vzdelávacieho procesu na sociálnu integráciu jedincov s autizmom s mentálnym postihnutím v Žilinskom kraji* : dizertačná práca. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2013. 134 s.

Abstract:

Introduction: Autistic spectrum disorders belong to life-long handicaps which have a serious impact on lives of disabled individuals and their whole families in all regards. The basis of autism lies in quantitative deterioration of social-communication and special cognitive abilities that manifest themselves in the deviation of development and specific ways of behavior. In our contribution to the thematically oriented purpose of social help to families with health handicap, we would like to present one part of the empirical research that we conducted in Žilina region in 2012.

Methods and materials: The aim of this research was to follow and analyze the aspects of social environment in consideration to social integration of children with autistic spectrum disorder as well as to discuss the possibilities of social help and support for families affected by these disorders. We defined the research problem together with presentation of broader theoretical context and explanation of the essential concepts. By doing so, we were able to define the participants for the research, form the primary research questions that were assimilated into hypotheses which were verified through facts obtained via empirical, quantitative, social oriented research. The research methods used in order to obtain data were those of a questionnaire, directed interview and the direct teaching activity.

Results: We assessed the individual results and made suggestions for practice. The essential finding of the study was that most of the autistic and mentally handicapped children in Žilina region live in the families with secured proper conditions for socialization and social integration. The parents currently show no interest of putting their children into institutes such as social care homes.

Conclusion: The conclusions stated in the empirical part of the work justify the importance of social work in relation to individuals with autistic spectrum disorders and their families. They refer to the necessity of searching the new possibilities, elaborating of new methods with emphasis put on the specifics of social work with autistic and mentally handicapped individuals and their families. We also take into consideration the creation of the new system of care and look for the further help with dealing with the future and orientation of the families with autistic spectrum disorders in Slovakia.

Key words:Autism. Autistic spectrum disorders. Community care. Family. Social help and support. The system of care provision.

Literature:

- [1] HOWLIN, P. 2005. *Autizmus u dospívajících a dospelých. Cesta k soběstačnosti*. 1. Vyd. Praha : Portál, 2005. 296 s. ISBN 80-7367-041-0.
- [2] MARKOVÁ, J. 2013. *Pôsobenie výchovno-vzdelávacieho procesu na sociálnu integráciu jedincov s autizmom s mentálnym postihnutím v Žilinskom kraji* : dizertačná práca. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2013. 134 s.

Úvod

Neodmysliteľnou súčasťou každého jednotlivca a hlavne detí s postihnutím je sociálne prostredie, kde prebieha primárna socializácia, a tou je rodina. Ako uvádza (Vágnerová, 2004) pre život, výchovu a rozvoj detskej osobnosti je rodina najprirodzenejším prostredím. Ide o najvýznamnejšiu sociálnu skupinu, v ktorej prostredníctvom dospelého, obvykle matky, dieťa získava prvé informácie o okolitom svete. Rodina je pre dieťa nielen zdrojom informácií, ale aj zdrojom pocitu istoty a bezpečia. Výchovou rodina rozvíja v dieťati jeho schopnosti, návyky, poskytuje mu určitú podporu a predkladá mu určitý hodnotový systém.

Ovplyvňujú poruchy autistického spektra (ďalej PAS) život rodiny? Z literatúry je zrejmé, že o vplyve autizmu na rodinu bolo vypracovaných viacero štúdií a takmer vo všetkých sa uvádza, že dlhodobá záťaž na rodinu zanecháva svoje dôsledky. Skôr než poukážeme na niektoré psychosociálne aspekty rodín s dieťaťom postihnutým autizmom je potrebné si pojem autizmu bližšie vysvetliť.

Autizmus predstavuje komplexnú vývinovú poruchu neurologického charakteru. Ide o pervazívnu vývinovú poruchu s multifaktoriálnymi príčinami. V širšom slova zmysle patrí autizmus medzi poruchy autistického spektra, ktoré zasahujú do celkového vývinu

dieťaťa

a ovplyvňujú tak možnosti jeho výchovy, vzdelávania a socializácie. Napriek spoločným charakteristickým rysom je spektrum autistických porúch veľmi heterogénne z čoho vyplýva, že aj potreby rodín s týmto postihnutím sú veľmi variabilné. (Šmidová, Marková, 2013 s. 54). Hlavnými príznakmi diagnózy autizmu je porucha psychického vývinu, charakterizovaná najmä tzv. *triádou postihnutia*. Podstatou autistického stavu je kvantitatívne poškodenie sociálno-komunikačných a špeciálnych kognitívnych schopností, ktoré sa prejavujú deviaciou vývinu a špecifickými prejavmi správania. (Thorová, 2006). Kvalitatívne nedostatky v oblasti vzťahov a komunikácie spôsobujú, že rodičia správaniu svojho dieťaťa nerozumejú, sú zmätení, majú pocit, že nie sú schopní prelomiť jeho izoláciu, nevedia, ako sa majú k nemu správať. Dôsledok zlyhávania komunikácie sťažuje výchovu dieťaťa a vedie k ďalším stresom v rodine.

Problematika rodín so zdravotným postihnutím

Keď chceme hovoriť o problematike sociálnej podpory rodinám so zdravotným postihnutím, musíme si uvedomiť, že každá rodina je individuálna jednotka s individuálnymi problémami, s individuálnym sociálnym prostredím, s individuálnym spôsobom vyrovnávania sa so situáciou, akou je príchod postihnutého dieťaťa do rodiny. Zrazu prichádza množstvo sociálnych problémov, prijatie alebo neprijatie skutočnosti, že s ich dieťaťom niečo nie je v poriadku, po ekonomické zabezpečenie rodiny, cez stratu kontaktov, priateľov, cez silný psychický tlak na celú rodinu. V rodine, kde sa narodí dieťa s PAS, hrá obzvlášť dôležitú úlohu vzájomný vzťah rodičov, súrodencov a najbližších rodinných príslušníkov. Keďže dieťa s PAS potrebuje celoživotnú starostlivosť, je dôležité vytvoriť pozitívnu atmosféru. Rodina s autistickým dieťaťom nie je vystavená iba jedinému stresu, ktorý pramení z náročnej výchovy autistického dieťaťa, ale viacerým činiteľom, ktoré sa skladajú zo série udalostí v priebehu vývinu dieťaťa, jeho fungovania a spolužitia rodiny s postihnutým dieťaťom. Každá zmena znamená stresovú situáciu a potenciálnu možnosť krízy v rodine. Takéto zmeny na rodiny s autistickým dieťaťom kladú oveľa väčšie nároky ako na iné rodiny. Členovia rodiny autistického dieťaťa sa sťažujú na manželský nesúlad, depresiu a somatické ťažkosti častejšie ako iné rodiny.

Keďže prítomnosť autizmu ovplyvňuje celú rodinu, jednotliví členovia majú rôzne predpoklady a podmienky ako sa so stresom vyrovnávajú. *Matka* vzhľadom k nutnosti celodennej starostlivosti o dieťa stráca väčšinou svoje zamestnanie, rezignuje na priateľov, koníčky a voľný čas. Matky častejšie podliehajú depresiám a potrebujú pomoc psychiatra.

Ak matka zostane doma, otcovia majú neľahkú úlohu ekonomicky zabezpečiť rodinu. Matky sú citovo viac naviazané na dieťa, sú s ním celé dni, najviac pôsobia na jeho výchovu. Práve ony sú často vystavené nevhodným a zraňujúcim reakciám okolia. Matky postihnutých detí vnímajú necitlivosť spoločnosti, ktorá sa na ich dieťa pozerá s predsudkami a dostatočne neocceňuje ich situáciu a úsilie pri výchove dieťaťa. Väčšina matiek autistických detí sa natoľko sústreďuje na starostlivosť o postihnuté dieťa, že často zanedbáva ďalšie deti v rodine a často i manžela. Za najproblematickejšie vývinové obdobie pre matky sa považuje predškolský vek a obdobie puberty. Stres prameniáci z výchovy dieťaťa s autizmom s mentálnym postihnutím je determinovaný cyklom rodinného života, rozsahom postihnutia a vekom dieťaťa. (Cohen, Volkmar, 1997, s. 148).

Otcovia v skutočnosti nie sú oslobodení od výchovy autistického dieťaťa, i keď do istej miery majú možnosť uniknúť každodennému stresu, pretože väčšinu času dňa trávajú v zamestnaní. Otcovia sú zdržanlivejší v prejavovaní svojich emócií ako matky, ale spolu s nimi zdieľajú pocit viny a frustrácie. Je zaujímavé, že viac mužov ako žien prežíva bizarné správanie svojho autistického dieťaťa ako silný frustračný moment. Niektorí otcovia opustia rodinu vplyvom stresu, ktorý prináša prítomnosť ťažko zdravotne postihnutého dieťaťa. Príčinou porúch v partnerských vzťahoch môže byť neschopnosť uniesť množstvo zodpovednosti v starostlivosti o dieťa, neadekvátne sebaobviňovanie za autistické dieťa v rodine, neadekvátne obviňovanie partnera za zodpovednosť a mnoho iných atribútov, ktoré ovplyvňujú atmosféru v rodine.

K rodine patria častokrát aj *súrodenci*, no v odbornej literatúre je im venovaná menšia pozornosť než rodičom, aj napriek tomu, že v ich živote zohrávajú veľmi dôležitú úlohu a ich život je narodením postihnutého súrodenca značne ovplyvnený. Postavenie zdravých súrodencov v rodine s autistickým dieťaťom je veľmi špeciálne. Názory zdravých súrodencov o spolužití s autistickým súrodencom sú protichodné. Niektorí to hodnotia pozitívne a niektorí negatívne. Závisí to od stupňa postihnutia ich súrodenca, od pridružených symptómov, od vekového rozdielu medzi súrodencami, od poradia narodenia súrodencov a samozrejme aj od funkčnosti celej rodiny. Optimistickejšie to vyzerá u súrodencov, kde zdravým dieťaťom je súrodenec starší o päť alebo viacej rokov. Väčší vekový rozdiel, najmä z dôvodu informovanosti o postihnutí a z dôvodu väčších skúseností predurčuje zdravého súrodenca k tomu, aby v prípade výsmechu alebo poznámok okolia vedel adekvátne reagovať. Tieto problémy a mnohé ďalšie sa môžu rozhodujúcim spôsobom podieľať na vytváraní rodinných vzťahov, vzťahov s rovesníkmi, so

spoločenských prostredím. (Turček, 2000, s. 86). Kým začnú rodičia vytvárať pozitívne vzťahy medzi súrodencami, musia obidve deti dobre poznať. Je dôležité si uvedomiť, že nielen správanie dieťaťa s autizmom, ale aj správanie zdravého súrodenca je ovplyvnené prostredím. Správanie je motivované množstvom rôznych cieľov a pocitov, z ktorých niektoré sú vedomé, iné nevedomé. Interakcia rodičov so zdravým súrodencom a ich vzťah k nemu môže napomáhať k vytvoreniu takých schopností, ktoré mu pomôžu vyrovnáť sa so situáciou, cítiť lásku a porozumenie pre dieťa s autizmom i pre seba samého. Je dôležité, aby si rodičia čo najskôr uvedomili, že sa dieťa s autizmom môže stať na zdravom súrodencom viac závislým, než sú schopné obe deti zvládnuť. K tomu, aby zdravý súrodenec cítil vážnu a dobrovoľnú zodpovednosť k svojmu súrodencom, musí najskôr dozrieť a táto zodpovednosť mu nesmie byť vnucovaná predčasne. Postihnutie súrodenca nemusí znamenať vzťah medzi súrodencami. Lásky medzi nimi však musí vzniknúť v ranom veku, aby pozitívny vzťah vydržal celý život. Táto skúsenosť môže byť dôležitou výzvou nielen pre rozvoj osobnosti zdravého súrodenca, ale aj pre samotný socializačný proces, kde zdravý súrodenec môže byť často jedným z prvých kľúčov k neskoršej integrácii svojho postihnutého súrodenca. (Marková, 2013, s. 39).

Dospelý jedinec (adolescent) s poruchou autistického spektra v rodine

V poslednom desaťročí sa aj na Slovensku zvýšilo povedomie o autizme a mnohí odborníci sa častejšie ako predtým vyjadrujú k danej téme. Nárast záujmu opäť začal vtedy, keď rodičia začali otvorene rozprávať, že ich deti postupne dorastajú, prichádza obdobie adolescencie a s tým súvisiace ďalšie problémy spojené nielen s diagnózou autizmu, ale aj s otázkou, čo s dospelým autistom. Tá istá skupina rodičov, ktorá predtým pomohla vybudovať verejné povedomie a podporné programy pre mladšie autistické deti, teraz rieši problém ako vychovávať svoje adolescentné a dospelé autistické deti. (Marková, 2013, s. 40).

Keďže pri PAS ide o celoživotnú starostlivosť, problémy a obavy rodín autistických detí počas obdobia adolescencie odrážajú pokračovanie raných problémov. Okrem týchto problémov vystupujú aj nové faktory, ktoré nastanú kvôli fyzickým zmenám v období adolescencie, ako je napríklad zvyšujúca sa sexualita a tým spojené nevhodné spôsoby, s akými sa o sexualite deti s autizmom vyjadrujú. Vznikajúci zmysel pre nezávislosť u niekoho, komu chýbajú predpoklady sebausmerňovania, u niektorých adolescentov zvyšujúci sa nástup záchvatov, zvýšený výskyt úmrtnosti ich vlastných rodičov a. i. Ako spomína (Cohen, 1997, s. 184) toto obdobie vytvára nadbytočný stres pre rodiny

autistických jedincov. Ide o potrebu neustálej rodičovskej podpory, pričom úroveň energie rodičov s pribúdajúcim vekom klesá a ich potenciál pre syndróm vyhorenia sa zvyšuje. Prejavy správania, ktoré sa zvyknú vyskytovať, zahŕňajú zvýšené sexuálne povedomie, agresivitu a otvorené prejavy vzdoru, úsilie o nezávislosť aj napriek obmedzeniam, ktoré vychádzajú z tohto handicapu. (Thorová, Jún, 2012, s. 13). Samozrejme, tieto záležitosti a problémy sú bežné v prípade normálneho dospievania, ale jedinec postihnutý dysfunkciami v komunikácii, sociálnom porozumení a kognitívnou poddajnosťou sa nevie vyrovnáť a zvládnuť tak náročné biologické zmeny, ktoré toto obdobie prináša. Kombinácia vlastnej znižujúcej sa kontroly nad situáciou a iných rodinných potrieb a priorít rodičov je badateľnou každodennou výstrahou, že ich dieťa sa stáva mladým dospelým. Táto skutočnosť má nepredpokladateľné následky, ktoré predvída len malé množstvo rodín. Preto sa mnohé rodiny snažia vytvoriť individuálny akčný plán v zmysle zákona č. 448/2008 o sociálnych službách, ktorý upravuje právne vzťahy pri poskytovaní sociálnych služieb, financovaní a dohľadom nad poskytovaním sociálnych služieb. Plán v sebe zahŕňa napríklad poskytovanie sociálnej služby formou ambulantnou, terénnou, pobytovou alebo napríklad zriadením komunitného centra v zmysle Uznesenia vlády č. 408/2011, ktorého poslaním je prostredníctvom poskytovania komplexných sociálnych a komunitných služieb prispieť k sociálnemu začleňovaniu osôb s postihnutím.

Výskum

V našom príspevku k tematickému zameraniu na sociálnu podporu rodinám so zdravotným postihnutím chceme prezentovať jednu časť z empirického výskumu, ktorý sme uskutočnili v roku 2012 v Žilinskom kraji, kde jedným z cieľov výskumu bolo sledovať a analyzovať aspekty sociálneho prostredia rodiny vzhľadom na sociálnu integráciu detí s poruchou autistického spektra a zároveň diskutovať sociálnu pomoc a podporu pre takto postihnuté rodiny. Zistovali sme zároveň či spomínané rodiny majú relevantné informácie o vzdelávaní svojich detí, o poskytovaní sociálnych služieb, o zriadení jednotlivých inštitúcií napríklad na odľahčenie dennej starostlivosti a. i.

Z vymedzeného cieľa vyplynulo, že predmetom výskumu boli jedinci s autizmom s mentálnym postihnutím v Žilinskom kraji z rôzneho pásma autistického spektra. Základný súbor tvorili rodičia detí s autizmom s mentálnym postihnutím, ktoré navštevovali špeciálne školy a zariadenia v Žilinskom kraji. Zapojilo sa 35 (štátnych, súkromných, cirkevných) inštitúcií zo Žilinského kraja. Išlo o 28 špeciálnych škôl

a zariadení (špeciálna základná škola, základná škola pre deti s autizmom, praktická škola, odborné učilište, centrum špeciálno-pedagogického poradenstva), jedno občianske združenie rodičov autistických detí SPOSA- ŽR. Z dôvodu komparácie sme oslovili päť domovov sociálnych služieb a jedno súkromné špecializované zariadenie pre osoby s autizmom v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja.

K verifikovaniu stanovených hypotéz sme použili tieto *metódy a techniky*:

- teoretickú analýzu danej problematiky s dôrazom na identifikáciu, diferenciaciu a klasifikáciu autistických porúch, analýzu používania jednotlivých metód vo výchovno-vzdelávacom procese, preštudovanie platnej legislatívy, zákonov, metodických pokynov a usmernení.
- metódu exploračnú (dotazník a riadený rozhovor s rodičmi a pedagogickými a odbornými zamestnancami špeciálnych škôl a zariadení). Zo 138 dotazníkov na spracovanie výsledkov sa vrátilo 94 dotazníkov.
- metódu pozorovania (priamo vo výchovno-vzdelávacom procese na špeciálnych školách),
- metódu priamej vyučovacej činnosti sme realizovali na dvoch praktických školách a jednom odbornom učilišti, kde sme odučili predmety (návik praktických zručností, návik komunikačných zručností a pracovné vyučovanie) v priebehu desiatich vyučovacích hodín,
- metódu kazuistiky, metódu analýzy dokumentov,
- metódu indukcie a dedukcie,
- metódu analýzy a syntézy,
- metódy na spracovanie získaných výsledkov (matematicko-štatistické spracovanie, a program SPSS-16),
- metódu zovšeobecnenia,
- metódu komparácie.

Diskusia výsledkov výskumu

Hypotézou č. 1. z výskumu sme predpokladali, že 50% detí s autizmom s mentálnym postihnutím v Žilinskom kraji žije v úplných rodinách, v ktorých sú zabezpečené vhodné podmienky pre socializáciu a sociálnu integráciu. Hypotéza sa nám *potvrdila*.

K overovaniu prvej hypotézy sme využili metódu dotazníka a metódu riadeného rozhovoru s rodičmi. Kvalita života akejkoľvek spoločnosti je priamo závislá od kvality rodinného

života. Harmonické rodinné prostredie predstavuje pre dieťa s autizmom dôležitú základňu pre jeho život. Zistili sme, že úplnú rodinu (otec a mama) predstavuje 67 z opýtaných rodín, čo je 72 %. 42 opýtaných rodičov bolo vo veku od 31 do 40 rokov a 23 rodičov bolo vo veku od 41 do 50 rokov. Z týchto skutočností usudzujeme, že táto etapa života rodičov nesie so sebou ešte dosť sily, aby sa mohli o svoje ťažko zdravotne postihnuté dieťa postarať. Pozitívnym zistením výskumu bolo, že rodiny, kde je dieťa s PAS, majú súrodencov. Pre proces socializácie, získavanie sociálnych zručností a kompetencií detí s autizmom ide o veľmi významnú skutočnosť. 70 (89 %) opýtaných rodičov uviedlo, že ich autistické dieťa má aspoň jedného súrodenca. Z tohto počtu v 27 rodinách majú jedného súrodenca, 18 rodín uviedlo, že majú dvoch súrodencov, 10 rodín uviedlo troch súrodencov, 6 rodín štyroch súrodencov, 4 rodiny majú piatich súrodencov, v 1 rodine je spolu šesť a v 1 rodine deväť súrodencov. Môžeme konštatovať, že v Žilinskom kraji prevažujú kompletne rodiny v rámci starostlivosti o dieťa s PAS s výraznou pomocou starých rodičov a súrodencov.

Uvedomujeme si, že pri starostlivosti o dieťa s autizmom s mentálnym postihnutím ide o 24 hodinovú nepretržitú doživotnú starostlivosť, čo vyvoláva silný psychický tlak na celú rodinu. Opýtali sme sa rodičov na odľahčenie starostlivosti formou osobných asistentov. Podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a zákona č. 477/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, môžu rodičia o takúto formu sociálnej služby požiadať. V zmysle súčasnej platnej legislatívy však rodič môže poberať príspevok na opatrovanie, ale nemôže byť osobným asistentom svojho dieťaťa (podľa § 22 ods. 4 č. zákona č. 447/2008 peňažný príspevok na osobnú asistenciu nemožno poskytovať, ak osobnú asistenciu vykonáva rodič dieťaťa vo veku od 6 do 18 rokov). Z nášho výskumu vyplynulo, že sociálne služby osobného asistenta boli poskytované iba v 9 rodinách. V 69 rodinách jeden z rodičov poberal príspevok za opatrovanie, a tak najväčšia a nepretržitá starostlivosť bola na vzájomnej pomoci jednotlivých členov rodiny.

Hypotézou č. 5 zo spomínaného výskumu sme predpokladali, že 70 % rodičov bude mať záujem o relevantnú pomoc každej inštitúcie, ktorú uvádzame, a zároveň prejavia pozornosť o poskytovanie sociálnych služieb pri riešení nepriaznivej situácie z dôvodu

ťažkého zdravotného postihnutia za podmienok odbornej pomoci a špeciálno-pedagogického prístupu. Hypotéza sa nám *nepotvrdila*.

V rámci diagnózy, akou PAS sú, je nevyhnutné, aby rodičia spolupracovali s multidisciplinárnym tímom vrátane sociálnych pracovníkov, nielen príslušných oddelení úradov práce sociálnych vecí a rodiny (Matoušek a kol. 2005), ale hlavne terénnych sociálnych pracovníkov vyškolených na prácu s rodinami s autistickými deťmi. Zisťovali sme, ktoré inštitúcie, organizácie, či občianske združenia poskytujú rodičom relevantnú pomoc v socializačnom procese ich detí. 69 (43 %) rodičov sa vyjadrilo, že na prvom mieste to bola pomoc zo strany školy a špeciálno-pedagogického prístupu učiteľov, 21 (13%) rodičov uviedlo výraznú pomoc zo strany poradenských zariadení. Za svojpomoc označilo 42 (26 %) rodičov, 15 (9 %) rodičov uviedlo za najúčinnnejšiu pomoc občianske združenie SPOSA, 6 (4 %) rodičov spomenulo pomoc lekárov, pomoc ÚPSVaR uviedli 5 (3 %) rodičia a traja rodičia (2 %) uviedli aj pomoc iných neziskových organizácií. Aj v tejto otázke mohli rodičia uviesť viac možností odpovedí.

V rámci pomoci (v zmysle odľahčenia dennodennej starostlivosti) rodinám, kde je dieťa s PAS sme zisťovali, či majú opýtaní rodičia záujem o poskytovanie sociálnej služby v zariadeniach ako DSS, denné centrum, komunitné centrum a špecializované zariadenie. Výskumom sme sledovali možnosť umiestnenia dieťaťa s autizmom s mentálnym postihnutím v DSS. 29 (37 %) z opýtaných rodičov nemalo záujem, 10 (13%) rodičov sa nevedelo rozhodnúť a 30 (38 %) rodičov by umiestnilo svoje dieťa do DSS iba za určitých podmienok. Ako podmienky rodičia uviedli, keby išlo o špecializované zariadenie pre autistov, v prípade, že by si rodičia našli dobre platenú prácu, keby nemalo dieťa vhodné rodinné prostredie na svoj rozvoj a starostlivosť. Niektorí uviedli, že iba v prípade zlého zdravotného stavu rodičov, iní uviedli iba na denný pobyt, v ktorom by boli vyškolení zamestnanci pre diagnózu autizmu. Silné rodinné zázemie a momentálna nevyhovujúca úroveň starostlivosti o jedincov s autizmom vo vybraných DSS v Žilinskom kraji vedie rodičov k nesúhlasu s umiestnením svojho dieťaťa do DSS. Okrem umiestnenia detí s autizmom s mentálnym postihnutím do DSS sme sa v zmysle platnej legislatívy a sociálnej pomoci opýtali rodičov aj na ďalšie inštitúcie, ktoré by pomohli odľahčiť starostlivosť o dieťa s PAS. O umiestnenie v špecializovanom zariadení pre deti s PAS nám 58 (73 %) opýtaných rodičov odpovedalo áno, 14 rodičov (18%) sa nevedelo rozhodnúť, 4 rodičia (5 %) nevedeli odpovedať. O umiestnení klientov s PAS v komunitnom centre nám 37 (47 %) rodičov odpovedalo skôr áno, 27 (34 %) rodičov odpovedalo určite áno, 10 (13 %) rodičov o umiestnení dieťaťa do komunitného centra

neuvažuje. V prípade špecializovaného zariadenia a komunitného centra rodičia súhlasili aj preto, lebo v zariadení by boli iba klienti s PAS a predpokladá sa, že všetci zamestnanci v spomínaných zariadeniach sú odborne vzdelaní v problematike pervazívnych vývinových porúch. O umiestnení klienta do denného centra pre deti s PAS nám 35 (44%) rodičov odpovedalo áno, 19 (24%) rodičov o umiestnení do denného centra neuvažuje, 11 (14 %) rodičov by nedalo dieťa do denného centra, 4 (5 %) rodičia by umiestnili, ale iba v dopoludňajších hodinách, 3 (4 %) rodičia súhlasili iba na 3 - 4 hodiny, 3 (4 %) rodičia súhlasili, ak by boli vytvorené podmienky (tým mysleli, že by v dennom centre pracovali špeciálni pedagógovia, ktorí by mali skúsenosť s prácou s deťmi s PAS, štruktúrované prostredie, zabezpečenú efektívnosť využitia špecifických metód a postupov pri práci s deťmi s PAS).

Výskumom sme zistili, že aj napriek tomu, ak rodičia detí s PAS v súčasnosti majú dostatok informácií o autizme (Howlin, 2005, s. 28) a v zmysle zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a môže im byť poskytnutá sociálna služba, ktorá je zameraná na prevenciu, zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopnosti dieťaťa s PAS smerom k podpore začlenenia sa do spoločnosti, v priebehu nášho výskumu nebola výrazná spoločenská potreba rodičov umiestniť dieťa s autizmom do sociálneho zariadenia. Ako nám ukazuje výskum nami skúmané deti s autizmom s mentálnym postihnutím v Žilinskom kraji sú školopovinné, s dobrým sociálnym zázemím v rodine. V dobe nášho výskumu DSS nevedeli splniť podmienky, za ktorých by rodičia svoje dieťa do ich zariadení umiestnili. Rodičia by volili formu inej sociálnej služby a to zriadením denného centra, komunitného centra alebo špecializovaného zariadenia na nevyhnutnú dobu starostlivosti.

Je potrebné spomenúť, že poskytovanie terénnej sociálnej služby alebo ambulantnej sociálnej služby mala u rodičov prednosť pred pobytovou sociálnou službou. Rodičia však na druhej strane potrebujú vedieť, že umiestnenie dieťaťa mimo domova (na akúkoľvek krátku dobu) je prirodzený a logický krok v snahe k nezávislosti dieťaťa, v snahe odľahčiť celoživotnú starostlivosť o dieťa s autizmom s mentálnym postihnutím a nie je to výsledok zlyhania rodiny v poskytnutí dobrej starostlivosti a domova.

Odporúčania pre prax

Odporúčania pre prax, ktoré vychádzajú z celkového prínosu výskumu môžeme spomenúť v zmysle dvoch smerov:

1. V smere ďalšieho rozvíjania nielen teórie sociálnej práce ako vedy všeobecne so zameraním na vypracovanie a skvalitňovanie teoreticko-metodologického základu sociálnej práce a metód jej praktického uplatňovania v starostlivosti o jedincov s ťažkým zdravotným postihnutím a ich rodín, ale aj ďalší rozvoj druhov sociálnej práce pre takto postihnuté rodiny. Hlavnú pozornosť venovať rozpracovaniu jednotlivých metód s dôrazom na osobitosti sociálnej práce s jedincami s autizmom s mentálnym postihnutím a ich rodín. Zlepšiť starostlivosť o rodiny formou terénnych sociálnych pracovníkov, ktorí si osvoja špecifické formy a metódy práce s autistami. (Jún, 2010). Pomôcť rodinám (určitý čas v priebehu pracovného týždňa), formou dobrovoľníckej pomoci. Osloviť organizácie, združenia, rehoľné, či farské spoločenstvá pri organizovaní voľnočasových aktivít a táborov pre deti s autizmom s mentálnym postihnutím. Pomocou multidisciplinárneho prístupu odborníkov pomáhať rodinám zvládať stresové situácie, izoláciu, poskytnúť sociálnu a právnu pomoc (prednášky, besedy, stretnutia).
2. V smere potreby riešenia budúcnosti jedincov s PAS venovať pozornosť riešeniu problematiky autistov po skončení vzdelávania, vytvárať vhodné podmienky pracovného uplatnenia formou chránených dielní a v presadení sa v jednoduchých zmysluplných pracovných činnostiach. Zabezpečiť dopravu do chránených dielní. Poskytovať sociálne služby v rámci vybudovania podporovaného bývania a centier pre dospelých jedincov s PAS. Zabezpečiť a podporovať spoluprácu medzi rodičmi, chránenými dielňami a podporovaným bývaním.

V rámci procesu transformácie a deinštitucionalizácie, modelu sociálnej integrácie zriaďovať pre rodiny s deťmi a dospelých jedincov s autizmom menšie komunitné centrá. Poskytovať komunitné služby, ako súbor vzájomne prepojených a koordinovaných služieb poskytovaných v územne ohraničenej komunite, ktoré reagujú na potreby jedincov s PAS. Poskytovať sociálne služby v dennom centre s cieľom odľahčenia starostlivosti o dieťa s PAS. Pomôcť zabezpečiť biodromálnu starostlivosť o jedincov s autizmom s mentálnym postihnutím a poskytnúť relevantné usmernenia a odbornú pomoc pre rodiny takto postihnutých jedincov.

V zmysle uskutočňovania procesu transformácie a deinštitucionalizácie (aj keď v súčasnej dobe neexistujú v Slovenskej republike priame legislatívne dokumenty pre transformáciu a deinštitucionalizáciu systému sociálnych služieb, uplatňovať možnosti v zákone č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách (§13 ods. 6) o poskytovaní terénnej sociálnej služby

alebo ambulantnej sociálnej služby, ktorá má prednosť pred pobytovou sociálnou službou). Zabezpečiť realizovanie plánov zmien spoluprácu medzi všetkými relevantnými účastníkmi, na horizontálnej úrovni (jednotlivé ministerstvá) aj na vertikálnej úrovni (VÚC a miestna samospráva).

V závere je dôležité upozorniť na rozvíjanie pochopenia spoločnosti pre problémy jedincov s autizmom s mentálnym postihnutím a ich rodín. Rozširovať vedecky podložené teoretické vedomosti o autizme, prinášať nové podnety z oblasti špeciálnej pedagogiky, využívať moderné prístupy v sociálnej práci s ťažko zdravotne postihnutými jedincami a ich rodinami, ponúknuť iný model sociálnej integrácie, než je v súčasnosti zaužívaný. (Marková, 2013, s. 122).

Záver

Riešením nášho výskumného problému, zozbieraním faktov o reálnych skutočnostiach a potrebách rodín s autistickým jedincom s mentálnym postihnutím, s následným overovaním teoretických predpokladov prostredníctvom skúmania reálneho života a prieskumom v teréne si uvedomujeme potrebu vytvorenia nového systému inštitucionálnej starostlivosti, ktorá predpokladá sa, že by zahŕňala depistáž, včasnú diagnostiku, poradenstvo, výchovu a vzdelávanie, prípravu na povolanie a začlenenie jedincov s autizmom s mentálnym postihnutím do jednoduchého pracovného procesu s možnosťou chráneného bývania. Z vyššie uvedeného nám vyplýva, že systém musí byť ucelený, medzirezortne úzko prepojený, čo vyplýva zo špecifik danej diagnózy, nakoľko osoby s autizmom vo väčšine prípadov nedosahujú taký stupeň sociálnej prispôsobivosti, aby mohli byť plne integrované do spoločnosti alebo aby mohli meniť sociálne prostredie. Odhliadnuc od individuálnych charakteristík, ktoré sú dôsledkom veľkej rôznorodosti porúch autistického spektra a širokej variability rodín s týmto postihnutím, všeobecné potreby rodičov detí s autizmom s mentálnym postihnutím sú spoločné. Na záver spomenieme hlavne pozitívny vývin ich dieťaťa, zabezpečenie špecifických potrieb, osvojenie si zručností a zvládanie výchovných stratégií. V nemalej miere pôjde o psychickú odolnosť a rodinnú súdržnosť, vzájomnú emocionálnu podporu manželov, o spoločenskú formálnu aj neformálnu podporu okolia, ale hlavne o multidisciplinárny prístup zo strany všetkých zainteresovaných odborníkov.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] COHEN, D. J. – VOLKMAR, F. 1997. *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. 2. vyd. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1997. 1092 s. ISBN 0-471-53242-8.
- [2] HOWLIN, P. 2005. *Autizmus u dospievajících a dospelých. Cesta k soběstačnosti*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 296 s. ISBN 80-7367-041-0.
- [3] JŮN, H. 2010. *Moc, pomoc a bezmocnost' v sociálních službách a ve zdravotnictví*. Praha : Portál, 2010. 144 s. ISBN 978-80-7367-590-5.
- [4] MARKOVÁ, J. 2013. *Pôsobenie výchovno-vzdelávacieho procesu na sociálnu integráciu jedincov s autizmom s mentálnym postihnutím v Žilinskom kraji* : dizertačná práca. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2013. 134 s.
- [5] MATOUŠEK, O. - KODYMOVÁ, P. - PROBOSTOVA, V. 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- [6] ŠMIDOVÁ, M. – MARKOVÁ, J. 2012. *Sociální práce s osobami so zdravotným postihnutím*. Trnava : Dobrá kniha, 2012. ISBN 978–80–7141–769–9.
- [7] THOROVÁ, K. 2006. *Poruchy autistického spektra*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. 456 s. ISBN 80-7367-091-7.
- [8] THOROVÁ, K. - JŮN, H. 2012. *Vztahy, intimita a sexualita lidí s mentálním handicapem nebo s autismem*. Praha : APLA, 2012. 114 s.
- [9] TURČEK, K. 2000. *Psychopatologické a sociálně-patologické prejavy u dětí a mládeže*. Bratislava : IRIS, 2000. 133 s. ISBN 80-89018-06-8.
- [10] VÁGNEROVÁ, M. 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- [11] Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálních službách a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) v znení neskorších zákonov.
- [12] Zákon č. 447/2008 z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o změně a doplnění niektorých zákonov.

KONTAKT

Marková Janka, PhDr.

Jabloňová 15/A

01004 Žilina

jmarkovaj@gmail.com

**PERSPEKTÍVY SOCIÁLNEJ POLITIKY NA SLOVENSKU
A V RAKÚSKU V OBLASTI PREVENČIE A ELIMINÁCIE
DOMÁCEHO NÁSILIA**

**PERSPECTIVES OF SOCIAL POLICY IN SLOVAKIA AND AUSTRIA IN THE
FIELD OF PREVENTION AND ELIMINATION OF HOME VIOLENCE**

Mátel Andrej, Vlčko Peter

Abstrakt:

Úvod: Práca je zameraná na deskripciu nástrojov a systémov sociálnej politiky v Rakúsku a Slovensku v oblasti problematiky domáceho násilia. Jej cieľom je poukávanie na nové perspektívy sociálnej politiky na Slovensku cez komparáciu s dobrou praxou v tejto oblasti v Rakúsku. Vybranými nástrojmi sociálnej politiky sú pritom legislatíva, inštitút vykázania, systémové dokumenty, inštitucionálne zabezpečenie, sociálne služby obetiam násilia a preventívne nástroje sociálnej práce.

Jadro: V oblasti legislatívy je Rakúsko výnimočné nielen kvalitou samotných zákonov, ale aj dôslednosťou ich aplikovania v praxi. V oblasti inštitútu vykázania je na Slovensku nutné predĺžiť dobu vykázania násilníka na domu 10 alebo 14 dní a uskutočniť zaškoľovanie policajtov v danej oblasti. V oblasti kvality sociálnych služieb obetiam domáceho násilia má Slovensko deficity v zriadení a sieťovaní intervenčných centier a národnej krízovej linky. V oblasti prevencie je Rakúsko modelom dobrej praxe nielen v dôslednej univerzálnej prevencii, ale aj prácou s páchatel'mi násilia, čím sa v rámci indikovanej prevencie zabraňuje opakovaniu násilného konania.

Záver: Čiastočné výsledky komparačnej štúdie vybraných nástrojov sociálnej politiky v Rakúsku a Slovensku môžu slúžiť ako platforma pre systémové skvalitňovanie a perspektívy odstraňovania tohto sociálno-patologického javu z našej spoločnosti.

Kľúčové slová: domáce násilie, inštitút vykázania, legislatíva, prevencia, sociálna politika

Literatúra:

- [1] MÁTEL, A. 2011. Sociálne poradenstvo obetiam stalkingu. In MÁTEL, A. – JANECHOVÁ, L. – ROMAN, L. (eds.) *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-018-7, s. 121-132.

- [2] MICHALEK, B. 2008. The anti-stalking Act. In ZÁHORA, J. (ed.) *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. ISBN 978-80-88931-96-6, s. 87-89.

Abstract:

Study is focused on description of tools and systems of social policy in Austria and Slovakia in the field of home violence. The goal is to inform about new perspectives of social policy in Slovakia through comparison of good practice in this area in Austria. Selected tools of social policy are legislation, allocation institute, system documents, institutional coverage, and social services for victims of violence and tools of social work prevention.

In the field of legislation Austria is exceptional not only in quality laws alone, but also in consequentiality of its application in practice. In the field of allocation instrument it is necessary in Slovakia to prolong term of allocation of violent person from 10 or 14 days and to fulfil training of police corps in this field. In the field of social services for victims of home violence, Slovakia has deficits in establishing of nets intervention centres and national crisis connection link. In the field of prevention Austria is model of good practice not only from the point of universal prevention, but also in the work with violence wrongdoers, that is in framework of indicated prevention is protected against repetition of violence acts.

Partial results of comparative study of selected tools of social policy in Austria and Slovakia can be used as platform for systematic improvement and future elimination of this socio-pathological phenomenon from of our society.

Key words: domestic violence, institute of expulsion, legislation, prevention, social policy

Literature:

- [1] MÁTEL, A. 2011. Sociálne poradenstvo obetiam stalkingu. In MÁTEL, A. – JANECHOVÁ, L. – ROMAN, L. (eds.) *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-018-7, s. 121-132.
- [2] MICHALEK, B. 2008. The anti-stalking Act. In ZÁHORA, J. (ed.) *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. ISBN 978-80-88931-96-6, s. 87-89.

Úvod

Predmetom predloženej komparačnej štúdie je domáce násilie, ktoré chápeme ako „dlhodobé zneužívanie moci, ktoré sa odohráva v rámci rodinných, či partnerských vzťahov, ale aj po ich rozpade, zvyčajne v rámci spoločného obydlija. Domáce násilie zahŕňa nielen fyzické a sexuálne formy násilia, ale aj psychické poškodzovanie, sociálne a ekonomické strádanie. Poškodenými bývajú najmä deti, ženy, seniori, ale aj muži a iné osoby, ktoré sa zneužívaniu moci nedokážu svojpomocne a náležite brániť.“ (Mátel, In Mátel, Schavel et al., 2011, s. 222). Keďže v súčasnosti ožívajú v oblasti domáceho násilia dva nové mýty – jedine ženy sú obeťami domáceho násilia a jedine muži sú násilníkmi, budeme sledovať aj skutočnosť, či sa k tomuto sociálno-patologickému javu pristupuje z rodovo neutrálneho alebo explicitne genderového (feministického) prístupu. Ženy a muži môžu byť obeťami aj násilníkmi v každej forme domáceho násilia. (por. Mátel, Schavel, Roman, 2012). V súčasnosti je venovaná zvýšená pozornosť nielen ženám a deťom, ale aj seniorom ako obetiam domáceho násilia. Podľa Gasperovej-Kovaľovej (2008, s. 26) násilie páchané na senioroch sa v domácom prostredí prejavuje aj zanedbanou opaterou, ktorá môže viesť pomalému zomieraniu. Pretože podstatou domáceho násilia je nerovnosť moci, obeť zvyčajne nemá dostatočné schopnosti svojpomocne chrániť svoje základné ľudské práva. Spoluzodpovednosť preto za ochranu ľudských práv obetí domáceho násilia musí niesť štát. Práve politika „nulovej tolerancie“ môže byť jedným z najdôležitejších podporných nástrojov ohrozených osôb. Zvýšenú pozornosť budeme v predložennom príspevku venovať najmä sociálnej politike, ktorú chápeme ako „vednú disciplínu a súbor aktivít sociálnych subjektov (štátnych, komunálnych, neštátnych a ďalších inštitúcií), ktorých cieľom je vytváranie priaznivých životných podmienok pre rozvoj sociálneho systému, ako aj dostatočné sociálne fungovanie jednotlivcov, skupín a obyvateľstva ako celku, prostredníctvom sústavy nástrojov a sociálnych opatrení.“ (Mátel, Sedlárová, Vlčko, 2012, s. 232). Keďže (sociálna) politika každého štátu musí byť dostatočne dynamická, aby si zachovala adresnosť a účinnosť vzhľadom na ochranu svojich občanov, jedným zo zdrojov jej skvalitňovania môže byť dobrá prax v inom štáte. V skúmanej problematike nositeľom dobrej praxe – resp. najlepšej praxe v rámci Európy – je Rakúska republika. V príspevku preto prinášame čiastočné výsledky komparačnej štúdie vybraných nástrojov sociálnej politiky v Rakúsku a Slovensku, ktoré môžu slúžiť ako platforma pre systémové skvalitňovanie a perspektívy odstraňovania tohto sociálno-patologického javu z našej spoločnosti.

Legislatíva v oblasti domáceho násilia

Slovenská republika urobila za posledných desať rokov viacero pozitívnych zmien smerom k ochrane obetí domáceho násilia. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. definuje „chránenú osobu“, kde patrí dieťa, tehotná žena, blízka osoba, odkázaná osoba, osoba vyššieho veku, chorá osoba. Tresty za jednotlivé trestné činy sú v prípade chránenej osoby vyššie. Išlo o novú filozofiu trestného práva, pre ktorú domáce násilie nielenže nie je súkromnou vecou v rodine, ale považuje sa za oveľa zákernejšiu a zvrátenejšiu formu násilia ako násilie páchané na verejnosti, resp. cudzím osobám. Do oblasti násilia patria viaceré trestné činy, ale najmä týranie blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208). Podľa trestného poriadku, zákona č. 301/2005 Z. z. na stíhanie páchatel'a domáceho násilia sa nevyžaduje súhlas poškodeného s trestným stíhaním. Tu orgány činné v trestnom konaní a sudy konajú z úradnej povinnosti. To znamená, že trestné činy v okruhu domáceho násilia budú stíhané aj bez súhlasu obetí a páchatel' nebude mať dôvod nútiť obeť k tzv. stiahnutiu trestného oznámenia. Vo vzťahu k skrátenému vyšetrovaniu, rekonifikácia priniesla v § 204 možnosť páchatel'a trestného činu postaviť pred súd do 48 hodín, čo je pozitívum z hľadiska zaistenia páchatel'a a jeho skorého odsúdenia, resp. dania do väzby. Žiaľ prax ukazuje, že dôsledkom nedostatku vyšetrovateľov a ich nadmernou zaťaženosťou býva trestné stíhanie nie dostatočne rýchlo skončené. Občiansky súdny poriadok bol v roku 2003 novelizovaný a doplnený o inštitút vykázania násilnej osoby predbežným opatrením súdu. Nižšie spomenieme aj novelizáciu zákona o Policajnom zbore z roku 2008, ktorá umožňuje aplikovať inštitút vykázania políciou na dobu 48 hodín. Hoci uvedené zmeny v slovenskej legislatíve predstavujú dôležité kroky v prospech ochrany obetí násilia v rodine, stále sú vzdialené európskym štandardom v tejto oblasti a takisto chýba ich dostatočná implementácia do praxe. Z právneho hľadiska nemá Slovenská republika žiadnu komplexnú právnu úpravu chrániacu pred domácim násilím na rozdiel od Rakúska a ďalších európskych krajín.

Komplexná právna úprava jestvuje v Rakúsku od roku 1996, kedy bol schválený BGB1 č. 759 „Spolkový zákon na ochranu pred násilím v rodine“ (*Bundesgesetze zum Schutz vor Gewalt in der Familie*, skr. „Gewaltschutzgesetz“) s platnosťou od 1. mája 1997. Od neho sa odvíja väčšina právnych nariadení a normy jednotlivých miest a krajov v Rakúsku v danej problematike. Európska únia ho v roku 2000 vyhodnotila ako „najlepšiu prax“ k prístupu riešenia domáceho násilia. Zákon bol novelizovaný v rokoch 2000 a 2004. V roku 2009 došlo ku komplexnej právnej úprave zákonom BGB1 č. 40 z roku 2009 „Ochrana pred násilím“ označovaný aj ako „Zweite Gewaltschutzgesetz“. Do zákona bol

vsupsumovaný nový trestný čin „ďalšie obmedzovanie telesnej integrity a slobody“, ktorý násilie v rodine nekvalifikuje len cez jeden konkrétny súhrnný čin, ale aj ako reťaz (súbor) viacerých jednotlivých činov. Vykázanie násilnej osoby políciou sa predĺžilo z 10 dní na 14 dní. Rozhodnutím sudcu môže byť páchatel' dočasne vykázaný až na šesť mesiacov (z predošlých troch), ak sú naplnené všetky náležité okolnosti a možné je jedno jeho zopakovanie. Presný časový rámeč závisí na sudcovi, ktorý rozhodne. Toto opatrenie sa radí medzi štandardy v problematike v Európe, Rakúsko je ale výnimočné nielen samotnou legislatívou, ale aj dôslednosťou jeho aplikovania. O zákone a možnostiach ochrany, ktoré poskytuje obetiam, sú formou letákov informované potenciálne obeť. (por. Recht auf Schutz, 2009). Zákonom je okrem toho rozšírený okruh osôb a inštitúcií, ktoré môžu obetiam násilia poskytnúť podpornú pomoc. Okrem potrebného poskytovania núdzového bývania a ďalších podporných služieb mimovládnyimi organizáciami môžu pomôcť obeť aj jej zamestnávateľia a školy, ktoré navštevujú ich deti, napríklad ponukou distančné vzdelávanie. Obete majú podľa zákona právo na psychosociálne sprevádzanie v procese súdneho procesu za predpokladu, že prebieha trestné konanie. Ďalšie právo pre obeť, ktoré zažili ublíženie na tele, je na finančné odškodnenie, ktoré je určené paušálnou sumou od 1.000 do 5.000 Eur podľa závažnosti poranení a trvalých následkov. (Bundesgesetzblatt, 2009).

Špecifickou formou domáceho násilia je *stalking* – nebezpečné prenasledovanie, prípadne presnejšie *ex partner stalking*. Pioniersku prácu v legislatívnych zmenách smerom k zákonu proti prenasledovaniu prinieslo z európskych krajín opäť Rakúsko, kde takýto zákon vstúpil do platnosti 1. júla 2006 ako súčasť trestného zákona. Rozhodujúcu úlohu pri jeho iniciovaní zohrávali ženské mimovládne organizácie, ktoré sa v rámci boja proti domácejmu násiliu zamerali aj na fenomén stalkingu v spolupráci s Inštitútom pre sociológiu zákona a kriminológiu vo Viedni. V novembri 2003 sa v Rakúsku organizovala medzinárodná konferencia zameraná na stalking a pracovné skupiny sa postupne usilovali o vytvorenie štandardov pre poradenstvo obetiam stalkingu. (por. Michalek, 2008, s. 87 - 88). Rakúsky vzor nasledovala Česká republika v roku 2009, ktorá vychádzala z rakúskeho modelu. Na Slovensku novela trestného zákona – čiže zákon č. 262/2011 Z. z. – priniesla niekoľko právnych zmien, ktorých úlohou je zvýšiť ochranu a bezpečie občanov v súkromnom obydlí. Tu treba konštatovať, že slovenskí zákonodarcovia v § 360a trestného zákona takmer kopírovali český zákon. Problémom však je, že zmene zákona nepredchádzala takmer žiadna odborná ani verejná diskusia, zákon nie je dostatočne

uvádzaný do praxe. Kriminalizácia nebezpečného prenasledovania môže byť účinnou ochranou obetí len vtedy, ak budú tieto dostatočne informované a oboznamované s možnosťami komplexnej (teda nielen právnej) pomoci. Legislatívna zmena musí byť sprevádzaná vzdelávaním pracovníkov pomáhajúcich profesií, ktorí budú schopní poskytovať kompletne poradenstvo obetiam stalkingu. (Mátel, 2011, s. 122).

Inštitút vykázania

Podľa výskumu amerického *Spouse Assault Replication Program* je uväznenie páchatel'a domáceho násilia oveľa účinnejšie na redukcii ďalšieho násilného páchania než informačné a terapeutické metódy, poradenstvo alebo dočasné odlúčenie. (Maxwell et al., 2001). Medzi právne nedostatky slovenskej legislatívy doposiaľ patrila nedostatočná kompetencia príslušníkov Policajného zboru vzhľadom na možnosti vykázania násilnej osoby, podobne ako tomu bolo napr. v Rakúsku, Nemecku, Veľkej Británii alebo Českej republika. Zákon, ktorý v Rakúsku začal upravovať kompetencie polície pri identifikácii domáceho násilia, a to najmä o inštitút vykázania, bol BGB1 č. 146 z roku 1999 (účinný od roku 2000) a zákon BGB1 č. 31 z roku 2003. Inštitút vykázania je možné uplatniť, ak je ohrozené zdravie a bezpečnosť kohokoľvek v domácnosti, kto sa tam nachádza, nezávisle na rodinných väzbách (príbuzní, vzdialení príbuzní, priatelia, podnájomníci atď.). Zákon tu umožňuje vykázať aj majiteľa domácnosti. Vykázaná osoba je povinná odovzdať kľúče od domácnosti a udať adresu, kde jej budú doručované súdne obsielky súvisiace – automaticky začína súdny proces pre prečin domáceho násilia. Ak je potrebný dlhší čas na ochranu pre páchatel'om, má obeť možnosť podať na súde podnet na súdny zákaz, ktorý zakazuje páchatel'ovi zdržiavať sa v mieste bydliska obete, kontaktovať sa s ňou (alebo jej blízkymi osobami) alebo zasahovať do jej privátnej sféry na pracovisku, kultúrnych akciách a pod., a to až po dobu jedného roka. Ak by sa páchatel' pokúsil vyššie uvedené zákazy porušiť, je tento čin sankcionovaný sumou 350 € a ak by hrozil z jeho strany útok alebo obťažovanie, bude vzatý do väzby.

Zásadný posun v prospech rozšírenia právomoci príslušníkov polície priniesol na Slovensku zákon č. 491/2008 Z. z. 24. októbra 2008, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov. Účinnosť nadobudol 15. decembra 2008. Dôležitú zmenu prináša najmä §27a o oprávnení vykázať zo spoločného obydlija. Jedenásť bodov tohto paragrafu obsahuje kompletnú zákonnú úpravu o rozšírenie kompetencie polície v prípadoch domáceho násilia, hoci terminologicky sa zákon pojmu „domáce násilie“ vyhýba. Medzi

dôvody, pri ktorých je policajt oprávnený vykázat' z bytu alebo domu násilnú osobu sa uvádzajú „zistené skutočnosti na základe ktorých možno očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby.“ Zmenou zákona dali aj slovenské zákonodarné orgány najavo, že uprednostňujú právo na ochranu života, zdravia a ľudskej dôstojnosti obetí domáceho násillia pred ochranou vlastníckych a užívateľských práv. Novelizácia slovenského zákona o Policajnom zbore má však aj svoje nedostatky v porovnaní s európskymi štandardmi a dobrou praxou v iných krajinách. Vykázanie zo spoločného obydllia končí uplynutím 48 hodín, čo nie je najideálnejšie riešenie pre traumatizovanú osobu. Policajt na Slovensku je povinný poučiť ohrozenú osobu o možnosti podať návrh na vydanie predbežného opatrenia podľa § 76 ods.1 písm. g Občianskeho súdneho poriadku, ktorým sa násilníkovi obmedzuje užívanie bytu. Ide o následný ochranný mechanizmus, poskytnutím ktorého sa skončí ochrana vo forme policajného zákazu a mala by nastúpiť súdna ochrana. Rozhodnutie súdu môže trvať v prípade dospeljej osoby do 7 dní. V prípade pomalého riešenia príslušným súdom sa násilník po 48 hodinách môže vrátiť do spoločného obydllia. Vágnou je formulácia o poskytovaní informácií o organizáciách na pomoc poškodeným a kontaktu na organizácie poskytujúce pomoc obetiam domáceho násillia spojením „podľa možnosti.“ (Mátel, 2009, s. 134). Na základe Monitorovacej správy o aplikácii vykázania násilnej osoby zo spoločného obydllia za obdobie od 15.12.2008 do 31.3.2010, by malo byť perspektívou v tejto oblasti vykonávané školenia pedagógov na policajných školách v Slovenskej republike v tematickom okruhu využitia metódy SARA DN pri identifikácii domáceho násillia.

Systemové a inštitucionálne zabezpečenie pomoci obetiam domáceho násillia

Oprávnene možno povedať, že vláda SR pristúpila k dôslednejšiemu riešeniu problematiky domáceho násillia až v roku 2004, a to schválením Národnej stratégie na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách a v rodinách. (Filadelfiová, 2005, s. 49). Jej organickým pokračovaním boli Národné akčné plány na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách (skr. NAP) na roky 2005-2008 a 2009-2012. Z názvov dokumentov však vyplýva, že sa na Slovensku redukovala domáce násillie na násillie páchané na ženách. Jeho vnímanie sa dostalo výlučne pod „genderovú politiku“. Ústredným orgánom genderovej politiky v SR sa stalo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. MPSVR je okrem toho najdôležitejším a koordinačným orgánom štátnej správy v oblasti sociálnych

vecí, do ktorej patrí aj pomoc obetiam domáceho násillia. MPSVR sa stalo gestorom základných dokumentov na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách a v rodinách. Podľa aktuálneho Organizačného poriadku MPSVR SR č. 30/2011 má vlastnú pôsobnosť *Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí*, ktorý z hľadiska riadenia spadá pod jedného zo štátnych tajomníkov. Do jeho agendy spadá aj problematika násillia páchaného na ženách, vrátane domáceho násillia. Riaditeľka tohto odboru je predsedníčkou *Expertnej skupiny pre prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách a v rodinách* ako odborného orgánu Rady vlády SR pre prevenciu kriminality. Okrem toho bol 20. júna 2011 konštituovaný *Výbor pre rodovú rovnosť* ako stály výbor Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Jeho predsedom je minister práce, sociálnych vecí a rodiny. Medzi prioritné ciele tohto výboru patrí aj prevencia a eliminácia násillia páchaného na ženách. Ašpiráciou NAP 2009 – 2012 bola decentralizácia a regionalizácia agendy násillia páchaného na ženách cez vytvorenie regionálnych akčných plánov. Cieľom bolo stanoviť si vlastné regionálne úlohy alebo ciele a tieto postupne zapracovať do koncepčných materiálov samosprávnych krajov a komunitných plánov obcí. Takýto regionálny plán má spracovaný na roky 2011 – 2013 Bratislavský kraj.

Prvou štátnou inštitúciou v Rakúsku, ktorá zastrešuje danú problematiku je Ministerstvo pre ženy a verejnú službu. Druhou inštanciou sú komunitné centrá (soziale Kommunitätteinrichtungen), čiže špecializované zariadenia sociálnych služieb zamerané na ochranu pred domácim násillím (Gewaltschutzzentren alebo Interventionsstellen), nasleduje núdzová linka, ženské domy – tieto sú na jednej kvalitatívnej úrovni s predošlými a sú rovnocenné. Ako záver v hierarchii nasledujú už len poradenské kancelárie, polícia, psychologické centrá, neziskové a mimovládne organizácie. Toto je štruktúra rakúskeho systému, je len administratívna, neznamená, že vyššia inštitúcia je zastrešuje všetky kompetencie nižšej a dohliada na ňu.

Štát zriaďuje v každom kraji (Bundesland) špecializované komunitné centrá zamerané na ochranu pred domácim násillím. Kompetencie tohto centra sú veľmi široké, od poskytovania sociálnej pomoci až po distribúciu k odborníkom z oblastí medicíny, práva a duchovných služieb. Tieto komunitné centrá sú viac inštitúciami, ktoré majú v portfóliu služieb krízové strediská, útulky pre matky s deťmi, poradenské kancelárie, linky dôvery, osvetové programy aj manželské a partnerské poradne. Tieto fungujú bezplatne a anonymne, ich účelom je primárne slúžiť po policajnom zásahu, sekundárne svojou činnosťou ako osveta, prevencia a tvorba programov a projektov. Centrá spolupracujú s právnickými kancelárkami, políciou a zdravotníckymi centrami. Zatiaľ čo spomenuté

centrá poskytujú svoje služby nezávisle na rode, existujú špecializované inštitúcie tzv. ženské domy, zamerané výhradne na týrané a zneužívané ženy a matky s deťmi.

Prvý ženský dom v Rakúsku vznikol v roku 1978 vo Viedni. Informačný list o viedenskom Centre proti násiliu voči ženám uvádza, všetky ženské domy sú v Rakúsku prevádzkované mimovládnyimi organizáciami a financované takmer výlučne z verejných prostriedkov. Okrem silného akcentu na bezpečie, utajenie adresy, posilnenia ženy a bezplatnosť, ako aj rešpektovanie práva na sebaurčenie ženy, uplatňujú ženské domy aj princíp „ženy pomáhajú ženám“ (*Woman supporting Woman*). Filozofickým východiskom je silný akcent na genderovú podmienenosť násilia voči ženám. Domy sú zriadené feministickými mimovládnyimi organizáciami a výlučne ženami aj riadené. (por. Appelt – Kaselitz 2002). Muži majú do domu zakázaný vstup. Z tohto dôvodu odmietajú ubytovať aj chlapcov klientok od istého veku. Portfólium služieb ženských domov obsahuje základné sociálne služby ako poradenstvo, intervenciu, ubytovanie, sprevádzanie a pomoc pri jednaní s úradmi – debyrokratizáciu, pretože mnohé ženy, ktoré sú dlhodobo týrané (Leisse, 2006) majú problém spolupracovať s inštitúciami po formálnej stránke a samotný proces (mnohokrát byrokratický a administratívne náročný) ich odrádza. Celkovo je ponuka pomoci po kvalitatívnej a metodologickej stránke identická so špecializovanými komunitnými centrami na ochranu pred domácim násilím, rozdiel je vo feministickom prístupe a v akceptácii pomáhajúcich pracovníčok výhradne z radu žien.

Kvalitné sociálne služby obetiam domáceho násilia a ich sieťovanie

Rakúska republika je špecifická vysokým sociálnym štandardom pre svojich občanov a vysokou kvalitou sociálnych služieb. K tomuto špecifiku prispieva fakt, že relatívne významnú časť svojich kompetencií a zodpovednosti deleguje štát na mimovládne, neziskové organizácie, ktoré finančne i metodicky podporuje. Hovoríme tak o jedinečnom prepojení štátneho sektora s neziskovým a aplikačná prax ukazuje toto rozhodnutie ako prínosné (Pilgram, Hofinger, 2010), kedy hlavné devízy sú:

- decentralizácia;
- adresnosť poskytovania služieb; neziskové / mimovládne organizácie majú efektívnejšiu depistáž a lepší prehľad o potrebách členov komunit v mestách a obciach;
- veľmi efektívna a prepracovaná terénna sociálna práca.

Svetovým aj európskym štandardom pre zariadenia poskytujúce ubytovanie obetiam domáceho násilia je vytvorenie prístupnej siete týchto zariadení. Dobrým príkladom z praxe je skúsenosť z Rakúska, kde ženské domy založili už v roku 1988 Sieť autonómnych rakúskych ženských domov (*Verein Autonome Österreichische Frauenhäuser*). V súčasnosti sieť AÖF pozostáva z 19 autonómnych *Frauenhäuser* rozložených po celom Rakúsku spravujúcich 30 domov, ktorých presná adresa je kvôli ochrane obetí utajená (Frauenhäuser, 2012). V celej krajine je pokrytie núdzovej bezplatnej linky (0800 222 555), ktorá je prepojená na krízové centrá, útulky a políciu a jej výhodou je aktuálne vyhľadávanie voľných miest počas hovoru, priame spojenie s políciou a operátori hovoriaci viacerými jazykmi.

Na Slovensku je kvalita sociálnych služieb poskytovaná obetiam domáceho násilia, ich sieťovanie a koordinácia skôr ašpiráciou než realitou. V NAP 2009 – 2012 sa „zdôraznila potreba koordinačných intervenčných tímov vo všetkých regiónoch Slovenska“, siete intervenčných centier (aspoň jedno v každom samosprávnom kraji), zriadenie národnej krízovej telefonickej linky, ako aj zriadenie Koordinačného metodického centra pre prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách. Doposiaľ neboli zrealizované. Z dobrej praxe môžeme na tomto mieste uviesť projekt „Pavučina proti násiliu na ženách – sieťovanie aktérov zaoberajúcich sa násilím páchaným na ženách v Banskobystrickom kraji“ (2007 – 2010). Podobne ako v Rakúsko, aj na Slovensku majú významné miesto v zvyšovaní kvality sociálnych služieb obetiam domáceho násilia neziskové organizácie. Okrem ženských (feministických) organizácií s tradičným genderovým prístupom a zameraním najmä na ženy ako obe domáceho násilia, pôsobia rozličné organizácie na rodovo neutrálnom prístupe. Z dobrej praxe môžeme uviesť najmä Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar, ktorej činnosť sa zameriava na prácu s dysfunkčnými rodinami, vrátane problematiky domáceho násilia. (por. Minarovičová, 2010).

Univerzálna a selektívna prevencia

Hlavnou devízou rakúskeho systému je mimoriadne dobre zvládnutá informačná kampaň a adresnosť sociálnych služieb. Plagáty, brožúry, billboardy, osvetové akcie a workshopy je možné vidieť po celom Rakúsku i za asistencie masívnej podpory štátnych a súkromných médií. Osveta a informovanosť verejnosti i primárna prevencia je v Rakúsku okrem toho realizovaná v printovej podobe vo forme letákov a brožúr, ktoré sa nachádzajú vo všetkých štátnych inštitúciách súvisiacich s danou problematikou a mimovládnych organizáciách.

Druhou formou je veľmi populárna a využívanějšía cesta elektronických bannerov na okraji internetových stránok, alebo reklamy posielané do e-schránok, či obežníky. V Rakúsku je prepracovaný systém on-line poradenstva ako aj informačné kampane cez internet. Posledným variantom je telefonické poradenstvo a intervencia. Spomenuté poradenstvo a intervencia je poskytovaná na vyššie uvedenom čísle a zahŕňa:

- krízovú intervenciu;
- psychosociálne poradenstvo;
- psychoterapia (sprostredkovaná podľa požiadavky);
- traumaterapia;
- psychosociálne a právne sprevádzanie / poradenstvo;
- sprostredkovanie odborníka, ktorý je obeti k dispozícii;
- informácie o skupinových sedeniach alebo komunitnej sociálnej práci;
- tlmočnicke služby.

Množstvo preventívnych programov prináša v Rakúsku *Männerberatung* formou workshopov alebo tzv. *Gewaltpräventionsprojekte* v školách, mládežníckych centrách, či iných stretnutiach mládeže. Podnetným materiálom z dobrej praxe je brožúra rakúskeho *Wiener Interventionstelle gegen Gewalt* zostavená formou otázok a odpovedí s názvom „Informácie pre obeť násilia v rodine“. Čo sa týka koordinovaného a systematického informovania verejnosti, príkladom z dobrej praxe je opäť Rakúsko. Tunajšie ženské domy založili v roku 1988 Sieť autonómnych rakúskych ženských domov. V roku 1989 získala Cenu Dr. Karla Rennera za svoje služby Rakúskej republike. Z peňazí za túto cenu bolo v roku 1991 založené *Informačné centrum proti násiliu*. Veľkým prínosom tohto centra je systematická preventívna činnosť zameraná nielen na samotné obeť násilia a páchatel'ov, ale aj na širokú verejnosť. Centrum je zodpovedné za tvorbu informačných materiálov, mnohé z nich sú publikované v masmédiách, aby systematicky vzdelávali verejnosť, pôsobili na scitlivenie občanov na neprípustnosť násilia voči ženám a deťom.

Medzi príklady dobrej praxe dlhodobějších masmediálnych kampaní v rakúsku patrí *K.O. Kvapky – nebezpečenstvo v každom čase*. Ide o kampaň, ktorá odštartovala v lete 2012. Okrem poradní pre týrané ženy a komunitných centier boli do preventívnej osvetovej akcie zapojení aj zdravotnícki pracovníci. Práve tí boli v centre diania akcie, orientovanej na vianočné trhy. Počas konania sa trhov v novembri a decembri roznášali letáky, boli pri stánkoch v každom väčšom meste a tvorili sprievod pri komunitných vianočných

besiedkach. Predmetom činnosti bola osвета, informovanosť a podpora žien v tom, aby o svojich problémoch nemlčali resp. rozšírili okruh ľudí, ktorým sa vedia zdôveriť.

Koncom roka 2005 sa štátne a regionálne inštitúcie v Rakúsku zapojili do európskeho akčného plánu, navrhovaného a realizovaného Radou Európy. Táto inštitúcia prijala rezolúcie a opatrenia potrebné na podporu boja proti násiliu voči ženám, kedy autorský kolektív tvorilo osem expertov v krajín EÚ, majú svoje zastúpenie v rakúskom expertovi aj Ministerstvo pre ženy a verejnú službu. Cieľom kampane bolo zaradiť a preklasifikovať domáce násilie a najmä násilie voči ženám ako porušovanie ľudských práv a vytvoriť účinné kontra-nástroje.

Na Slovensku sa v roku 2007 MPSVR SR stalo koordinátorom prvej národnej kampane „Zastavme domáce násilie na ženách“ (november 2007 – máj 2008). Na Slovensku bol dlhodobý deficit jednotnej webovej stránky v rámci celej SR, ktorá by spájala činnosti štátnych a mimovládnych inštitúcií. Tento deficit sa na sklonku roku 2007 snažila zaplniť webová stránka www.zastavmenasilie.sk. Táto vznikla v rámci uvedenej národnej kampane. Jej súčasťou bola prehľadná mapa Slovenska s kontaktmi na organizácie poskytujúce pomoc obetiam násilia podľa jednotlivých regiónov, ako aj kontakty na mieste ÚPSVR. V súčasnosti nie je však pravidelne a dostatočne aktualizovaná. V širšej oblasti rodovej rovnosti je pravidelne aktualizovaná stránka www.gender.gov.sk spravovaná Odborom rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí MPSVR SR.

Indikovaná prevencia a práca s aktérmi násilia

Intervencia voči páchatelom domáceho násilia môže byť akékoľvek konanie, ktorého cieľom je zmena násilného správania agresora, ktorý fyzicky, sexuálne, psychicky alebo verbálne atakoval svoju obeť, aby ju ovládal alebo kontroloval. Intervenčné alebo terapeutické programy sú určené na to, aby nabádali páchatelov násilia k prijatiu nenásilného vzorca správania tým, že im pomôžu uvedomiť si svoje skutky a uznať svoju zodpovednosť. (Mátel, 2009b). Absolvovanie terapeutických programov pre páchatelov domáceho násilia prispieva k terciárnej (indikovanej) prevencii ďalšieho násilia, pretože zamedzuje jeho recidíve.

Prvé intervenčné programy pre páchatelov domáceho násilia vznikli v neskorých 70. rokoch 20. storočia v USA (EMERGE v Bostone, AMEND v Denveri a RAVEN v St. Louis), trochu neskôr aj známy DAIP v Duluth (štát Minnesota). Najdlhšie bežiacim programom v Európe (od roku 1983) je nemecký Männer gegen Männer-Gewalt („Muži proti mužskému násiliu“). Tento je od roku 1995 podporovaný aj spolkovou vládou.

V roku 1985 sa začal aj v Rakúsku Männerberatung („Pomoc mužom“). Intervencia a terapeutické programy pre páchatel'ov násilia môžu byť individuálne alebo skupinové. Napríklad Männerberatung Graz ponúka poradenstvo, špeciálne programy a terapie pre násilných mužov. Okrem toho sa zamestnanci venujú práci s mladými mužmi v školách a mládežníckych centrách, ktorým ponúkajú vzdelávanie a skupinové programy zamerané na prevenciu fyzického a sexuálneho násilia a budovanie rodovej rovnosti. Nemalá pozornosť sa venuje aj verejným diskusiám. Holubová (2010) uvádza okrem toho Das Wiener Anti-Gewalt-Programms (2008). Do modelu sú zapojené dve nezávislé, mimovládne organizácie, z ktorých jedna sa venuje práci s mužmi – páchatel'mi (MÄB) a druhá podpore a pomoci ženám obetiam (IST). Do modelu PP sa dostáva 70% mužov cez príslušné inštitúcie (úrady/oddelenia pre mládeže a rodinu, prokuratúru, predbežné opatrenia súdov) ako podmienka probačného, podmieneného prepustenia z výkonu väzby alebo mimosúdneho riešenia prípadu, či po odpykaní trestu odňatia slobody. Veľká časť mužov sa tu dostáva aj na základe nariadenia úradu pre mládež a rodinu, keďže muži – páchatelia často ohrozujú aj svoje deti. Dobrovoľne sa prihlasujúci muži sem často prichádzajú aj za podnetu partnerky, ktorá sa o programe dozvedela a žiada účasť partnera v programe ako súčasť podmienky ďalšieho zotrvania vo vzťahu a pod. V Rakúsku sú zavedené a rozšírené programy zamerané najmä na simultánne liečenie páchatel'ov a podpory obetí považované odbornou verejnosťou za efektívnu prax na boj proti domácejmu násiliu.

Na podnet súčasnej ministerky pre ženy a verejné veci pani Heinisch-Hosek (v úrade je od roku 2008) bola iniciovaná akcia *Trvalá ochrana pred násilím: Zamerané na obeť*. Podstatou je vytvorenie inštitúcie zameranej na tvorbu anti násilných programov. Odbremená sa tak iné inštitúcie, ktoré sú primárne orientované na prácu s obeťou a prenechávajú tak priestor na osvetu, informačné kampane a marketingovo vznikajúcej inštitúcii. Hovoríme tu o vyslovene restoratívnej justícii, akcia má priamy súvis s populárnou kampaňou „Muži proti mužskej agresivite“.

Hoci práca s páchatel'mi násilia bola na Slovensku zaradená aj do oboch Národných akčných plánov prevencie a eliminácie násilia páchaného na ženách na roky 2005 – 2009, ako aj 2009 – 2012, v konečnom dôsledku bola odsunutá na okraj. Na Slovensku je práca s páchatel'mi násilia aspiráciou, ale konkrétne systémové kroky v tejto oblasti neboli zrealizované. Cieľ v NAP 2009-2012 „vypracovať štandardy práce s páchatel'mi násilia páchaného na ženách pre všetky zainteresované profesie, s cieľom začať so systematickou

prácou v oblasti práce s páchatel'mi násilia na ženách na základe zahraničných skúseností“ sa doposiaľ nepodarilo zrealizovať. Pozitívnym krokom je spracovanie analýzy modelov dobrej praxe *Programy pre prácu s mužmi – páchatel'mi násilia na ženách v partnerských vzťahov* Inštitútom pre výskum práce a rodiny (2010), kde sú načrtnuté perspektívy v tejto oblasti u nás.

Záver

Hoci Slovenská republika urobila v ostatnom desaťročí viacero pozitívnych zmien v prospech prevencie a eliminácie domáceho násilia, ďalšie kroky v tejto oblasti musia byť dôslednejšie implementované do praxe. Komparácia s Rakúskou republikou ukazuje, že k tomu je potrebný aj dlhší čas, v priebehu ktorého môže dochádzať k cielenému scitlivovaniu verejnosti. Štát v spolupráci s neziskovým sektorom môže vytvoriť vhodné podmienky prostredníctvom politiky „nulovej tolerancie“, ale rovnako dôležité je aj ovplyvňovanie verejnej mienky a tréning pracovníkov pomáhajúcich profesií. Ani najvhodnejšie nastavené systémové nástroje a legislatíva – do ktorých má však Slovensko stále ďaleko – nie sú zárukou ich dôsledného uplatňovania v praxi. Keďže Rakúsko patrí ku krajinám s najlepšou praxou v systéme pomoci obetiam domáceho násilia, môže byť pre slovenskú sociálnu politiku nielen modelom utvorenia komplexnej legislatívy, ale aj jej dôsledným aplikovaním do praxe. Systémové dokumenty a koordinácia prevencie a eliminácie domáceho násilia na úrovni ministerstva je dôležitým sociálno-politickým opatrením na Slovensku, ale perspektívou je podľa rakúskeho vzoru dôslednejšia spolupráca s neziskovým sektorom – vrátane ich finančného zabezpečenia, sieťovanie sociálnych služieb, aby obetiam poskytli dostatočnú a účinnú krízovú pomoc cez telefonický linky a intervenčné centrá. Veľký otáznik vyvoláva na Slovensku akcent na genderový kontext, ktorý nielenže podporuje mýty, že jedine ženy sú obeť násilia a jedine muži sú násilníkmi, ale zároveň redukuje násilie v rodine výhradne na násilie páchané na dospelých ženách. Inšpiratívny je v tomto kontexte rakúsky model, ktorý funguje „dvojkoľajovo“ – na jednej strane sú silné feministické organizácie s modelom ženských domov, na druhej strane sú pre obeť zabezpečené aj rodovo neutrálne komunitné (intervenčné) centrá. V oblasti prevencie Rakúsko je modelom dobrej praxe nielen v dôslednej univerzálnej prevencii, ale aj prácou s páchatel'mi násilia, čím sa v rámci indikovanej prevencie zabraňuje opakovaniu násilného konania na tej istej alebo inej osobe.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] APPELT, B. – KASELITZ, V. 2002. *More than a roof over your head. A Survey of Quality Standards in European Women's Refuges*, Vienna : Wave, 2002. 19 s.
- [2] Bundesgesetzblatt BGBl I Nr. 40/2009. Zweites Gewaltschutzgesetz – 2. GeSchG. (NR: GP XXIV IA 271/A AB 106 S. 16. BR: 8072 AB 8085 S. 768.). Ausgegeben am 8. April 2009.
- [3] Bundesministerin für Frauen und Öffentlichen Dienst. 2012. [online]. [citované 2013-01-25]. Dostupné na internete: <<http://www.frauen.bka.gv.at/site/5530/default.aspx>>
- [4] Frauenhäuser in Österreich. 2012. [online]. [citované 2013-01-30]. Dostupné na internete:
<http://www.aeof.at/cms/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=185&lang=de>
- [5] GASPEROVÁ, M. 2008. *Staroba vysoká škola viery*. Martin : Osveta, 2008. 189 s. ISBN 978-80-8063-271-7.
- [6] HOFINGER, V. – PILGRAM, A. 2010. *Die neue österreichische Wiederverteilungssstatistik*. Wien : IKRS. 2010. 24 s. ISSN 0029-9251.
- [7] HOLUBOVÁ, B. 2010. *Programy pre prácu s mužmi – páchatelmi násilia na ženách v partnerských vzťahov*. Bratislava : IVPR, 2010. 84 s.
- [8] LEISSE, O. 2006. *Psychologie und Soziologie*. München : Oldenbourg Verlag. 2006. 471 s. ISBN 978-3-486-57895-2.
- [9] MÁTEL, A. 2009a. *Naše možnosti pomoci ženám – obetiam domáceho násilia*. Skalica : Alija, 2009. 200 s. ISBN 978-80-970083-1-4.
- [10] MÁTEL, A. 2009b. *Páchatelia domáceho násilia*. In *Prevenca úrazů, otrav a násilí*. ISSN 1801-0261, 2009, roč. 5, č. 2, s. 158-169.
- [11] MÁTEL, A. 2011. Sociálne poradenstvo obetiam stalkingu. In MÁTEL, A. – JANECHOVÁ, L. – ROMAN, L. (eds.) *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-018-7, s. 121-132.
- [12] MÁTEL, A. – SEDLÁROVÁ, K. – VLČKO, P. 2012. Konvergentné a divergentné prvky sociálnej práce a sociálnej politiky. In *Aplikovaná sociálna politika*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2012, s. 216-236. ISBN 978-80-8132-061-3.

- [13] MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. et al. 2011. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava : VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011. 442 s. ISBN 978-80-8132-009-5.
- [14] MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. – ROMAN, L. 2012. Rodovo neutrálny prístup k domácej násilii. In *Dilemata sociální pedagogiky v postmoderním světě*. Brno : IMS, 2012. ISBN 978-80-87182-27-7, s. 889-897.
- [15] MAXWELL, D. CH. – GARNER, J. H. – FAGAN, J. A. 2001. *The Effects of Arrest on Intimate Partner Violence: New Evidence*. Washington DC : National Institute of Justice, 2001.
- [16] MICHALEK, B. 2008. The anti-stalking Act. In ZÁHORA, J. (ed.) *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. ISBN 978-80-88931-96-6, s. 87-89.
- [17] MINAROVICHOVÁ, K. 2010. *Ohrozené deti nemusia skončiť v detskom domove*. In: *Mosty k rodine*. ISSN 1338-2713. Roč. 1., č. 1-2, 2010, s. 3-4.
- [18] MPSVR SR. 2009. *Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2009-2012*. Bratislava : MPSVR SR, 2009.
- [19] Recht auf Schutz und Hilfe für Opfer von Gewalt. 2009. [online]. [citované 2013-01-25]. Dostupné na internete: <http://www.aoef.at/cms/index.php?option=com_rubberdoc&view=doc&id=4&format=raw&Itemid=96&lang=de>

KONTAKT

Andrej Mátel, doc. PhDr. ThDr. PhD.

Katedra sociálnej práce a sociálnych vied

FSVaZ UKF Nitra

et Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

andrej.matel@gmail.com

Peter Vlčko Mgr.

Katedra sociálnej práce a sociálnych vied, FSVaZ UKF Nitra

peter.vlcko@ukf.sk

**CENTRUM PEDAGOGICKO – PSYCHOLOGICKÉHO
PORADENSTVA A PREVENČIE AKO SÚČASŤ TÍMU
PRACUJÚCEHO S RODINOU**

**CENTRE OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL COUNSELING AND
PREVENTION AS A PART OF THE TEAM HELPING FAMILIES TO COPE
WITH PROBLEMS**

Mat'ko Ondrej, Hardy Mária

Abstrakt:

Úvod: V úvode objasňujeme vznik Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a načrtávame ich pole pôsobnosti.

Jadro: Ťažiskom nášho príspevku sú kompetencie a možnosti Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie pri pomoci rodinám s ťažkosťami, vyplývajúce zo Zákona č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní. Zameriavame sa na rodiny s deťmi so vzdelávacími a výchovnými problémami bez ohľadu na to, či poruchy boli zapríčinené problémami v rodine, alebo boli spúšťačom rodinných ťažkostí. Pomoc Centier spočíva najmä v identifikovaní funkcie porúch dieťaťa v rodinnom systéme a v korekcii problematických oblastí. Popisujeme, kto môže byť klientom Centier a popisujeme „prahy“ na ktorých pracovníci Centier majú príležitosť zachytiť deti s ťažkosťami, a teda aj rodiny s problémami, resp. rodiny so zvýšeným rizikom výskytu problémov. Keďže sú Centrá zamerané v prvom rade na prácu s dieťaťom, spomíname tiež diagnózy detí, s ktorými pracujeme najčastejšie. Ďalej sa venujeme modelu práce v prospech dieťaťa, popisujeme jednotlivé úrovne pomoci dieťaťu, rodine, ale aj komunite, s vysporiadaním sa s ťažkosťami, ktoré jednotlivým zložkám prináša dieťa s problémami. Okrajovo sa dotykame problematiky starostlivosti o rodiny náhradne, či profesionálne, popisujeme limity Centier. Ďalej sa venujeme vybraným metódam práce, ktorými Centrá môžu zasahovať do rodinného systému – videotréningu komunikácie a stretnutiam spolupracujúcich odborníkov a členov rodiny na pôde Centier.

Záver: Prácu s rodinným systémom vnímame ako neoddeliteľnú súčasť práce odborných zamestnancov Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a zdôrazňujeme systémovú spoluprácu odborníkov snažiacich sa pomôcť dieťaťu a rodine v ťažkostiach.

Kľúčové slová: Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. Videotréning komunikácie. Rodina s problémami. Stretnutia spolupracujúcich odborníkov.

Literatúra:

- [1] BEAUFORTOVÁ, K. 2002. *Videotrénin interakcií*. Praha : SPIN, 2002. Metodický materiál
- [2] Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Abstract:

Introduction: We would like to introduce Centres of pedagogical and psychological counseling and prevention (CPPPaP) from their beginnings till present times and to clarify their competencies in field of help to families with child or children with difficulties.

Main part: The point of our paper is to explain competencies and possibilities of Centres of pedagogical and psychological counseling and prevention in process of help to families with problems according to Act no. 245/2008 Z.z. about education. We focus on families, which don't have enough skills to cope with educational or behavioral difficulties. Children with some kind of disability or disorder increase vulnerability of their families. It doesn't matter whether disability or disorder is a cause of family troubles or is caused by problems of this family. The way, how Centres help, is to identify function of child's educational or behavioral problems in family system and correction of deficit or difficulties. We are trying to explain who are clients of these Centres, how we could identify these clients and which diagnosis most frequently they have. Further we describe some kind of „thresholds“ for development of children, near which experts from CPPPaP's are allways standing and may reach the family with problems or with higher potential for problems to arise. Then we name some levels and stages of helping process to children with difficulties, their families, and whole community. At least but not last we present possibilities, competencies and limits of professionals in CPPPaP in care of foster families. Last chapters are intended as an itroduction to some specific methods, how experts in CPPPaP may affect family systems of their clients – video interaction training and meetings of collaborative professionals with family members.

Conclusion: We consider work with whole family system as a „conditio sine qua non“ in process of helping to child with difficulties and it's family by experts from CPPPaP's. We emphasize systematic cooperation of all professionals working with this kind of family.

Key words: Centres of pedagogical and psychological counseling and prevention. Video interaction training. Family with difficulties. Meetings of professionals with families.

Literature:

- [1] BEAUFORTOVÁ, K. 2002. *Videotrénings interakcií*. Praha : SPIN, 2002. Methodological material.
- [2] Act no. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Úvod

Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (ďalej Centrá alebo CPPPaP) sú súčasťou školského systému od 2. 9. 2008 vďaka Zákonu č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní ako nástupnícka organizácia po pedagogicko - psychologických poradniach. Hoci názov organizácie sa zmenil prakticky zo dňa na deň, spôsob práce a činnosti sa mení len veľmi pozvoľna. Vďaka spomínanému zákonu môžu Centrá prispôbovať svoju činnosť potrebám regiónu, čím by sa mala zvyšovať aj ich účinnosť. Majú množstvo kompetencií a príležitostí k pomoci rodinám v ťažkostiach. Či sa jedná o deti s ťažkosťami v učení, problémovým správaním, či z konfliktného rodinného prostredia, Centrá sú často v „druhej diagnostickej línii“ hneď po škole/materej škole, či rodine. Keďže k diagnostike a k práci s dieťaťom dáva vždy súhlas rodič, majú pracovníci Centier príležitosť pracovať nielen s jednotlivcom(dieťaťom) ale ja s rodičom, eventuálne celou rodinou.

Úlohy Centier pedagogicko-psychologického poradenstva prevencie

Podľa zákona č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní sa v Centrách pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a v Centrách špeciálno-pedagogického poradenstva poskytuje najmä „psychologická, pedagogická, špeciálnopedagogická vrátane logopedickej a liečebnopedagogickej činnosti a sociálna činnosť zameraná na optimalizáciu výchovného, vzdelávacieho, psychického, sociálneho a kariérového vývinu detí od narodenia až po ukončenie prípravy na povolanie. Osobitnú starostlivosť venujú deťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Poradenské služby poskytujú aj zákonným zástupcom detí a pedagogickým zamestnancom.“ Súčasťou týchto centier sú psychológovia, špeciálni pedagógovia, liečební pedagógovia a sociálni pedagógovia, ktorí úzko spolupracujú so školskými psychológmi, školskými špeciálnymi pedagógmi, výchovnými poradcami a koordinátormi prevencie. Centrá pedagogicko-psychologického

poradenstva a prevencie poskytujú diagnostické, poradenské, terapeutické, preventívne a rehabilitačné služby bezplatne.

Podľa § 131 zákona č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní o zmene a doplnení niektorých zákonov, je „psychologická činnosť zameraná najmä na:

- skúmanie, výklad, ovplyvňovanie a prognostické hodnotenie správania detí alebo ich skupín psychologickými metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi súčasným poznatkom psychologických vied a stavu praxe,
- psychologické poradenstvo v školských, výchovných, preventívnych a poradenských zariadeniach,
- psychoterapiu v školských, výchovných, preventívnych a poradenských zariadeniach,
- používanie psychodiagnostických metód a testov v podmienkach školských, výchovných, preventívnych a poradenských zariadeniach.
- Špeciálnopedagogická činnosť je zameraná najmä na špeciálnopedagogické pôsobenie na zvyšovanie úrovne výchovného a vzdelávacieho prospievania detí špeciálnopedagogickými metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi súčasným poznatkom pedagogických vied a stavu praxe a jej hodnotenie,
- používanie špeciálnopedagogických diagnostických metód, špeciálnopedagogické korektívne a reedukačné postupy.
- Sociálna činnosť je zameraná najmä na: sledovanie a hodnotenie správania detí metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi súčasným poznatkom sociálnej pedagogiky a stavu praxe,
- sociálne poradenstvo,
- socioterapiu,
- používanie diagnostických metód sociálnej pedagogiky.,,

Okrem iných činností má Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v spolupráci s rodinou, školou a školským zariadením poskytovať preventívnu výchovnú a psychologickú starostlivosť deťom ich zákonným zástupcom, najmä v prípadoch výskytu porúch psychického vývinu a porúch správania a výskytu sociálno–patologických javov v populácii detí vo svojej územnej pôsobnosti.

Centrá špeciálno-pedagogického poradenstva, na rozdiel od Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, poskytujú komplexnú starostlivosť deťom so

zdravotným postihnutím. Spoločne s CPPPaP má však v kompetencii deti s vývinovými poruchami s cieľom dosiahnuť optimálny rozvoj ich osobnosti a sociálnu integráciu.

Klienti Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie

Klientmi Centier sú v prvom rade deti, ktoré vykazujú nejaký druh správania sa, odlišný od noriem, alebo majú ťažkosti v učení. Ide najmä o špecifické poruchy učenia (dyslexia, dysgrafia, dysortografia, dyskalkúlia a i.), o poruchy aktivity a pozornosti (hyperkinetické poruchy, syndróm ADHD), úzkostné poruchy a poruchy správania. Najnovšou výzvou pre Centrá je zachytenie detí so špecificky narušeným vývinom reči (dysfáziou). K stanoveniu spomínaných diagnóz sú často krát potrebné vyšetrenia mnohých ďalších odborníkov. Centrum môže klient osloviť priamo, ale aj prostredníctvom školy, či materskej školy.

Klienta však nemôžeme vnímať len ako jedinečnú a neopakovateľnú osobnosť s jej potenciálmi a potrebami, ale je potrebné začleniť jeho symptómy do kontextu jeho rodinných vzťahov. Takouto zmenou perspektívy môžeme za klienta začať považovať rodinu v ktorej žije, či je to rodina biologická, náhradná, alebo profesionálna. Preto aj pomoc takto vnímanému klientovi bude mať iný charakter a iné špecifiká. Ak sa začneme zaoberať širšími súvislosťami porúch, môže sa klientom aj učiteľ, trieda, škola či materská škola, voľnočasový krúžok a pod.

„Zvládajúca rodina“ ako cieľ práce Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie

Rodina s dieťaťom ktoré sa javí ako „iné“, sa môže dostať do systému starostlivosti prechodom určitými „prahmi“. „Prahom“ rozumieme zlomové obdobie, podmienené vývinom dieťaťa, kedy niektoré zo symptómov poruchy pôsobia také výrazné ťažkosti niekomu v jeho okolí, že sa rozhodne vyhládať pomoc. Prvými „diagnostikmi“ sú *rodičia*, ktorí niekedy nevyhládajú pomoc dostatočne zavčasu, hoci sú si vedomí, že ich dieťa je odlišné. Pediatier môže odporučiť diagnostiku u klinického psychológa, pedopsychiatra alebo v CPPPaP Druhou šancou, „prahom“ na zachytenie dieťaťa s problémami, je *nástup do materskej školy*. Učiteľia a vychovávatelia v materských školách sú v súčasnosti dostatočne informovaní a vedia odporučiť odbornú starostlivosť. Keďže ide o oblasť školstva a pedagogiky, často odporúčajú práve návštevu Centra. Pokiaľ rodičia súhlasia s vyšetrením, dieťa sa dostáva do systému, ktorého výsledkom by malo byť dobre kompenzované dieťa, spokojný rodič aj učiteľ, či vychovávateľ. Ak však v tomto čase

rodič nedá súhlas s diagnostikou, ďalším „prahom“, cez ktorý musí dieťa s problémami prejsť, je *nástup do základnej školy*. V priebehu prvého a druhého školského roka sa niekedy zvýrazia symptómy porúch natoľko, že na návštevu CPPPaP rodičov upozorní triedny učiteľ alebo školský špeciálny pedagóg. Rodičia, ale aj učitelia sa preto obracajú znovu na CPPPaP, odkiaľ žiadajú pomoc. Diagnostikou sa v CPPPaP zistí, o aké ťažkosti ide a či je v záujme dieťaťa, aby bolo integrované vzdelávané v klasickej triede ZŠ. V rámci diagnostiky je vyšetrované psychológom, špeciálnym pedagógom, často krát sú k stanoveniu diagnózy potrební aj špecialisti ako pedopsychiater, neurológ, oftalmológ alebo otorinolaryngológ. Integráciou by sa mali upraviť podmienky jeho výchovy a vzdelávania v škole a malo by sa zamedziť zhoršovaniu jeho psychosociálneho stavu.

Po diagnostike by malo nasledovať poradenstvo rodičom a učiteľom, ktoré bude určovať smer ich výchovného pôsobenia na dieťa. Súčasťou integrácie by mala byť aj terapia a reedukácia dieťaťa zameraná na kompenzáciu jeho deficitov a rozvoj zručností. Ak sa však dieťaťu pomoci nedostane, jeho pocit neadekvátnosti a znížené sebavedomie sa najneskôr so vstupom na druhý stupeň základnej školy prejavia v symptómoch porúch správania. Zdá sa, že pokiaľ by systém poskytoval svoje služby efektívne, malo by byť možné zredukovať množstvo mladistvých s poruchami správania.

Služby a intervencie, o ktorých by sme mali uvažovať pri deťoch s problémami, je možné popísať v troch úrovniach.

Prvá úroveň je **priama práca s dieťaťom**. Tu zaraďujeme diagnostiku, poradenstvo a terapiu. Tieto tri činnosti sú vykonávané jednotlivými odborníkmi – psychológom, špeciálnym pedagógom, sociálnym pracovníkom, sociálnym pedagógom a v prípade potreby následne špecialistami napr. detským psychiatrom.

Druhou úrovňou je **práca s rodinou**. Intervencie môžeme zoradiť podľa závažnosti problémov.

A – preventívne intervencie (napr. prevencia manželských konfliktov, edukácia širšej rodiny o diagnóze dieťaťa a podobne)

B – poradenské intervencie (napr. odporúčania pre zvládanie diagnózy, pre zvládanie náročných situácií, spôsob vzdelávania doma, úprava výchovných štýlov, spôsoby organizácie voľného času, odporúčania zamerané na pomoc ďalších špecialistov napr. pedopsychiater, neurológ, oftalmológ a pod.)

C – terapeutické intervencie (napr. riešenie vzniknutých a nahromadených problémov súvisiacich s diagnózou dieťaťa alebo podporujúcich a udržiavajúcich jej symptómy, tréning

rodičovských zručností). Tu by sa mali angažovať najmä terapeuti s dlhodobým terapeutickým alebo poradenským výcvikom, bez ohľadu na profesiu a zameranie terapie. Poslednou úrovňou je **práca s komunitou**. Intervencie by mali byť smerované najmä na oblasť integrácie dieťaťa s problémami do intaktnej spoločnosti a na rozvoj a zlepšovanie jeho medziľudských vzťahov v školskej triede aj mimo nej. Taktiež môže byť využitá edukácia širšieho okolia o jeho ťažkostiach, ak je to v jeho záujme, vysvetlenie základných princípov práce s takýmto dieťaťom napr. učiteľom.

Navrhovaný model teda počíta s množstvom energie investovaným do práce s rodinou. Či už ide o motiváciu rodinných príslušníkov k návšteve ďalších odborníkov, edukáciu o princípoch vzniku a priebehu psychických ťažkostí, či pomoc pri zmierení sa s problémami dieťaťa, rodinnú terapiu alebo zaradenie rodičov do svojpomocnej skupiny, stále je cieľom pomôcť rodine samostatne zvládať ťažkosti svojich detí. Preto je podpora funkčných a konštruktívnych zvládacích mechanizmov v rodinnom systéme jednou z najdôležitejších úloh pracovníkov Centier. Bez takejto podpory môže rodina sklznúť k neadaptívnym spôsobom zvládania ťažkostí dieťaťa, čím môže zhoršiť jeho stav alebo priamo podporiť rozvoj nových porúch. Tu vnímame úzky súvis s vyššie spomínanými „prahmi“, a teda včasnosťou diagnostiky, resp. zachytenia dieťaťa, či rodiny s problémami. Čím neskôr sa rodina dostane do starostlivosti Centra, tým viac energie budú musieť všetky zainteresované strany investovať do zmeny stavu.

Špecifický postup vyžadujú aj rodiny s deťmi v náhradnej starostlivosti. Či už ide o náhradnú osobnú, rodinnú či pestúnsku starostlivosť alebo profesionálnych rodičov, deti v týchto rodinách často potrebujú pomoc a podporu. Rodičia bývajú pripravovaní v súlade so zákonom č. 305/2005 Z. z. organizáciami na to určenými, avšak po ukončení prípravy a po vstupe dieťaťa do rodiny už je na rodičoch, akým spôsobom budú zvládať náročné situácie, ktoré im dieťa pripraví. Keďže deti umiestňované do náhradných rodín mávajú často krát emocionálne problémy, ťažkosti so vzťahovou väzbou a preto aj adaptáciou na nové prostredie, tieto okolnosti sa môžu prejaviť v podobe porúch správania či ťažkosťami v učení. Niektoré organizácie síce poskytujú aj pokračujúce poradenstvo týmto rodinám, nie je to však pravidlom. Preto škola či materská škola často krát požadujú vyšetrenie dieťaťa v CPPPaP a očakávajú následnú pomoc učiteľom, deťom, či rodinám. Tréningy rodičovských zručností, posilnenie pripútania dieťaťa k náhradnému rodičovi, práca s traumatizovanými deťmi, ktoré sa majú adaptovať na novú rodinu a pomoc rodičom zvládnuť adaptáciu dieťaťa na nové prostredie, to sú všetko výzvy pre erudovaných

profesionálov. Avšak nie každé Centrum má k dispozícii odborníka v tejto oblasti, keďže špecifické vzdelávanie pre odborných zamestnancov v školstve pre túto oblasť momentálne neexistuje. Preto niekedy nie je možné zabezpečiť tento druh starostlivosti a vyhovieť tak požiadavke rodičov, či učiteľov. Preto je potrebné klientov nakontaktovať na odborníkov v tejto oblasti, najčastejšie z oblasti tretieho sektora (napr. OZ Návrat, OZ Náruč, SPDDD Úsmev ako dar a i.).

Metódy práce s rodinami detí s problémami v podmienkach CPPPaP

Metódy, používané pri práci s rodinami detí s ťažkosťami sa rôznia podľa diagnózy, resp. druhu problémov a ich závažnosti. Pri rozhodovaní sa pre konkrétnu metódu je nevyhnutnou podmienkou diagnostika, či už psychologická, špeciálno-pedagogická alebo sociálna. Závěry diagnostiky nám ukazujú smer a intenzitu poskytovanej pomoci. Niekedy je postačujúca edukácia, inokedy je potrebné poradenstvo zamerané na konkrétnu oblasť, niekedy je potrebný tréning, niektoej z kognitívnych funkcií, stimulácie zanedbaných, či inak oslabených schopností. Často krát však stav klientov vyžaduje terapeutické zásahy. Po ukončení diagnostickej fázy je teda možné rozhodnúť sa spolu s klientom pre navrhovaný postup. Zámerne volíme formuláciu „spolu s klientom“, pretože niektoré metódy pomoci sú pre klienta náročnejšie, vyžadujú od neho väčší vklad do riešenia a preto je potrebné jeho vedomé rozhodnutie a odhodlanie pre práve tieto náročnejšie metódy. Okrem štandardných druhov psychoterapie (v Centrách sú rôzne zastúpení hlbinné-dynamicky orientovaní, kognitívno-behaviorálne alebo humanisticky zameraní terapeuti) Centrá ponúkajú aj iné terapeutické postupy, metódy, nemenej náročné. Jednou z takýchto metód, ktorej by sme sa v našom príspevku chceli viac venovať, je **videotrénig komunikácie**. Pod týmto pojmom chápeme aj videotrénig interakcií a videointerakčný tréning. Ide o označenia tej istej metódy, viacerí autori však prekladali pôvodný názov „Video Interaction Training“ rôzne, čím vznikol priestor pre určitý zmätok. Môžeme ich však používať synonymicky. Videotrénig komunikácie je „krátkodobá intenzívna, behaviorálne ladená forma terapie zameraná na sociálne systémy, ktoré vykazujú problémy v oblasti komunikácie. (Takáčová, 2007, s. 6). Videotrénig môže nájsť svoje uplatnenie všade tam, kde problémy vo vzťahoch a nesprávna komunikácia sú spôsobené neznalosťou efektívnych spôsobov komunikácie. Samozrejmom podmienkou je ochota všetkých subjektov komunikovať. Videotrénig komunikácie pracuje s princípmi učenia sa, najmä s operantným podmieňovaním. Praško, Možný, Šlepecký (2007) popisujú operantné podmieňovanie ako proces pri ktorom sa organizmus učí, že ak sa správa určitým spôsobom, bude to mať určité konkrétne dôsledky. Počas videotrénigu komunikácie sa

obvykle rodič alebo učiteľ učí, ako efektívne zvládať bežné ale aj náročné situácie takým spôsobom, aby sa podporoval pozitívny vzťah s dieťaťom. Ak teda dospelá osoba bude vo svojom správaní voči druhej osobe niečo meniť, mal by sa ich vzájomný vzťah meniť tiež. Pokiaľ bude zmena vnímaná dostatočne pozitívne, takýto druh správania má tendencie sa opakovať a upevňovať. Beaufortová (2002) pridáva že, sa jedná aj o prerušenie negatívnych vzorcov správania a ich nahrádzanie pozitívnymi. „Cílem je na jedné straně rozpoznání existujících silných stránek, na straně druhé pomoc rodičům osvojit si nové poznatky, strategie a dovednosti k podpoře funkčního a úspěšného kontaktu s dítětem, který je podmínkou dobré komunikace v rodině a tím i dobrého rodinného klimatu, nezbytného pro harmonický vývoj dítěte“ (Beaufortová, 2002, s. 5). Vďaka tomu, že ide o veľmi jednoduchú metódu s preukázanými efektami (napr. Caris-Verhallen et al, 2000), začala byť využívaná v mnohých oblastiach, kde je podstatnou súčasťou problému komunikačný deficit. Pri tejto metóde ide spravidla o zefektívnenie komunikácie, posilnenie vzťahov a podporu využívania vlastných zdrojov klienta. Vo videotréningu za klienta pokladáme celý systém, pričom pracujeme s tou jeho časťou, ktorá si problém uvedomuje a je motivovaná ho riešiť. Preto je to najčastejšie rodič, pedagóg, vychovávateľ, ošetrovateľ, lekár a pod.

Náročnosť tejto metódy spočíva v ochote klienta, či už rodiča alebo učiteľa, odhaliť svoj spôsob výchovy a nechať trénera natočiť 10-15 minútový záznam aktivít, ktoré umožňujú a podporujú komunikáciu medzi participujúcimi osobami. Toto je často klientmi vnímané ako ohrozenie a bez vytvoreného dobrého vzťahu spolupráce nedá klient na tento druh pomoci súhlas. Ak sa však k súhlasu odhodlá, je možné začať s pomocou. Beaufortová (2002) popisuje proces videotréningu ako prácu v cykloch. Po vyšpecifikovaní cieľov a natočení spomínaných 10-15 minút záznamu, nahrávku tréner analyzuje osamote, mimo priestorov, kde bola natočená. Analýza nahrávky by mala priniesť údaje o tom, čo u klienta potrebujeme podporiť, ktoré elementy v komunikácii chýbajú, nie sú dostatočne rozvinuté, alebo sú neadekvátne situácii. Tréner následne vyberie sekvenciu z nahrávky, ktorá sa približuje k želanému stavu, alebo ho priamo vyjadruje. Trénovaný je takto sám sebe modelom správania sa, čo vytvára predpoklad pre učenie sa a podporuje pozitívny sebaobraz. Potom nasleduje poskytnutie spätnej väzby trénovanému. V zásade by malo prebehnúť do dvoch týždňov po nahrávke. Počas spätnej väzby sú prezentované sekvencie s pozitívnymi prvkami komunikácie, trénovaný sa ich pokúša identifikovať, pomenovať. Keď vie dobre identifikovať jednotlivé elementy komunikácie, skôr ich bude môcť

v komunikácii vedome použiť. Ďalší význam pre trénovaných môže mať diskutovanie o interakciách v tom, že majú príležitosť vyhodnocovať fungovanie systému, v ktorom sa problémy vyskytli a zvažovať ich príčiny a možnosti zmeny. Na záver poskytovania spätnej väzby je potrebné zreflektovať nakoľko sme sa priblížili k cieľu. Ak ešte nebol cieľ v dostatočnej miere dosiahnutý, tréner nahrá ďalšiu nahrávku a celý cyklus sa zopakuje.

Ďalším spôsobom práce s rodinou s problémami je prepojenie jednotlivých profesionálov pracujúcich s touto rodinou. Na pôde CPPP a P sa v rôznych časoch stretávajú pracovníci Centier s dieťaťom, jeho rodičmi aj s jeho učiteľmi, častá je potreba spolupráce s oddelením SPODaSK Úradov práce, soc. vecí a rodiny. Veríme, že pôda Centier by mohla byť ponúknutá ako spoločný menovateľ, zjednocujúci prvok, nielen pre tieto časti tímu, ale aj pre ďalších odborníkov, ktorí by boli ochotní spolupracovať v jednom čase na jednom mieste v prospech dieťaťa. Či už ide o sociálnych pracovníkov obcí, Úradov práce sociálnych vecí a rodiny, profesionálov z oblasti tretieho sektora, psychologov, terapeutov, liečebných pedagógov alebo rôznych lekárov-špecialistov, zdieľanie informácií o rodine a hľadanie spoločných riešení sa zdá byť ako dôležitá súčasť pomoci rodine s problémami.

Záver

Snažili sme sa poukázať na potenciál, ktorý majú Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie pri pomoci rodinám s problémami. Najčastejšie môžu Centrá napomôcť dôkladnou diagnostikou, zistením ako problémy dieťaťa súvisia s rodinným prostredím a následne preventívne alebo terapeuticky do tohto systému zasiahnuť, ak je to potrebné. Podporou rodičovských zručností, kompenzáciou deficitov dieťaťa, reedukáciou, a v neposlednom rade psychoterapiou a rôznymi druhmi tréningov, z ktorých sme sa venovali najmä videotréningu interakcií, je možné pomôcť rodine získať dostatok vedomostí a zručností na to, aby zvládla svoje ťažkosti súvisiace s problémami dieťaťa.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] BEAUFORTOVÁ, K. 2002. *Videotrénings interakcií*. Praha : SPIN, 2002. Metodický materiál.
- [2] CARISS - VERHALLEN, W. M. – KERKSTRA, A. – BENSING, J. M. – GRYPDONCK, M. 2000. *Effects of video interaction analysis training on nurse – patient communication in the care of the elderly*. In: Patient Education And Counseling, 2000. ISSN 0738-3991, Vol. 39, p. 91-103.

- [3] PRAŠKO, J. - MOŽNÝ, P. - ŠLEPECKÝ, M. 2007. *Kognitívne behaviorálné terapie psychických poruch*. Praha : Triton, 2007. ISBN 80-7254-865-1.
- [4] TAKÁČOVÁ, M. 2007. *Metóda videotréningu interakcií*. Dolný Kubín : ICM Orava, 2007. Metodický materiál
- [5] Zákon č. 245/2008 Z.z. O výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- [6] Zákon č. 305/2005 Z.z. O sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

KONTAKT

Maťko Ondrej, Mgr

Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
Komenského 2740, Kysucké Nové Mesto
onomatko@gmail.com

Mária Hardy, PhDr., PhD.

Ústav sociálnej práce Božieho Milosrdenstva
Legionárska 2, 010 01 Žilina
hardy@sopza.sk

**ELEMENTS OF FAMILY LIFE ARRANGEMENTS VS. SCHOOL
PERFORMANCE OF STUDENTS ATTENDING SCHOOLS
IN RURAL SETTINGS**

**RODZINNE UWARUNKOWANIA OSIĄGNIĘĆ SZKOLNYCH UCZNIÓW
UCZĘSZCZAJĄCYCH DO SZKOŁY NA WSIESELECTED**

Pawluk-Skrzypek Agnieszka

Abstract:

Wstęp: Badanie osiągnięć szkolnych uczniów cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem naukowców. Nieustannie zadawane są pytania dotyczące uwarunkowań, przebiegu i efektów nauczania i uczenia się. Wśród czynników od których zależeć mogą osiągnięcia szkolne i powodzenie edukacyjne uczniów wymieniane są: czynniki biopsychiczne, pedagogiczne i środowiskowe. Władze oświatowe nieustannie dążące do wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży wydają się szczególnie skupiać na roli szkoły jako elementu kluczowego w tych szans wyrównywaniu. Tymczasem z badań porównawczych wynika, iż „w krajach uprzemysłowionych ok. $\frac{3}{4}$ wyraźnego zróżnicowania postępów uczniów w nauce wiąże się z czynnikami rodzinnymi, a $\frac{1}{4}$ tylko z jakością szkolnego nauczania.” (Hofer, 1991).

Metodologia badań: Przedmiotem refleksji naukowej objęto poznanie wybranych elementów organizacji życia rodzinnego w aspekcie osiągnięć szkolnych uczniów uczęszczających do szkoły na wsi. Rozpoznaniu poddano: wykształcenie rodziców, wielkość rodziny, sytuację materialną i mieszkaniową, organizację i budżet czasu wolnego uczniów, obciążenie obowiązkami domowymi, regularność pory snu, posiłków i godzin odrabiania lekcji oraz pomoc członków rodziny w nauce. Badania przeprowadzone zostały na grupie dobranej celowo na początku 2011 roku. Przebadano 90 uczniów klas IV, V i VI Szkoły Podstawowej w Kąkolewnicy. Badania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety konstrukcji własnej.

Wnioski: W niniejszym artykule przedstawiony został niewielki wycinek zebranego materiału, który zdaniem autorki zasługuje na zainteresowanie. Objętość referatu nie pozwala odnieść się do wszystkich uzyskanych rezultatów badania, pominięto więc analizę wyników, które pojawiały się w opracowaniach innych naukowców jak np. wykształcenie rodziców czy wielkość i typ rodziny a osiągnięcia szkolne dzieci, skupiając się na mniej eksplorowanych zagadnieniach jak np. regularność pory snu i odrabiania lekcji oraz pomoc

członków rodziny w nauce. Analiza zebranego materiału potwierdza niewielki udział liczbowy uczniów osiągających wyniki w nauce powyżej średniej ocen 4,6 w badanej grupie uczniów szkoły wiejskiej. Pokazuje ponadto niepokojący fakt braku regularności w odrabianiu prac domowych oraz pory udawania się na spoczynek nocny. Ujawnia także małe zaangażowanie dzieci w prace na rzecz gospodarstwa domowego oraz spory budżet czasu wolnego jakim dysponują. Pomimo ostrożnego podchodzenia do deklaracyjnych odpowiedzi badanych fakty te nie powinny ująć uwadze.

Zakończenie: Przeprowadzone badania dostarczyły ciekawego materiału do analizy, wskazały obszary warte dalszej eksploracji naukowej oraz ujawniły kilka niepokojących faktów, które warto byłoby poddać pogłębionej refleksji.

Słowa kluczowe: Środowisko rodzinne. Osiągnięcia szkolne. Uczniowie uczęszczający do szkoły na wsi.

Literatura:

- [1] CHRZANOWSKA, I. 2009. *Zaniedbane obszary edukacji – pomiędzy pedagogiką a pedagogiką specjalną. Wybrane zagadnienia*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2009. 326 s. ISBN 97-88375872-22-4.
- [2] KWIECIŃSKI, Z. 2007. *Wykluczanie*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007. 183 s. ISBN 83-23114-35-8.

Abstract:

Introduction: Studies on students' school performance have been popular among researchers in recent years. The issues of conditions, course and results of the teaching and learning processes are widely discussed. The following factors are considered to exert influence on students' school performance and education results: biophysical, pedagogical and social ones. Continuously striving for equalising education opportunities of the youngsters, education authorities seem to be mainly concentrated on the role of a school as the key element of the process of equalising those opportunities. The comparative studies show, however, that “as far as the industrialised countries are concerned, ca. $\frac{3}{4}$ of clear differentiation of students' progress in learning may be attributable to family factors whereas $\frac{1}{4}$ only to the quality of school education” (Hofer, 1991).

Methodology: The major purpose of this study was to analyse the correlation between selected elements of family life and school performance of students in rural schools. The following criteria have been taken into consideration: the level of education of parents,

family size, financial and housing situation, organisation and amount of free time the students have available, household duties, the regularity of sleep and meals time and time for doing their homework, and the support of family members in learning. Data were collected from the sample group in the beginnings of 2011. 90 students of the classes 4th, 5th and 6th of the Primary School in Kałolewnica have been surveyed. The study has been conducted on the basis of a questionnaire developed by the author.

Findings: This paper presents a small portion of the collected data that the author has considered especially interesting. Due to the limited size of this paper, only some of the research results obtained is presented. Hence, the analysis of other academics' results, such as the level of education of parents or the size and type of family, was excluded, yet the study focused on less explored issues, such as the regularity of sleeping time and time for homework as well as the support of family members in learning. The analysis of the collected data confirmed the low number of students achieving results above the grade point average of 4.6 among the group of rural students included in the study. In addition, the study reveals the alarming issue of non-regularity of doing homework and sleeping time. Moreover, the analysis showed little involvement of youngsters in household duties and considerable budget of free time. Despite precautionous approach towards declarative responses of the respondents, those issues cannot be ignored.

Summary: The conducted study provided an interesting material for further analysis, pointed areas which need more research and revealed some alarming issues that need deeper inquiry.

Key words: Family environment. School performance. Students attending schools in rural settings.

References:

- [1] CHRZANOWSKA, I. 2009. *Zaniedbane obszary edukacji – pomiędzy pedagogiką a pedagogiką specjalną. Wybrane zagadnienia*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2009. 326 s. ISBN 97-88375872-22-4.
- [2] KWIECIŃSKI, Z. 2007. *Wykluczanie*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007. 183 s. ISBN 83-23114-35-8.

Introduction

School performance of a child depends in large measure on the approach of its parents towards learning and on the creation of conditions conducive to learning. The approach of parents towards learning exerts influence on the behaviour of the child, its attitude towards

duties, assignments and requirements imposed by the school. Learning results of a child may be largely attributable to parents organising learning conditions and being models shaping attitudes, values and beliefs of the child. The latter one is not an easy task since “A child is not a passive substance which may be freely shaped. It has its own aspirations, desires, needs, a great deal of psychic abilities and a wide range of motives for action noticeable in different forms of activity.” (Putkiewicz, 1973, p. 150). However, family performs a specific role in this regard. Family is the fundamental, natural living environment of every human being. Each person is born into a family influencing him/her for the longest time, sometimes for the entire lifetime. “The importance of family influences results from the fact that they emerge very early (since birth), from their duration, continuity, repeatability, the specific emotional climate, mutual trust and close relations between family members based on kinship, on common both positive and negative experiences.” (Szymański, 1996, p. 65). Living in a family provides the child every day with new experiences, modifies the existing ones, and determines its needs, interests, desires and aspirations. Family environment as upbringing environment is a group of “development stimuli and conditions for youth created by adults.” (Izdebska, 2002, p. 183). At the same time, the situation of a child in a family – according to M. Tyszkowa – is determined: “firstly, by social and economic conditions, income, and the size of an apartment where the family lives. Secondly: by cultural conditions, i.e. the level of education of parents and siblings, the level of cultural needs and interests and the level of satisfaction thereof, and the concern about child development. Thirdly, by the socio-psychological conditions, such as social structure of the family, the position of the child among siblings in the particular family constellation, mother working outside the house, upbringing atmosphere of the family.” (Tyszkowa, 1964, p. 64). Family situation of the child was also deemed by L. Bandura to be one of the major determinants for achieving good school results. His attention was especially drawn to the following factors: housing conditions, financial situation, the cultural level of parents, and the upbringing atmosphere. “Among elements of family environment the results of school performance do not depend on the economic situation but on the culture, internal order and harmonious coexistence of the family.” (Bandura, 1959, p. 170). A similar view is represented by M. Szymański: “If we consider the educational aspirations of families and their influence on the education process of a child, the most important factors are connected with the position of parents in the social hierarchy, their level of education and financial situation, housing conditions, the

cultural standard of the family and the upbringing atmosphere.” (Szymański, 1988, p. 140). Yet the studies carried out by M. Jurewicz proved that one of the key school skills – reading literacy – “is strongly dependent on the economic conditions of the family.” (Jurewicz, 2010, p. 201). Although the differences between the urban and rural areas have been fading away, it is beyond doubt that “the place of residence of parents and the location of the school are factors that considerably and strongly determine the existence and mentality of students.” (Kwieciński, 2007, p. 54). The environment the children are brought up in and values adopted by them shape their attitudes and exert influence on life goals set by them and the opportunities of their completion. According to R. Piwowarski, “the place of birth, residence and upbringing may both stimulate and inhibit the development. Each of those elements may exert selective influence and, as a result, lead to better or worse (educational, life) opportunities of a child.” (Piwowarski, 2003, p. 13). The aforementioned studies conducted by M. Jurewicz with respect to reading literacy show e.g. that “There is a clear correlation between the social origin of the student and the test result.” (Jurewicz, 2010, p. 200).

The above-mentioned situation may be noticed especially in the eastern part of Poland – a traditionally agricultural, less industrialised region where the changes in economy after 1989 were most noticeable. That phenomenon was accurately described by M. Jarosz: “After fifteen years of country reconstruction – defined by sociologists as a big change – we have freedom, democracy, military safety, improving economy and integration with the European Union. The boundary conditions allowing for normal living in a normal country were met. Those conditions are necessary, but insufficient, especially for a considerable number of Polish citizens (40%) claiming that *better tomorrow was yesterday*. They are referred to as the losers of the Polish transformation: people suffering from poverty, unemployment, and marginalisation. Their children are doomed to live in poverty, they form a generation deprived of the privilege of good birth: in a family of higher financial, social and cultural status. And in appropriate place: in Poland A and not in the eastern part of the country, in the city and not in the countryside. Inequalities in terms of opportunities and the inheritance of family status have become an imminent feature of the new system, with its all negative consequences.” (Jarosz, 2004, p. 9-10). In fact, similar conclusion was reached by the Ministry of Education: “A rough start in life and poorer education opportunities of rural children are based upon a range of barriers connected with the functioning of education system in rural areas (e.g. limited access to pre-schools, lower qualifications of teachers, lower number of secondary education institutions) and barriers

connected with financial situation of families in rural settings, and educational aspirations of parents.” (Węgierski, 2002, p. 308).

Recent studies show that “The image of a rural school is gradually changing – an institution that not only organises the day-to-day classes [...]. In addition, the change is also noticeable in terms of the role performed by parents, especially in the areas where local population is fed by the inflow of new, better educated inhabitants who are more aware of the development needs of their children, with growing educational aspirations, active and demanding particular actions to be undertaken by schools.” (Dagiel, Żytko, 2011, p. 160). According to the authors of the report “School realities of students of 3rd classes in rural environment” – in fact “that factor is one of the elements forcing changes in the school reality.” (Dagiel, Żytko, 2011, p. 160).

Results of own research

The research has been carried out in the town Kąkolewnica. The Primary School in Kąkolewnica is part of the Group of Schools founded in 2007 and comprises 13 units: 1st - 6th classes and „0” unit. The commune Kąkolewnica is located in Lublin voivodship (eastern part of Poland, close to the border with Belarus) and forms a part of Radzyń County. Located in the northern part of Radzyń County, 90 km from Lublin, near the national road Białystok - Lublin, the commune covers the area of 147 km². The commune comprises 17 villages with the total population of approximately 9,000 people. Due to the agricultural character of the commune, farming is the main source of income of the inhabitants. The major reason for selection was the biggest probability of occurrence of all aforementioned factors which may influence school performance of students attending that school. 90 students of the classes 4th, 5th, and 6th of the Primary School in Kąkolewnica were surveyed. The study was conducted on the basis of a questionnaire developed by the author. Calculations were carried out using SPSS Statistics 20 software for Windows.

This paper presents partial research results focusing on recognition of selected elements of family environment of children attending schools in rural settings. The study was carried out to answer the following questions: 1. How many hours of free time do the students included in the study have? 2. Are they involved in household duties? 3. When do the children do their homework and go to sleep? 4. How much time do the students included in the study devote to doing their homework? 5. Do the students included in the study receive the support in learning from family members?

School performance of students included in the study was presented by calculating the grade point average. The analysis of school register of students included in the study provided information regarding learning results measured with grades. For the purpose of calculating the grade point average, grades in the 1st semester of the school year 2010/2011 were taken into account. There was applied the following division:

Grade point average: 5.5 -4.6 **a very good student**

Grade point average: 4.5 -3.6 **a good student**

Grade point average: 3.5 -3.1 **an average student**

Grade point average: under 3.0 - **a poor student**

Table 1 Learning results of students

Grade point average of students included in the study	Number of students	%
5.5 – 4.6	12	13.3
4.5 – 3.6	36	40
3.5 – 3.1	24	26.7
Under 3.0	18	20
Total	90	100

Source: Author of the paper

As follows from the above presented table, good students achieving the grade point average between 4.5 and 3.6 constitute the biggest group – 40% of all respondents – among youth included in the study. The second largest group consists of average students with the grade point average between 3.5 and 3.1. The smallest group is composed of very good students with the grade point average over 4.6 – only 13.3% of respondents. The total number of average and poor students exceeds the number of good students. These results confirm other scientists' observations regarding lower school performance of students attending schools in rural settings.

Assuming the fact that rural children have more household duties to perform (e.g. help by feeding livestock, or seasonal work in the fields) than urban children – the respondents were questioned about the amount of free time they have every day, after returning home, doing homework and fulfilling duties they are entrusted with.

Table 2 The amount of free time the students included in the study have

Amount of free time	Number of students	%
Up to 3 hours	26	28.9
From 3 to 5 hours	58	64.4
Over 5 hours	6	6.7
Total	90	100

Source: Author of the paper

The author was surprised with the considerable number of students declaring that they have from 3 to 5 hours of free time – 64.4% of the sample, or 58 respondents. The reason may lie in the fact that students devote a little time for self-study at home or few household duties imposed by parents. Thus, there was made the comparison of the declared amount of free time and the school performance of the group included in the study.

Table 3 The amount of free time and school performance of students included in the study

The amount of free time	Learning outcomes/student								Total	
	Very good		Good		Average		Poor		L	%
	L	%	L	%	L	%	L	%		
Up to 3 hours	10	83.3	8	22.2	7	29.2	1	5.6	26	28.9
From 3 to 5 hours	2	16.7	24	66.7	17	70.8	15	83.3	58	64.4
Over 5 hours	-	-	4	11.1	-	-	2	11.1	6	6.7
Total	12	100	36	100	24	100	18	100	90	100

Source: author of the paper

The group of students declaring to have only up to 3 hours of free time comprises 10 very good, 8 good, a similar number of average students and only 1 poor student. The biggest number of good, average and poor students is included in the group declaring to have from 3 to 5 hours of free time every day. The group of students declaring to have over 5 hours of free time every day consists of 4 good and 2 poor students. That group comprised neither average nor very good students. The results inarguably show that very good students have notably less free time which may be attributable to the greater amount of time devoted to studying at home and is directly reflected in the school results. The next question referred to the participation in household works.

Table 4 Participation of students included in the study in household works

Participation in household works	Number of students	%
Systematically	10	11.1
Sporadically	61	67.8
Never	19	21.1
Total	90	100

Source: author of the paper

The results clearly show that only 11.1% of students included in the study systematically help in the household. 67.8% of respondents provide occasional help while 21.1% declare not to participate in household duties at all. Those data give rise to the reflection regarding the fact of instilling in the children a sense of duty which is basically reflected in systematic performance of household works for the benefit of all family members. Teaching children responsibility, diligence, regularity and the sense of duty is an important element of parenting and determines school success. Hence, the results gathered from the responses to the question regarding participation in household tasks were compared with the school performance of students included in the study.

Table 5 Participation of the students included in the study in household works and school performance of the students included in the study

Participation in household works	Learning outcomes /student								Total	
	Very good		Good		Average		Poor		L	%
	L	%	L	%	L	%	L	%		
Systematically	3	25	-	-	5	20.8	2	11.1	10	11.1
Sporadically	9	75	26	72.2	10	41.7	16	88.9	61	67.8
Never	-	-	10	27.8	9	37.5	-	-	19	21.1
Total	12	100	36	100	24	100	18	100	90	100

Source: author of the paper

The group of students who help at home on a systematic basis is composed of 3 very good, 5 average and 2 poor students. 26 good and 16 poor students sporadically help at home. Almost all very good students also help on a sporadical basis. There is no very good or poor student claiming to never help at home. Such students are among good and average students. It is interesting to note in this regard that „Better school results are achieved by students participating in household duties [...]. That helps them to make decisions by fulfilling assignments and solving problems, teaches them persistence and responsibility. If household duties are combined with the atmosphere of kindness shaping good manners and respect towards such values as goodness, truthfulness, fairness, openness, honesty,

reliability, responsibility, tolerance, love – the child is more likely to find its place in school; achieves successes more easily.” (Tubek, 1996, p. 58).

Another interesting issue was the regularity of sleep of students included in the study.

Table 6 The regularity of sleep of students included in the study

Student goes to sleep	Number of students	%
At a certain time each day	5	5.6
Mostly at a certain time	72	80
No certain time of going to sleep	13	14.4
Total	90	100

Source: author of the paper

Only 5 students declared to have a certain time of going to sleep. A considerable majority – 80% of respondents claimed to go to sleep mostly at a certain time whereas 14.4% of students have no certain time of going to sleep. Yet an optimal amount of rest, in particular sleep, is the condition for effective brain functioning. (Filipczuk, 1985, p. 144 – 148).

Table 7 The regularity of sleep and school performance of the students included in the study

Student goes to sleep	Learning outcomes/student								Total	
	Very good		Good		Average		Poor		L	%
	L	%	L	%	L	%	L	%		
At a certain time each day	1	8.3	3	8.3	1	4.2	-	-	5	5.6
Mostly at a certain time	9	75	26	72.2	21	87.5	16	88.9	72	80
No certain time of going to sleep	2	16.7	7	19.4	2	8.3	2	11.1	13	14.4
Total	12	100	36	100	24	100	18	100	90	100

Source: author of the paper

As follows from the above comparison, very good students go to sleep usually at a certain time each day, as is the case with good, average and poor students. The latter group comprises no person who goes to sleep every day at a certain time. The group of students who has no certain time of going to sleep is composed mainly of good students (which was surprising for the author) – 26 respondents and average students – 21 persons.

Another interesting issue was the regularity of doing homework.

Table 8 The regularity of doing homework by the students included in the study

Student does the homework	Number of students	%
At a certain time each day	5	5.6
Mostly at a certain time	58	64.4
No certain time of doing homework	27	30
Total	90	100

Source: author of the paper

As follows from data presented in Table 8, only 5.6% of respondents do their homework always at a certain time. The majority of students included in the study, or 64.4%, do their homework mostly at a certain time, while 1/3 of respondents have no certain time of doing their homework! Yet the regularity and certain time of performing particular actions are of big importance. Each day should have a schedule providing time for studying, playing and relax. Times for doing one's homework should be constant. The regularity allows not only for revising the material but also its analysis and mental linking of new elements of knowledge. Creating correlations between single pieces of information is the best learning method. The highest effectiveness of human brain may be achieved through association mechanisms and tracing mental routes. Thus, the more analogies, links and correlations are discovered by the brain, the easier particular pieces of information buried deep in the memory may be found in the future. (Spitzer, 2008).

It is interesting to gain in this regard the answer to the question whether regularity in doing one's homework is reflected in school performance.

Table 9 The regularity of doing homework and school performance of the students included in the study

Student does the homework	Learning outcomes/student								Total	
	Very good		Good		Average		Poor		L	%
	L	%	L	%	L	%	L	%		
At a certain time each day	1	8.3	2	5.6	2	8.3	-	-	5	5.6
Mostly at a certain time	10	83.3	25	69.4	15	62.5	8	44.4	58	64.4
No certain time of doing homework	1	8.3	9	25	7	29.2	10	55.6	27	30
Total	12	100	36	100	24	100	18	100	90	100

Source: author of the paper

No poor student claimed to do its homework always at a certain time, while 2 good and average students respectively and only one very good student declare to do it at a certain time. Among students doing their homework mostly at a certain time the largest group

constitute good students – 25 respondents, with slightly lower number of average students and 8 poor students. Almost all very good students also belong to that group. However, more than a half of poor students have no certain time of doing their homework. The group also comprises ¼ of good students.

In addition, the respondents were questioned about the amount of time which they spend on doing their homework.

Table 10 The amount of time devoted to doing homework by the students included in the study

Student does its homework	Number of students	%
For up to half an hour	17	18.9
For from 1 to 1.5 hours	61	67.8
For over 1.5 hours	12	13.3
Total	90	100

Source: author of the paper

2/3 of students included in the study devote from 1 to 1.5 hours to doing their homework. Only 13.3% consume over 1.5 hours while 18.9% of respondents claim to spend only half an hour each day!

The above responses of students were compared with their school performance.

Table 11 The amount of time devoted to doing homework and school performance of the students included in the study

Student does its homework	Learning outcomes/student								Total	
	Very good		Good		Average		Poor		L	%
	L	%	L	%	L	%	L	%		
For up to half an hour	0	-	12	33.3	3	12.5	2	11.1	17	18.9
For from 1 to 1.5 hours	6	50	23	63.9	19	79.2	13	72.2	61	67.8
For over 1.5 hours	6	50	1	2.8	2	8.3	3	16.7	12	13.3
Total	12	100	36	100	24	100	18	100	90	100

Source: Author of the paper

Any very good student belongs to the group of respondents claiming to devote only up to half an hour to doing their homework. Half of them need from 1 to 1.5 hours while the other half consumes over 1.5 hours every day. Only 3 poor students spend more than 1.5 hours on doing their homework, whereas the majority declares to devote from 1 to 1.5 hours – this number is claimed by the same amount of good and average students. Another

interesting point to bring up is the fact that 1/3 of good students declare that they need only up to half an hour to do their homework. It may be attributable to the desire of underlining one's own skills as prevailing in gaining good results in school with simultaneous minimising of the amount of time spend on studying – the approach “I don't study at all but score 5”.

Another question addressed to the respondents regarded the support of family members in learning.

Table 12 Support of parents or other family members in learning granted to the students included in the study

Parents or other family members support the student	Number of students	%
Systematically	3	3.3
Sporadically	29	32.2
Never	58	64.4
Total	90	100

Source: author of the paper

The declarative responses of students included in the study show that over 2/3 of students receive no support in learning. Almost 1/3 utilises such support sporadically. Only 3 respondents declared to be systematically supported in learning by family members.

Table 13 Support of parents or other family members in learning and school performance of the students included in the study

Parents or other family members support the student	Learning outcomes/student								Total	
	Very good		Good		Average		Poor		L	%
	L	%	L	%	L	%	L	%		
Systematically	0	-	3	8.3	0	-	0	-	3	3.3
Sporadically	8	66.7	7	19.4	7	29.2	7	38.9	29	32.2
Never	4	33.3	26	72.2	17	70.8	11	61.1	58	64.4
Total	12	100	36	100	24	100	18	100	90	100

Source: author of the paper

Respondents claiming to be systematically supported in learning by family members are good students. Very good students are provided with such support sporadically – 8 persons or never – 4 persons. Approximately 70% of good and average students declare not to be supported in learning ever. The majority of poor students do not use the support at all. Only 40% of students in that group are sporadically supported.

Summary

The conducted study provided an extremely interesting material for analyses. Among students included in the study the smallest group constitute very good students with the grade point average of over 4.6. 1/5 of students fail to achieve school results exceeding the grade point average of 3.0! Very good students have less free time than their schoolmates achieving lower school results. In addition, it is interesting to note that the number of students systematically helping in household works is so low. The majority of students do it sporadically. Clearly, there is a need for deepened analysis with questioning parents about the motives of such attitude. Another alarming issue is the fact that students included in the study have no regular time to do their homework and to go to sleep. The declaration “usually at a certain time” may not be deemed as synonymous to regularity. A sort of regularity may be noticed only in the group of very good students. Moreover, it is alarming that over 1/5 of students included in the study devote only half an hour every day to doing their homework, while over 60% respondents claim to have from 3 to 5 hour of free time every day. The group of students spending up to half an hour on homework is comprised of good, average and poor students. Despite precautious approach towards declarations of the respondents, those circumstances may not be disregarded. Furthermore, it is interesting that over 2/3 of students included in the study never take advantage of family members’ support in learning. That group comprises students representing all specified categories of school results. That situation may be presumably attributable to the results of study regarding the level of education of respondents’ parents which are not referred to in this paper. The minority of parents in that group has high school diploma. Most of them graduated from trade schools or even only from primary schools. That may be a reason why they fail to support their children in learning. Clearly, there is a need for more research conducted on a considerably larger group of respondents.

References:

- [1] BANDURA, L. 1959. Przyczyny niepowodzeń szkolnych. In *Kwartalnik pedagogiczny*. ISSN 0023-5983, 1959, nr 3, s. 163-180.
- [2] CHRZANOWSKA, I. 2009. *Zaniedbane obszary edukacji – pomiędzy pedagogiką a pedagogiką specjalną. Wybrane zagadnienia*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2009. 326 s. ISBN 97-88375872-22-4.

- [3] DAGIEL, M. - ŻYTKO, M. 2011. Kultury szkolne – studium przypadków. In Dagiel, M. – Żytko, M. *Szkolne rzeczywistości uczniów klas trzecich w środowisku wiejskim*. Warszawa: CKE, 2011, s. 147 – 158. ISBN 978-83-7400-273-8.
- [4] FILIPCZUK, H. 1985. *Zapobiegamy trudnościom i niepowodzeniom szkolnym*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1985. 251 s. ISBN 83-20203-77-5.
- [5] IZDEBSKA, I. 2002. Środowisko życia a środowisko wychowawcze ucznia – implikacje pedagogiczne. In KARPIŃSKA, A. *Kreatorzy edukacyjnego dialogu*. Białystok: Trans Humana, 2002, s. 181 - 191. ISBN 83-86696-95-8.
- [6] JAROSZ, M. 2004. *Władza, przywileje, korupcja*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2004. 263 s. ISBN 83-01142-07-3.
- [7] JUREWICZ, M. 2010. *Czytanie ze zrozumieniem uwarunkowania rodzinne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2010. 212 s. ISBN 978-83-7383-461-3.
- [8] KWIECIŃSKI, Z. 2007. *Wykluczanie*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007. 183 s. ISBN 83-23114-35-8.
- [9] PIWOWARSKI, R. 2003. Szanse edukacyjne dziecka we współczesnym świecie. In PIWOWARSKI, R. *Dziecko, nauczyciel, rodzice: konteksty edukacyjne*. Białystok; Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2003, s. 11 – 20. ISBN 83-87925-61-6.
- [10] PUTKIEWICZ, Z. 1973. *Uczenie się i nauczanie: czynniki wpływające na efekty nauki szkolnej*, Warszawa: „Nasza Księgarnia”, 1973. 168 s.
- [11] SPITZER, M. 2008. *Jak uczy się mózg*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 350 s. ISBN 978-83-01-15261-1.
- [12] SZYMAŃSKI, M. 1988. *Procesy selekcyjne w szkolnictwie ogólnokształcącym*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. 307 s. ISBN 83-01084-42-1.
- [13] SZYMAŃSKI, M. 1996. *Selekcyjne funkcje szkolnictwa a struktura społeczna*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 1996. 121 s. ISBN 83-85295-42-9.
- [14] TUBEK, S. 1996. Kilka porad dla rodziców. In *Edukacja i Dialog*. ISSN 0866-952X, 1996, nr 8, s. 57 – 59.
- [15] TYSZKOWA, M. 1964. *Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1964. 298 s.
- [16] WĘGIERSKI, Z. 2002. Bariery na drodze do edukacji dzieci i młodzieży wiejskiej. In KARPIŃSKA, A. et al. *Kreatorzy edukacyjnego dialogu*. Białystok: Trans Humana, 2002, s. 306 - 319. ISBN 83-86696-95-8.

KONTAKT

Pawluk-Skrzypek Agnieszka, PhDr.

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Katedra Edukacji i Kultury

Zakład Terapii Pedagogicznej

ul. Nowoursynowska 166

02-787 Warszawa

a.pawlukskrzypek@gmail.com

PODPORA MLADÝCH RODÍN V SPOLOČNOSTI

SUPPORT OF YOUNG FAMILIES IN SOCIETY

Svítková Martina

Abstrakt:

Úvod: Na všetkých úrovniach spoločnosti sa zvykne zdôrazňovať, že rodina je základnou bunkou spoločnosti. Napriek verbálnym deklaráciám je však realitou, že podpora mladej rodiny zo strany spoločnosti nie vždy docieňuje fakt, že spoločnosť „žije a prosperuje vďaka rodine“. Táto skutočnosť platí i v oblasti sociálnej politiky štátu. Popri všetkých nových trendoch, ktoré v dnešnej dobe neobišli ani Slovensko a ktoré neraz relativizujú dôležitosť manželstva a rodiny, je znova potrebné dať dôraz na jej hodnotu a všestrannú podporu. Rozvoj a sebarealizácia ľudskej osoby nachádza najlepšiu pôdu práve v rodine. Pričom cez silu manželstva a rodiny získava spoločnosť svoj nevyhnutný základ pre spoločenskú súdržnosť a spravodlivý poriadok. Je potrebné povedať že mnohé štáty, medzi nimi aj Slovensko, majú vlastnú inštitucionalizovanú štátnu sociálnu politiku. Objektom je každý občan osobitne a rodina ako spoločenstvo. Ak máme pochopiť, prečo si rodina zasluhuje veľkú pozornosť v rámci sociálnej politiky je potrebné poznať, z čoho vychádza veľkosť a hodnota rodiny.

Jadro: Problematika spoločenských zmien a zmien v rodine predstavuje množstvo aspektov, ktoré nie je možné naraz a hlbšie analyzovať. K dôkladnej analýze všetkých spoločensky podmienených zmien možno pristúpiť iba postupne, a to nielen v tomto príspevku. Ale i v reflexii rodiny na Slovensku. Uvedená problematika je nesmierna rozsiahla. Obsahuje interpretačné možnosti situácie sociálnych zmien rodiny. A to z dlhodobého i aktuálneho demografického správania obyvateľstva, partnerského a rodinného spolunažívania, utvárania rodinných vzťahov, vrátane príbuzenských, medzigeneračných, súrodeneckých, rodičovských, mimomanželských a starorodičovských. Pochopiteľne k tejto problematike patrí i problém zakladania rodín, výber manželského partnera, príchod dieťaťa do rodiny, otázky rozpadu rodín, rozvodov, opätovného uzatvárania manželstiev, života detí v takýchto rodinách, ekonomická situácia, rodové hľadiská i ľudská sexualita. Nie náhodou nazval René Köning (2002) rodinu „spoločensky totálnym fenoménom“, pričom analýzy rodiny mali z jeho pohľadu „paradigmatický význam pre všeobecnú sociológiu“ a v mnohých čiastkových sociologických disciplínach zaujímajú „strategicky centrálnu pozíciu“. Všetky naznačené aspekty života súčasnej

rodiny už dlhšie obdobie prechádzajú výraznými zmenami. Súvisia s historickým vývinom rodiny a spôsobom jej života. Na uvedený pohľad však nie je v tomto príspevku dostatočný priestor, a preto sa vývoju rodiny z historického hľadiska nebudeme venovať, hoci si uvedomujem, že súčasná situácia je zjavne poznačená práve týmto vývojom. Dokonca by sme mohli zjednodušene povedať, že je jej výsledkom. Problémy spojené s analýzou vývoja rodiny v priebehu desaťročí a s analýzou jej súčasnej situácie vyplývajú z toho, že rodinu treba analyzovať a zobrazovať v rámci „postmoderného“ vývoja, ktorý je poznačený ambivalentnosťou, mnohosťou deklarovaných zámerov, multiperspektívnosťou a protirečeniami na rôznych úrovniach. (Lüscher, 1996).

Záver: V dnešnej dobe si človek zakladá rodinu, ktorá je chápaná ako partnerský zväzok. Okrem pozitív sú aj negatíva, ktoré sprevádzajú život dnešnej rodiny, čo sa týka jej sociálnych aspektov. Oproti starým rodinným spoločenstvám dnes chýba napr. prvok vzdelávania dorastajúcej generácie staršou a taktiež sociálne zabezpečenie ľudí v starobe je často úlohou sociálnych ustanovizní. Napriek tomu má i dnes inštitúcia rodiny stále značnú stabilitu, hoci ju atakujú rôzne formy zväzkov a liberalizácia vzťahov v mnohých manželstvách a rodinách.

Kľúčové slová: Dieťa. Rodina. Podpora mladých rodín. Štátna rodinná politika.

Literatúra:

- [1] KÖNING, R. 2002. *Schriften - Ausgabe letzter Hand*. Bd. 14: *Familiensoziologie*, hg. von Nave-Herz, R. Opladen, Laske u Budrich.
- [2] LÜSCHER, K. 1996. *Nach der postmodernen Familie*. In: Hans - Peter Buba & Norbert F. Schneider (Hg): *Familie*. Zwischen gesellschaftlicher Prägung und individuellem Design. Opladen, Westdeutscher Verlag, s. 23 - 36.

Abstract:

Introduction: At all levels of society, the family is the basic cell of society tend to emphasize that. Despite the verbal declarations, however, is the reality that support for young families on the part of the company do not always doceňuje the fact that the company "lives and prospers thanks to the family". This is true in the field of social policy of the State. In addition to all the new trends, which nowadays would necessarily entail nor put in context the importance of marriage and the family of Slovakia and that in many cases, it is again necessary to put emphasis on its value and comprehensive support. Development and self-realisation of the human person is the best soil right in the family.

Taking over the power of marriage and the family, the company acquires its essential basis for social cohesion and a fair procedure. It must be said that many States, including Slovakia, have their own institutionalised State social policy. An object is every citizen separately and the family as a community. If we are to understand why your family deserves a lot of attention in the framework of social policy, it is necessary to know is based on the size and value of the family.

The core of the: The issue of social change and changes in the family presents a number of aspects that it is not possible at the same time and deeper to analyze. For a thorough analysis of all socially-conditioned changes can be accessed only sequentially, not only in this post. But in reflection of the family in Slovakia. The issue is a deep broad. But in reflection of the family in Slovakia. The issue is a deep broad. It contains interpretive possibilities for social change in the situation of the family. And that the current demographic behaviour of the population in the long i, partner and family living together, star formation, including kinship, family relationships, sibling, parent, and grandparent stock-young and extra-marital. Not by chance, he called Ben Köning (2002) family "socially", analysis of the phenomenon of the family had a total of his point of view "paradigmatic importance in general sociology" and in many of the social science disciplines interested in "strategically central position". All aspects of life of the present family no longer term implied going through significant changes. Related to the historical development of the family and its way of life. On the view, however, is not sufficient space in this post, and therefore the development of families historically, we do not pay, even though I realize that the current situation is clearly marked by these developments. Even we could simply say that is its result. The problems associated with the analysis of the development of a family over the decades and with the analysis of the current situation arising from the fact that the family needs to be parsed and displayed under the "would mark their difference", which is marked by the development of abmivalentnosťou, mnohosťou, multiperspektívnosťou and protirečieniami intentions declared at different levels. (Lüscher, 1996).

Conclusion: In this day and age one is establishing a family, which is understood as a partner to the volume. In addition to the positive and negatives are that accompany the life of today's families, in terms of its social aspects. Compared to the old family communities today lack, for example. element of the education of a generation earlier, as well as social security dorastajúcej of people in old age is often the task of the social institutions. Yet even today the institution of the family still has a considerable stability, although it attack

different forms of unions and the liberalisation of relations in many marriages and families. Obviously this issue include (i) the problem of the establishment of families, the choice of a spouse, the coming of the child into the family, questions the breakup of families, divorces, re-entering into marriage, the life of the children in such families, economic situation, gender aspects and human sexuality.

Key words: Child. Family. Support for young families. The State family policy.

Literature:

- [1] KÖNING, R. 2002. *Schriften - Ausgabe letzter Hand*. Bd. 14: *Familiensoziologie*, hg. von Nave-Herz, R. Opladen, Laske u Budrich.
- [2] LÜSCHER, K. 1996. *Nach der postmodernen Familie*. In: Hans - Peter Buba & Norbert F. Schneider (Hg): *Familie*. Zwischen gesellschaftlicher Prägung und individuellem Design. Opladen, Westdeutscher Verlag, s. 23 - 36.

Rodina

Rodina je z hľadiska rozvoja každého človeka primárnym subjektom, ktorý sa podieľa na jeho formovaní. Je prvým prostredím, kde jednotlivec má možnosť obsiahnuť a začať sociálne vzťahy a kontakty. Je tvorená na prirodzenom základe a vzniká bezprostredne. Rodina je a vždy bola významným faktorom ovplyvňujúcim demografickú reprodukciu populácie, čo potvrdzuje aj definícia jednej z funkcií rodiny – biologicko-reprodukčná. Záchovná hodnota hovorí, že generácia môže zabezpečiť svoju náhradu pri hodnote úhrnnej plodnosti 2,1. (Jurčová, 2005). Na Slovensku sa úhrnná plodnosť znížila z 3,5 v roku 1950 na 1,25 v roku 2007, čo je hlboko pod záchovnou hodnotou. (Potančoková, 2008). Mnohí odborníci poukazujú na nepriaznivý demografický vývoj a jeho vplyv na spoločnosť ako i na potrebu celkovej zmeny vnímania rodiny a jej úlohy v spoločnosti. Rovnako Voľná (2003) uvádza, že v procese plánovania rodiny sú pre partnerov významné faktory okrem ekonomických podmienok aj sociálne istoty a priaznivá populačná klíma v spoločenskom vedomí či zmena hodnotovej orientácie v populácii. Dominantnou črtou reprodukčného správania je odklad rodičovstva do vyššieho veku. Jedným z rizík tohto správania je aj pokles konečnej pôrodnosti žien v dôsledku neplánovanej bezdetnosti alebo nutnosti ukončiť reprodukčný proces v dôsledku zdravotných rizík, výsledkom čoho bude rapidný nárast podielu jednodetných rodín. (Potančoková, 2008). Podľa koncepcie rodinnej politiky je rodina hlavným činiteľom udržateľného sociálneho rozvoja.

Vlastná zodpovednosť rodiny za svoj život a budúcnosť, rešpektovanie zodpovednosti rodiny za samu seba, uplatňovanie princípu subsidiarity v štátnej rodinnej politike by mala byť jej hlavným princípom. Opatrenia sociálnej politiky smerom k rodine by mali pokryť zabezpečenie a udržanie sociálnej suverenity a istoty každej rodiny. Sociálnou suverenitou rodiny je stav, kde sú jej potreby a záujmy uspokojované a rodina nie je ustavične závislá od sociálnych dávok alebo sociálnej pomoci štátu. Rodina je inštitúcia, ktorá vzniká spolužitím ľudí rozdielneho pohlavia, ktorí vychovávajú svojich potomkov. Vzťahy medzi rodičmi sa rozširujú na vzťahy s deťmi, so starými rodičmi a ďalšími príbuznými. Pre spoločnosť je dôležitou inštitúciou. Plní množstvo dôležitých funkcií. Tieto funkcie sa v historickom kontexte menili a pravdepodobne sa meniť aj budú. V dnešnej dobe je snaha rodiny zameraná predovšetkým na zabezpečenie vhodného prostredia a optimálnych podmienok pre uspokojovanie potrieb členov rodiny.

Rodina prechádza mnohými zmenami. Do istej miery je odrazom spoločnosti, v ktorej funguje. V súvislosti so spoločenským vývojom, neustálymi zmenami, rýchlym tempom života sa ocitá v zraniteľnom postavení a vyžaduje si oveľa viac podpory ako v minulosti. Pod obrazom rodiny si väčšina z nás predstaví tradičné rodinné zostúpenie: matka, otec a ich deti. Dnešná situácia v rodinách však tento model už do takej miery nespĺňa. Vytráca sa rituálna základná podoba rodiny. V niektorých rodinách sa profiluje ako neformálne žitie partnerov. Vytvárajú sa zmiešané vzťahy v rodinách. Napriek tomu rodina v akejkol'vek podobe je rozhodujúca pre spoločnosť a pre jej celkové napredovanie. Štátna podpora rodín je nevyhnutná. Poskytuje právnu a morálnu ochranu manželstvu, rodičovstvu, pretože kvalita týchto vzťahov sa podieľa na psychickom rozvoji detí a ich formovaní. Postavenie detí je závislé od rodičov. Zameranie sociálnej politiky k rodinám sa nesústreďuje len na ochranu a pomoc v krízových situáciách. Ale má im predchádzať. Rodinná politika ovplyvňuje vnútorné a vonkajšie podmienky vzniku, existencie a zániku rodín a postavení ich členov v právnom, ekonomickom, sociálnom a kultúrnom rámci. (Strieženec, 1996). Preto je nevyhnutné prepojenie sociálnej a hospodárskej sféry pre fungovanie spoločnosti a rodiny.

Funkcie rodiny pre spoločnosť

Odpoveď na túto otázku obsahuje v sebe široké spektrum aspektov a je ťažké zodpovedať vyčerpávajúco na všetky. Je potrebné vychádzať z toho, že rodina je organicky prepojená so spoločnosťou, pretože ju nepretržitou službou živí a rozvíja. V rodine sa ľudia rodia a v rodine naberajú svoje prvé sociálne zručnosti. Svojou prirodzenosťou a povolaním

je rodina otvorená aj iným rodinám a spoločnosti, kde zohráva svoju nenahraditeľnú úlohu. Je potrebné zdôrazniť, že zážitok spoločenstva a zdieľania, ktorý by mal charakterizovať každodenný život rodiny, predstavuje jej prvé a základné prispievanie do spoločnosti.

Keď sa hovorí o funkciách rodiny pre spoločnosť neznamená to, že by spoločnosť chcela, aby jej rodiny slúžili. Ide o spoločenské pôsobenie rodinného života, ktoré má pre spoločnosť zásadný význam. To, že rodina sleduje svoju vlastnú logiku a zámery svojich členov, ju robí pre spoločnosť nenahraditeľnou.

Základné funkcie rodiny pre spoločnosť sú:

1. *zabezpečenie dorastajúcej generácie a rozvoj humánneho bohatstva* - je dôležité povedať, že vo všetkých spoločenských oblastiach výkonov sme odkázaní na potenciál ľudí, ktorí sú nielen odborne, ale aj primerane ľudsky kvalifikovaní. Táto ľudskosť a humánosť sa nadobúda v prvom rade v rodine. Preto je táto funkcia rodiny pre spoločnosť nenahraditeľná,

2. *zabezpečenie solidarity medzi generáciami* - je viditeľné, že v moderných sociálnych štátoch sa zakladajú systémy sociálneho zabezpečenia na prerozdelení medzi zárobkovo činnými a tými, ktorí z rôznych dôvodov nie sú zárobkovo činní. V podstate to vedie k vyrovnaniu medzi generáciou pracujúcich a starých ľudí. Tento systém predpokladá určitú solidaritu medzi generáciami. Udržať sa môže len vtedy, keď budúci počet ľudí schopných výkonu nebude príliš malý vo vzťahu k prijímajúcim. Rodiny preto zabezpečujú solidaritu výchovou dorastajúcej generácie, pričom si za to zasluhujú solidaritu.

Sociálno-ekonomické, politické, prírodné a človekom spôsobené zmeny zasiahli do života spoločnosti a tým aj do života rodiny. Rodina prechádza prerodom od tradičnej rodiny, cez modernú, až po postmodernú rodinu. Globalizácia (Hrechová, 2005) posilňuje spájanie národov, kultúr, náboženstiev, ale v globalizácii moderný človek zostáva osamotený a osamotenosť má vplyv na jeho osobné rozhodnutia vo veciach morálky. Typickým pre túto spoločnosť je zvyšovanie pracovných výkonov, čoho dôsledkom je honba za ziskom a daňou sú ekologické krízy, ako aj premena kultúry na konzumnú kultúru.

V súvislosti s modernizáciou a industrializáciou Sopóci (2001) konštatuje, že sa zmenili funkcie rodiny, mnohé z nich čiastočne prevzal štát. Aj Matoušek (1997) je toho názoru, že moderná doba oslobodila ľudí od väzieb k širšej rodine, ku komunite, od podriadenosti cirkvi, ale daňou za oslobodenie je rozčlenenie ľudského života do sfér riadených byrokratickými aparátmi novodobého štátu, ktoré nie sú dostatočne zladené a prepojené.

Týmto sa oslabujú kompetencie súčasnej rodiny. Preto súčasnej rodine vieme priradiť tieto znaky (De Singly, 1999):

1. *väčšia závislosť na štáte,*
2. *väčšia nezávislosť na kruhu príbuzných,*
3. *väčšia nezávislosť manželov na rodine.*

Úlohy a ciele rodinnej politiky

Koncepcia politiky rodiny sa nemôže obmedziť iba na jednu oblasť sociálnej politiky, akou je napr. finančné prerozdeľovanie a pomoc rodinám zo strany štátu. Politika rodiny musí preniknúť celou sociálnou politikou, a to na všetkých úrovniach štátu. Politika rodiny zo strany štátu musí obsahovať i právne aspekty, ktoré sa dotýkajú fungovania a života manželstva a rodiny. Sutor (1996) uvádza tri dimenzie a v nich úlohy rodinnej politiky štátu.

V prvom rade ide o právnu ochranu manželstva a rodiny. Mala by patriť k základným úlohám štátu v oblasti rodinnej politiky. Štát by mal chrániť manželstvo a rodinu, ako navzájom súvisiace inštitúcie, tak ako to ukladá ústava. Ide o konkrétne zákony, ktoré by mali chrániť rodinu. Je potrebné vidieť súvislosti, ako sa liberalizuje myslenie a chápanie rôznych typov spolužití v spoločnosti. Z právneho hľadiska je dôležité tiež rozvodové právo. To by malo nájsť istú strednú cestu medzi laxnosťou a nátlakom. Nemá zmysel udržiavať manželstvo umelo právnym nátlakom, avšak rozvod by nemal byť ani čistou formalitou, ktorá sa koná ľahko a rýchlo.

Po druhé ide o vyrovnávanie výdavkov rodiny. Vyrovnávanie musí štruktúrne významne zmierňovať tri ekonomické znevýhodnenia, ktoré musia znášať rodiny s deťmi. Úplne vyrovnávať ich však nemožno. Ide o priame náklady na deti a uniknuté príjmy v zamestnaní. Sú dva klasické spôsoby vyrovnávania výdavkov rodiny: nezdaniteľné čiastky a detské prídavky.

Napokon treťou dimenziou štátnej rodinnej politiky je sociálnopolitická podpora. Možnosti naskytujúce sa v tejto dimenzii sú veľmi rozmanité. Siahajú od politiky výstavby bytov, cez školský a vzdelávací systém až po škôlky, zariadenia voľného času pre deti a mládež, poradenské služby pre rodičov a zotavovacie zariadenia pre rodiny.

V súvislosti s vyššie uvedenými úlohami štátu v oblasti rodinnej politiky je k dispozícii i aktualizácia koncepcie štátnej rodinnej politiky vychádzajúca z Lisabonskej stratégie EÚ. V rámci tejto aktualizácie rodinnej politiky si štát dal tieto úlohy:

1. v oblasti vzdelávania zabezpečiť kvalitné vzdelanie pre každé dieťa bez ohľadu na rodinné a socio-ekonomické prostredie a snažiť sa o celoživotné vzdelávanie,
2. v oblasti bývania prostredníctvom bytovej politiky zaviesť opatrenia na podporu mobility a prístup k bývaní nízko príjmových skupín,
3. v oblasti sociálnej politiky zabezpečiť lepšiu koordináciu politiky zamestnanosti a sociálnej ochrany rodiny,
4. v oblasti právnej ochrany rodiny snažiť sa o to, že ak rodina vo svojich základných funkciách zlyháva, je potrebné urobiť všetko pre úpravu a zlepšenie vzťahov členov rodiny a snažiť sa sanovať problémy rodiny, aby sa stabilizovala a plnila svoje úlohy.

„Sociálnu politiku vnímame ako spôsob a formy sociálneho regulovania. Je ovplyvnená existujúcim politickým systémom, spätne a výrazne ovplyvňuje politický systém. Vychádza z rešpektovania kultúrno-spoločenských, podmienok tradícií v sociálnom regulovaní, rešpektovania regionálnych aspektov, z chápania rovnosti a sociálnej spravodlivosti, rozdielnych názorov na mieru zodpovednosti jednotlivca, postavenia a funkcie rodiny, miesta a funkcie neštátnych subjektov, postavenia a možnosti pôsobenia obcí v sociálnej oblasti a prirodzene z funkcií štátu ako subjektu sociálnej politiky a garanta.“ (Strieženec, 1999).

Vo všetkých štátoch Európskej únie sa uznávajú princípy sociálneho štátu, ktorých chápanie a uplatňovanie sa však podstatne odlišuje. Systém sociálneho zabezpečenia vznikol v každej krajine ako reakcia na určitú sociálnu realitu. Uplatnenie sociálnej politiky štátu sa uvádza do praxe i aplikáciou legislatívy, ktorá je zameraná na riešenie určitých medziľudských vzťahov a situácií, ktoré vznikajú. V období posledných rokov sa vytvorili v oblasti právnej ochrany rodiny a pomoci zo strany štátu nové možnosti, a to prijatím zákonov. V prvom rade bol prijatý nový zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. a Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele č. 305/2005 Z. z. v spojitosti vykonávacou vyhláškou č. 643/2008 Z. z. Rovnako je dôležitý zákon o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa. V neposlednom rade pre právnu ochranu rodiny je dôležitá aj rekodifikácia Trestného zákona a Trestného poriadku. Ako sa vyjadruje Thurzová (2006) rodinné právo upravuje vzťahy vznikajúce v rodine, založené manželstvom alebo na základe príbuzenstva. Ide o vzťahy medzi manželmi, rodičmi a deťmi a ich prostredníctvom aj medzi ostatnými príbuznými, najmä medzi starými rodičmi a deťmi, ale aj súrodencami. Súčasne sa zaoberá vzťahmi náhradnej rodinnej starostlivosti,

osvojením, pestúnskou starostlivosťou a zverením dieťaťa do výchovy iného občana ako rodiča.

V súvislosti s chápaním dôležitosti rodiny vo vzťahu k spoločnosti, je potrebné sa zamyslieť aj nad slovami Jána Pavla II., ktorý zvyrazňuje potrebu pomoci rodine takto: „Keď egoizmus, propaganda proti pôrodnosti, totalitárne praktiky, morálna chudoba, fyzická a kultúrna bieda, hedonistické a konzumistické mentality chcú uškrtiť prameň života, a ideologické systémy sa spájajú s mnohorakým nedostatkom záujmu a lásky, aby pozbavili rodinu výchovnej úlohy, musí sa vychádzať v ústrety tomuto spoločenstvu so zvláštnou starostlivosťou. Vyžaduje sa obsiahle, do hĺbky siahajúce a systematické zasadenie sa o to, aby rodina mohla spĺňať svoju úlohu ako prvé miesto „humanizovania“ osoby a spoločnosti“.

Úloha rodiny je naznačená už v starozákonnej knihe Genezis, kde sa zvyrazňuje, že Boh stvoril na svoj obraz muža a ženu. Teda stvoril ich preto, aby žili v spoločenstve, aby nežili sami. Prví ľudia pritom dostali aj úlohu plodiť nové potomstvo, vzrastať na zemi a rozvíjať sa. V tomto poslanstve sa dá vnímať aj rodičovská úloha muža a ženy. Ján Pavol II. to podčiarkuje v jednom zo svojich listov rodinám keď píše, že „rodina je spoločenstvom osôb“.

Keď sa Katechizmus katolíckej cirkvi zaoberá otázkou rodiny tak sa v ňom píše, že „stvorením muža a ženy Boh ustanovil ľudskú rodinu a dal jej základné zriadenie.“ Je potrebné zdôrazniť, že „rodina je základnou spoločenskou jednotkou, kde muž a žena sa majú starať o spoločné dobro rodiny“. Rodina je základnou bunkou spoločnosti, v nej sa rodia obyvatelia spoločnosti. O dôležitosti inštitúcie rodiny sa píše veľmi jasne v už skôr citovanom dokumente *Familiaris consortio*. Pápež hovorí, že „rodina má a môže byť miestom, kde jej členovia majú spoznávať a žiť základné hodnoty spoločenského života ako sú spravodlivosť, dialóg, vzájomná láska.“ Existuje teda reálny vzťah medzi rodinou a spoločnosťou, ktorý by sa mal riadiť istými zásadami.

V prvom rade by sa rodina mala podieľať na vykonávaní rozličných služieb pre spoločnosť a starať sa o to, aby štátne inštitúcie nenarúšali jej práva a záväzky, ale naopak, aby rodine pomáhali a bránili ju. Pre svoju nenahraditeľnú funkciu má rodina právo na podporu zo strany štátu, pretože spoločnosť by utrpela nenapraviteľné škody, keby rodina nedostala náležitú pomoc a keby nemohla plniť svoje, najmä výchovné poslanie. Štát má mať na princípe subsidiarity vo vzťahu k rodine podpornú funkciu. Napokon je dôležité dodať, že štát nemá zbavovať rodinu takých úloh, ktoré môže naplniť aj sama. Zároveň však štátne inštitúcie majú robiť všetko preto, aby rodina normálne fungovala.

Čo sa týka rodinnej politiky, tú má štát vykonávať najmä vychádzajúc z princípov subsidiarity. Nemá právo obmedzovať vzťahy v rodine. Má ponechať na rodinu skutočnosti, o ktoré sa môže postarať sama. Na strane druhej je potrebné brať do úvahy nové otázky a okolnosti, ktoré sú postavené pred štát pri realizácii štátnej rodinnej politiky:

1. *zníženie počtu sobášov a narodených detí* - je tu otázka pre štát, ktorý vykonáva politiku rodiny, čo napr. so systémom starobného poistenia a so systémom dôchodkov,
2. *nárast rozvodov* - znásobujú sa tým sociálno-výchovné problémy, napr. rozvodové „siroty“, výchova jedným rodičom,
3. *nemanželské životné partnerstvá a nemanželské rodičovstvá* - táto nová situácia kladie pred štát otázku ústavnoprávneho chápania manželstva a rodiny,
4. *štruktúrne znevýhodnenie rodín v hospodárskom a sociálnom živote* - trh je voči rodine indiferentný - napr. mzda za výkon neberie ohľad na to, či sa príjemca musí postarať len sám o seba, alebo aj o rodinu. Tiež aspekt, že trhová cena tovarov je rovnaká, či kupujeme výrobok pre jednu alebo viacero osôb. Politika rodiny by mala pamätať na situáciu, keď sa jeden z manželov vzdá kvôli deťom zamestnania. Vtedy sa vzdá príjmu, ale aj svojho nároku na dôchodkové poistenie. V neposlednom rade čas venovaný deťom a prerušenie zamestnania jedného z rodičov v dnešnej dobe znižuje šance v konkurenčnom prostredí a kariére v rámci zamestnania.

Napriek týmto problémom štát musí dať možnosť v prvom rade rodine, ako bude zvládať tieto požiadavky. Úlohou rodinnej politiky zo strany štátu je skôr to, aby brala na vedomie dôležitú skutočnosť, že v dnešnej spoločnosti predstavuje počet detí podstatný moment sociálnej nerovnosti. Napr. rodine s viacerými deťmi, kde sa jeden z rodičov vzdá zamestnania kvôli výchove detí, klesá často príjem vo všeobecnosti viac ako o polovicu v porovnaní so všetkými príjmami, ktoré by rodina mohla mať. Teda mať a vychovávať deti je často v spoločnosti nie odmeňované, ale trestané. V tejto súvislosti je osobitným problémom bývanie mladých rodín s deťmi - malý byt pri viacerých deťoch v rodine.

Pápež Ján Pavol II. uvádza, že „sociálna dimenzia, ktorá je vrodená každému človekovi, nachádza svoje prvé miesto práve v manželstve a rodine“. Rodina je totiž spoločenstvom a človek je tvor spoločenský, pričom práve v rodine sa môže veľmi silno vybudovať vedomie osobnej dôstojnosti človeka, v rodine môže človek rozvinúť život čnosti, rodina môže pomôcť rozvinúť veľkú ľudskosť v človekovi.

Koncepcia štátnej rodinnej politiky

Rodinná politika má komplexnú a mnohorozmernú formu a vyžaduje spoločný prístup všetkých relevantných zložiek spoločnosti. Ide o:

1. *vedomé a cielené pôsobenie verejných inštitúcií na právny, ekonomický a sociálny stav rodiny, na jej členov a jej prostredie,*
2. *súbor opatrení a zariadení, ktorými nositelia tejto politiky sledujú cieľ chrániť a podporovať rodinu ako inštitúciu, ktorá plní pre spoločnosť nenahraditeľné úlohy,*
3. *spôsob politiky, ktorým sa poskytnutím prostriedkov a podmienok umožní rodičom vytvorenie rodiny s takým počtom detí, koľko si želajú.*

Podľa MPSVaR je úlohou rodinnej politiky predovšetkým plánovať, podporovať a koordinovať realizáciu politík iných rezortov tak, aby vyjadrovali jednotnú perspektívu rodiny a jej členov. Za kľúčové pritom ministerstvo označuje: politiku vzdelávania, politiku bývania, politiku zamestnanosti a trhu práce a sociálnu politiku. Významnými faktormi, ktoré ovplyvňujú tvorbu rodinnej politiky sú podľa ministerstva sociálno-ekonomické prostredie, demografický vývoj a záväzky SR z prijatých medzinárodných dokumentov a členstva v EÚ.

Medzi základné strategické ciele predmetnej koncepcie patria aj:

1. *úspešnosť rodín v realizácii ich funkcií,*
2. *stabilita a sociálna kvalita manželských a rodičovských vzťahov v zmysle rovnoprávnosti a spoločenskej del'by rodinných rolí,*
3. *vytváranie optimálnych podmienok na sebareprodukciiu spoločnosti,*
4. *vyrovnanie sa s demografickou výzvou starnutia obyvateľ'stva.*

Je systémovou chybou, ak sa v koncepcii nebude medzi prioritami rodinnej politiky riešiť prevencia a v podpore súčasnej rodiny sa bude zameriavať, okrem nevyhnutnej finančnej podpory rodín a právnej ochrany rodiny, „len“ na sanáciu rodín v kríze. Je dôležité takéto prípady z hľadiska budúceho výskytu v spoločnosti redukovať prevenčnými programami, ktoré by boli vypracované v spolupráci s odborníkmi a zástupcami cieľovej skupiny. Prevencia znižuje náklady na budúce riešenie problémov. Primárne by sa mala zamerať na zdravé a fungujúce rodiny, ktoré by zostali aj v budúcnosti. Prístup v rodinnej politike, ktorý bude zameraný s rovnakou vážnosťou na pomoc rodine v kríze ako aj na prevenčné programy podpory rodiny je komplexnejší. Rodina by mala byť komplexne podporovaná vo výkone svojich funkcií. Dostatočný priestor by sa mal venovať inštitucionálnej podpore ako aj komunitnej podpore a to vo všetkých životných cykloch rodiny – od prípravy na

rodičovstvo, cez výchovu detí od narodenia až po osamostatnenie sa detí a zakladanie vlastných rodín až po starostlivosť o seniorov.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] DE SINGLY, F. 1999. *Sociológia súčasnej rodiny*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1999. 196 s. ISBN 80-223-1375-0.
- [2] HRECHOVÁ, H. 2005. *Etika – sociálne vzťahy – spoločnosť*. Bratislava : Veda, 2005. 337 s. ISBN 80-224-0849-2.
- [3] JÁN PAVOL II. 2007. *Encyklika Sollicitudo rei socialis*, In: *Dokumenty sociálnej náuky Cirkvi*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2007.
- [4] JURČOVÁ, D. 2005: *Slovník demografických pojmov*. Bratislava : Infostat. ISBN 80-85659-40-9.
- [5] MATOUŠEK, O. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1997. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.
- [6] POTANČOKOVÁ, M. 2008: *Plodnosť žien na Slovensku v období rokov 1950 – 2007 v generačnom pohľade*. Bratislava : Infostat. ISBN 978-80-89398-04-1.
- [7] SOPÓCI, J. 2000. *Sociálne inštitúcie a sociálna zmena*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2000. 210 s. ISBN 80-223-1473-0.
- [8] STRIEŽENEC, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava : AD, 1996. s. 255. ISBN 80-967589-0-X.
- [9] STRIEŽENEC, Š. 1999. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava : AD, 1999. s. 215. ISBN 80-967589-6-9.
- [10] SUTOR, B. 1996. *Politická etika. Cirkev a spoločnosť* : Dobrá kniha. 1999. s.380. ISBN: 80-7141-222-8.
- [11] THURZOVÁ, M. 2006. *Základy práva pre sociálnych pracovníkov*. Občianske združenie Sociálna práca, 2006. s. 155. ISBN, 8089185215.
- [12] VOLNÁ, A. 2003: *Rodina a demografická reprodukcia*. [online 2013-01-03]. Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/tajov/volna.pdf>.
- [13] Vyhláška č. 643/2008 Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. [online 2013-01-03]. Dostupné na internete: <<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisCislo=643&Rocnik=2008>>.

- [14] Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. [online 2013-01-03]. Dostupné na internete: <<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisCislo=36&Rocnik=2005>>.
- [15] Zákon č.305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. [online 2013-01-03]. Dostupné na internete:<<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisCislo=36Rocnik2005>>

KONTAKT

Svítková Martina, PhDr.

Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

Hrabovská cesta 1

034 01 Ružomberok

2. ročník doktorandského štúdia - sociálna práca

lubica.celkova@zoznam.sk

RODINA V INDUSTRIÁLNEJ SPOLOČNOSTI

FAMILY IN THE INDUSTRIALIZED SOCIETY

Tirpák Peter

Abstrakt:

Úvod: Jedným zo závažných problémov súčasného sveta a aj Katolíckej cirkvi je rozdielna situácia manželstiev a rodín, vyplývajúca zo stálej zmeny spoločenských či sociálnych premien, ktoré vplývajú na vytváranie si hodnôt a priorit v živote každého jednotlivca.

Jadro: Dôsledkom toho sa neraz stretávame s neprimeraným chápaním a prežívaním slobody, nepochopenou interpretáciou lásky či popieraním dôstojnosti osoby, čo má dopad na ťažkosť zostavenia a prežívania pozitívnej rodinnej politiky. Súčasná Cirkev sa ale pozerá s veľkou dušpastierskou starostlivosťou na každé manželstvo i rodinu, pri ktorej hľadá vždy konkrétnu formu pomoci a rozvoja rodinného spoločenstva. Každá rodina je silným výchovným činiteľom. Ako zdroj nového ľudského života je normálnym a najlepším prostredím, v ktorom sa ľudská osoba môže zdravo rozvíjať. O úspešnosti výchovy v rodine rozhoduje charakter a intenzita vzťahov medzi rodičmi a deťmi, ich osobný príklad konania v každodennom živote. Denné opakovanie určitých foriem správania sa, skladby režimu dňa, vzťahov medzi jednotlivými členmi vedie k vzniku a upevňovaniu určitých návykov, ktoré sa potom v dospelosti prenášajú aj do novozaloženej rodiny.

Záver: Rodina je prirodzené prostredie na uvedenie ľudskej osoby do solidarity a do spoločenských zodpovedností. Preto je nutné vnímať ju v celej jej komplexnosti, nevynímajúc prostredie, v ktorom sa nachádza a ktoré ju výrazne ovplyvňuje.

Kľúčové slová: Rodina. Rodinná politika. Manželstvo. Dôstojnosť človeka. Charta práv rodín.

Literatúra:

- [1] JÁN PAVOL II. 1993. *Familiaris consortio*, exhortácia o úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993, 189 s. ISBN 80-7162-052-1
- [2] TIRPÁK, P. 2009. *Pastoračná odpoveď Cirkvi na súčasnú krízu manželstva*, Kraków : Wydawnictwo Naukowe PAT, 2009. 283 s, ISBN 978-83-7438-183-3.

Abstract:

Introduction: The changing position of families implied by a continuous change in the societal and social fabric is one of the significant issues for today's world but also for the Catholic Church. These societal changes have impact on the value creation and value prioritization in every individual.

Core: As a result of this one can often observe an inappropriate perception of freedom, a misunderstood interpretation of love, or a denial of basic human dignity. All these, in turn, contribute to the difficulty of establishing and implementing a positive policy towards families. Present-day Church, however, intends to offer its pastoral care to every family, and seeks specific and effective means to help and further develop family-based communities. Every family is an important educational factor. As a source of new life, it is the natural and the best environment, in which a human being can develop. A success of family education is influenced by a nature and intensity of the relationships between the parents and children, by their personal behaviour in everyday life. Daily behavioural routines and relationships among the members of a family lead to strengthening of certain habits, which the children then transfer into their own families once they grow up.

Conclusion: Family is a natural means to introduce a human to the solidarity and social responsibility. Therefore, it has to be perceived in its entirety and complexity, including its surroundings, in which the family exists and which has a significant influence on its life.

Keywords: Family. Family-oriented policy. Marriage. Human dignity. Family rights charter.

Literature:

- [1] JOHN PAUL II. 1993. *Apostolic exhortation Familiaris consortio - on the role of the christian family in the modern world*. Trnava : SSV, 1993. 189 s. ISBN 80-7162-052-1
- [2] TIRPÁK, P. 2009. *Pastoral response Church's to the crisis of marriage*. Kraków : Wydawnictwo Naukowe PAT, 2009. 283 s. ISBN 978-83-7438-183-3.

Úvod

Rodinná politika (ďalej len RP) sa dotýka rôznych politických a spoločenských oblastí, od hospodárskej a sociálnej politiky, cez výchovno-vzdelávaciu politiku, až po zdravotnícku a bytovú politiku. Okrem štátnych nositeľov zodpovednosti za rodinnú politiku sú žiaduce aj spoločenské inštitúcie, ako sú odborové orgány a zamestnávateľia za tripartitu (postupne sa formuje osobitná rodinná politika v podnikateľskej sfére) a nositelia neštátnej RP v činnosti mimovládnych organizácií. Partnermi takto široko chápanej demokratickej

rodinnej politiky sú aj špeciálne rodinné organizácie, u ktorých sa osobitne vysoko hodnotí ich čo možno najmenšia závislosť od štátu. Ich nezávislá pozícia napomáha, aby RP nebola iba politikou pre rodiny, ale politikou robenou spolu s rodinami. (Konceptia štátnej rodinnej politiky, 2013).

Systematickú, ucelenú RP nemožno zúžiť iba na čisto ekonomickú podporu rodín a už vôbec nie iba na zaistenie rodinných finančných dávok. Hlavné ciele komplexne chápanej RP sa dajú zhrnúť a konkretizovať do týchto siedmich základných cieľov:

- Podpora vnútorodinných štruktúr, zodpovedajúcich spoločenskému poriadku krajiny.
- Rešpektovanie samostatnosti rodiny a jej vnútornej i vonkajšej komunikácie zo strany verejnosti.
- Zaistenie primeraných príjmov pre rodiny.
- Poskytnutie primeraných bytov pre rodiny.
- Poskytnutie výchovno-vzdelávacej formácie pre rodinný život, poskytnutie poradenských a sociálnych služieb pre rodiny, vrátane pre rodiny potrebnej sociálnej infraštruktúry.
- Možnosť aspoň minimálneho priestoru pre spoločné rodinné trávenie voľného času.
- **Právna ochrana a verejná úcta voči inštitúcii rodiny a manželstva, a voči počatému ľudskému životu.**

Jednotlivé základné ciele RP, ako uvádza (Lenczová, 2007), sú koniec koncov všetky zamerané na výkony rodín, nevyhnutné pre rozvoj ľudskej osoby a spoločnosti, s jej hospodárskym a sociálnym systémom. Konečným cieľom celej RP je funkčnosť rodín, ako nesmierne dôležitých, hoci často zabúdaných nositeľov elementárnych vstupov pre tvorbu „ľudského kapitálu“ spoločnosti. Tvorba „*ľudského kapitálu*“ zahŕňa predovšetkým tvorbu hodnotových postojov a hodnotových orientácií v oblasti medziludských vzťahov. Pojem „*ľudský kapitál*“ je možné vzťahovať na pospolitosť členov určitej spoločnosti, ale aj na výkonnostný potenciál jednotlivca (napr. vrátane jeho schopnosti budovať spoľahlivé vzťahy).

Zmeny v pohľade na rodinu

Nie každá forma spolužitia, teda nie každá „domácnosť“ je rodinou. Spoločenstvá samotných párov bez detí sú síce domácnosťou, nie však rodinou – alebo ak, tak rodinou neúplnou. Na druhej strane zasa nemožno chápanie rodiny – práve v európskom kontexte –

zúžiť iba na manželskú rodinu zosobášených manželov s deťmi. Máme totiž do činenia stále viac s rozdielnymi formami rodinného spolužitia. Predsa však aj v západnej Európe zostáva spolužitie založené na manželstve (alebo od manželstva odvodené) obidvoch alebo jedného rodiča prevládajúcou formou rodinného životného spolužitia.

Realizácia RP ako politiky neodmysliteľnej od hodnôt nesmie síce nemanželské rodinné spolužitia diskriminovať, avšak – to je môj osobný postoj – musí dať najavo, že vníma manželské rodiny ako „cieľové veličiny“ politiky a teda ako osobitne želateľné formy rodinného spolužitia. Spojenie rodinného spolužitia s právnym inštitútom manželstva vedie k takým štrukturálnym podmienkam spolužitia, ktoré práve z hľadiska najslabšieho člena rodiny, dieťaťa, sa všeobecne javí ako najvýhodnejšie. Rodina je bazálna inštitúcia spoločnosti. Je predmetom skúmania mnohých vedných disciplín, napr.:

- pre sociológiu je rodina „bio-psycho-sociálna jednotka“,
- pre teológiu je rodina „dôverné spoločenstvo života a lásky“,
- pre psychológiu (najmä vývinovú psychológiu) je rodina inštitúciou, poskytujúcou základné potreby dieťaťa (láska oboch rodičov, získanie základnej životnej dôvery), otca a matky,
- pre štát je rodina vymedzením čohosi, napríklad „spoločne posudzovaných osôb“ – táto definícia je užívaná pre určenie druhu a výšky sociálnych dávok rodinám a členom rodín – pre potreby sociálnej a rodinnej politiky.

Štát je povinný rešpektovať autonómiu rodín a vytvárať im rámcové životné podmienky. Stabilita rodín z hľadiska detí je podstatnou podmienkou pre rozvoj detí, preto štát vo väčšine európskych krajín v ústave zakotvuje pravidlo podporovať rodinu, manželstvo a rodičovstvo. (Tirpák, 2010).

Vybrané ohrozenia rodiny a manželstva

Rodina ako spoločenstvo je inštitúciou, ktorá nie je sama o sebe autonómna. Je podmanená a ovplyvňovaná zmenami ľudskej spoločnosti a kultúry tak, ako snád' žiadna iná inštitúcia. Toto tvrdenie je len potvrdením vyššie spomenutých cieľov komplexne chápanej RP. Veľá rodín zostáva pritom vernými hodnotám, ktoré tvoria základ rodinného spoločenstva. Iné zasa nemajú istotu, aké sú ich úlohy, sú zmätené alebo sú aj na pochybách a takmer nepoznajú hlavný význam a pravdu týkajúcu sa manželského a rodinného života. Zdá sa, že zmeny vo svete ohrozujú najviac rodinu a jej prirodzenú i duchovnú úlohu. Vplyvy, ktoré doliehajú na rodinu, majú rôzny charakter. Sú to ťažkosti *ekonomického* rázu, ktoré spôsobujú sociálne problémy rodín, vplyvy *ideologické*, ktoré zasahujú základný zmysel a úlohu rodiny, ako aj vplyvy

sociologické, v ktorých badať riadenie sa (aj keď nezdravým) názorom spoločnosti bez akejkoľvek vnútornej kritiky. Spomenuté vplyvy majú za následok tieto vybrané negatíva:

- *degradácia základných hodnôt*

Je prekvapujúco veľký počet tých, ktorí sú ochotní za nenarušenie základných ľudských hodnôt zaplatiť aj najvyššiu cenu – cenu straty slobody, ba dokonca aj života. (Styzcen, 1987). Môžeme tu hovoriť o tom, že na jednej strane sa stretávame s hlbším uvedomením si osobnej slobody, pri ktorej človek túži prežívať určitú neviazanosť a zodpovednosť, s venovaním sa väčšej pozornosti kvalite medziľudských vzťahov v manželstve a v rodine, s vyzdvihovaním dôstojnosti ženy, so zodpovedným rodičovstvom a výchovou detí. (Druhý Vatikánsky koncil, 1970). Okrem toho si môžeme všimnúť uvedomovanie si potreby umocňovať zväzky medzi rodinami s cieľom prinášať vzájomnú duchovnú a materiálnu pomoc. Objavuje sa lepšie chápanie rodinného misijného poslania a jej zodpovednosti za budovanie spravodlivejšej spoločnosti. (Ján Pavol II., 1994).

Ak hovoríme o hodnotách, je paradoxom, že človek sa na jednej strane odvoláva na ľudské práva a bráni záväzok morálneho práva, túži vytvárať a upevňovať zväzky. Na druhej strane si ale nemožno nevšimnúť fakty, ktoré vzbudzujú hlboké znepokojenie.

Tí, čo deklarujú slobodu a neporušiteľnosť jednotlivca, sa v mene obrany práva tej istej ľudskej osoby usilujú najviac bezbranným a nevinným osobám – či už sa jedná o nenarodené deti alebo starých ľudí – zobrať právo na život a teda právo tvoriace základ všetkého, čo možno nazvať právom ľudskej osoby. Často dochádza k degenerácii základných hodnôt mylným chápaním „nezávislosti“ manželov vo vzájomných vzťahoch (umelý potrat, sterilizácia a pod.). Nové formy ateizmu vyrastajú zo sekularizmu (pôžitkárstvo, túžba po moci a vláde).

Na tento fenomén doby reaguje pápež Ján Pavol II. na Plenárnom zasadnutí Pápežskej rady pre rodinu, keď na adresu rodiny založenej na manželstve spomína, že práve ona je nezastupiteľnou inštitúciou a základným prvkom spoločného dobra každej spoločnosti. Pri nerešpektovaní jej identity a prekrúcaním jej úlohy sa spôsobuje hlboká rana spoločnosti, ktorá je často nenapraviteľná.

- *(ne)sloboda verzus otroctvo*

Súčasný stav spoločnosti sa vyznačuje istými javmi a tendenciami všeobecnejšej povahy, v ktorých sa odráža celková mravná situácia dnešného sveta ako aj isté tendencie a postoje ohľadom manželskej morálky.

Vo vzťahu k všeobecnej mravnej situácii dnešného sveta môžeme vlastne hovoriť len o určitých podstatných javoch a tendenciách. Najširšou perspektívou sa tu vyznačuje isto dosť bežný jav mravnej skazy jednotlivcov i celých spoločností. Ide o nedostatok integrálneho pohľadu na život, stratu zmyslu a cieľa života, stotožnenie dobra s tým, čo je ľahké a príjemné, jav mravnej permisívnosti, morálny relativizmus, etický situacionizmus a prehnaná dôvera a viera v to, čo prináša technický pokrok.

Všetky tieto javy a tendencie majú svoj odraz v súčasnej situácii manželstiev a rodín. Pápež Ján Pavol II. zároveň obracia pozornosť na to, čo je základom všetkých tých negatívnych javov. Ide tu o „*skazené ponímanie a prežívanie slobody, ktorá sa nechápe ako schopnosť realizovať Boží úmysel s rodinou a manželstvom, ale ako nezávislá sila osobne sa uplatňovať, často aj na úkor iných, len pre vlastný, sebecký blahobyť.*” (Ján Pavol II., 1994).

Spomínaná forma slobody má veľký podiel na funkčnosti manželstva a rodiny. Úlohou rodičov je učiť dieťa takejto slobode. Môže to však urobiť iba ten, kto sám žije slobodu. Tú ale treba chápať ako najvyššiu zodpovednosť. Pravá sloboda je iba tá, ktorá je v službe dobra a spravodlivosti. Žiť slobodu neznamena hovoriť a robiť čokoľvek. Byť slobodným neznamena byť – tak, ako sa dnes predstavuje – sebestačným a mať za cieľ jedine uspokojenie vlastných potrieb. Takéto prežívanie slobody zaťažuje morálny život a vedie k pokušeniu prehrešovať sa proti láske. Keď sa človek odvráti od morálneho zákona, siaha na vlastnú slobodu a stáva sa otrokom samého seba, rozbíja vzťahy a ohrozuje rodinu.

Sloboda nie je bez hraníc a je omylná. V knihe prvopočiatkov možno zistiť fakt, že človek zlyhal ako prvý. Slobodne zhrešil tým, že odmietol plán Božej lásky. Toto bolo akýmsi štartom pri ostatných rozhodnutiach človeka. Dejiny ľudstva často svedčia o nešťastiach, pod ktorými je neraz podpísané neprimerané prežívanie slobody.

Satan robí Boha luhárom a tak je dielo Zlého, ktorý začal rozhovor nevinnou otázkou, dokonané. Adam a Eva odmietajú Božiu lásku domnievajúc sa, že nie je dokonalá, pretože pýcha, žiadostivosť po dokonalosti a nezávislosti na Bohu – Stvoriteľovi ich robí nedokonalými v láske, ktorá je voči Bohu nutnosťou. (porov. Gn 3,1-13).

- *ohrozenie dôstojnosti osoby a života*

Správna vízia spoločnosti vyplýva v konečnom dôsledku z kresťanskej koncepcie osoby a súčasne skutočné uznanie „podmetovosti“ spoločnosti závisí vždy najskôr od uznania podmetovosti každého jedinca. Človek má hlboký základ v tom, že Boh ho stvoril na svoj obraz a povolal ho k nadprirodzenému životu, ktorý prevyšuje pozemský život. Veľkosť ľudskej dôstojnosti spočíva v týchto skutočnostiach:

- *človek je duchovno-telesné bytie,*
- *má rozum a slobodnú vôľu,*
- *od prirodzenosti je do srdca vpísaný zákon (hlas svedomia).*

Teologické zdôvodnenie dôstojnosti človeka začína teológiu stvorenia v čase, keď Boh stvoril človeka na svoj obraz a podobu a že v Ježišovi Kristovi prijal Boh s konečnou platnosťou všetko ľudské a tak človeku prepožičal jedinečnú dôstojnosť. Akceptovať dôstojnosť osoby znamená uznať fakt, že ľudská bytosť je dielom samého Boha. On vytvára duchovnú nesmrteľnú dušu tej bytosti, ktorej organizmus začína jestvovať ako dôsledok telesného vzťahu muža a ženy. Ľudská dôstojnosť sa dá chápať v dvojakom zmysle:

1. *individuálna dôstojnosť* – ide o dokonalosť, ktorú človek dosahuje prácou na sebe samom, aktivitou zameranou na iných, vernosťou voči prijatým hodnotám a ich realizáciou. Sám človek sa stáva tvorcom svojej dôstojnosti a môže ju - podobne ako získať – stratiť. Nie je vrodenu hodnotou.

2. *vrodená ontická dôstojnosť* – hodnota, ktorá je trvalá, nechýbajúca a zaväzujúca. Nie ľudská osoba rozhoduje o tom, že je osobou, že vlastní dôstojnosť. Ľudská dôstojnosť, to je jednoducho samotná osoba ako hodnota.

Medzi ohrozenie dôstojnosti (individuálnej i ontickej) osoby patrí:

- odľudštenie, ktoré sa prejavuje zánikom humánnych hodnôt,
- komercializácia kultúry a ľudskej činnosti,
- inštrumentalizácia postojov k práci, pri ktorej zaniká kreativnosť a osobný vzťah k práci,
- spredmetnenie medziľudských vzťahov, ktoré prestávajú byť vzťahmi osôb,
- anonymita života, ktorá hrozí jednotlivcom napriek tomu, že rastie ich vzájomná spoločenská závislosť.

Katechizmus Katolíckej Cirkvi (1999) uvádza, že jedným z prejavov správneho chápania ľudskej dôstojnosti je **ochrana ľudského života** od počatia po prirodzenú smrť. Katechizmus rozširuje obzor tejto myšlienky a dodáva, že rodina „je prirodzeným spoločenstvom, v ktorom sú muž a žena povolaní k darovaniu seba v láske a v darovaní života“. Dôležité je chápať tiež rodinu ako spoločenstvo zabezpečujúce starostlivosť svojim členom v posledných fázach života, pretože aj keď sa existencia trojgeneračnej rodiny, v ktorej mal starý človek svoje čestné miesto, stala otázkou minulosti, aj v súčasnosti zastáva rodina veľmi dôležitú úlohu v živote starého človeka. (Vansač, 2009).

Pápež Ján Pavol II. (1995) rozširuje obzor nad slovom „nezabiješ“, pretože ako vo svojej encyklike sám hovorí, že „*všetko, čo je proti samému životu, ako vražda každého druhu, genocída, potrat, eutanázia, ako aj samovražda; všetko, čo porušuje celistvosť ľudskej osoby, ako okypťovanie, fyzické alebo duševné trýznenie, snaha znásilniť človeka v jeho vnútri; všetko, čo uráža ľudskú dôstojnosť, (...) ničia civilizáciu, pričom viac poškvrňujú tých, ktorí ich páchajú, než tých, ktorí týmto bezprávím trpia a ťažko urážajú Stvoriteľa.*“

Rodina dostala dar odovzdávania ľudského života – dar materstva o otcovstva. Muž sa stáva otcom cez materstvo svojej ženy. Je to symbióza, ktorá má svoj pôvod v Bohu. Oddelenie daru života od daru totálnej manželskej lásky je zúbožením istoty manželského spoločenstva, nakoľko dieťa je - tak ako človek - Božím darom. Nastáva však boj, či polemika o tom, či sa počaté, no nenarodené dieťa môže dostať do rúk človeka (aj potenciálneho rodiča), ktorý rozhodne o jeho novej budúcnosti – živote či smrti. Často sa pritom odvoláva na slobodnú voľbu ženy rozhodnúť o živote, ktorý nosí v lone. Nech je toto rozhodnutie akékoľvek, netreba zabúdať, že v zápornom slova zmysle ide o morálne zlo, ktoré vychádza z prikázania „nezabiješ.“

V oblasti medzinárodných vzťahov sa hospodárska pomoc rozvojovým krajinám udeľuje spolu so závislosťou alebo aspoň s presadzovaním či ponukou antikoncepčných, sterilizačných a interrupčných programov. Cirkev, tak ako to spomína aj Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku, hľadá človeka a ide mu v ústrety, a to aj v tom, že dôrazne upozorňuje na nebezpečenstvo, ktoré so sebou prináša prijímanie takých ponúk (programov), ktoré zabijajú život, resp. v novom počatom živote vidia „ohrozenie a obmedzenie“ slobody jednotlivca či páru v spoločnosti. (Konferencia biskupov Slovenska, 2007).

Charta práv rodiny – jubilujúci dokument ponúkajúci riešenia v prarodinnnej politike

Chartu práv rodiny dňa 22. októbra 1983 predložila Apoštolská stolica všetkým ľuďom, medzinárodným inštitúciám a úradom, ktoré majú na starosti záležitosti týkajúce sa rodiny v súčasnom svete. V súčasnosti je tento dokument už 30 rokov vnímaný ako veľmi plodný v korelácii s rodinnou politikou, nakoľko napriek „chodu“ času je nanajvýš aktuálny a ponúka reálny program pre jej uzdravenie.

Charta vznikla z podnetu Biskupskej synody, ktorá sa konala v Ríme v roku 1980 a zaoberala sa témou: Úlohy kresťanskej rodiny v súčasnom svete. Blahoslavený pápež Ján Pavol II. v apoštolskom povzbudení *Familiaris consortio* vyzdvihol podnet synody a poveril Apoštolskú stolicu, aby vypracovala Chartu práv rodiny tak, aby sa mohla

predložiť zainteresovaným inštitúciám a úradom. Charta je určená tiež rodinám, pričom jej cieľom je posilniť v nich vedomie nezastupiteľnosti úlohy a miesta, aké má rodina v spoločnosti. Chce rodiny povzbudiť, aby sa navzájom spájali na obranu a upevňovanie svojich práv. Súčasne ich chce podnietiť, aby plnili svoje úlohy tak, aby sa v súčasnom svete úloha rodiny stále viac cenila a uznávala.

Práva, o ktorých je v Charte reč, treba chápať v súlade s jej osobitným charakterom. Raz sa vyjadrujú ako právne záväzná norma, inokedy zas ako požiadavky a zásady, ktorých by sa malo pridržať zákonodarstvo pri rozvíjaní rodinnej politiky.

V Charte nejde o výklad kapitol z dogmatiky či morálky. Nie je to ani deklarovanie teoretických zásad o rodine a výchove. Cieľom je ponúknuť kresťanom i nekresťanom, ako treba chápať základné práva rodiny v univerzálnom slova zmysle.

Charta práv – osnova (články)

- Každý človek má právo zvoliť si vlastnú životnú cestu, a teda uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu alebo ostať slobodným.
- Manželstvo možno uzavrieť iba na základe dobrovoľného a obojstranného súhlasu, vyjadreného primeranou formou.
- Manželia majú neodňateľné právo založiť si rodinu a rozhodovať o tom, kedy sa deti majú narodiť a koľko ich má byť, pričom majú v plnej miere brať do úvahy povinnosti navzájom voči sebe, voči deťom, ktoré sa im už narodili, voči rodine a spoločnosti, v súlade so správnou hierarchiou hodnôt a s prirodzeným morálnym poriadkom, ktorý odmieta antikoncepciu, sterilizáciu a potrat.
- Ľudskému životu od samého počatia bezpodmienečne patrí starostlivosť a úcta.
- Rodičia, pretože oni dali život deťom, majú prvotné, neodňateľné a prednostné právo na výchovu detí. Preto treba rodičov uznať za prvých a hlavných vychovávateľov detí.
- Rodina má právo existovať a rozvíjať sa ako rodina.
- Každá rodina má právo slobodne organizovať svoj náboženský život doma pod vedením rodičov, ako aj právo verejne vyznávať a hlásať svoju vieru, zúčastňovať sa na verejnom kulte a slobodne si vyberať programy náboženskej výchovy bez toho, že by za to mohla byť diskriminovaná.
- Rodina má právo plniť svoju spoločenskú a politickú funkciu pri výstavbe spoločnosti.

- Rodiny majú právo očakávať od vlád náležitú a nikoho nediskriminujúcu rodinnú politiku, pokiaľ ide o právne, hospodárske, sociálne a finančné záležitosti.
- Rodiny majú právo na také usporiadanie spoločnosti a hospodárstva, v ktorom by organizácia práce umožnila členom rodiny spoločný život, neohrozila by jednotu, úspešnosť, stabilitu a zdravie rodiny a poskytla možnosť zdravého odpočinku.
- Rodina má právo na byt, vhodný na rodinný život a úmerný počtu jej členov v prostredí, v ktorom sú poruke základné služby, nevyhnutné pre život rodiny a spoločenstva.
- Rodiny migrantov majú právo na takú istú ochranu, akú spoločnosť poskytuje iným rodinám.

Pastoračná starostlivosť – svetlo v pluralite a kontroverznosti spoločnosti

Magistérium Cirkvi (In Ján Pavol II., 1994) v jednom zo svojich dokumentov pripomína dôležitosť starostlivosti o rodinu týmito slovami: „*Cirkev, ak má dobre splniť svoju službu, musí sa veľmi usilovať poznať situácie, v ktorých sa dnes realizuje manželstvo a rodina. Preto Cirkev môže hlbšie vniknúť do nevyčerpatelného tajomstva manželstva a rodiny poznaním okolností, požiadaviek, úzkostí a očakávaní dnešnej mládeže, manželov a rodičov.*“ Cirkev plniac spásanosné poslanie **rodí** (hlásaním Božieho slova zjavuje kresťanskej rodine jej pravú totožnosť), **vychováva** (slávením sviatostí obohacuje a posilňuje kresťanskú rodinu Božou milosťou) a **zveľaduje** (neprestajným hlásaním nového prikázania lásky) kresťanskú rodinu. Kresťanská rodina je zase povolaná, aby sa vedome a činne zúčastňovala na poslaní Cirkvi, pričom je treba klásť dôraz aj na rozvoj spoločnosti v štáte. Kresťanská rodina je veriace a evanjelizujúce spoločenstvo, spoločenstvo v dialógu s Bohom a spoločenstvo v službách človeka.

Rodinu tvoria osoby žijúce v spoločnosti, ktoré táto spoločnosť ovplyvňuje a formuje, ale ktorú by mali najmä oni vytvárať. Tak ako to zdôraznili biskupi vo svojom Pastierskom liste biskupov Slovenska (KBS, 2004) pri príležitosti prijatia Slovenska do Európskej únie, v ktorom pripomínajú, že kresťania musia byť pripravení obhájiť nádej, ktorú žijú. Pastoračia rodín, veľmi všeobecne povedané, má práve pomáhať túto nádej žiť, ale i obhájiť.

K pastoračii rodín na Slovensku sa podrobne vyjadruje aj KBS, ktorá pri tvorbe pastoračného a evanjelizačného plánu po preskúmaní súčasného stavu vyzdvihuje a odporúča pre pastoračnú prácu tieto body:

- V každej farnosti vytvoriť podmienky pre stretávanie rodín, zlepšenie prípravy na manželstvo, rodičovstvo, poskytovanie pomoci manželom v kríze.
- Usporiadať akcie či podujatia zamerané na kompletne rodiny.
- Raz do roka v nedeľu sláviť Deň rodiny.
- Osobitnú pozornosť venovať mladým matkám, pomáhať im v prehľbovaní viery a výchovy.
- Rozvíjať pastoráciu mužov, posilňovať ich identitu muža a otca, vrátiť manželov a otcov rodine.
- Vybudovať diecézne centrá pre rodinu s trvalými pracovníkmi a vytvoriť podmienky pre ich riadne fungovanie.
- Organizovať manželské rekolekcie, stretnutia rodín s diecéznym biskupom, konferencie rodín, kongresy, kurzy, semináre, prednášky, budovať spoločenstvá rodín.
- Viest' kňazov pôsobiacich vo farnostiach k otvorenosti pre pastoráciu rodín.
- Spolupracovať s vládnyimi a mimovládnyimi organizáciami, ktoré sa angažujú v prospech rodín.

Ako už bolo spomenuté, dnešní kresťania musia byť pripravení žiť vo svete, ktorý Boha z veľkej časti nepozná alebo neprijíma náročný a bratský dialóg o náboženských otázkach, ktorý by bol pre všetkých podnetný, ale pričasto upadá do nivelizujúcej ľahostajnosti. Pluralistické prostredie chce vnútiť človekovi veľa zdanlivých rozkazov zdôvodnených poteroz rozvoja. Spoločnosť, ktorá tvrdí, že nie sú univerzálne pravdy, nie sú ani hodnoty absolútne, ani dobro a zlo nemá význam. Dobro je to, čo je teraz príjemné a užitočné. Zlo je zasa všetko, čo prekáža v uspokojení subjektívnych potrieb. Pluralistická spoločnosť absolutizuje rozum, prácu a úspech a tým hrozí nebezpečenstvo manipulácie so svedomím. Završuje to mravný relativizmus, pri ktorom chýba zviazanie svedomia s pravdou. To všetko má negatívny vplyv na kresťanov, pričom viera stráca životnosť a vlastnú originálnosť. (Trstenský, 2001). V krajinách, kde sa sekularizácia rozrastá, vzniká obava z krízy morálnych hodnôt, zvlášť zo straty identity kresťanského manželstva a rodiny, pretože práve ony sú neoddeliteľnou súčasťou takejto spoločnosti. (Pápežská rada pre rodinu, 2004).

Druhý Vatikánsky koncil z roku 1968, prináša pohľad na to, že aj keď sa v Cirkvi nepoberajú všetci tou istou cestou, predsa sú všetci povolaní k svätosti a spravodlivosťou Božou dostali tú istú vieru. Preto má Cirkev úlohu byť iniciatívnu v oblasti pastorácie

rodín, čím zároveň prispieva k budovaniu prorodinnnej politiky. Aj keď sa na jednej strane mnohým manželstvám darí vďaka viere v Boha uskutočňovať svoje poslanie v rodine a žiť kresťanské manželstvo, predsa je ešte veľmi veľa manželstiev, pre ktoré zostáva tento obraz úspešnej rodiny neuskutočniteľnou víziou. Cirkev vidí túto oblasť ako svoju povinnosť byť nápomocnou práve takýmto manželstvám a poskytnúť im konkrétnu pomoc v krízových situáciách, kedy si sami nemôžu alebo nevedia pomôcť. (porov. Deutsche Bischofskonferenz, 1985). Keďže Cirkev má nadviazať dialóg s ľudskou spoločnosťou, uprostred ktorej žije, je v prvom rade povinnosťou biskupov ísť medzi ľuďmi, začať a rozvíjať medzi nimi rozhovor. (Druhý Vatikánsky koncil, 1970). Mali by sme preto ponúknuť „spásanosný dialóg“, pri ktorom by každý cítil, že sa rešpektuje jeho skutočne **základná dôstojnosť**. K riešeniu tejto situácie napomáha katechéza či pastorácia rodín, ktorá učí mladých i starších viditeľne a dôsledne žiť svoju vieru a pokojne potvrdzovať svoju kresťanskú a katolícku totožnosť a tak mocne prináležať Bohu. Práve preto má pastorácia rodín i farského spoločenstva vôbec zmysel, aby sa dôrazne svedčilo o Bohu a to aj uprostred materialistickej civilizácie, ktorá ho popiera.

Preto, ako pripomína blahoslavený pápež Ján Pavol II., (1994) je veľmi potrebné a nevyhnutné, aby sa rodinná pastorácia upevňovala a rozvíjala a to nielen pre najbližšie kresťanské rodiny, ale zvlášť pre tie, ktoré sú v ťažkom a nenormálnom položení, ktoré musia často nezávisle od vlastnej vôle alebo pod tlakom rozličných potrieb čeliť objektívne ťažkým situáciám. Pastoračná starostlivosť o rodinu má svoj význam aj v tom, že jej prostredníctvom sa v človeku vytvárajú materiálne, duševné a duchovné hodnoty. Pastorácia nemôže mať charakter len čistého zachovávanía a udržiavania stavu vecí, a vysluhovania sviatostí, ale musí byť pastoráciou dynamickou, misijnou a v spoločenstve. Pastorácia musí mať programy práce, ktoré uspokojia nielen aktuálne potreby, ale budú mať i perspektívu. Pastorácia vždy znamenala aktívnu činnosť Cirkvi, čo proklamuje aj výzva KBS (2007), v ktorej sa za jeden z cieľov evanjelizačno-pastoračnej obnovy vyžaduje prechod od tradičnej pastorácie (poskytovania duchovných služieb už veriacim) k spomínanej misijnej pastorácii, t.j. takej, kde kňaz spolupracuje s laikmi a spoločenstvami, aby sa farnosť stala spoločenstvom spoločenstiev, ktoré je evanjelizované, ale zároveň evanjelizuje ostatných.

Pastorácia sa nemôže koncentrovať na rituálno-kultové aspekty, na zbožné zarámovanie najvážnejších chvíľ človeka, ako sú narodeniny, uzavretie manželstva či smrť, ale musí pomáhať ľuďom zaujať zodpovedné postoje v každodennom živote, postoje viac kresťanské, založené na Zjavení a učení Magistéria Cirkvi.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ. 1985. Orientierungsrahmen für die Ehe und Familienpastoral, Arbeitshilfen. Bonn : Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1985.
- [2] DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. 1970. *Dignitatis humanae*. Rím : SÚSCM, 1970.
- [3] DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. 1970. *Christus dominus - dekrét o pastorálnej službe biskupov v Cirkvi*. Rím : SÚSCM, 1970.
- [4] DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. 1968. *Lumen gentium - konštitúcia o Cirkvi*. Rím : SÚSCM, 1968.
- [5] JÁN PAVOL II. 1995. *Evangelium vitae*. Trnava : SSV, 1995. ISBN 80-7162-097-1.
- [6] JÁN PAVOL II. 1994. *Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1994. ISBN 80-7162-052-1.
- [7] KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. 1999. Trnava : SSV, 1999. ISBN 80-7162-253-2.
- [8] KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA. 2004. *Pastiersky list Konferencie biskupov Slovenska pri príležitosti prijatia Slovenska do Európskej únie*. Bratislava : KBS, 2004. [28.4.2004] In: <http://www.rcc.sk/>.
- [9] KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA. 2007. *Pastoračný a evanjelizačný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 - 2013*. Trnava : SSV, 2007. ISBN 978-80-7162-695-4.
- [10] LENCZOVÁ, T. 2003. Je štátna rodinná politika len o sociálnych výhodách pre rodiny? Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, 2003. [20.1.2013] In: <http://www.family-sk.sk/kategorie.php?id=34&clanok=71>.
- [11] MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. 2007. *Koncepcia štátnej rodinnej politiky*. [20.1.2013]. In: <http://www.esf.gov.sk/esf/index.php?SMC=1&id=192>.
- [12] PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU. 2004. *Príprava na sviatosť manželstva*. Trnava : SSV, 2004. ISBN 80-7162-500-0.
- [13] STYCZEŃ, T. 1987. *Familiaris consortio – teksty i komentarze*. Lublin : KUL, 1987.
- [14] TIRPÁK, P. 2010. *Rodinná výchova*. Prešov : GTF PU, 2010. ISBN 978-80-555-0142-0.

- [15] TRSTENSKÝ, J. 2001. Pastорácia v pluralistickej spoločnosti. In: *Duchovný pastier - revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : SSV, 2001, roč. LXXXII. ISSN 0139-861 X
- [16] VANSÁČ, P. 2011. Kresťanské manželstvo a rodina – teória a prax. In: *Studia Aloisiana – vedecký časopis Teologickej fakulty Trnavskej univerzity*. Trnava : Dobrá kniha, 2011. ISSN 1338-0508.
- [17] VANSÁČ, P. 2009. Manželstvo – spoločenstvo lásky medzi Bohom a ľuďmi. In: PALA, G. – PETRO, M. (ed.): *Zborník teologických štúdií, No.5*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, GTF, 2009. ISBN 978-80-555-0112-3.

KONTAKT

Peter Tirpák, ThDr. PhD.

Katedra aplikovenej edukológie

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

Ul. biskupa Gajdiča 2

080 01 Prešov

**ANALÝZA POTŘEB RODIN A SOUČASNÉHO STAVU JEJICH
NAPLŇOVÁNÍ V OLOMOUCI: POTENCIÁLY
RODINNÉ POLITIKY VE MĚSTĚ**

**ANALYSIS OF THE NEEDS OF FAMILIES AND THE CURRENT STATUS OF
THEIR IMPLEMENTATION IN OLOMOUC: THE POTENTIALS OF FAMILY
POLICY IN THE CITY**

Topinka Daniel

Abstrakt:

Úvod: Rodinná politika se v České republice prosazuje stále více na regionální úrovni. Představuje souhrn aktivit a opatření za účelem podpory rodiny a je aplikována na řadě míst České republiky – na úrovni krajů, i obcí. Má ale velmi různé podoby. Někdy je pojata více koncepčně a systematicky, jindy vznikla seskupením dílčích prvků do jednoho celku. Výchozím bodem pro koncipování adekvátní rodinné politiky je popis situace rodin na regionální úrovni.

Metodika a materiál (Jadro): Tento příspěvek přináší informace o výsledcích analýzy potřeb rodin v Olomouci v kontextu plánované koncepce rodinné politiky města. Jedná se o první podklad, který má za cíl vytvořit přípravný rámec pro diskuse ohledně podoby rodinné politiky. Analytický dokument vznikl z iniciativy města Olomouc a vychází z kvalitativních i kvantitativních dat. Přináší informace o situaci a postavení rodin ve městě a vytváří prostor pro následné formulování takových činností a opatření, které by mířily k naplnění smyslu rodinné politiky a jejích zásad a zejména podpořily výkon rodinných funkcí ve městě.

Výsledky (Jadro): Situace rodin v Olomouci se nijak zásadně neliší od celkového postavení rodiny v rámci celé ČR. Rodina je vystavena stejným vlivům a situacím. Postavení rodiny ale do značné míry kopíruje celkovou nepříznivou ekonomickou situaci ve městě i v Olomouckém kraji.

Záver: Ve městě lze nalézt řadu aktivit a činností, které nesou silné prvky rodinné politiky. Co ale chybí, je koncepční ukotvení politiky a generování aktivit systematickým způsobem ve vazbě na místní potřeby rodin. Olomouc svou rodinnou politiku doposud nemá, nicméně svou charakteristikou je město připraveno tuto politiku přijmout za svou a poskytnout jí takové místo, které rodinné politice na úrovni města přísluší.

Klíčové slová: Analýza potřeb. Olomouc. Podpora rodiny rodina. Rodinná politika.

Literatúra:

- [1] SocioFactor. 2011. *Analýza potrieb rodín a súčasného stavu jejích naplňování v Olomouci*. Olomouc. 155 s.
- [2] Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2008. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*. Praha: MPSV, 2008. 30 s. ISBN 978-80-86878-82-9.

Abstrakt:

Úvod: Family policy advocates increasingly at regional level in the Czech Republic. It represents a summary of activities and measures to support the family and is applied in a number of places in the Czech Republic - at the level of regions, and municipalities. But it has a very different form. Sometimes it is conceived more conceptually and systematically, sometimes formed by grouping individual elements into a whole. The starting point for designing adequate family policy is a description of the families at the regional level.

Metodika a materiál (Jadro): This paper provides information on the results of analysis of the needs of families in Olomouc in the context of the planned concept of family policy. This is the first base, which aims to create a framework for preparatory discussions on the design of family policy. Analytical document was created at the initiative of the city Olomouc and is based on qualitative and quantitative data. It provides information about the situation and status of families in the city and creates space for the subsequent formulation of such actions that aimed to fulfil the meaning of family policy and its principles, and in particular to support capacity in family functions.

Výsledky (Jadro): Situation of families in Olomouc is not substantively different from the overall status of the families in the whole country. The family is exposed to the same influences and situations. But the status of the family largely follows the overall unfavorable economic situation in the city and in the Olomouc Region.

Záver: We can find a number of projects and activities in the city that carry strong elements of family policy. But what is missing is a conceptual anchor of policy and creation of activities by systematic manner in relation to the local needs of families. Olomouc didn't create its own family policy, but the city is prepared to adopt this policy and provide a suitable position that family policy at the city level belongs.

Keywords: Analysis of needs. Olomouc. Family support. Family. Family policy.

Literature:

- [1] SocioFactor. 2011. *Analýza potrieb rodín a súčasného stavu jejích naplňování v Olomouci*. Olomouc. 155 s.

[2] Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2008. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*. Praha: MPSV, 2008. 30 s. ISBN 978-80-86878-82-9.

Rodinná politika v České republice

Rodinná politika představuje souhrn aktivit a opatření za účelem podpory rodiny. Svým zaměřením přesahuje populační či sociální politiku a lze ji chápat jako soubor činností a opatření orgánů veřejné správy, které vědomě směřují k uznání a podpoře výkonu rodinných funkcí ve společnosti, a to včetně finanční i nefinanční kompenzace nákladů, které jsou na ně vynaloženy.

Základní charakteristikou rodinné politiky je průřezovost její agendy, která zasahuje do všech polí sociální politiky a do celé řady dalších politických oblastí. Zejména se přitom jedná o politiku daňovou, vzdělávací, zdravotní, bytovou, dopravní a v neposlední řadě také o komplex nástrojů regionální a komunální politiky. Všechny tyto politiky bezprostředně ovlivňují život rodin a jejich opatření lze současně přizpůsobovat potřebám rodiny. Na druhou stranu však rodinná politika zasahuje i do oblastí výsostně soukromé, a měla by současně respektovat autonomii a schopnost rodin samostatně jednat. Proto je rodinná politika soustředěna na podporu rodin ve výkonu jejich přirozených funkcí, nikoli na přebírání těchto rolí a zasahování do vnitřního života rodin nebo přerozdělení rolí v rodině. Rodina jako celek je v rodinné politice chápána tak, že rodiny tvoří jen rodiče a děti, ale spolu s nimi například i prarodiče, kteří mají rovněž své specifické potřeby. Rodina je pokládána za širší dynamický celek, nejen za nukleární izolovanou jednotku. Rovněž je vystavena různým jevům, které se současná společnost snaží řešit. Kliment v konkrétních souvislostech intervencí do rodin píše o nutnosti zprostředkující role „*mezi rodinným systémem a jinými systémy*“, a nahlížení na rodinu z perspektivy celku. (Kliment 2012, s. 266).

Rodinná politika se v České republice dostává v posledních letech do popředí zájmu a to z důvodu vývoje situace rodin a dopadů strukturálního znevýhodnění rodinného života oproti jiným formám života. Postavení rodiny v rámci české společnosti doznalo značných změn a úkolem rodinné politiky je prosazovat pozitivně laděné intervence směrem k rodině a eliminovat negativní tendence, k nimž patří oslabování funkčnosti a role rodiny.

Rodinná politika představuje souhrn aktivit a opatření orgánů veřejné správy za účelem podpory rodiny a rodinných funkcí ve společnosti. Patří mezi průřezovou agendu, která zasahuje do všech polí sociální politiky a do celé řady dalších oblastí. Přitom rodina je jako

celek v rodinné politice chápána v mnohem širší, vícegenerační perspektivě. Rodinné politice je v České republice v posledních letech věnována stále větší pozornost. Je to logické. Rodina prošla v polistopadovém období řadou proměn.¹ Rodina, která byla v tradičním pojetí manželská, dnes nabývá řady podob, které se tradičnímu modelu vzdálily. Stále se ale jedná o efektivní univerzální instituci a většina lidského života se stále odehrává v rodině, a jak se zdá, bude tomu tak i nadále. Polistopadová socioekonomická transformace přinesla proměnu české reprodukční krajiny.² A právě v kontextu zmíněných proměn rodinného života se utváří rodinná politika, jejímž posláním je podpořit rodinu, která se stává adresátem různých forem podpor. Má za cíl kompenzovat ekonomické znevýhodnění rodin, kdy vedení rodinného života se stává nákladnou záležitostí. Je soustředěna na podporu rodin ve výkonu jejich přirozených funkcí, nikoli na přebírání těchto rolí a zasahování do vnitřního života rodin.

Státní koncepce rodinné politiky byla formulována v Národní zprávě o rodině (MPSV, 2004), Národní koncepci rodinné politiky (MPSV, 2005) a Akčním plánu podpory rodin s dětmi pro období 2006 až 2009. Je realizována řadou intervencí a opatření, která mají oporu v legislativě. Zmíněné dokumenty jsou se Zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách asi nejvýraznějšími zdroji informací o způsobu pojetí rodinné politiky z perspektivy státu. Cíl rodinné politiky je definován jako vytváření takového prostředí, v němž nebude rodinný život znevýhodněn oproti ostatním formám života, a v němž zároveň budou existovat podmínky pro kvalitní výkon rodinných funkcí v jejich přirozeném prostředí. Národní koncepce rodinné politiky klade důraz na to, aby se rodina dostala do trvalé pozornosti jak politické, tak správní reprezentace. I přes deklarovanou podporu se rodinné politice politické strany komplexně příliš nevěnují. Většinou se zabývají pouze dílčími opatřeními. (Wichterlová, Fialová, 2010).

Možností, jak rodinnou politiku uskutečňovat, je celá řada. Řada opatření již byla precizována v rámci Národní koncepce rodinné politiky (MPSV, 2005), a to v oblastech

¹ Vedle zásadních změn, ke kterým patří např. výrazný pokles fertility, snížení počtu sňatků a zvýšení počtu neúplných rodin, dochází i ke kulturním a strukturálním změnám, které přispívají k nové interpretaci pojmu rodiny a rodinného soužití. Ustupování od tradičních interpretačních modelů rodiny a liberalizace rodinného soužití je přímo výzvou pro koncipování rodinné politiky.

² Rostly počty rozvodů, poklesla sňatečnost i porodnost, odkládaly se sňatky, zvyšoval se podíl dětí narozených mimo manželství, rozvíjela se subkultura nesezdaných soužití, bezdětnosti nebo neúplných rodin. I přes nestability vyvolané transformací společnosti ale výzkumy hodnot ukazují, že založení šťastné rodiny je pro čtyři z pěti Čechů stále tím hlavním v životě. Proměnami rodinného chování českých rodin jsme se opět přiblížili k západoevropskému typu rodin.

podpory rodičovství a rodinné soudržnosti, finanční podpory rodin a bydlení, služeb pro rodiny, slučitelnosti profesních a rodinných rolí, rodiny a systému vzdělávání, rodiny a systému zdravotní péče, rodin se specifickou potřebou a podpory rodiny na úrovni krajů a obcí.

Rodinná politika je aplikována v řadě měst České republiky a to jak na úrovni krajů, tak obcí. Má ale velmi různé podoby – někdy je pojata více koncepčně a systematicky, jindy vznikla seskupením dílčích rozptýlených opatření do jednoho souboru. Podpora rodinné politiky zahrnuje různé cíle, mezi které může patřit vůbec koncepční, finanční, partnerské a institucionálního zajištění politiky, ale i mnohem konkrétnější návrhy a cíle v oblastech komunikace s rodinami a informovanosti, služeb pro rodinu (služeb péče o děti, služeb na podporu funkce a soudržnosti rodiny), slučitelnosti rodiny a zaměstnání, městského prostoru přátelského rodině, monitoringu situace rodin, přímé podpory rodin atd.

Role krajů a obcí při tvorbě rodinné politiky

Národní koncepce rodinné politiky (MPSV, 2005) v jedné z posledních kapitol myslí na podporu rodiny na úrovni krajů a obcí. Koncepce se zmiňuje o tom, že bezprostřední znalost potřeb rodin a místních podmínek činí z obcí a krajů jedny z nejdůležitějších aktérů rodinné politiky. Rozsah a kvalita podpory rodiny se v jednotlivých krajích a obcích liší v závislosti na představách a konkrétních přístupech tamní samosprávy, jejich jednotlivých představitelů, případně dalších aktérů veřejného života. Neexistence jednotného, koncepčního prvku v regionální a komunální rodinné politice odráží stav celostátní koncepce rodinné politiky. Institucionální a personální zajištění rodinné politiky je na úrovni obcí a krajů nevyhovující. Termín rodinná politika je mnohdy vnímán neurčitě. Chybí povědomí o skutečném rozsahu a obsahu rodinné politiky, přičemž některé kraje a obce si rodinnou politiku ztotožňují pouze s podporou ve formě dávek státní sociální podpory, sociální péče, případně se sociálně-právní ochranou dětí.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR vypracovalo pro obce a kraje dokument Rodinná politika na úrovni krajů a obcí - Metodické „doporučení“ (2008). Je rozdělen do dvou částí – první se věnuje RP jako takové a druhá představuje regionální rodinnou politiku. Právě ty by měly odrážet konkrétní místní podmínky a reagovat na aktuální potřeby, jež nelze obsáhnout a účelně řešit z pozice ústředního orgánu, tedy Ministerstva práce a sociálních věcí. Aktivity v oblasti rodinné politiky na regionální a místní úrovni tak v České republice

závisí na individuálním přístupu místních odborníků, zastupitelů a radních, státních úředníků, případně aktivních občanů.

Obce a kraje jsou jedněmi z nejdůležitějších aktérů rodinné politiky, neboť znají potřeby rodin blíže a mají lepší přehled o místních podmínkách. Navíc disponují širokou škálou kompetencí, díky nimž mohou realizovat řadu rodinných opatření. Potřebují ale umět plánovat. K dosažení postupu při plánování a realizaci vhodné regionální rodinné politiky je nezbytné vypracovat koncepční dokument vycházející z regionální zprávy o rodině, jehož obsahem by měl být návrh konkrétních termínovaných opatření reagujících na specifické potřeby popsané v regionální zprávě o rodině. Koncepce rodinné politiky na regionální úrovni by měla vycházet z monitorování situace rodin v regionu. Tento monitoring společně s analýzou stavu má nastínit možný budoucí vývoj politiky, získaná znalost je důležitá pro přizpůsobení nabídky služeb pro rodiny a realizaci dalších rodinných opatření.

Analýza potřeb rodin a současného stavu jejich naplňování v Olomouci

Rodinná politika je aplikována v řadě měst České republiky a to jak na úrovni krajů, tak obcí. Má různé podoby a mezi kraji a městy pozorujeme rostoucí zájem o tvorbu vlastních rodinných politik. Není tedy překvapením, že i krajské město Olomouc si nechalo zpracovat monitorovací zprávu nazvanou *Analýza potřeb rodin a současného stavu jejich naplňování v Olomouci* (SocioFactor, 2011). Cílem této analýzy bylo vytvořit přípravný dokument, tedy jeho analytickou část, který se měl stát východiskem pro zpracování koncepce rodinné politiky města Olomouc. Analytický dokument vznikl z iniciativy města Olomouc, které má ambici se připojit k zatím ojedinelým městům, které se snaží život rodinám na jejich teritoriu usnadnit a zpříjemnit. Tento text přináší informace o hlavních výsledcích této analýzy výchozího stavu.

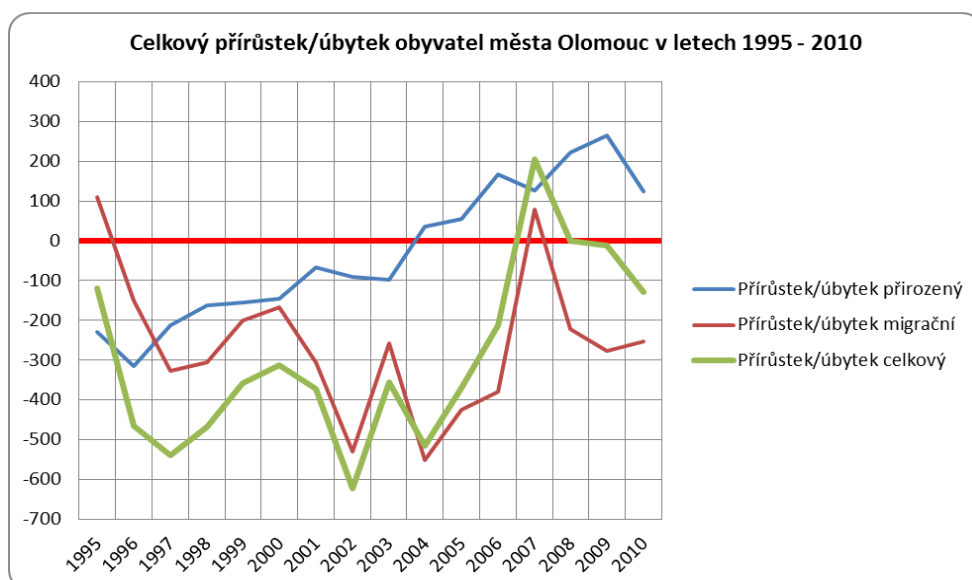
Analytická část dokumentu vychází ze tří základních výzkumných metod. Při jejím vyhotovení jsme zpracovávali data získaná prostřednictvím hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s aktéry – experty a obyvateli města, skupinových rozhovorů s obyvateli města a ze sekundárních zdrojů (dokumenty, Radniční listy, Český statistický úřad, sociologické studie apod.).

Stěžejní částí byla analýza potřeb mezi vybranými typy rodin, která přišla s výsledky z oblasti potřeb obyvatel města. Zahrnuje perspektivu aktérů, jichž se má politika především týkat. Jedná se o výzkumnou kvalitativní sondu zaměřenou na identifikaci

potřeb vybraných základních typů rodin, které jsou předmětem rodinných politik.³ V rodinách proběhly rozhovory s celkem 42 konverzačními partnery, ohniskových skupin se zúčastnilo přibližně 70 konverzačních partnerů.

Výsledky analýzy potřeb – situace ve městě Olomouc

Situace rodin v Olomouci se nijak zásadně neliší od celkového postavení rodiny v rámci celé ČR. Rodina je vystavena stejným vlivům a situacím. Od roku 1996 až do roku 2004 docházelo ve městě každoročně jak k přirozenému úbytku, tak k migračnímu úbytku obyvatel. Od roku 2004 zaznamenávalo město přirozený přírůstek obyvatel, ale migrační saldo zůstává záporné (vyjma roku 2007). Od roku 1996 (vyjma roku 2007) se vždy více osob z města odstěhovalo, než přistěhovalo. Tím docházelo k migračnímu úbytku obyvatel.

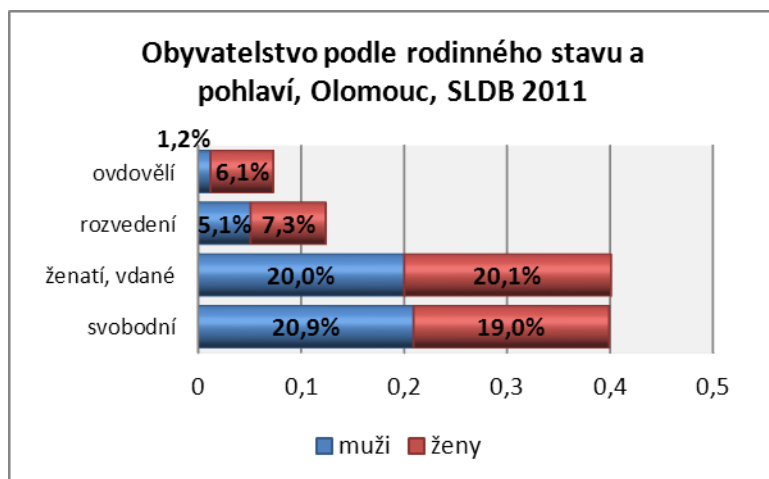

Graf 1 Celkový přírůstek/úbytek obyvatel města Olomouc v letech 1995 - 2010

Zdroj: ČSÚ, 2011

Z dat je zřejmé, že populace Olomouce stárne. Ubývá obyvatel ve věkové kategorii od 0 – 14 let a přibývá obyvatel starších 65 let. Úbytek se také projevuje v kategorii obyvatel v produktivním věku. Mezi obyvateli města převládá z hlediska rodinného stavu obyvatelstvo svobodné (39,9%) a ženatí a vdané (40,1%).

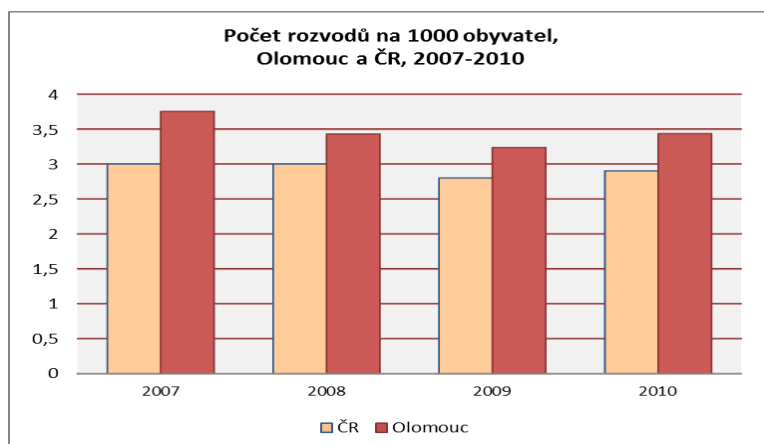
³ Jedná se o následující typy rodin: mladá bezdětná rodina, rodina s nezaopatřenými dětmi (předškolní a školní věk), rodina se zaopatřenými dětmi, rodina seniorů, rodina se specifickými potřebami (vícedětná, neúplná, se zdravotním postižením, menšinová).

Graf 2 Obyvatelstvo podle rodinného stavu a pohlaví v Olomouci

Zdroj: ČSÚ, 2011

Rozvedených žen je v Olomouci o 2,2% více než rozvedených mužů. Podle výsledků posledního SLDB, provedeného v roce 2011, se v Olomouci zvýšil počet obyvatel, kteří získali vysokoškolský titul (20,3%) či dokončili své vzdělání maturitou nebo nástavbou (34,4%). Počet obyvatel se středoškolským vzděláním bez maturity (26,4%) nebo se základním vzděláním se naopak snížil. Počet sňatků obyvatel města Olomouce v průběhu let 2001 – 2009 převyšoval vždy hranici pětiset za kalendářní rok. V roce 2010 byl poprvé za deset posledních let počet sňatků nižší než 500 (498). K nejvíce rozvodům v posledních deseti letech došlo v roce 2002 (444 rozvodů) a nejméně jich bylo v roce 2009 (324 rozvodů). V roce 2010 se v Olomouci na 100 sňatků rozvedlo 69 manželství. V přepočtu počtu rozvodů na 1000 obyvatel v rámci Olomouc vykazuje nadprůměrné výsledky ve srovnání s celou ČR. Situace v této oblasti není nikterak příznivá.

Graf 3 Počet rozvodů na 1 000 obyvatel – srovnání Olomouc a ČR v letech 2007 - 2010

Zdroj: ČSÚ, 2011

Trendem posledních let je odsouvání mateřství do pozdějšího věku matky. Dalším trendem je nárůst počtu nesezdaných soužití, ve kterých se rodí čím dál více dětí. Zdvojnásobil se podíl svobodných matek a mírně vzrostl také podíl matek rozvedených. Podíl vdaných na celkovém počtu matek se naopak snižuje. Pozitivním je pokles počtu umělých přerušení těhotenství.

Postavení rodiny kopíruje do značné míry celkovou ekonomickou situaci ve městě i v Olomouckém kraji. Obyvatelstvo Olomouce je z větší poloviny ekonomicky aktivní. Při pohledu na vývoj míry nezaměstnanosti v posledních pěti letech v Olomouci docházíme ke zjištění, že se zvýšila více než dvojnásobně, z 4,3% v roce 2007 na 8,8% v roce 2011. K nárůstu došlo zejména mezi roky 2008 a 2009. Od té doby se míra nezaměstnanosti meziročně drží na téměř shodné úrovni. Situace ale není příliš příznivá. Mezi lety 2008 a 2009 vzrostl počet uchazečů o zaměstnání dvojnásobně. Od roku 2009 se počet uchazečů mění jen nepatrně. I další ekonomické ukazatele nejsou úplně příznivé, což dokládá skutečnost, že rodinná politika ve smyslu podpory rodiny má v Olomouci své místo.

Hodnocení dosavadních používaných nástrojů rodinné politiky v Olomouci je (zdánlivě) jednoduché. Město nemá zpracovanou žádnou systematickou či komplexní rodinnou politiku, ani nedisponuje žádným náznakem či dílčím zpracováním nějaké z oblastí. Na druhou stranu se v Olomouci setkáváme s řadou jednotlivých nástrojů, které jsou realizovány různými aktéry. Ve strategických dokumentech města nalzáme některé dílčí prvky rodinné politiky, ale netvoří deklarovanou ani systematickou součást dokumentů, ani jednu z jeho idejí či strategických záměrů. Nejvýraznějším nositelem náznaku rodinné politiky je proces komunitního plánování. Místní aktéři mají velmi matné povědomí o tom, co rodinná politika znamená a jak by se měla realizovat. V Olomouci chybí základy pro realizaci rodinné politiky – zejména institucionální a personální zajištění. Absentuje povědomí o skutečném rozsahu a obsahu rodinné politiky, přičemž zde existuje snaha rodinnou politiku spojovat s působením některých aktérů, jejichž působení obsahuje prvky podpory rodin. Často se ale jedná o podporu jednotlivců coby členů rodin, ne o systematickou podporu rodiny jako celku a posilování jejích vazeb a soudržnosti. Prvky rodinné politiky, které lze v teritoriu nalézt, jsou často orientovány na krizová témata, nikoliv na širší spektrum rodin. Také je rodinná politika vnímána především v rovině služeb pro rodinu (existují i např. přímé podpory rodin). Přitom právě v Olomouci existuje silný potenciál pro podporu této politiky – spočívá v lidech, organizacích a vnímání významu rodiny, což je dáno specifiky regionu, vnímáním života ve městě a také

příkladnou snahou města zapojovat občany do probíhajících procesů (např. územní plánování). Jak vyplývá z výzkumů, občané Olomouce mají ke svému městu a životnímu prostředí poměrně silný a emotivní vztah.

Závěry a doporučení pro formování rodinné politiky v Olomouci

Ve městě je zapotřebí začít koncipovat rodinnou politiku systematicky a od začátku. Komunitní plánování, jak se ukazuje, je tím správným místem první iniciativy. Je potřeba proces institucionalizovat a připravit návrhy k jednání orgánům samosprávy, které mají rozhodovací pravomoc. Nositelem může být komunitní plánování, lépe však ustavený výbor či komise pro rodinu. Dále je zapotřebí monitorovat situaci rodin v regionu. Co v Olomouci zatím postrádáme, je absence jakékoliv systematické rodinné politiky, malé povědomí o jejím významu a možnostech, nezúročení výsledků procesu komunitního plánování v této oblasti, žádné strategické plánování a chybějící vize města týkající se podpory rodin.

Jak vyplynulo z kvalitativního průzkumu mezi významnými aktéry, tak ti možnosti konceptualizace rodinné politiky spatřují především v oblasti potřeby etablování rodinné politiky ve městě, jejím institucionálním ukotvení, sjednocení dílčích prvků do systematictější podoby, potřebné motivace, síťování služeb, zapojení aktérů, plánování, preventivní ukotvení, finančního a materiálního zajištění, rozvoje městské infrastruktury přátelské pro rodinu, služeb péče o děti, služeb pro rodinu a podpory rodin se specifickými potřebami.

Olomouc, jak jsme syntézou informací a dat zjistili, je příznivým prostředím pro realizaci rodinné politiky. Město disponuje řadou silných stránek, mezi které patří přítomnost služeb, stávající infrastruktura, existující prvky rodinné politiky, existující komunitní plánování, silný neziskový sektor, angažovanost rodičů, silná vazba občanů k městu a podpora rodinné politiky mezi obyvateli města. Město disponuje i řadou příležitostí a možností, které realizaci rodinné politiky můžou usnadnit.

Olomouc svou rodinnou politiku doposud nemá, nicméně svou charakteristikou je město připraveno tuto politiku přijmout za svou a poskytnout jí takové místo, které rodinné politice na úrovni města přísluší. Koncipování vyžaduje zapojení mnohem širšího spektra aktérů, než nabízí současná skupina komunitního plánování. V tomto směru se nabízí využití kapacit a možností síťování celého spektra služeb, což v českém prostředí blíže rozpracovává Šotola (2012).

Na patřičné institucionální a koncepční zajištění by také měla navázat úvaha o zajištění financování rodinné politiky a hledání potřebných finančních zdrojů. Důležité také je, aby byli aktéři obeznámeni se smyslem a významem rodinné politiky. Hlavním doporučením je tedy de facto začít zpracovávat koncepci rodinné politiky, zajistit postupně její institucionální podporu, vytvořit partnerství a určit stěžejní oblasti podpory a cíle, které naleznou mezi aktéry oporu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] FIALOVÁ, L., KUČERA, M. 1996. *Demografické chování obyvatelstva ČR během přeměny společnosti po roce 1989*. Working Papers. Praha: Sociologický ústav AVČR Praha, 1996. 99 s, ISBN 80-85950-07-3.
- [2] KLIMENT, P. 2012. Význam sociální práce s rodinným systémem se závislým na alkoholu. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2008. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*. Praha: MPSV, 2008. 30 s. ISBN 978-80-86878-82-9.
- [3] KONOPÁSEK, Z. 1991. Trendy sociální politiky. Od populační politiky - a jiných formálně příbuzných politik - k "politice rodinné". In *Sociologický časopis*. 1991, roč. 2, č. 27, s. 144 – 157.
- [4] KUCHAROVÁ, V. 2006. Rodinná politika v ČR: Proč a o čem? In *Demografie*. 2006, roč. 48, č. 4, s. 229-240.
- [5] Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2006. *Akční plán na podporu rodin s dětmi pro období 2006-2009*. [online]. 2006. [citováno 2013-01-03]. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2991/Akcní_plan.pdf In HARDY, M., BRIŠŠÁKOVÁ, J., PAVELOVÁ, L', TOMKA, M. *Metódy sociálnej práce s rodinou*. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 258 – 267 s. ISBN 978-80-8132-050-7.
- [6] MAŘÍKOVÁ, H. 2000. *Proměny současné české rodiny*. 1. vyd. Praha: Slon, 2000. 170 s. ISBN 80-85850-93-1.
- [7] Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2005. *Národní koncepce rodinné politiky*. [online]. 2005. [citováno 2013-01-03]. Dostupné na internete: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf.
- [8] Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2004. *Národní zpráva o rodině 2004*. [online]. 2004. [citováno 2013-01-03]. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

- [9] Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2007. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*. [online]. 2007. [citováno 2013-01-03]. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf. ISBN 978-80-86878-82-9.
- [10] MOŽNÝ, I. 2008. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Slon, 2008. 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
- [11] SocioFactor. 2011. *Analýza potřeb rodin a současného stavu jejich naplňování v Olomouci*. Olomouc. 155 s.
- [12] Statutární město Olomouc. 2011. *Programové prohlášení Rady města Olomouce*. [online]. 2011. [citováno 2013-01-03]. Dostupné na: http://www.olomouc.eu/administrace/repository/gallery/articles/10_/10117/programov_e-prohlaseni-rmo-olomouc-2010-2014.cs.pdf
- [13] Statutární město Olomouc. *Komunitní plán sociálních služeb města Olomouce 2010 – 2012*. [online]. 2009. [citováno 2013-01-03]. Dostupné na: http://kpss.olomouc.eu/uploaded/download/1266846749_sb_kpss-2010-2012.pdf
- [14] Statutární město Olomouc. 2007. *Strategický plán rozvoje města Olomouce a mikroregionu Olomoucko*. [online]. 2007. [citováno 2013-01-03]. Dostupné na: <http://www.olomouc.eu/podnikatel/uzemni-plan-strategicky-plan/strategicky-plan-rozvoje-mesta>.
- [15] ŠOTOLA, J. (ed.) 2012. *Systémová spojení. Spolupráce jako nástroj překonávání důsledků sociálního znevýhodnění ve vzdělávání*. Praha: Člověk v tísni, 2012. 121 s. ISBN 978-80-87456-25-5.
- [16] WICHTERLOVÁ, L. - FIALOVÁ, E. 2010. *Dostaňte zákon na svou stranu: jak sladovat rodinu a práci?* 1. vyd. Praha: Gender Studies, 2010. 61 s. ISBN 978-80-86520-33-9
- [17] *Zákon o sociálních službách 108/Sb.*, Praha 2006.

KONTAKT

Daniel Topinka, PhDr., Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

Tř. Svobody 26

779 00 Olomouc

daniel.topinka@upol.cz

VÝZNAM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB V SOCIÁLNÍ POLITICE RODINY MEANING OF SOCIAL SERVICES IN SOCIAL FAMILY POLICY

Tůma Jiří

Abstrakt:

Úvod: Jedny z nejvýraznějších a nejdůležitějších proměn, které můžeme ve společnosti vidět, jsou změny ve struktuře rodiny a rodinného chování. Úkolem této práce je analýza, zda stát vytváří podmínky pro podporu rodin s dětmi pomocí sociálních služeb.

Jádro: Česká republika, ale i další evropské země prošly v průběhu devadesátých let výraznými změnami rodinného chování. Vedle zásadních změn, ke kterým patří např. nižší počet sňatků a zvýšení počtu neúplných rodin, dochází ke kulturním a strukturálním změnám, které přispívají k nové interpretaci pojmu rodiny a rodinného soužití. Ustupování od tradičních modelů rodiny a liberalizace rodinného soužití vytváří výzvy pro koncipování rodinné politiky. V tomto příspěvku poukazuji na základní tendence a rysy, které charakterizovaly rodinné chování v minulosti a současnosti, s poukazem i na jiné evropské země. Následně sleduji podmínky pro rozvoj služeb pro rodiny s dětmi a analyzuji jakou roli v rodinné politice státu sehrávají sociální služby zaměřené na tuto cílovou skupinu.

Závěr: Rozborem dokumentů, ve kterých jsou realizovány služby pro rodiny s dětmi se ukazuje, že chybí jasná návaznost a shoda v jejich podpoře. Tyto služby nejsou vůbec promítnuty do základního zákona, který upravuje jejich poskytování. Z tohoto je možno usuzovat, že podpora rodin je velmi problematická a neexistuje dostatečná propojenost s ostatními složkami státu.

Klíčová slova: Rodina. Sociální politika. Sociální služby.

Literatura:

- [1] NAVRÁTILOVÁ, J. 2007. Role sociálních služeb v rodinné politice. [online]. Leden 2007. [citované 2013-01-22]. Dostupné na internetu: <http://data.rodina.quonia.cz/soubory_ke_stazeni/ROLE_SOCIALNICH_SLUZEB_V_RODINE_POLITICE.doc>
- [2] *Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb.*, 2006. [online]. 2006-03-14. [citované 2013-02-05]. Dostupné na internetu: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf>

Abstract:

Introduction: One of the most considerable and the most important changes that we can see in the social are the changes in structure of family a family behaviour. Aim of this work is an analysis, if development provides conditions for support of family with children with the aid of social services.

Main part: During the 1990s, the Czech Republic, as well as other European countries, underwent considerable changes in family behaviour. Besides fundamental changes, such as a marked, lower number of marriages along with an increase in the number of single-parent families, there have also been some cultural and structural changes contributing to a new interpretation of the concept of family and family life. Abandoning the traditional models of the family and the liberalization of family life have presented us with new challenges to provide the conception of family policy. This contribution refers to the basic tendencies and features that have characterised family behaviour in the past as well as nowadays, with reference to other European countries. Subsequently I analyse conditions for family social services development and recognise social services role within family policy.

Conclusionc: Analysis of documents in which are realized services for family with children shows it, that missings clear continuity and conformity in their support. These services are not at all reflected to basic law that adjusts their provide. I can deduce from this that support of family is very problematic and it isn't in being sufficient continuity with other constituents of goverment.

Key words: Family. Social policy. Social services.

Literature:

- [1] NAVRÁTILOVÁ, J. 2007. *Role sociálních služeb v rodinné politice*. [online]. Leden 2007. [citované 2013-01-22]. Dostupné na internetu: <http://data.rodina.quonia.cz/soubory_ke_stazeni/ROLE_SOCIALNICH_SLUZEB_V_RODINE_POLITICE.doc>
- [2] *Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb.*, 2006. [online]. 2006-03-14. [citované 2013-02-05]. Dostupné na internetu: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf>

Úvod

Rodina je předmětem zájmu laiků i vědců. I přes tento zájem a možná i kvůli němu neexistuje shoda na univerzální pojetí rodiny. Tak jak se proměňuje rodina

a rodinné chování, tak se mění i výklad tohoto pojmu. Z hlediska teorií rodin můžeme vidět změnu interpretačních rámců, kdy od pojetí Durkheima byla rodina chápána jako příbuzenství spojené pokrevními vztahy, až po nukleární rodinu jak ji vidí Parsons. Tato nukleární rodina je totožná s domácností, která se skládá z rodičů i dětí. Nejednotnost ve vymezení rodiny se vyskytuje v rámci evropského prostoru i dnes. Dá se vysledovat, že na starém kontinentě se setkáváme s dvojím vymezením rodiny. Na straně jedné je rodina viděna jako soužití lidí vázaných k sobě partnerským, manželským nebo rodičovským vztahem. Na straně druhé je rodinná jednotka chápána jako domácnost. Do rodiny se počítají i ti, kteří společně žijí v rámci jedné domácnosti. Interpretační volba je plně v kompetenci jednotlivých národních vlád. Obecně však lze říci, že při vymezení pojmu rodiny, se národní vlády častěji přiklání ke druhé variantě. Jedny z nejvýraznějších a nejviditelnějších změn, které můžeme ve společnosti sledovat, jsou změny ve struktuře rodiny a rodinného jednání. Cílem této práce je zmapovat, zda stát vytváří podmínky pro podporu rodin s dětmi skrz sociálních služeb. Práce ve své teoretické části poukazuje na vývoj rodiny v průběhu jednoho a půl století. Popisují především nejdůležitější milníky a hodnotové změny v životě rodin jak na našem území, tak i s poukazem na ostatní evropské země. Následně pak analyzují možnosti sociálních služeb pro rodiny s dětmi.

Rodina a změny

Od poloviny 19. století můžeme vidět velmi výrazné změny v rodinném chování. Tyto změny jsou součástí proměny, která se nazývá demografická transice nebo demografický přechod. V rámci tohoto procesu dochází k výrazné obměně v úrovni úmrtnosti a porodnosti. Tradiční rodinné jednání se vyznačovalo tím, že většina párů začala děti rodit až po uzavření manželství. Toto rození trvalo většinou po celé období fertility. Demografická transice přináší změnu tohoto jednání. Páry sice nadále začínají rodit až po svatbě a děti se nerodí po celé období fertility ženy. Rození je ukončeno daleko dříve, než nastane fyziologická schopnost žen rodit. Tento demografický přechod postupně zasáhl všechny vyspělé národy. Faktorů, které způsobily narušení statu quo je velké množství. Je možno říci, že se jedná o vzájemné působení jak kulturních tak strukturálních vlivů, které souvisely s rozpadem tradiční společnosti a vznikem společnosti moderní. (Navrátilová, 2007, s. 2). Další výrazné změny v rodinném jednání se objevují v první polovině 70. let minulého století. Procesy s nimi spojené jsou některými autory, naznačovány jako druhá demografická transice. V rámci rodinného jednání dochází ještě k daleko velkému snížení

porodnosti, než tomu bylo v rámci předchozího demografického přechodu. V důsledku změny rodinného chování došlo ke snížení porodnosti, která významným způsobem porušila dosavadní demografickou strukturu obyvatel. Vedle snížení porodnosti se zvýšily zejména počty rozvodů a počty neúplných rodin. Došlo i k nárůstu nesezdaných soužití a zvýšil se počet dětí mimo manželství. Někteří lidé dávají tyto změny do souvislosti s hlubšími kulturními a hodnotovými změnami, které se vyznačují pluralizací a individualizací hodnot, životních identit a stylů. V rámci těchto proměn se začínají výrazněji prosazovat hodnoty i názory směřující k výraznější emancipaci a zrovnoprávnění žen. Zároveň vzrůstá důležitost emocionální funkce rodičovství, která může být plně saturována i jen s jedním dítětem v rodině. Před těmito rodinami se v důsledku těchto procesů otevírají možnosti mnohých voleb. Na druhou stranu jsou rodiny vystaveny velkým rizikům i nejistotám, které souvisí právě s těmito volbami. Volby jsou omezovány i rizikovými faktory, takže svoboda volby je v konečném důsledku velmi ohrožena. Znamená to formování nových a méně stabilních rodinných způsobů soužití. Vše odráží větší míru individuální svobody volby, ale také nejistotu i určitá rizika. Dalšími faktory, které omezují svobodu volby při rozhodování se pro rození dětí jsou obtíže, kterým jsou vystaveny zejména ženy, při sladování role pracovní i rodičovské. (Navrátilová, 2007, s. 5). Dalším z období, které se vyznačuje výraznou změnou v rodinném chování v České republice, jsou 90 léta. Rodina se dostala z izolace, do které byla uzavřena od konce druhé světové války díky sovětské porobě. Do této doby rodina svými rysy patřila k západoevropskému typu. Naše společnost je společností, která se vyznačovala vysokou mírou modernizace. Narušení tohoto vývoje zastavilo téměř na půl století přirozený vývoj české společnosti. Pokud bychom sledovali normy rodinného chování, v tomto vývojovém období patří mezi východoevropský typ rodiny. Rodinné jednání se vyznačovalo vysokými mírami sňatečnosti, potratovosti a porodnosti, i rozvodovosti. Sňatky i porody byly většinou realizovány již na začátku reprodukčního období ženy. Socialistická vláda podporovala pracovní zapojení žen stejně i porodnost. Prosazování tohoto modelu rodinné politiky vracelo naši zemi zpět k tradičním typům rodiny. Obnova společnosti byla zastavena, násilně byly zničeny některé prvky průmyslové společnosti a vývoj se vrátil k zpět k tradičním strukturám, které měly důležitý vliv i na rodinné chování. Devadesátá léta znamenala zastavení „extenzivního populačního vývoje. Proměny v rodinném chování jsou jedny z nejmarkantnějších změn, které se v naší nově rodící společnosti objevují. Mezi nejvýznamnější změny v rodinném chování patří pokles sňatečnosti a porodnosti. Zároveň došlo k odsunutí sňatku do pozdějšího období a ke snížení potratů. Páry

uzavírající sňatek jsou již častěji ekonomicky nezávislí a mají samostatné bydlení. Dochází ke snížení se závislosti dospělých dětí na svých rodičích. Tyto hlavní rysy rodinného chování českou rodinu vrací zpět k rodinám jednání západoevropského typu. (Navrátilová, 2007, s. 6).

Tabulka 1 Ukazatele rodinného chování ve vybraných zemích v Evropě (1999)

Země	Úhrnná plodnost	Průměrný věk při prvním porodu	% dětí narozených mimo manželství	Úhrnná sňatečnost svobodných žen
Švédsko	1.50	27.9	55.3	0.464
Nizozemí	1.65	28.7	22.9	0.605
Francie	1.77	28.7	40.7	0.567
UK	1.68	28.9	38.8	0.530
Dánsko	1.73	27.4	44.9	0.670
Rakousko	1.32	26.3	30.5	0.534
Německo	1.36	28.0	21.6	0.598
Itálie	1.22	28.0	8.7	0.622
Slovinsko	1.21	26.1	35.4	0.481
Česko	1.13	24.6	20.6	0.477
Maďarsko	1.29	24.8	28.0	0.462
Polsko	1.37	24.4	11.7	0.629

Zdroj: Navrátilová, 2007, s. 3

Předchozí tabulka 1 poukazuje na nejdůležitější proměny v rodinném chování. Počty dětí, které se narodí jedné ženě klesl na úroveň nižší, než je tomu u ostatních národů, stejně tak i sňatečnost se drží na nižší úrovni, než je tomu běžné u ostatních zemí unie. Ačkoliv věk při prvním porodu se posunuje u mladých lidí do vyššího věku, nadále zůstává oproti ostatním zemím ještě o něco nižší.

Hodnoty v rodinném jednání

Současná moderní rodina je do značné míry utvářena hodnotami, které ve společnosti převládly na začátku devadesátých let a v dalších letech došlo k jejich prohlubování. Jedná se především o nárůstu individualismu a pluralismu. Rovněž se nově interpretuje postavení ženy ve společnosti a rodině. Ženy v daleko větší míře usilují na lepší postavení v oblasti pracovního i společenského uplatnění. (Navrátilová, 2007, s. 8). V rámci vědeckého výzkumu něhož bylo zjištěno, že „zatímco v roce 1991 bylo 67% českých respondentů názoru, že žena potřebuje mít děti, aby byl její život naplněn, v roce 1999 to bylo již jen 44%. Podobně, jestliže v roce 1991 70% respondentů souhlasilo s výrokem, že dítě v předškolním zařízení trpí, když jeho matka pracuje, v roce 1999 to bylo již jen

47 %.“Výsledky tohoto výzkumu dávají z postsocialistických zemí čeští respondenti společně se Slovinci nejmenší důraz na potřebu dítěte pro naplnění jejich života. Tento pohled je citelně nižší, než je tomu u některých západoevropských zemí, jako je Francie, Německo či Itálie.

Tabulka 2 „Myslíte, že žena potřebuje děti, aby byl její život naplněn nebo to není nezbytné“

Země	Potřebuje děti	Není nezbytné	Počet
Švédsko	24.8	75.2	960
Nizozemí	7.1	92.9	996
Francie	67.1	32.9	1525
UK	20.6	79.2	863
Dánsko	24.8	75.2	877
Rakousko	33.9	66.1	1227
Německo	54.0	46.0	1864
Itálie	56.4	43.7	1881
Slovinsko	38.0	65.0	966
Česko	44.1	55.9	1803
Maďarsko	94.1	5.9	959
Polsko	69.6	30.4	1021

Zdroj: Navrátilová, 2007, s. 4

Tento hodnotový posun v české společnosti však nelze interpretovat jako snížení hodnoty dítěte, či demotivaci touhy mít dítě. V české společnosti nadále přetrvává touha po dětech. Na základě dat z roku 2000, že „existuje silný důkaz o tom, že přání mít děti lidi neupustilo. Evropští muži a ženy ve skupině 25-34 vykazují překvapující konsenzus, pokud jde o optimální počet dětí, které by si přáli mít. Průměr v zemích EU je 2,4 dětí s téměř žádnou variací ...“ Tato data potvrzují rovněž výsledky z výzkumů provedených Centrem výzkumu veřejného mínění. Při dotazování, jakou hodnotu přisuzují čeští muži a ženy dětem bylo zjištěno, že v jejich životech zastává hodnota dítěte 2 nejdůležitější místo. Před touhou mít dítě se umístila potřeba stálého partnera. Domnívám se, že touha mít stálého partnera může být na stejné úrovni s hodnotou dítěte, protože partnerský život vytváří půdu pro výchovu dětí. V časové perspektivě nezaznamenala hodnota dítěte téměř žádný posun, jak naznačuje tabulka 3. Znamená to tedy, že touha po dítěti ve společnosti přetrvává bez ohledu na časový rozvoj. (Navrátilová, 2007, s. 9).

Tabulka 3 Průměrná hodnota pořadí životních cílů v letech 2003 a 2005

Cíle	2003	2005
Mít stálého partnera	3,03	3,01
Mít děti	3,24	3,23
Dosáhnout úspěchu v zaměstnání	3,40	3,38
Vdát se, oženit se	4,02	3,93
Dosáhnout co nejvyššího vzdělání	4,18	4,24
Věnovat se svým zálibám	4,80	4,75
Žít pestrým společenským životem	5,32	5,47

Zdroj: Navrátilová, 2007, s. 5

Převážné většině respondentů zastávali názor, že jedinec má mít v životě děti, ať již ze soukromých důvodů nebo v zájmu celé společnosti. Naopak odmítavé reakce vzbudila možnost, která se přiklání k jiným možnostem než život s dítětem. Téměř polovina (48%) dotázaných zastává názor, že tyto děti by se měly rodit do fungujícího vztahu. Jistě nelze přehlédnout rozdíl mezi touhou mít děti a skutečným naplněním tohoto přání. Rozdíl mezi počty dětí, které by rodiny chtěly mít a počty dětí, které skutečně mají. Hovoří o tzv. „chybějících dětech“ (child gap). Jsou to faktory, které působí jako překážky v narození chybějících dětí. Domnívá se, že zde hrají výraznou roli strukturální ukazatele, mezi něž řadí především sociální rizika, jako jsou př. přímé náklady spojené s dětmi, obtíže, jež především pro ženy vyplývají z koordinace povolání a povinností spojených s péčí o děti. Tyto překážky omezují možnosti volby dítěte u potenciálních rodičů. To, jestli se rodiče rozhodnou pro dítě je výsledkem mnoha ukazatelů jak kulturní, tak strukturální povahy. Zjištěné údaje vytvářejí prostor pro ovlivňování rodinného jednání prostřednictvím státní intervence. Výzkumy zaměřené na sledování rodinného chování ukazují, že hodnota dítěte má ve společnosti stále vysoký rozměr, který si udržuje téměř konstantní míru. Děti jsou důležitým faktorem v životě nejenom u českých respondentů. Nacházení odpovědi na otázku proč máme tak nízkou porodnost, když si tolik přejeme děti, bude asi směřovat k hledání důvodů jak ve vnějším, tak ve vnitřním prostředí rodin. Rodinné jednání je do značné míry ovlivněno faktory vnějšího prostředí, ve kterém rodiny žijí. Není jistě nepodstatné, jestli rodinná politika vytváří příležitosti pro rodiny s dětmi nebo zda-li jsou podmínky stanoveny bariérově vůči rodinám s dětmi. Je potřeba brát v úvahu, že vedle hodnoty dítěte mohou dneska potenciální rodiče volit i mezi jinými nabídkami. Dítě je pouze jednou z „možností“, které konkurují jiné hodnoty i záměry. Zdali ve společnosti existuje potenciál touhy po dítěti, který je však snižován jejich praktickou nedosažitelností, nemusí volba pro dítě obstat v intenzitě jiných voleb. Je tedy výzvou pro koncipování prorodinných sociálních služeb, aby vycházely z faktických potřeb rodin

a vytvářely vhodné podmínky pro rodiny. (Navrátilová, 2007, s. 7).

Pohled zákona o sociálních službách

Zákon o sociálních službách byl koncipován dlouhá léta. Po několika zrovna ne zdařilých podáních, byl nový Zákon o sociálních službách přijat až v březnu 2006. Jeho účinnost je datována od 1.1.2007. V rámci Zákona o sociálních službách se upravují podmínky poskytování pomoci i podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči. Podle Zákona se sociální službou rozumí takové činnosti, které zajišťují pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Zákon považuje rodinu za přirozené sociální prostředí (§ 3). Zákon v § 32 rozděluje sociální služby na tři základní druhy, jimiž jsou (a) sociální poradenství, (b) služby sociální péče a (c) služby sociální prevence. Každá z nich může být poskytována v souvislosti s obtížnou situací rodiny s dětmi. (Zákon o sociálních službách, 2006, s. 1).

Ad a) V rámci sociálního poradenství je podpora rodinám zajištěna zejména v odborném sociálním poradenství prostřednictvím poskytováním služeb manželského i rodinného poradenství.

Ad b) Služby sociální péče se zdánlivě nejméně dotýkají bezprostředně problémů rodin s dětmi. Jsou totiž určeny zejména jedincům, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby. Služby sociální péče jsou pak definovány v § 38 jako služby napomáhající osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti. I v této kategorii jsou služby, které mohou v určité obtížné situaci rodin s dětmi (zvláště dlouhodobě nemocných či handicapovaných) být nápomocné při jejím řešení.

Ad c) Cílem služeb sociální prevence je pomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Podle § 53 služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Ve službách sociální prevence nalezneme služby pro rodiny. Explicitně na rodiny s dětmi myslí zákonodárce v § 65, který definuje tzv. sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. (Zákon o sociálních službách, 2006, s. 6). Pokud rozebereme zmiňovaný zákon z hlediska podpory rodin, pozornost

věnuje především rodinám s dítětem, u něhož je již ohrožen vývoj v důsledku dlouhodobě krizové životní sociální situace, kterou rodiče nemohou sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje. Zákon v tomto smyslu upřednostňuje sekundární a terciární prevenci před primární. Primární prevence, která by byla zaměřena na předcházení vzniku a rozvoje obtížných životních situací rodin s dítětem není však zákonem explicitně zmiňována. (Navrátilová, 2007, s. 10).

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit zda státní aparát vytváří vhodné podmínky pro podporu rodin s dětmi prostřednictvím sociálních služeb. V předložené práci jsem považoval za potřebné shrnout základní údaje o vývoji rodiny a stručně jsem charakterizoval také formální stránku, která vymezuje prostor služeb pro rodiny s dětmi v České republice. Při detailnějším vhledu do těchto dokumentů lze vidět východiska odpovídající současnému pojetí rodinné politiky, ale také i nedostatky. Je zcela viditelné, že Akční plán podpory rodin vychází z Národní koncepce rodinné politiky. Rozvíjí jeho jednotlivé cíle a dává jim určitou podobu. Co je zde nové, je zejména zdůraznění, že je zapotřebí přiznat rodině v naší společnosti důležité postavení a celkově zlepšit podmínky pro rodiny a to především v období, kdy musí zabezpečit výchovu i péči pro své děti. Rozdílem od Zákona o sociálních službách je v Akčním plánu kladen důraz na podporu zdravé, fungující rodiny. Svými základními premisami se opírá o současné trendy podpory rodin, jak je známe z jiných západoevropských zemích. Je kladen důraz zejména na vytváření příznivých podmínek pro rodiny, než instrumentální návrhy, které by v důsledku zamezovaly svobodné volby rodin. (Navrátilová, 2007, s. 11). Pokud podrobíme rozboru Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb. z hlediska návaznosti na předchozí dva dokumenty, je zde zcela patrný rozdíl v představách, jaké služby mají být poskytnuty rodinám. Jestliže Akční plán a Národní koncepce rodinné politiky podporují intervence do primární prevence, pak u zmiňovaného zákona se jedná o podporu aktivit, které mají důraz na sekundární a terciární prevenci. Tento rozdíl je do značné míry dán motivy, kvůli kterým vznikly uvedené dokumenty. Zákon o sociálních službách je reakcí na vývoj i trendy v poskytování sociálních služeb. Sociální služba je v §3 definována jako činnost zajišťující pomoc a podporu fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci za účelem jejího sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. (Zákon o sociálních službách, 2006, s. 2). Jde tedy zejména o podporu procesu začleňování, který je chápán

jako základní myšlenka současné sociální politiky. V zákoně není explicitně vyjádřena podpora fungujícím rodinám s dětmi. Nejsou v něm zakotveny podmínky, které by dávaly prostor pro aktivity rodin, které by byly založeny na občanském faktoru. Je zde vytvářen prostor pro rodiny s dětmi, u kterých je ohrožen vývoj z důvodu dlouhodobé krizové sociální situace, kterou nejsou rodiče schopni sami řešit, a u které existují rizika dalšího ohrožení vývoje. Analýza formálních dokumentů, v rámci nichž jsou realizovány služby pro rodiny s dětmi poukazuje, že mezi nimi není jasná návaznost i shoda v podpoře rodin s dětmi. Tyto služby nejsou téměř vůbec promítnuty do základního zákona, který upravuje jejich poskytování. Lze tedy vidět, že prosazování podpory rodin s dětmi prostřednictvím nabídky služeb bude velmi problematické, neboť nemá v Zákoně o sociálních službách dostatečnou legislativní podporu a není dostatečná propojenost na ostatní opatření, jejichž záměrem je podpora rodin s dětmi. (Navrátilová, 2007, s. 12).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] NAVRÁTILOVÁ, J. 2007. *Role sociálních služeb v rodinné politice*. [online]. Leden 2007. [citované 2013-01-22]. Dostupné na internetu: <http://data.rodina.quonia.cz/soubory_ke_stazeni/ROLE_SOCIALNICH_SLUZEB_V_RODINE_POLITICE.doc>
- [2] *Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb.*, 2006. [online]. 2006-03-14. [citované 2013-02-05]. Dostupné na internetu: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf>

KONTAKT

Tůma Jiří, PhDr., PhD.

Vysoká škola zdravotnictva a sociálnej práce sv. Alžbety

Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna Příbram

Jiráskovy sady 240, 26101 Příbram

jirkatuma@centrum.cz

**PROBLEMATIKA OBETÍ OBCHODOVANIA S ĽUĎMI
V SLOVENSKEJ REPUBLIKE**
**THE ISSUE OF VICTIMS OF HUMAN TRAFFICKING IN THE SLOVAK
REPUBLIC**

Valentíny Martin, Halásová Magdaléna

Abstrakt:

Úvod: Obchodovanie s ľuďmi je jedným z najzávažnejších fenoménov dnešnej doby. Z tohto dôvodu sme svoju pozornosť zamerali na osoby, ktoré sa stali obeťou tohto zločinu. Osobitne sa venujeme poskytovaniu pomoci a podpory týmto obetiam. Sústredíme sa na štatistické údaje obetí v Slovenskej republike.

Jadro: Vychádzajúc z medzinárodných záväzkov má Slovenská republika povinnosť vybudovať komplexný systém ochrany a pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi. Slovenská republika je predovšetkým krajinou pôvodu obetí. Stratégia riešenia tejto problematiky sa v súčasnej dobe opiera o Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2011-2014. Ten upravuje pôsobnosť Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi. V rámci neho je komplexná starostlivosť obetiam obchodovania s ľuďmi- občanom Slovenskej republiky i cudzincom poskytovaná počas doby krízovej starostlivosti, resp. doby na zotavenie v trvaní 90 dní. Po uplynutí tejto doby, v prípade, že sa obeť rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, jej je komplexná starostlivosť poskytnutá počas celej doby trestného konania. Po ukončení trestného konania je obeť v prípade potreby poskytovaná starostlivosť počas doby reintegrácie v trvaní 90 dní (IOM, 2010).

Komplexná starostlivosť o obeť obchodovania s ľuďmi poskytovaná v rámci Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi pre obeť- občana Slovenskej republiky zahŕňa:

- izoláciu z kriminálneho prostredia,
- pomoc pri dobrovoľnom návrate do Slovenskej republiky,
- možnosť anonymného ubytovania, ak o to obeť požiada,
- 90 - dňovú dobu krízovej starostlivosti a v prípade, že sa obeť rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní aj komplexnú starostlivosť počas celej doby trestného konania,
- finančnú podporu, sociálnu pomoc, psychosociálne poradenstvo,

psychoterapeutické služby, právne poradenstvo, zdravotnú starostlivosť,

- rekvalifikačné kurzy,
- 90 dňovú dobu reintegrácie,
- možnosť zaradenia do programu ochrany svedka podľa zákona,
- možnosť finančného odškodnenia (MV SR, 2011).

Z hľadiska poskytovania pomoci, prihliadajúc osobitne na fázu reintegrácie obeť, je z nášho pohľadu nutné dať do pozornosti niekoľko skutočností. Príspevok orientujeme na obeť, ktorých reintegrácia prebieha na našom území. Obet' ako súčasť rodinného systému sa po traumatických udalostiach spojených s aktom obchodovania, vracia v mnohých prípadoch späť do rodiny. Tá ma z nášho pohľadu značný vplyv na opätovné začlenenie obeť do života. Plní zásadnú podpornú funkciu.

Záver: Domnievame sa, že orientácia pomoci a podpory poskytovaná v rámci Programu pomoci a podpory obetiam obchodovania s ľuďmi, výlučne na samotnú obeť je z hľadiska rodiny ako systému nedostatočná. Z nášho pohľadu, v prípade, že to vyžaduje individuálna situácia obeť, by z hľadiska efektívnej reintegrácie mal program zahŕňať nielen služby poskytované pre obeť, ale tiež pre rodinu. V prípade, že začlenenie obeť bude neúspešné, existuje riziko, že osoba sa opätovne stane obeťou obchodovania s ľuďmi.

Preto je z nášho pohľadu vhodné uvažovať o rozšírení pôsobnosti programu, ktorý je orientovaný na pomoc a podporu obetí o služby, ktoré sa budú zameriavať na sanáciu celého systému rodiny. Myslíme si, že by sa tým podporila nielen úspešná reintegrácia, ale zároveň prevencia opakovania samotného obchodovania s ľuďmi.

Kľúčové slová: Obet'. Obchodovanie s ľuďmi. Rodina. Program pomoci a podpory obetiam obchodovania s ľuďmi.

Literatúra:

- [1] IOM. 2010. *Základné informácie o problematike obchodovania s ľuďmi*. Bratislava: IOM. 2010. 101 s. ISBN 978-80-89506-06-4.
- [2] MV SR. 2011. *Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2011-2014*. Bratislava : MV SR. 2011. 84 s.

Abstract:

Introduction: Human trafficking is one of the most substantial phenomena of this period. For this reason, we focused our attention on persons who became victims of such crime. In particular, we deal with the provision of assistance and support to these victims. We concentrate on statistical data of victims in the Slovak Republic.

Core: Following the international commitments, the Slovak Republic is obliged to build a complex system of protection and assistance for victims of human trafficking. The Slovak Republic is mostly a country of origin of victims of human trafficking. The strategy of solving these problems presently bases upon the National Program on the Fight against Human Trafficking for the years 2011-2014. It regulates the operation of the Support and protection program for victims of human trafficking. Within its framework, a complex care is provided to victims of human trafficking – both Slovak citizens and foreigners – in time of crisis care, or, more precisely, during recovery period in the duration of 90 days. After this period, if victims decide to cooperate with law enforcement authorities, a complex care is provided to them during the whole criminal procedure. After the criminal procedure, care is provided to victims if needed during reintegration period in the duration of 90 days (IOM, 2010).

Complex care for a victim of human trafficking provided within the Support and protection program for victims of human trafficking, a Slovak citizen, involves:

- separation from criminal environment,
- assistance in voluntary return to the Slovak Republic,
- possibility of anonymous accommodation, if the victim requests it,
- 90-day period of crisis care and if victims decide to cooperate with law enforcement authorities, complex care during the whole criminal procedure as well,
- financial support, social support, psychosocial counseling, psychotherapeutic services, legal counseling, healthcare,
- requalification courses,
- 90-day reintegration period,
- possibility to be included in the witness protection program according to legislation,
- possibility of financial compensation (MV SR, 2011).

From a point of view of care provision, taking into account particularly the phase of victim's reintegration, we deem it necessary to bring attention to several facts. The focus of the contribution is on the victims whose reintegration took place in our country. In most

cases, a victim as a part of a family system returns back to the family after traumatizing experience connected with trafficking. From our point of view, family has a significant influence on victim's reintegration into life and has an important supportive function.

Conclusion: We believe that the focus of assistance and support provided within the framework of the Assistance and support program for victims of human trafficking aimed exclusively at victims is insufficient from a point of view of a family as a system. We think that if an individual situation of a victim requires it, the program should in terms of effective reintegration include not only services provided to victims, but also to their families. If reintegration of the victim is not successful, there is a risk that the person again becomes a victim of human trafficking.

Therefore, we deem it appropriate to consider broadening the scope of the program aimed at assistance and support for victims through services which will focus on reinstating the whole family system. We think that it would support not only a successful reintegration, but at the same time also the prevention of re-trafficking.

Key words: Victim. Human trafficking. Family. Assistance and support program for victims of human trafficking.

Literature:

[1] IOM. 2010. *Základné informácie o problematike obchodovania s ľuďmi*. Bratislava : IOM. 2010. 101 s. ISBN 978-80-89506-06-4.

[2] MV SR. 2011. *Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2011-2014*. Bratislava : MV SR. 2011. 84 s.

Definícia obchodovania s ľuďmi

„Obchodovanie s ľuďmi je verbovanie, preprava, transfer, prechovávanie alebo získavanie ľudí pod hrozbou násilia, únosmi, podvodom, ľst'ou, prinútením silou, zneužívaním pozície, v rámci ktorej nemá táto osoba žiadnu inú reálnu a akceptovateľnú možnosť iba prijať uvedenú hrozbu, poskytovaním alebo prijímaním peňazí alebo iného prospechu za účelom získania súhlasu osoby majúcej kontrolu nad inou osobou s cieľom jej zneužívania, nezávisle od toho, či obeť obchodovania súhlasili s účelom zneužívania. Zneužívanie zahŕňa, ako minimum, zneužívanie prostitúciou iných alebo iné formy sexuálneho zneužívania, vynútenú prácu alebo služby, otroctvo alebo praktiky podobné otroctvu, zotročovanie alebo odoberanie orgánov na nelegálne účely.“ (IOM, 2008, s. 2)

Z hľadiska lepšieho porozumenia tomu, čím obeť obchodovania s ľuďmi prešla považujeme za dôležité uviesť mechanizmus obchodovania s ľuďmi. Nie každá obeť

prejde celým mechanizmom. Mnohé obeť sa do fázy vyslobodenia a následnej reintegrácie nedostanú. Vzhľadom na to, že príspevok je orientovaný práve na reintegráciu, uvažujeme o obetiach, ktoré boli úspešne vyslobodené a následne mohla prebehnúť fáza reintegrácie.

Mechanizmus obchodovania s ľuďmi

Nábor

Spôsoby získavania obetí sú rôzne. V slovenských podmienkach je najčastejším ponuka lákavej práce v zahraničí. Môže sa jednať o ponuku od cudzieho človeka, ale rovnako to môže byť dôverný známy, alebo ponuka prostredníctvom inzerátu. Podobne ako nemožno opísať typickú obeť obchodu s ľuďmi, neexistuje rovnako ani typický páchatel'. Veľmi často obeť nahovárať na prácu v zahraničí ženy, ktoré pôsobia priateľsky a vzbudzujú dojem, že chcú úprimne pomôcť. Najčastejšie ponúkané typy práce sú modelka, barmanka, tanečnica, servírka, au-pair či opatrovatel'ka. Ďalším spôsobom zlákania obeť je „predstieranie lásky“. Po krátkom vzťahu s obeťou nájde páchatel' spôsob ako ju dostať do zahraničia a predat', prípadne ju sám prinúti robiť striptérku či prostytutku. Podobné nebezpečenstvo skrývajú aj zoznamovacie inzeráty alebo inzeráty, ktoré ponúkajú sobáš s cudzincom. Najdrastickejšou metódou, ktorá je využívaná najmenej, je únos obeť priamo z ulice. Účelom je zvyčajne nútená prostitúcia, v prípade detí nelegálna adopcia.

Transport

Transport je jedným z charakteristických znakov obchodovania s ľuďmi. V slovenských podmienkach sa najčastejšie využíva automobilová a letecká doprava. Obeť obchodovania podľa policajných odhadov pravdepodobne prechádzajú cez oficiálne hraničné priechody, kedy obeť najprv súhlasia s odchodom do zahraničia a až v krajine určenia zistia, že účel cesty je iný ako bolo dohodnuté. Koordinácia prepravy je pravdepodobne organizovaná mimo nášho územia, avšak je potrebné upozorniť, že obchodovanie sa môže diať aj v rámci krajiny, kedy obeť nemusí prekročiť hranice. Vtedy sa jedná o vnútroštátne obchodovanie.

Prechovávanie a prijímanie

Pri preprave a následne po príchode sú obeť ukryvané na rôznych miestach. Tieto miesta sú strážené, aby obeť nemali možnosť uniknúť. Žijú v zlých podmienkach, mnohokrát sú väznené, vydierané, týrané, pracujú zadarmo prípadne za minimálnu mzdu.

Donútenie

V zahraničí obetiam často vezmú doklady, čím sa stávajú zraniteľnejšími. Vyhrážkami, násilím, podávaním drog sú obeť nútené robiť prácu, na ktorú boli predané. Keďže ich postavenie často nie je legálne (nemajú pracovné povolenie, víza a pod.), obeť sa dajú ľahko vydierať, prípadne zavraždiť. Za prácu nedostávajú žiadne peniaze, alebo minimum, pretože obchodníkom musia zaplatiť „dlh“ za sprostredkovanie práce, ubytovanie a podobne. Nie všetky obchodované osoby sú vystavené všetkým z uvedených spôsobov donútenia. Fyzické násilie sa nemusí vyskytnúť. Príkladom je, ak sa osobám predávaným za účelom poskytovania sexuálnych služieb odopiera lekárke vyšetrenie, nemajú možnosť výberu alebo odmietnutia zákazníka, či niektorých sexuálnych praktík.

Zneužívanie

Ak je človek k práci nútený a pôvodne dohodnuté podmienky sú vážnym spôsobom porušované, s veľkou pravdepodobnosťou sa jedná o prípad obchodovania s ľuďmi.

Vyslobodenie a reintegrácia

Ak sa vyslobodenie podarí, neexistuje jeho typický scenár. Únik sa môže podariť v nestráženej chvíli, vďaka policajnej razii alebo pomoci tretej osoby. Vyslobodenie je však iba začiatkom, ktorý musia obeť obchodovania zvládnuť. Mnohé z obetí, ktorým sa podarilo vrátiť domov, sa so svojimi skúsenosťami nechcú nikomu zveriť, zo strachu o seba, svojich blízkych alebo z pocitu hanby za to, čo sa im stalo. Zaradenie späť do života a vyrovnanie sa s traumou je komplikovaný proces, ktorý vo väčšine prípadov obeť samé nezvládnu. Je nutné preto, aby oni sami, alebo ich rodinní príslušníci vyhľadali odbornú pomoc, ktorá aspoň z časti zmierni následky, ktoré obchodovanie s ľuďmi so sebou prináša (IOM, 2008).

Účely obchodovania s ľuďmi môžu byť rôzne. Obeť môžu byť vykorisťované za účelom nútenej prostitúcie, nútenej práce, nútenej sobáša, nútenej žobrania, ekonomického vykorisťovania, odoberania orgánov a i. Účel obchodovania, ale aj celý priebeh je u každej obeť iný a je potrebné naň tak nahliadať. Tak ako každá obeť je jedinečná, tiež spôsob zvládania tejto náročnej životnej udalosti je u každej iný. Okrem individuálnych charakteristík obeť môže významnú rolu zohrávať účel obchodovania, dĺžka času stráveného v kolobehu obchodovania, spôsob a proces vyslobodenia, proces identifikácie obeť, status obeť, účasť na trestnom stíhaní páchateľov, opätovné začleňovanie do života a i.

Vychádzajúc z medzinárodných záväzkov má Slovenská republika povinnosť vybudovať komplexný systém ochrany a pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi. Slovenská republika je predovšetkým krajinou pôvodu obetí. Stratégia riešenia tejto problematiky sa v súčasnej

dobe opiera o Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2011-2014. Ten upravuje pôsobnosť Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi.

V rámci neho je komplexná starostlivosť obetiam obchodovania s ľuďmi- občanom Slovenskej republiky i cudzincom poskytovaná počas doby krízovej starostlivosti, resp. doby na zotavenie v trvaní 90 dní. Po uplynutí tejto doby, v prípade, že sa obeť rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, jej je komplexná starostlivosť poskytnutá počas celej doby trestného konania. Po ukončení trestného konania je obeť v prípade potreby poskytovaná starostlivosť počas doby reintegrácie v trvaní 90 dní (IOM, 2010).

Rozsah a kvalita služieb poskytovaných občanom Slovenskej republiky ako aj cudzincom resp. osobám bez štátnej príslušnosti ako obetiam obchodovania s ľuďmi sú stanovené v Nariadení ministra vnútra Slovenskej republiky č. 47/2008 o zabezpečení programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi v znení nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č.170/2010. Komplexná starostlivosť je obetiam obchodovania s ľuďmi – občanom Slovenskej republiky i cudzincom poskytovaná v zmysle princípu rovnosti a nediskriminácie podľa individuálnych potrieb obetí.

Komplexná starostlivosť o obeť obchodovania s ľuďmi poskytovaná v rámci Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi pre obeť- občana Slovenskej republiky zahŕňa:

- izoláciu z kriminálneho prostredia,
- pomoc pri dobrovoľnom návrate do Slovenskej republiky,
- možnosť anonymného ubytovania, ak o to obeť požiada,
- 90- dňovú dobu krízovej starostlivosti a v prípade, že sa obeť rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní aj komplexnú starostlivosť počas celej doby trestného konania,
- finančnú podporu, sociálnu pomoc, psychosociálne poradenstvo, psychoterapeutické služby, právne poradenstvo, zdravotnú starostlivosť,
- rekvalifikačné kurzy,
- 90 dňovú dobu reintegrácie,
- možnosť zaradenia do programu ochrany svedka podľa zákona,
- možnosť finančného odškodnenia (IOM, 2010).

Na základe uzatvorených zmlúv s Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky pomoc a ochranu Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi v roku 2012

poskytovali jedna medzinárodná organizácia a tri mimovládne organizácie:

IOM - Medzinárodná organizácia pre migráciu

Predmetom zmluvy je zabezpečenie komplexnej a návratovej asistencie obetiam obchodovania s ľuďmi pri návrate do krajiny pôvodu a poskytovanie reintegračnej služby na území Slovenskej republiky, pričom maximálny počet obetí súčasne zaradených do programu v rámci tejto zmluvy je 20, celkový počet počas trvania zmluvy spolu 50. V roku 2012 IOM identifikovala 31 obetí obchodovania s ľuďmi, z toho 19 obetí obchodovania bolo zaradených do programu. Jedna obeť bola preradená do starostlivosti Slovenskej katolíckej charity a jedna do starostlivosti Slovenského krízového centra DOTYK.

K 31.12.2012 je celkový stav obetí obchodovania s ľuďmi, ktorým sa poskytuje pomoc 19.

Občianske združenie Náruč – pomoc deťom v kríze

Predmetom zmluvy je zabezpečenie komplexnej starostlivosti deťom obetiam obchodovania s ľuďmi. V roku 2012 z úrovne OZ Náruč nebola poskytovaná starostlivosť detskej obeť obchodovania s ľuďmi.

Slovenská katolícka charita

Predmetom zmluvy je poskytovanie reintegrácie obetiam obchodovania s ľuďmi a ich identifikácia najmä medzi cudzincami v záchytných, pobytových a detenčných táboroch, osveta pre mladých a iné potenciálne obeť obchodovania s ľuďmi pričom maximálny počet obetí súčasne zaradených do programu v rámci tejto zmluvy je 10, celkový počet počas trvania zmluvy spolu 20. Slovenská katolícka charita v roku 2012 identifikovala 6 obetí obchodovania s ľuďmi, ktoré neprejavili záujem o vstup do programu. V roku 2012 zaradila do programu dve obeť obchodovania s ľuďmi, celkovo k 31.12.2012 poskytuje pomoc piatim obetiam obchodovania s ľuďmi.

Slovenské krízové centrum DOTYK

Predmetom zmluvy je identifikácia a poskytovanie sociálnych služieb a krízovej intervencie obetiam obchodovania s ľuďmi, pričom maximálny počet obetí súčasne zaradených do programu v rámci tejto zmluvy je 10, celkový počet počas trvania zmluvy spolu 40. Slovenské krízové centrum DOTYK v roku 2012 identifikovalo tri obeť obchodovania s ľuďmi, s ktorých jedna doposiaľ nevstúpila do programu. V roku 2012 zaradilo do programu tri obeť a k 31.12.2012 poskytuje pomoc 13 obetiam obchodovania s ľuďmi.

V priebehu roka 2012 bolo do programu zaradených 22 obetí, ktorým bola poskytnutá komplexná pomoc od uvedených mimovládnych organizácií a medzinárodnej organizácie.

Celkovo sa k 31.12.2012 poskytuje podpora a ochrana 37 obetiam obchodovania s ľuďmi (Prehľad o obetiach, 2013).

Tabuľka 1 Údaje o obetiach obchodovania s ľuďmi zaradených do Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi za rok 2012

P.č.	Pohlavie	Vek	Región pôvodu	Demograf. prostredie	Rodinný stav	Vzdelanie	Cieľová krajina	Účel vykorisťovania
1.	M	33	KE	krajské mesto	slobodný	Z	nešpecifikovaná	nútené žobranie
2.	M	50	BB	okresné mesto	rozvedený	Z	Taliansko	nútená práca, nútené žobranie
3.	Ž	17	BA	krajské mesto	slobodná	Z	Rakúsko	sexuálne vykorisťovanie
4.	Ž	37	PO	mesto	rozvedená	SSM	Veľká Británia	nútená práca
5.	Ž	19	KE	krajské mesto	vydatá	Z	Veľká Británia	sexuálne vykorisťovanie
6.	Ž	24	Bulharsko	okresné mesto	vydatá	žiadne	Nemecko	sexuálne vykor., nútené žobranie
7.	Ž	17	PO	obec	slobodný	Z	Taliansko	sexuálne vykorisťovanie
8.	Ž	23	KE	mesto	slobodná	Z	Veľká Británia	sexuálne vykorisťovanie
9.	Ž	18	PO	okresné mesto	slobodná	Z	Belgicko	sexuálne vykor., nútený sobáš
10.	Ž	27	Kamerun	krajské mesto	slobodný	VŠ	Ukrajina	sexuálne vykorisťovanie
11.	Ž	15	BA	krajské mesto	slobodná	ŠZŠ	Maďarsko	sexuálne vykorisťovanie
12.	Ž	20	KE	obec	slobodná	Z	Veľká Británia	sexuálne vykorisťovanie
13.	M	33	BB	okresné mesto	slobodný	Z	Belgicko	nútené žobranie
14.	Ž	19	BB	osada	slobodná	SŠ	Slovenská republika	sexuálne vykorisťovanie
15.	M	53	PO	okresné mesto	vdovec	Z	Veľká Británia	nútená práca
16.	Ž	22	BB	okresné mesto	vydatá	SŠM	Rakúsko	sexuálne vykorisťovanie
17.	Ž	31	PO	obec	rozvedená	nezistené	Veľká Británia	sexuálne vykorisťovanie
18.	M	26	BB	obec	druh	žiadne	Taliansko	nútené žobranie
19.	Ž	37	KE	krajské mesto	družka	SŠ	Veľká Británia	sexuálne vykor., nútený sobáš v štádiu pokusu
20.	M	42	KE	krajské mesto	druh	SŠ	Veľká Británia	nútený sobáš v štádiu pokusu
21.	Ž	19	KE	okresné mesto	slobodná	Z	nešpecifikovaná	sexuálne vykorisťovanie
22.	Ž	31	KE	okresné mesto	slobodná	Z	Veľká Británia	sexuálne vykor. v štádiu pokusu

Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2012

Tabuľka nám zobrazuje údaje o obetiach obchodovania s ľuďmi za rok 2012, ktoré boli zaradené do Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi.

Z 22 obetí bolo 16 žien, čo predstavuje 72,7% a 6 mužov, teda 27,3%. Mladistvé obeť boli 4, ženského pohlavia.

Najviac obetí pochádzalo z Košického kraja. Z hľadiska demografického prostredia najviac obetí a to 68,2% pochádzalo z okresných a krajských miest Slovenskej republiky.

Čo sa týka definovania priemerného veku mužskej obeť, najnižší 35,3 rokov, bol zaznamenaný v Košickom kraji a najvyšší 53 rokov v Prešovskom kraji. U žien najnižší priemerný vek bol zaznamenaný v Bratislavskom kraji a to 16 rokov a najvyšší 25,7 rokov v Prešovskom kraji.

Z hľadiska vzdelania 59,1 % malo ukončenú v čase obchodovania základnú školu. Percentuálne vyjadrenie predstavuje 13 obetí z celkového počtu. Stredoškolské vzdelanie malo 5 obetí, teda 22,7%. Jedna obeť uviedla vysokoškolské vzdelanie a jedna svoje vzdelanie nešpecifikovala.

Klasifikácia obetí podľa rodinného stavu ukazuje, že najviac a to 54% bolo slobodných obetí bez záväzkov.

Účelom obchodovania bolo v roku 2012 sexuálne vykorisťovanie u 15 obetí ženského pohlavia, v dvoch prípadoch bolo sexuálne vykorisťovanie kombinované s núteným sobášom v štádiu pokusu. Počet tak oproti roku 2011 vzrástol o 5 obetí. V porovnaní s rokom 2011 klesol obchod s mužmi za účelom nútenej práce z 9 na 2 obeť. Naopak vzrástol počet mužských obetí za účelom núteného žobrania z 1 na 3 obeť.

Najviac obetí obchodovania s ľuďmi, ktoré boli zaradené do programu, bolo vykorisťovaných vo Veľkej Británii (Prehľad o obetiach, 2013).

Obet' obchodovania s ľuďmi ako súčasť rodinného systému

Prax sociálnej práce s rodinou ukazuje, že rodinu nemožno považovať za zbierku ľudí, ktorú možno popísať jazykom o jednotlivcoch. Efektívna sociálna práca s rodinou znamená systémovú prácu s celou rodinou. Tradíciou sociálnej práce u nás je, že sociálny pracovník pracuje iba s jednotlivcom, ktorý je problematický alebo ho za problematického označila rodina (Gabura, 2006).

Nie všetky obeť obchodovania s ľuďmi nutne využijú možnosť zaradenia do Programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi, vyrovnávajú sa so situáciou vo všetkých smeroch po vlastnej línii. Významnú podpornú funkciu zohráva rodina.

Ak na rodinu nahliadame ako na celok, ktorého člen sa stal obeťou obchodovania s ľuďmi môže byť jeho opätovné začlenenie do rodiny a spoločnosti problematické. A to z viacerých dôvodov.

U obeť obchodovania s ľuďmi sú typické nasledovné prejavy:

- Strach- byť sama, z toho, že ju vyhľadajú obchodníci a potrestajú ju, z odhalenia jej minulosti okolím, zo súdneho pojednávania, z vlastného hnevu, z pohlavných chorôb a AIDS, zo spánku (nočný des) a i.
- Pocity viny- že urobili chybu, boli hlúpe, porušili kultúrne a náboženské zvyky, neboli schopné postarať sa o rodinu a i.
- Zlosť- na seba, že to dopustila, na ostatných, že ju neochránili, na spoločnosť, na zásah do jej života a i.
- Pocity hanby- pocit špiny, pošpinenia, poníženia, pocit, že to všetci vedia a budú sa na ňu dívať inak a i.
- Pocit zrady- voči tým, ktorí ju zoznámili s obchodníkmi, voči všetkému a všetkým.
- Depresia a pocity bezmocnosti- strata kontroly, pocit, že sa to nikdy nezlepší, prenasledovanie vlastnými zážitkami, pocity diskriminácie a i.
- Šok- pocit straty akéhokoľvek citu, neschopnosť plakať, otázky „Prečo práve ja?“ a i.
- Dezorientácia- neschopnosť sa upokojiť, problémy prežiť každý deň, výpadky pamäte a i. (Identifikácia obchodovaných osôb, 2008 In Žáková, 2011).

Z hľadiska získavania obeť môžu byť dôvody na odchod z domovskej krajiny rôzne. Často sú definované kombináciou „push“ a „pull“ faktorov, pričom „push“ faktory sa viažu k situácii v danej krajine, ktorá je vnímaná ako nepriaznivá a „pull“ faktory sa spájajú s očakávaniami od cieľových krajín (IOM, 2008). Často sa môže stať, že pri neefektívnej reintegrácii obeť, opätovne využíva rizikové ponuky práce z dôvodu finančného zabezpečenia rodiny a pod.

Opísané skutočnosti podporujú úvahy o tom, či by sa pôsobnosť Programu pomoci a podpory obeť obchodovania s ľuďmi nemala rozšíriť v individuálnych prípadoch obeť o služby pre rodinu obeť. Plán reintegrácie by mal zahŕňať prácu s celou rodinou a nie sa orientovať iba na obeť samotnú. Úspešnú reintegráciu vnímame zároveň ako prevenciu opakovania samotného obchodovania s ľuďmi.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] GABURA, J. 2006. *Sociálna práca s rodinou*. Bratislava: Občianske združenie sociálna práca. 2006. 60 s.

- [2] IOM. 2010. *Základné informácie o problematike obchodovania s ľuďmi*. Bratislava: IOM. 2010. 101 s. ISBN 978-80-89506-06-4
- [3] IOM. 2008. *Identifikácia obchodovaných osôb*. Bratislava: IOM. 2008. 41 s.
- [4] MV SR. 2011. *Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2011-2014*. Bratislava: MV SR. 2011. 84 s.
- [5] *Prehľad o obetiach zaradených do programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi za rok 2012*. [online]. [citované 2013-1-10]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?informacne-centrum-na-boj-proti-obchodovaniu-s-ludmi-a-prevenciu-kriminality>>
- [6] ŽÁKOVÁ, M. 2011. Sociálna práca s obeťami obchodovania s ľuďmi. In MÁTEL, A. - JANECHOVÁ, L. - ROMAN, L. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. 464 s. ISBN 978-80-8132-018-7.

KONTAKT

Magdaléna Halásová, Mgr.

Katedra sociálnej práce a sociálnych vied, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF
v Nitre
Kraskova 1, 949 74 Nitra
e-mail: magdalena.halasova@ukf.sk

Martin Valentíny, Mgr.

Katedra sociálnej práce a sociálnych vied, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF
v Nitre
Kraskova 1, 949 74 Nitra
e-mail: martin.valentiny@ukf.sk

**HODNOTA RODINY PRE SPOLOČNOSŤ PODĽA
SOCIÁLNEJ NÁUKY CIRKVI
VALUE OF THE FAMILY FOR SOCIETY ACCORDING TO SOCIAL
DOCTRINE OF THE CHURCH**

Vansač Peter

Abstrakt:

Úvod: Náuku o manželstve a rodine najviac rozvinul pápež Ján Pavol II. počas svojho vyše dvadsaťšesť ročného pontifikátu a takto prispel do pokladnice učenia Cirkvi o rodine. Preto sa vo svojom príspevku najviac opierame o dokumenty Jána Pavla II., ktorý počas celého pontifikátu podporoval a chránil rodinu a jej hodnoty.

Jadro: Rodina je základná bunka spoločnosti, zdôrazňujú dokumenty sociálnej náuky Cirkvi. Rodí sa z osobného vzťahu muža a ženy, ktorý má základ v láske. Manželská láska podľa encykliky *Humanae vitae* má tieto atribúty: je láskou vernou, plodnou, totálnou a duchovnou. Manželstvo má základ v slobodnej vôli muža a ženy a tento vzájomný súhlas Boh rešpektuje a Cirkev ho v mene Božom požehnáva. Manželia takto tvoria prvé základné spoločenstvo „*comunio personarum*“, ktoré je základným plánom Boha pre človeka. Manželstvo je najlepším predpokladom pre prijatie nového života - dieťaťa. Usporiadané manželstvá a rodiny sú pre spoločnosť hodnotou morálnou, ale aj ekonomickou. Rodina má zachovávať svoje kultúrne dedičstvo, a to tak, že sa postaví proti kultúre, ktorá odmieta nerozlučiteľnosť manželstva, proti diskriminácii ženy, proti nesprávnej sexuálnej výchove svojich detí, proti neúcte voči starším ľuďom. Kultúra rodiny samá prejaví aj v tom, že bude ochraňovať a starať sa cez cirkevné i občianske organizácie o lekársku, právnu a sociálnu ochranu matiek a detí, usilovať sa o spravodlivé pozdvihnutie ženy a bojovať proti tomu, čo poníža jej dôstojnosť. Blaho spoločnosti je spojené s priaznivým postavením manželstva a rodiny. V rodine sa deťom vštepujú morálne hodnoty, prenáša sa duchovné dedičstvo a kultúra národa. V nej sa vychovávajú členovia, ktorí budú zodpovední a solidárni voči iným členom spoločnosti.

Záver

I keď sme svedkami, že mnohé rodiny sú nefunkčné, rozvrátené, poznačené chudobou alebo patológiou, predsa sa rodina nedá nahradiť nejakým iným modelom spôsobu spolunažívania. Hodnota rodiny pre spoločnosť je nesporná a v zmysle Kristových slov: „Dobrý strom rodí dobré ovocie, kým zlý strom rodí zlé ovocie,“ (Mt 7, 17) vzťahujúc

tieto slová na rodičov môžeme povedať, že dobrí rodičia vychovávajú dobré deti pre spoločnosť.

Kľúčové slová: Cirkev. Manželstvo. Muž a žena. Rodičia. Rodina.

Literatúra:

- [1] JÁN PAVOL II. 1993. *Familiaris consortio*, exhortácia o úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993. 189 s. ISBN 80-7162-052-1
- [2] JÁN PAVOL II. 1994. *Gratissimam sane*, Apoštolský list rodinám. [online]. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1994. [citované 2013-01-30]. Dostupné na internete: <<http://www.kbs.sk/?cid=1117282146>>.

Abstract:

Introduction: Doctrine of marriage and family has been developed the most by Pope John Paul II. during his more than twenty-six year pontificate and thus he contributed to the repository of the Church's teaching about the family. Therefore, in his contribution we rely on the documents of John Paul II., who supported the family and its values during the whole pontificate.

Core: The family is the basic cell of society as highlight the documents of the social doctrine of the Church. It is born out of a personal relationship between man and woman, which is rooted in love. Marriage love has the following attributes according to *Huamnae Vitae* encyclical: love is faithful, fruitful, total and spiritual. Marriage has a basis on the free will of man and woman and this mutual consent God respects and the Church blesses it in his name. Husband and wife create the first basic community "comunio personarum" which is a basic plan of God for man. Marriage is the best prerequisite for the adoption of a new life - a child. Arranged marriages and families are moral value to society, but also economic. Family should maintain their cultural heritage the way that it stands up against a culture that rejects the indissolubility of marriage, discrimination against women, against improper sexual education of their children and against disrespect towards older people. Culture of a family should be showed also in the way that family will protect and take care through Church and civic organizations about medical, juridical and social protection of mothers and children, to seek equitable uplift women and fight against what humiliates her dignity. The welfare of society is associated with a favorable status of marriage and family. The family will instill moral values, transfer spiritual heritage and culture of the nation. There is upbringing of the members in the family who will be responsible and solidarity with other members of society.

Conclusion: Although we have seen that many families are dysfunctional, disorganized, marked by poverty and pathology, nevertheless the family can not be replaced by some other method of coexistence model. Value of the family for society is unquestioned and in the sense of Christ's words: "A good tree bears good fruit, while the bad tree bears bad fruit" (Mt 7, 17), we can say that good parents raising good children to society.

Key words: Church. Marriage. Man and woman. Parents. Family.

Literature:

- [1] JÁN PAVOL II. 1993. *Familiaris consortio*, exhortácia o úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993. 189 s. ISBN 80-7162-052-1
- [2] JÁN PAVOL II. 1994. *Gratissimam sane*, Apoštolský list rodinám. [online]. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1994. [citované 2013-01-30]. Dostupné na internete: <<http://www.kbs.sk/?cid=1117282146>>.

Sociálna náuka Cirkvi a rodina

Sociálna náuka Cirkvi predstavuje výpoveď učiteľského úradu k sociálnym otázkam, ktoré sa môžu hocikde na svete vynoriť. V jadre je hodnotovou skúsenosťou Cirkvi presahujúca národné hranice. Je sociálne hodnotovou orientáciou, ktorá sa odvoláva na Bibliu a je všeobecne prístupná ľudskému rozumu. (Ockenfels, 1995, s. 20). Preto sa sociálna náuka Cirkvi snaží predstaviť hodnoty a princípy, ktoré nie sú zjavné iba z viery ale dajú sa aj rozumovo pochopiť. Biblicky aj rozumovo je pochopiteľné sociálne konanie napr. podľa Desatora. V chápaní Božích prikázaní, ktoré Boh dal Mojžišovi na vrchu Sinaj je široký spoločenský konsenzus a preto tieto prikázania nie sú exkluzívne kresťanské, ale predstavujú skúsenosť ľudstva. (Ockenfels, 1995, s. 46).

Človek ako obraz Boží je nositeľom, tvorcom a cieľom všetkých spoločenských ustanovizní. Boh ustanovil manželský zväzok za počiatok a základ ľudskej spoločnosti a rodina sa stala základnou živou bunkou spoločnosti. Rodina je so spoločnosťou životne a organicky zviazaná, pretože tvorí jej základ a živý ju službou životu. Z rodiny:

1. Vychádzajú občania a v rodine nachádzajú prvú školu sociálnych čnosti, ktoré sú dušou života a rozvoja spoločnosti.
2. V rodine sa stretávajú generácie a vzájomne si pomáhajú zlad'ovať osobné práva s ostatnými požiadavkami spoločenského života.

3. Rodina vlastní ohromnú silu schopnú vytrhnúť človeka z anonymity, udržať v ňom povedomie osobnej dôstojnosti a obohatiť ho hlbokým ľudským cítením a včleniť ho do tkaniva spoločnosti. (Ján Pavol II. 1993, čl. 42, 43).

Sociálna náuka Cirkvi poukazuje na skutočnosť, že rodina založená na manželstve muža a ženy je hodnotou občianskej spoločnosti a preto sa má štát všemožne usilovať poskytnúť rodinám hospodársku, sociálnu, výchovnú, politickú a kultúrnu pomoc, aby rodina mohla plniť svoje úlohy a poslanie. (Ján Pavol II. čl. 45).

Následne predstavujeme manželstvo a rodinu podľa sociálnej náuky Cirkvi a prínos manželstva a rodiny pre spoločnosť.

Manželstvo – osobné spoločenstvo muža a ženy

Manželstvo je také staré ako človek. Bolo totiž ustanovené v momente stvorenia ľudského páru. Ustanovenie manželstva tak završuje celé stvoriteľské dielo a stáva sa akoby jeho korunou. Sväté písmo nás poučuje, že manželstvo ustanovil Boh. V mystickej utajenosti Boh pripravil pre prvého človeka ženu. Písmo nám priam básnickým štýlom vyjadruje myšlienku, že žena je srdcu muža tak veľmi blízka. Biblické slová povedané Adamom po stvorení Evy „kosť z kosti, telo z tela“ je jasným vyjadrením manželského zväzku. Táto biblická správa nás chce upozorniť na Bohom určenú spolupatričnosť muža a ženy v manželskom zväzku. Človek je teda od Boha a od Boha je aj manželstvo. (Tirpák, 2009). Svätopisec píše: „A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril; ako muža a ženu stvoril ich.“ (Gn 1, 27). Táto krátka správa obsahuje základné pravdy o človeku: človek je vrcholom a korunou všetkých stvorených bytostí vo viditeľnom svete; ľudské pokolenie, ktoré sa začína stvorením muža a ženy, korunuje celé dielo stvorenia. Obaja, aj muž, aj žena, majú ľudskú prirodzenosť rovnako, obaja boli stvorení na Boží obraz a jeho podobu. (Ján Pavol II, 1991, čl. 6). Ján Pavol II. zdôrazňuje, že človek bol už „od začiatku“ stvorený ako muž a žena: život ľudského spoločenstva - malých spoločenstiev, ako aj celej spoločnosti - nesie znak tejto pôvodnej duality. Z nej sa odvodzuje "mužskosť" a "ženskosť" jednotlivých jedincov práve tak, ako z nej každé spoločenstvo čerpá svoje charakteristické bohatstvo vo vzájomnom dopĺňaní sa osôb. Zdá sa, že na toto sa vzťahuje úsek Knihy Genezis: „Ako muža a ženu stvoril ich.“ (Gn 1, 27). Toto je zároveň prvé potvrdenie rovnakej dôstojnosti muža a ženy; obaja sú rovnako osobami. (Ján Pavol II. 1994, čl. 6).

Z tohto dôvodu zdôrazňuje 2. Vatikánsky koncil v konštitúcii *Gaudium et spes*, že manželstvo má základ v slobodnej vôli muža a ženy. (*Gaudium et spes*, 1989, čl. 48).

Slobodná vôľa je nevyhnutnou podmienkou manželského súhlasu, ktorý sám Boh rešpektuje a Cirkev ho považuje za nevyhnutný prvok, ktorý „dáva vznik manželstvu.“ Ak súhlas chýba, manželstvo nejestvuje. (Katechizmus Katolíckej cirkvi, 1999, čl. 1627, 1628).

Ján Pavol II. (1994, čl. 10) v Liste rodinám charakterizuje manželský súhlas takto: „slová manželského súhlasu stanovujú, čo tvorí spoločné dobro páru a rodiny. Predovšetkým je to spoločné dobro manželov: láska, vernosť, česť, trvanie ich zväzku až do smrti, teda „po všetky dni života“. Dobro oboch, ktoré je zároveň dobrom každého, má sa stať potom dobrom detí. Spoločné dobro už samou svojou povahou, pokiaľ spája jednotlivé osoby, zabezpečuje pravé dobro každej z nich. Ak Cirkev, ako ostatne i štát, prijíma súhlas manželov vyjadrený uvedenými slovami, robí tak preto, lebo ten súhlas je „vpísaný v ich srdciach.“ (Rim 2,15).

Sám Boh je pôvodcom manželstva, ktoré sa vyznačuje rozličnými dobrami a cieľmi. Manželský zväzok je dôverné spoločenstvo lásky muža a ženy, a to takej lásky, ktorá obsahuje, ale aj prekračuje priateľstvo a uskutočňuje sa úplným darovaním seba samých. Táto láska podľa encykliky *Humanae vitae* má štyri znaky: je ľudskou láskou, zmyslovou i duchovnou, totálnou, vernou, plodnou (Pápežská rada pre rodinu, 1996, čl. 14, 29).

Pápež Ján Pavol II. (1994, čl. 8) v Liste rodinám sa prihovára k manželom týmito slovami: „Muž a žena sa v manželstve navzájom tak pevne zjednocujú, že sa stávajú - podľa slov Knihy Genezis – „jedným telom.“ (Gn 2,24). Hoci sú muž a žena svojou fyzickou konštitúciou ako dva samostatné telesne odlišné ľudské subjekty, majú rovnakú účasť na schopnosti žiť „v pravde a láske.“ Táto schopnosť, charakteristická pre ľudskú bytosť ako osobu, má súčasne duchovný a telesný rozmer. Aj prostredníctvom tela sú muž a žena určení, aby tvorili v manželstve „tesné spoločenstvo osôb.“ Spoločenstvo osôb - „*communio personarum*“, je základným plánom Boha – Stvoriteľa pre vzájomný život muža a ženy. Toto „*communio personarum*“ vytvára tú jednotu vzťahu, ktorú Písmo sväté vyjadruje slovami „budú jedno telo.“ Pápež Ján Pavol II. hovorí, že tu sa vytvára „*communio*“ – úzke spoločenstvo. Toto úzke spoločenstvo sa vzťahuje na osobný vzťah medzi „ja“ muža a „ty“ ženy. Takto vzniká rodina, prvá ľudská spoločnosť. (Ján Pavol II. 1994, čl. 7).

To je ten prvý a základný plán Boha – Otca pre spoločný život muža a ženy. Vytvoríť spoločenstvo osôb navzájom medzi sebou, dokázať žiť jeden pre druhého vo vzájomnej obete a láske, ale aj v tesnej blízkosti Božej.

Aj Katechizmus katolíckej cirkvi v tomto duchu píše: „Muž a žena sú stvorení „jeden pre druhého“: nie že by ich bol Boh urobil len „napoly“ a „neúplných“; stvoril ich pre spoločenstvo osôb, v ktorom každý môže byť „pomocou“ pre druhého, lebo sú rovnakí ako osoby, a zároveň sa dopĺňajú ako muž a žena. V manželstve ich Boh spája tak, že tvoria „jedno telo.“ (Katechizmus Katolíckej cirkvi, 1999, čl. 372).

Manželstvo, zdôrazňuje Ján Pavol II. (1994, čl. 17) je:

1. svojou povahou zriadené na prospech manželov, na splodenie a výchovu potomstva. Iba takéto spojenie môže byť v spoločnosti uznané a potvrdené ako „manželstvo.“ A naopak, nemôžu ním byť iné medziosobné spojenia, ktoré nezodpovedajú spomenutým podmienkam, i keď dnes sa práve v tomto bode šíria veľmi nebezpečné tendencie pre budúcnosť rodiny a samotnej spoločnosti.

2. základom rodinnej ustanovizne, je utvorené zmluvou, ktorou muž a žena ustanovujú medzi sebou spoločenstvo na celý život. Rodina ako spoločenstvo lásky a života je osobitným spôsobom pevne zakorenená spoločenská skutočnosť, a to ako zvrchovaná spoločnosť. Preto ak rodina je spoločenstvom osôb, jej seberealizovanie závisí v značnej miere od správneho uplatnenia práv osôb, ktoré ju tvoria. Niektoré z týchto práv sa dotýkajú bezprostredne rodiny, najmä právo rodičov na zodpovedné plodenie a výchovu potomstva; iné práva sa týkajú rodinného jadra iba nepriamo: medzi nimi osobitný význam má právo na vlastníctvo, najmä na takzvané rodinné vlastníctvo, a právo na prácu.

Súčasná nemecká sociologička Gabriele Kuby sa vyjadruje na tému manželstva a rodiny takto: „Termín rodina sa vzťahuje na vzťah muža a ženy. Cez rodovú ideológiu sa ničí rodina, zväzok muža a ženy s prokreatívnym poslaním. Na rodinu sa útočí a zároveň sa bojuje za uzákonenie homosexuálnych manželstiev, ktoré nikdy nemôžu byť skutočnými, plnohodnotnými manželstvami, pretože sú vo svojej podstate sterilne.“ (Jacečková 2012, s. 16).

Teda manželstvo nie je ustanovizeň, ktorá vznikla na základe ľudských dohôd alebo legislatívnych nariadení, ale jej stabilita vyplýva z Božieho ustanovenia. (Kompendium sociálnej náuky cirkvi, čl. 215).

Znaky manželského spoločenstva

Medzi charakteristické vlastnosti manželskej lásky patrí jednota, vernosť a nerozlučiteľnosť manželstva. Cirkev nás v Katechizme katolíckej cirkvi učí, že láska manželov svojou povahou vyžaduje jednotu a nerozlučiteľnosť, ktoré zahŕňajú celý ich

život, a tak sa na nich vzťahujú slová Písma: „A tak už nie sú dvaja, ale jedno telo.“ (Mt 19, 6). (Katechizmus Katolíckej cirkvi, 1999, čl. 1644).

Pápež Ján Pavol II. (1993, čl. 19) v exhortácii *Familiaris consortio* vysvetľuje, v čom spočíva jednota manželov. Píše, že manželia v duchu slov Ježiša Krista „nie sú už dvaja, ale jedno telo“ sú pobadaní k neprestajnému rastu vo svojom spoločenstve. Toto spoločenstvo má korene v prirodzenom dopĺňaní sa muža a ženy a živí ho rozhodnutie manželov žiť spolu a vzájomne zdieľať životný údel, totiž čo majú a čím sú. Takéto spoločenstvo je preto plodom a znakom hlboko ľudskej požiadavky. Boh však v Kristovi túto požiadavku potvrdzuje, očisťuje a povznáša a sviatosťou manželstva zdokonaľuje.

Vernosť manželskej lásky podľa učenia Cirkvi má najhlbší dôvod vo vernosti Boha vo svojej zmluve a vernosť Krista svojej Cirkvi. Manželia majú túto vernosť Boha k nám ľuďom predstavovať a vydávať o nej svedectvo. (Katechizmus Katolíckej cirkvi, 1999, čl. 1647).

Môže sa zdať ťažké, ba dokonca nemožné spojiť sa na celý život s jednou osobou. Je veľmi dôležité ohlasovať dobrú zvesť, že Boh nás miluje definitívnou a neodvolateľnou láskou, že manželia majú účasť na tejto láske, ktorá ich vedie a posilňuje, a že svojou vernosťou môžu byť svedkami vernej Božej lásky. Manželia, ktorí s pomocou Božej milosti vydávajú takéto svedectvo, často vo veľmi ťažkých podmienkach, si zasluhujú vďačnosť a podporu cirkevného spoločenstva. (Katechizmus Katolíckej cirkvi, 1999, čl. 1648).

Podľa Jána Pavla II. (1993, čl. 20) nerozlučiteľnosť v manželstve vyžaduje samotná povaha manželstva a to sebadarovanie manželov a dobro ich detí.

Kniha Genezis hovorí o tejto pravde hneď na začiatku, keď poukazuje na ustanovenie rodiny pomocou manželstva, hovorí: „Muž opustí svojho otca a svoju matku a príľne k svojej manželke a dvaja budú jedným telom“ (Gn 2,24). Kristus v polemike s farizejmi v evanjeliu vyslovuje tie isté slová a dodáva: „A tak už nie sú dvaja, ale jedno telo. Čo teda Boh spojil, človek nech nerozlučuje.“ (Mt 19,6). Znovu odкрýva normatívny obsah veci, ktorá jestvuje „od začiatku“ (Mt 19,8) a ktorá zachováva v sebe ten istý obsah. Ak ho Učiteľ potvrdzuje „teraz“, robí to preto, aby jasne a zreteľne na prahu nového zákona zvýraznil nerozlučiteľnú povahu manželstva, ako základ spoločného dobra rodiny. (Ján Pavol II. 1994, čl. 7).

Nerozlučiteľnosť manželstva pramení primárne z podstaty takého daru: darovanie osoby osobe. V tomto vzájomnom darovaní sa je prejav svadobnej povahy lásky. V manželskom

súhlase novomanželia sa oslovujú vlastným menom: "Ja... beriem si teba... za svoju manželku (za svojho manžela) a sľubujem, že ti budem verný (verná)... po všetky dni svojho života." Takýto dar zaväzuje oveľa silnejšie a hlbšie než všetko ostatné, čo možno „kúpiť“ nejakým spôsobom a za akúkoľvek cenu. (Ján Pavol II. 1994, čl. 11).

Dobro rodinného spoločenstva a výchova detí v rodine

Rodina uskutočňuje predovšetkým dobro „byť spolu“, ozajstné dobro manželstva a rodinného spoločenstva. Rodina je subjektom viac ako každá iná spoločenská ustanovizeň: je ním viac ako národ, ako štát, viac ako spoločnosť, viac ako či medzinárodné spoločnosti. Nie je preto prehnané tvrdiť, že život národov, štátov, medzinárodných organizácií „prechádza“ cez rodinu a „zakladá sa“ na štvrtom prikázaní Desatora. V Božom pláne rodina je prvou školou človeka z rozličných pohľadov. Buď človek! Tento rozkaz sa odovzdáva v rodine: človek ako dieťa vlasti, ako občan štátu a dnes by sme mohli povedať, občan sveta. Ten, čo odovzdal ľudstvu štvrté prikázanie, je Boh „láskavý“ k človeku (filantropos - hovorievali Gréci). Stvoriteľ vesmíru je Boh lásky a života. Chce, aby človek mal život a aby ho mal v hojnosti, ako vyhlasuje Kristus (Porov. Jn 10, 10): aby mal život predovšetkým vďaka rodine. (Ján Pavol II. 1994, čl. 15).

„V čom spočíva výchova?“, pýta sa bl. Ján Pavol II. Aby sme odpovedali na túto otázku, treba mať na pamäti dve základné pravdy:

1. človek je povolaný žiť v pravde a v láske;
2. každý človek sa realizuje úprimným darovaním seba samého.

Toto platí tak pre toho, kto vychováva, ako aj pre toho, koho vychovávajú. Výchova teda tvorí zvláštny proces, v ktorom vzájomné spoločenstvo osôb je plné veľkého významu. Vychovávateľ je osoba, ktorá „plodí“ v duchovnom zmysle. V tejto perspektíve výchovu možno pokladať za pravý a vlastný apoštolát. Je to životné spojenie, ktoré nielen vytvára hlboký vzťah medzi vychovávateľom a vychovávaným, ale umožňuje obidvom účasť na pravde a láske, na konečnom ciele, ku ktorému pozýva každého človeka Boh Otec, Syn a Duch Svätý. (Ján Pavol II. 1994, čl. 16).

Matka, už v období pred pôrodom, vytvára nielen organizmus dieťaťa, ale nepriamo celé jeho človečenstvo. I keď ide o proces, ktorý smeruje od matky na dieťa, netreba zabúdať na špecifický vplyv, ktorý má dieťa pred narodením na matku. Na tomto vzájomnom vplyve, ktorý sa navonok prejaví po narodení dieťaťa, otec sa nezúčastňuje priamo. Ján Pavol II. (1994, čl. 16) zdôrazňuje, že je dôležité aby: „muž cítil materstvo ženy, svojej manželky, ako dar: toto má skutočne ohromný vplyv na celý výchovný proces. Veľa závisí

od jeho pohotovosti zúčastniť sa správnym spôsobom na tejto prvej fáze daru človečenstva a dať sa vtiahnuť ako manžel a otec do materstva manželky.“

Manželská láska sa prejavuje vo výchove ako rodičovská láska. Výchova je teda predovšetkým „venovaním“ ľudskejšti zo strany oboch rodičov: prenášajú spoločne svoju ľudskosť na novorodenca, ktorý im zasa daruje novosť a sviežosť ľudskejšti, ktoré si prináša so sebou na svet. Toto sa potvrdzuje aj v prípade detí poznačených psychicky a fyzicky: v takom prípade, naopak, ich situácia môže rozvinúť celkom mimoriadnu výchovnú silu. (Ján Pavol II. 1994, čl. 16).

Ako rodičia majú vychovávať svoje deti? Na túto otázku nám odpovedá Charta práv a rodiny. Piaty článok tejto charty sa venuje tomu, ako majú rodičia vychovávať svoje deti:

- Rodičia majú právo vychovávať deti v súlade so svojím morálnym a náboženským presvedčením a takto napomáhať dobru a dôstojnosti dieťaťa.
- Rodičia majú právo slobodne zvoliť školy a iné prostriedky potrebné na vzdelávanie detí a to v súlade so svojim presvedčením.
- Rodičia majú právo na to, aby ich deti nemuseli chodiť do škôl, ktoré sú v rozpore s ich morálnym a náboženským presvedčením.
- Práva rodičov sa porušujú, ak im štát nanucuje nejaký systém výchovy, z ktorého je vylúčená náboženská formácia.
- Právo rodičov na výchovu samá podporovať rôznymi formami spolupráce rodičov s učiteľmi a vedením školy.
- Rodina má právo požiadať, aby hromadné oznamovacie prostriedky boli pozitívnym nástrojom budovania spoločnosti a aby podporovali hodnoty rodiny. (Ján Pavol II. 1983).

Aby kresťanskí manželia dokázali splniť svoje povinnosti, ktoré im vyplývajú zo spoločného zväzku, ich dom má byť domom viery a modlitby. V takomto ovzduší modlitby bude Kristova pravda vytvárať rodinné spoločenstvo založené na príklade rodičov. (Pápežská rada pre rodinu, 1996, čl. 62, 63).

Kompendium sociálnej náuky Cirkvi rozvíja myšlienku Jána Pavla II. o rodičovskej výchove keď zdôrazňuje, že rodina formuje výchovnou činnosťou človeka vo všetkých rozmeroch, vrátane sociálneho. Keď rodina vykonáva svoje výchovné poslanie, prispieva k spoločnému dobru a vytvára školu sociálnych čností, ktoré potrebujú všetky spoločnosti. V rodine sa osobám pomáha rásť v slobode a zodpovednosti, ktoré tvoria predpoklady na

prijatie akejkol'vek úlohy v spoločnosti. (Pápežská rada pre spravodlivosť a pokoj, 2008, čl. 238).

Ján Pavol II. vo výchove, kde rodičia prenášajú svoju „ľudskosť“ na dieťa, vidí ešte ďalší rozmer a to výchovu k láske a rodičovstvu. Vzhľadom na kultúru, ktorá ľudskú sexualitu z väčšej časti „vulgarizuje“, pretože ju chápe a prežíva obmedzene a ochudobňuje ju tým, že ju spája výlučne so sebeckým telesným pôžitkom, musí sa výchovná služba rodičov pevne opierať o skutočne plnú osobnú sexuálnu kultúru. Sexualita je bohatstvom celej osobnosti - tela, citu i duše - a prejavuje svoj vnútorný význam tým, že vedie človeka k darovaniu sa v láske. Vzhľadom na úzky zväzok medzi sexuálnym rozmerom ľudskej osoby a jej etickými hodnotami výchova má viesť deti k chápaniu a hodnoteniu mravných predpisov ako nevyhnutnej a cennej záruky zodpovedného osobného rastu v tom, čo k ľudskej sexualite patrí.

Preto sa Cirkev rozhodne stavia proti takej forme sexuálnej výchovy, odtrhutej od mravných zásad a tak často rozširovanej, ktorá v podstate nie je ničím iným ako prípravou na pôžitkárstvo a podnetom - už v rokoch nevinnosti - k strate vyrovnanosti, čím sa otvára cesta nerestiam. (Ján Pavol II. 1993, čl. 37).

V rodine sa vstúpajú morálne hodnoty už v prvých rokoch života, tam sa prenáša duchovné dedičstvo náboženského spoločenstva a kultúra národa. V nej sa zaučá do sociálnej zodpovednosti a solidarity. (Pápežská rada pre spravodlivosť a pokoj, 2008, čl. 213).

Zachovávanie duchovného dedičstva v rodine

Duchovné dedičstvo podľa Jána Pavla II. sa má zachovávať v rodine a to z toho dôvodu, že nijaká krajina na svete a nijaký politický systém nemôžu pomýšľať na vlastnú budúcnosť inak než tak, že vezmú do úvahy tie nové generácie, ktoré prevezmú od rodičov mnohostranné dedičstvo hodnôt, povinností a túžob toho národa, ku ktorému patria, i celej ľudskej rodiny. Starosť o dieťa ešte pred jeho narodením, už od prvej chvíle počatia a potom v jeho detstve a mladosti, je prvým potvrdením úzkych vzťahov medzi ľuďmi. Čo viac možno priať každému národu a celému ľudstvu, ako aj všetkým deťom na svete na prahu tretieho tisícročia, než lepšiu budúcnosť, v ktorej sa rešpektovanie ľudských práv stane skutočnosťou?

Neodmysliteľným rozlišovacím znakom kresťanských rodín je, že vedia každé dieťa, ktoré prichádza na tento svet prijať, milovať, mať v úcte, postarať sa o jeho mnohostrannú a jednotnú výchovu hmotnú, citovú, vzdelávaciu a duchovnú. Takto deti tým, že budú môcť

rásť „v múdrosti a v obľube u Boha i u ľudí“ budú cenným prínosom pri budovaní rodinného spoločenstva. (Ján Pavol II. 1993, čl. 27).

Rodičia plodia deti v istom zmysle aj pre národ, lebo sú jeho členmi a majú účasť na jeho historickom a kultúrnom dedičstve. Už od začiatku sa totožnosť rodiny v určitej miere vymedzuje na základe totožnosti národa, ku ktorému patrí. (Ján Pavol II. 1994, čl. 17).

Jedno z polí, na ktorom je rodina nenahraditeľná, predstavuje určite náboženská výchova, vďaka čomu rodina rastie ako „domáca cirkev.“ Náboženská výchova a katechéza detí dávajú rodine v rámci Cirkvi miesto pravého subjektu evanjelizácie a apoštolátu. Ide o právo, ktoré je dôverne späté s princípom náboženskej slobody. Rodiny, a konkrétnejšie rodičia, majú slobodnú vôľu zvoliť pre svoje deti určitý spôsob náboženskej a mravnej výchovy, zodpovedajúcej vlastnému presvedčeniu. Ale aj vtedy, keď zveria tieto úlohy cirkevným inštitúciám alebo školám, vedeným nábožensky orientovaným personálom je nutné, aby ich výchovná prítomnosť pokračovala a bola stála a účinná. (Ján Pavol II. 1994, čl. 16).

Rozvíjanie spoločenskej kultúry v rodine

Medzi oblasti, kde sa má rodina zaangažovať, musí patriť aj rozvíjanie spoločenskej kultúry, ktorá je inšpirovaná evanjeliom. Základným cieľom kultúry je integrálna dokonalosť osoby a dobro celej spoločnosti. (Pápežská rada pre spravodlivosť a pokoj, 2008, čl. 555-556).

Ján Pavol II. (1993, čl. 20 – 72) v exhortácii *Familiaris consortio* načrtnol konkrétne kultúrne dedičstvo, ktoré má rodina zachovať.

1. Pre tých, ktorých ovládla taká forma kultúry, ktorá odmieta nerozlučiteľnosť manželstva, a ktorí otvorene zosmiešňujú záväzok manželov k vernosti, treba znova predostrieť radostnú zvesť o definitívnom charaktere manželskej lásky, ktorá má svoj základ a silu v Ježišovi Kristovi, Pánovi. Manželská nerozlučiteľnosť, zakorenená v osobnom a úplnom odovzdaní sa manželov a požadovaná dobrom detí, nachádza svoju najvyššiu pravdu v pláne, ktorý Boh predstrel vo svojom Zjavení.

2. Rodina sa má postaviť proti:

- rozličným formám ponížujúcej diskriminácie, ktoré ťažko postihujú a urážajú osobitné skupiny žien, ako bezdetné manželky, vdovy, ženy odlúčené od manželov, rozvedené ženy a slobodné matky.

- rozšírenej spoločenskej a kultúrnej tradícii, ktorá spôsobila, že žene zostala iba úloha manželky a matky, a že sa žena matka, primerane nepripúšťala k verejným úlohám, ktoré sú zvyčajne vyhradené mužom.
- čeliť pohrdaním ženou, otroctvu, utláčaniu slabých, pornografii, prostitúcii - tým viac, ak je organizovaná - a všetkým druhom diskriminácie, ktoré badať v oblasti výchovy, zamestnania, vyplácania mzdy za prácu a podobne.

3. Usilovať sa tam, kde spoločenské a kultúrne podmienky ľahko privádzajú otca k určitému odstupu od rodiny alebo aspoň k jeho menšej účasti na výchove, aby v spoločnosti znova zavládlo presvedčenie, že úloha a poslanie otca v rodine a pre rodinu majú jedinečný a dôležitý význam. Láska k manželke ako matke, ako aj láska k deťom sú pre muža prirodzenou cestou k pochopeniu a uskutočňovaniu svojho otcovstva.

4. Preukazovať zvláštnu úctu a veľkú lásku k starším ľuďom. Starší človek nech nie je vôbec vytláčaný z rodiny alebo azda trpený ako neužitočné bremeno, naopak, nech je plne začlenený do rodinného života. Predovšetkým starší človek má plniť cenné poslanie: svedčiť o minulosti a viesť k múdrosti mladých ľudí a budúce pokolenia. Ján Pavol II. (1999, čl. 13) v apoštolskom liste *Jeseň života* zdôraznil, že je potrebné napomáhať prežívať „kultúru staroby“, ktorú by spoločnosť akceptovala podporovala a neodsúvala na okraj svojich záujmov. Podľa Jána Pavla II. ideálne by bolo, keby starí ľudia zostávali v rodine, kde by mali záruku účinnej sociálnej pomoci. Avšak v niektorých prípadoch okolnosti vyžadujú, aby seniori žili v domove dôchodcov, teda v spoločenstve iných osôb. Tieto inštitúcie sú vítane, pretože môžu preukázať vzácnu službu starším a chorým osobám. Ján Pavol II. Zdôrazňuje, aby rodiny, priatelia, farské spoločenstva, nadviazali so staršími ľuďmi taký vzťah, aby cítili od nich lásku a užitočnosť pre spoločnosť.

5. Predkladať sexualitu ako hodnotu a dielo celej ľudskej osoby, ktorá je ako muž a žena stvorená na Boží obraz. Vzhľadom na kultúru, ktorá ľudskú sexualitu z väčšej časti "vulgarizuje", pretože ju chápe a prežíva obmedzene a ochudobňuje ju tým, že ju spája výlučne so sebeckým telesným pôžitkom, musí sa výchovná služba rodičov pevne opierať o skutočne plnú osobnú sexuálnu kultúru. Sexualita je bohatstvom celej osobnosti - tela, citu i duše - a prejavuje svoj vnútorný význam tým, že vedie človeka k darovaniu sa v láske.

Podľa Gabriele Kuby (2012, s. 15-18) nemeckej sociologičky, mladí ľudia a to aj za výraznej pomoci rodičov sa majú naučiť integrovať sexuálne cítenie do túžby srdca, čo si vyžaduje zrelosť človeka. Striedanie partnerov ničí u mladého človeka sen lásky a ničí to aj vzťah k Bohu. Láska znamená úplné odovzdanie sa tomu druhému.

6. Povzbudzovať kresťanské rodiny, aby so živým zmyslom pre spoločné dobro aktívne pracovali, a to na všetkých úrovniach, aj v iných necirkevných združeniach. Niektoré z nich majú za cieľ zachovávať, podávať a chrániť zdravé etické a kultúrne hodnoty jednotlivých národov, rozvíjať ľudskú osobnosť, starať sa o lekársku, právnu a sociálnu ochranu matiek a detí, usilovať sa o spravodlivé pozdvihnutie ženy a bojovať proti tomu, čo poníža jej dôstojnosť, rozširovať vzájomnú pomoc, poznávať problémy spojené so zodpovednou kontrolou pôrodnosti podľa prirodzených metód, zodpovedajúcich ľudskej dôstojnosti a učeniu Cirkvi.

V dnešnej kultúre sa musí znova a hlbšie uskutočniť spojenie s Božou múdrosťou. Na tejto múdrosti urobil Boh svojim stvoriteľským gestom účastným každého človeka. Dnešné rodiny len potiaľ, pokiaľ zostanú verné tomuto spojeniu, budú schopné kladne ovplyvňovať budovanie spravodlivejšieho bratskejšieho sveta. (Ján Pavol II. 1993, čl. 8).

Rodinná solidarita

Solidarita je jedným z fundamentálnych zásad kresťanskej koncepcie sociálneho a politického poriadku, pretože umožňuje predchádzať dvom krajným prístupom k spoločenskému životu: individualizmu a kolektivismu.

Odvolačiac sa na vzájomné záväzky jednotlivca voči spoločnosti a spoločnosti voči jednotlivcovi, princíp solidarity sa výrazne stavia proti individualistickej a kolektistickej koncepcii sociálneho života. Individualizmus, negujúc závislosť človeka od iných i do celej spoločnosti, neguje nakoniec tiež zodpovednosť za spoločnosť. Individualista by chcel byť len výlučne príjemcom, využívajúc spoločnosť a jednotlivcov pre vlastné ciele. Zároveň odmieta prepojenie a zodpovednosť za nich. Naopak, kolektivismus uznávajúci spoločnosť za všetko absolutizuje záväzky pre potrebu spoločnosti. Jednotlivci tu jestvujú len pre spoločnosť, zatiaľ čo spoločnosť nejestvuje pre dobro jednotlivcov. V kolektizme má jednotlivec len povinnosti voči spoločenstvu, a naopak nemá žiadne práva a je závislý len od užitočnosti pre spoločnosť. (Vojtek, 2004, s. 29).

Solidarita, ku ktorej nás vyzýva táto zásada, je:

1. potvrdením jednoty a vzájomného spojenia medzi jednotlivcom a spoločnosťou,
2. vyjadruje morálnu zodpovednosť každého člena spoločnosti. Zároveň upozorňuje na osobný rozmer človeka, ako aj na jeho sociálny charakter. Z toho dôvodu tento princíp zdôrazňuje, že nemôže byť zásadný rozdiel medzi osobnými a spoločenskými úlohami človeka.

Princíp solidarity zaväzuje členov danej spoločnosti k spolupráci v sociálnej sfére. Človek patrí do viacerých spoločenstiev a preto má záväzky byť solidárnym na viacerých rovinách. Môžeme tu hovoriť o akomsi rozlíšení záväzkov podľa predmetu daných spoločenstiev. V zásade majú menšie spoločenstva väčšiu hodnotu a preto výzva k solidarite v rámci nich je naliehavejšia a vážnejšia. Keď sa život väčšej spoločnosti neopiera o skutočnú solidaritu, ale má autoritatívny či totalitný charakter, vtedy môže dochádzať ku konfliktu záväzkov. (Vojtek, 2004, s. 27).

Rodina vytvára spoločenstvo lásky a solidarity vhodné na učenie a prenášanie kultúrnych, etických, spoločenských, duchovných a náboženských hodnôt, ktoré sú podstatné pre rozvoj vlastných členov i členov spoločnosti. Keď rodina vykonáva výchovné poslanie, prispieva k spoločnému dobru a vytvára školu sociálnych čností, ktoré potrebujú všetky spoločnosti. (Pápežská rada pre spravodlivosť a pokoj, 2008, čl. 238).

Kompendium sociálnej náuky Cirkvi zdôrazňuje, že solidarita v rodine sa rodí a rastie v láske a patrí k rodine ako základná a systematická skutočnosť. Rodinná solidarita má podobu služby a pozornosti voči chudobným, sirotám, hendikepovaným, chorým, starým, voči tým, ktorí sú v žiali a opusteným. Preto rodina vie pozdvihnúť svoj hlas v každej nepríjemnej situácii a upozorniť inštitúcie, aby zasiahli v súlade so svojim špecifickým zameraním (Pápežská rada pre spravodlivosť a pokoj, 2008, čl. 246).

Záver

I keď sme svedkami, že mnohé rodiny sú nefunkčné, rozvrátené, poznačené chudobou alebo patológiou, predsa rodina sa nedá nahradiť nejakým iným modelom spôsobu spolunažívania. Hodnota rodiny pre spoločnosť je nesporná a v zmysle Kristových slov: „Dobrý strom rodí dobré ovocie, kým zlý strom rodí zlé ovocie“, (Mt 7, 17) môžeme povedať, že dobrí rodičia vychovávajú dobré deti pre spoločnosť.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. 1989. *Gaudium et spes*, pastorálna konštitúcia, in: Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I., Bratislava: SSV, 1989. 253. s.
- [2] JACEČKOVÁ, D. 2012. *Rozhovor s nemeckou sociologičkou Gabriele Kuby*, In Spravodajca občianskeho združenia Fórum života 2012 ročník 9, číslo 4/2012, 15-18 s.
- [3] JÁN PAVOL II. 1993. *Familiaris consortio*, exhortácia o úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993, 189 s. ISBN 80-7162-052-1

- [4] JÁN PAVOL II. 1994. *Gratissimam sane*, Apoštolský list rodinám. [online]. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1994. [citované 2013-01-30]. Dostupné na internete: <<http://www.kbs.sk/?cid=1117282146>>.
- [5] JÁN PAVOL II. 1999. *Jeseň života*, Apoštolský list starším, Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1999. 26 s. ISBN 80-88933-39-0.
- [6] JÁN PAVOL II. 1991. *Mulieris dignitatem*, apoštolský list O dôstojnosti a povolání ženy, Rím : SÚSCM, 1991. s. 43.
- [7] KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. 1999. 2. vyd. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1999. 918 s. ISBN 80-7162-259-1.
- [8] OCKENFELS, W. 1995. *Malá katolícka sociálny náuka*, 1. vyd.. Bratislava : LÚČ vydavateľské družstvo, 1995. 95 s. ISBN 80-7114-138-0.
- [8] PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ. 2008. *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 1. vyd. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2008. 545 s. ISBN 978-80-7162-725-8.
- [9] PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU. 1996. *Ludská sexualita Pravda a poslanie*, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1996. 126 s. ISBN 80-7162-163-3.
- [10] SVÄTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998. ISBN 80-7162-236-2.
- [11] TIRPÁK, P. 2009. *Pastoračná odpoveď Cirkvi na súčasnú krízu manželstva*, Krakow : Wydawnictwo Naukowe PAT, 2009. 283 s. ISBN 978-83-7438-183-3.
- [12] VOJTEK, Š. 2004. *Spravodlivosť základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*, Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda, 2004. 132 s. ISBN 80-887-41-51-3.

KONTAKT

Peter Vansač, ThDr. PhD.

Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove,

Jilemnického č. 1/A, 080 01 Prešov

pvensac@sinet.sk